คุณแม่ศิริ พิทักษ์วงษ์ พร้อมด้วยบุตร-ธิดา และหลาน

คุณสุวัฒน์-จงถนอม พิทักษ์วงษ์ คุณสุวรรณา-วิภา พิทักษ์วงษ์
คุณสุภาณี-กานต์สินี พิทักษ์วงษ์ ด.ต.สมศักดิ์-สุกัญญา กล่อมเกลา
สร้างหนังสือนี้ ให้ไว้เป็นธรรมทาน
กับมอบให้ห้องสมุดกศน. และห้องสมุดเรือนจำทั่วประเทศ รวม ๑,๐๐๐ แห่ง
ขอได้โปรดอนุโมทนาบุญนี้ให้สำเร็จเป็นปัตตานุโมทนามัยด้วยกันทุกท่านเทอญฯ

" สัพพะทานัง ธัมมะทานัง ชินาติ
การ ให้ธรรมะเป็นทาน ชนะการ ให้ทั้งปวง"

ขอมอบเป็นธรรมบรรณาการ

แด่ .....

จาก .....

คำกล่าวมอบหนังสือ ก่อนมอบหนังสือเป็นธรรมทาน ให้กล่าวดังนี้.-
ตั้งนะโม ๓ จบ

"สุทินนัง วะตะเม ทานัง อาสะวักขะยาวะหัง นิพพานัง นะปัจจะโย โหตุ"

พิมพ์เผยแพร่เพื่อเป็นธรรมทาน

ชื่อหนังสือ : มนุษย์เกิดมาทำไม ? เล่ม ๙
ว่าด้วย พระสุตตันตปิฎก (พระสูตร) ตอน ๑

เลขมาตรฐานสากลประจำหนังสือ : 978-974-582-769-1

พิมพ์ครั้งที่ ๑ : **ธันวาคม ๒๕๕๑** จำนวน ๓,๓๐๐ เล่ม

พิมพ์ที่ : บริษัท พิมพ์สวย จำกัด
๕/๕ ถนนเทศบาลรังสฤษฎ์เหนือ แขวงลาดยาว เขตจตุจักร
กรุงเทพมหานคร ๑๐๙๐๐ โทร. ๐๒-๙๕๓-๙๖๐๐

ภาพปกหน้า : สังเวชนียสถาน ๔ แห่ง ในอินเดียและเนปาล

ภาพปกหลัง : สถานที่เสด็จดับขันธปรินิพพาน

ผู้รวบรวมและเรียบเรียง : นายสุวัฒน์ พิทักษ์วงษ์ ๓๕๕/๑๑๙๙ ซอย ๒ หมู่บ้านพัฒนา
ถนนวิภาวดีรังสิต (ซอยพหลโยธิน ๗๗)
หมู่ ๑๕ ตำบลคูคต อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี ๑๒๑๓๐
(สถานฝึกปฏิบัติธรรม ชมรมเผยแผ่พระสัทธรรมเพื่อการพัฒนาสังคม โทร. ๐๒-๕๓๖-๖๕๒๒)

ผู้เอื้อเฟื้อพิมพ์ต้นฉบับ : นางสาวกานต์สินี พิทักษ์วงษ์

ผู้ประสานงานและภาพประกอบ : นางสาววิภา พิทักษ์วงษ์ นางพรรณศิริ ฤทธิเรืองเดช
นางสาวกิ่งกาญจน์ พิทักษ์วงษ์ นายพงศธร พิทักษ์วงษ์

หนังสือนี้ จัดพิมพ์เผยแพร่เป็นธรรมทาน ไม่จำหน่าย เมื่อท่านไม่ต้องการใช้หนังสือนี้แล้ว กรุณามอบให้ห้องสมุดหรือผู้อื่นใช้ประโยชน์ต่อไป จะเป็นกุศลอย่างยิ่ง

คำนำ

ด้วยเห็นว่า พระไตรปิฎกมีเนื้อหามาก เป็นหนังสือเล่มใหญ่ ๆ ถึง ๔๕ เล่ม เป็นพระวินัยปิฎก ๘ เล่ม พระสุตตันตปิฎก ๒๕ เล่ม และพระอภิธรรมปิฎก ๑๒ เล่ม ยังไม่แพร่หลาย คนสนใจที่จะหยิบหามาอ่านยังน้อย

สำหรับพระอภิธรรมปิฎก ได้จัดทำย่อเนื้อหาทั้ง ๙ ปริเฉทไว้แล้วในหนังสือ มนุษย์เกิดมาทำไม? เล่ม ๘ ว่าด้วยคู่มือพระอภิธรรมเชิงแนวปฏิบัติ ส่วนพระสุตตันตปิฎก ยังไม่ได้จัดทำ คงมีอยู่ในเล่มพระไตรปิฎก ผู้สนใจหาอ่านยากและไม่สะดวก อีกทั้งหนังสือมีราคาค่อนข้างแพง **ดังนั้นจึงได้รวบรวมคัดย่อมาจากหนังสือพระไตรปิฎก** ฉบับสำหรับประชาชน ของมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์ โดยสุชีพ ปุญญานุภาพ **มาพิมพ์เป็นเล่ม ๙ และเล่ม ๑๐** เหมาะสำหรับผู้เป็นพหูสูตรควรรู้และศึกษาค้นคว้าให้กว้างขวางยิ่งขึ้นไป

พระสุตตันตปิฎก หรือพระสูตรมีคำสอนจำนวน ๒๑,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ซึ่งเท่ากันกับพระวินัยปิฎก เป็นเรื่องราวของพระพุทธองค์ตลอดพระชนม์ชีพ ๔๕ พรรษา ตั้งแต่ทรงตรัสรู้จนถึงวันปรินิพพาน เป็นคัมภีร์ที่ว่าด้วยพระธรรมเทศนา ทั่ว ๆไป มีประวัติที่เกี่ยวข้องกับบุคคล เวลา สถานที่และท้องเรื่องประกอบเป็นเรื่องราวที่ละเอียดพิสดาร สนุกสนานตื่นเต้นชวนอ่านให้มีปัญญาแตกฉาน เห็นสมควรพิมพ์เผยแผ่ให้กว้างขวางออกไปตามแหล่งความรู้ เช่น ห้องสมุดในสถานที่ต่าง ๆ เป็นต้น อันจะเป็นการสืบอายุพระพุทธศาสนาให้ยืนยาวออกไปอีกทางหนึ่ง *(สำหรับพระวินัยปิฎก หากมีโอกาสจะได้รวบรวมจัดพิมพ์เป็นเล่มต่อไป)* ขอขอบคุณและอนุโมทนากับผู้บริจาคเงินและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องให้หนังสือนี้สำเร็จ

หนังสือนี้ได้รับความเอื้อเฟื้อด้วยพลังศรัทธาจาก นางสาวกานต์สินี พิทักษ์วงษ์ นักศึกษาชั้นปีที่ ๓ คณะวิทยาศาสตร์ สาขาวิชาเอกวิทยาการคอมพิวเตอร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร จังหวัดพิษณุโลก เป็นผู้พิมพ์ต้นฉบับด้วยความวิริยะ อุตสาหะ ขออนุโมทนาบุญไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย

ขอความเจริญในธรรมและประเทืองปัญญา จงบังเกิดมีแก่ท่านผู้อ่านทุกท่านเทอญ

สุวัฒน์ พิทักษ์วงษ์

ธันวาคม ๒๕๕๑

สารบัญ

หน้า

เล่มที่ ๙ ชื่อทีฆนิกาย สีลขันธวัคค์ มี ๑๓ พระสูตร **๑๐**

๑. พรหมชาลสูตร (ว่าด้วย ข่ายอันประเสริฐ).....๑๒

๒. สามัญญผลสูตร (ว่าด้วย ผลของความเป็นสมณะ หรือผลของการบวช).....๒๐

๓. อัมพัฏฐสูตร (ว่าด้วย การโต้ตอบกับอัมพัฏฐมาณพ
กล่าวถึงประวัติศากยวงศ์)..... ๒๓

๔. โสณทัณฑสูตร (ว่าด้วย พราหมณ์ชื่อ โสณทัณฑะ
กล่าวถึงคุณลักษณะของพราหมณ์).....๓๒

๕. กูฏทันตสูตร (ว่าด้วย พราหมณ์ฟันเขยิน
กล่าวถึงวิธีสังคมสงเคราะห์ลดโจรผู้ร้ายดีกว่าการบูชายัญ).....๓๘

๖. มหาลิสูตร (ว่าด้วย การโต้ตอบกับเจ้าลิจฉวี
ชื่อ มหาลิ กล่าวถึงเรื่องตาทิพย์ หูทิพย์).....๔๓

๗. ชาลิยสูตร (ว่าด้วย ข้อความที่ตรัสโต้ตอบชาลิยปริพพาชก
กล่าวถึงเรื่องชีวะกับสรีระ).....๔๕

๘. มหาสีหนาทสูตร (ว่าด้วย การบรรลือสีหนาทของพระพุทธเจ้า).....๔๖

๙. โปฏฐปาทสูตร (ว่าด้วยการโต้ตอบกับโปฏฐปาทปริพพาชก
เรื่อง อัตตาและธรรมชั้นสูง)..... ๔๙

๑๐. สุภสูตร (ว่าด้วย การโต้ตอบกับสุภมาณพโตเทยยบุตร).....๕๘

๑๑. เกวัฏฏสูตร (ว่าด้วย การแสดงธรรมแก่บุตรคฤหบดี
ชื่อ เกวัฏฏะ เรื่อง ปาฏิหาริย์ ๓).....๖๐

๑๒. โลหิจจสูตร (ว่าด้วย การโต้ตอบกับโลหิจจพราหมณ์ เรื่องมิจฉาทิฏฐิ).... ๖๑

๑๓. เตวิชชสูตร (ว่าด้วย ไตรเวทกล่าวถึงผู้รู้ไตรเวท
เคยเห็นพระพรหมหรือไม่).....๖๔

หน้า

เล่มที่ ๑๐ ชื่อทีฆนิกาย มหาวัคค์ มี ๑๐ พระสูตร ๗๐

๑. มหาปทานสูตร (ว่าด้วย ข้ออ้างใหญ่ กล่าวถึงพระพุทธเจ้า ๗ พระองค์ และพระวิปัสสีสัมมาสัมพุทธเจ้า)..... ๗๑

๒. มหานิทานสูตร (ว่าด้วย ต้นเหตุใหญ่ กล่าวถึงปฏิจจสมุปบาท, อะไรเป็นปัจจัยแห่งอะไร)..... ๗๘

๓. มหาปรินิพพานสูตร (ว่าด้วย มหาปรินิพพานของพระพุทธเจ้า จนถึงแจกพระบรมสารีริกธาตุ)..... ๘๗

๔. มหาสุทัสสนสูตร (ว่าด้วย ประวัติพระเจ้าสุทัสสนะจักรพรรดิ์).....๑๐๒

๕. ชนวสภสูตร (ว่าด้วย ยักษ์ชื่อชนวสภะ).....๑๐๗

๖. มหาโควินทสูตร (ว่าด้วย มหาโควินทพราหมณ์).....๑๑๐

๗. มหาสมยสูตร (ว่าด้วย การประชุมใหญ่ของเทวดาซึ่งมาเฝ้าพระพุทธเจ้า)...๑๑๔

๘. สักกปัญหสูตร (ว่าด้วย ปัญหาของท้าวสักกะ ๑๐ ข้อ).....๑๑๕

๙. มหาสติปัฏฐานสูตร (ว่าด้วย การตั้งสติอย่างใหญ่ ๔ อย่าง).....๑๒๐

๑๐. ปายาสิราชัญญสูตร (ว่าด้วย พระเจ้าปายาสิผู้ไม่เชื่อเรื่องตายแล้วเกิด)..๑๒๕

เล่มที่ ๑๑ ชื่อทีฆนิกาย ปาฏิกวัคค์ มี ๑๑ พระสูตร ๑๓๔

๑. ปาฏิกสูตร (ว่าด้วย ชีเปลือยบุตรแห่งปาฏิกะช่างทำถาด).....๑๓๖

๒. อุทุมพริกสูตร (ว่าด้วย เหตุการณ์ในปริพพาชการาม ซึ่งนางอุทุมพริกาสร้างถวาย).....๑๔๒

๓. จักกวัตติสูตร (ว่าด้วย พระเจ้าจักรพรรดิ์ และพระเมตไตรยพุทธเจ้า)...๑๔๙

๔. อัคคัญญสูตร(ว่าด้วย บุคคลผู้เลิศกว่าบุคคลอื่น รวมทั้งที่มาดั้งเดิมของโลกและวรรณะ ๔)..... ๑๕๘

๕. สัมปสาทนียสูตร (ว่าด้วย คุณธรรมที่น่าเลื่อมใส).....๑๖๕

๖. ปาสาทิกสูตร (ว่าด้วย พระธรรมเทศนาที่น่าเลื่อมใส).....๑๖๙

๗. ลักขณสูตร (ว่าด้วย มหาปุริสลักษณะ ๓๒ ประการ พร้อมด้วยเหตุผลที่เกิดลักษณะนั้น ๆ).....๑๗๗

หน้า

๘. สิงคาลกสูตร (ว่าด้วย สิงคาลกมาณพกับการสอนธรรมะของผู้ครองเรือนทิศ ๖)..... ๑๗๘
๙. อาฏานาฏิยสูตร (ว่าด้วย การรักษาในอาฏานาฏานคร).....๑๘๓
๑๐. สังคีติสูตร (ว่าด้วย การร้อยกรอง หรือสังคายนาคำสอน).....๑๘๕
๑๑. ทสุตตรสูตร (ว่าด้วย หมวดธรรมอันยิ่งขึ้นไปจนถึงสิบ)..... ๑๘๘

เล่มที่ ๑๒ ชื่อมัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ มี ๕๐ พระสูตร ๑๙๑

พระสูตรที่ ๑-๑๐ มูลปริยายวรรค (วรรคที่ ๑)

๑. มูลปริยายสูตร (ว่าด้วย เรื่องราวอันเป็นมูลแห่งธรรมทั้งปวง)..... ๑๙๒
๒. สัพพาสวสังวรสูตร (ว่าด้วย การสำรวมระวังอาสวะทุกชนิด)..... ๑๙๔
๓. ธัมมทายาทสูตร (ว่าด้วย ผู้รับมรดกธรรม)..... ๑๙๔
๔. ภยเภรวสูตร (ว่าด้วย ความกลัวและสิ่งที่น่ากลัว)..... ๑๙๖
๕. อนังคณสูตร (ว่าด้วย บุคคลผู้ไม่มีกิเลส)..... ๑๙๙
๖. อากังเขยยสูตร (ว่าด้วย ความหวังของภิกษุ)..... ๒๐๑
๗.วัตถูปมสูตร (ว่าด้วย อุปมาด้วยผ้าที่ย้อมสี)..... ๒๐๒
๘. สัลเลขสูตร (ว่าด้วย การขัดเกลากิเลส)..... ๒๐๓
๙. สัมมาทิฏฐิสูตร (ว่าด้วย ความเห็นชอบ)..... ๒๐๕
๑๐. สติปัฏฐานสูตร (ว่าด้วย การตั้งสติ ๔ อย่าง).....๒๐๖

พระสูตรที่ ๑๑-๒๐ สีหนาทวรรค (วรรคที่ ๒)

๑๑. จูฬสีหนาทสูตร (ว่าด้วย การบันลือสีหนาท สูตรเล็ก).....๒๐๗
๑๒. มหาสีหนาทสูตร (ว่าด้วย การบันลือสีหนาท สูตรใหญ่).....๒๐๙
๑๓. มหาทุกขักขันธสูตร (ว่าด้วย กองทุกข์ สูตรใหญ่).....๒๑๖
๑๔. จูฬทุกขักขันธสูตร (ว่าด้วย กองทุกข์ สูตรเล็ก)..... ๒๑๘
๑๕. อนุมานสูตร (ว่าด้วย การอนุมาน).....๒๑๙
๑๖. เจโตขีลสูตร (ว่าด้วย กิเลสที่เปรียบเหมือนตอของจิต)..... ๒๒๐
๑๗. วนปัตถสูตร (ว่าด้วย การอยู่ป่าของภิกษุ).....๒๒๒
๑๘. มธุปิณฑิกสูตร (ว่าด้วย ธรรมะที่น่าพอใจเหมือนขนมหวาน).....๒๒๓

หน้า

๑๙. เทวธาวิตักกสูตร (ว่าด้วย ความตรึกสองทาง).....๒๒๕
๒๐. วิตักกสัณฐานสูตร (ว่าด้วย ที่ตั้งของความตรึกหรือความคิด).....๒๒๖

วรรคที่ ๓ ชื่อโอปัมมวรรค มี ๑๐ พระสูตร

๒๑. กกจูปมสูตร (ว่าด้วย เปรียบด้วยเลื่อย)..... ๒๒๘
๒๒. อลคัททูปมสูตร (ว่าด้วย ข้อเปรียบเทียบด้วยงูพิษ).....๒๓๒
๒๓. วัมมิกสูตร (ว่าด้วย ข้อเปรียบเทียบด้วยจอมปลวก)..... ๒๓๔
๒๔. รถวินีตสูตร (ว่าด้วย ข้อเปรียบเทียบด้วยรถ ๗ ผลัด).....๒๓๕
๒๕. นิวาปสูตร (ว่าด้วย ข้อเปรียบเทียบด้วยเหยื่อหรืออาหารสัตว์)..... ๒๓๖
๒๖. ปาสราสิสูตร (ว่าด้วย ข้อเปรียบเทียบด้วยบ่วงดักสัตว์).....๒๓๗
๒๗. จูฬหัตถิปโทปมสูตร (ว่าด้วย ข้อเปรียบเทียบด้วยรอยเท้าช้าง สูตรเล็ก)...๒๓๙
๒๘. มหาหัตถิปโทปมสูตร (ว่าด้วย ข้อเปรียบเทียบด้วยรอยเท้าช้าง สูตรใหญ่).....๒๔๑
๒๙. มหาสาโรปมสูตร (ว่าด้วย ข้อเปรียบเทียบว่าด้วยแก่นไม้ สูตรใหญ่).....๒๔๒
๓๐. จูฬสาโรปมสูตร (ว่าด้วย ข้อเปรียบเทียบว่าด้วยแก่นไม้ สูตรเล็ก).....๒๔๒

วรรคที่ ๔ ชื่อมหายมกวรรค มี ๑๐ พระสูตร

๓๑. จูฬโคสิงคสาลสูตร (ว่าด้วย ป่าไม้สาละชื่อโคสิงคะ สูตรเล็ก).....๒๔๓
๓๒. มหาโคสิงคสาลสูตร (ว่าด้วย ป่าไม้สาละชื่อโคสิงคะ สูตรใหญ่)..... ๒๔๔
๓๓. มหาโคปาลสูตร (ว่าด้วย ข้อเปรียบเทียบด้วยคนเลี้ยงโค สูตรใหญ่).....๒๔๖
๓๔. จูฬโคปาลสูตร (ว่าด้วย ข้อเปรียบเทียบด้วยคนเลี้ยงโค สูตรเล็ก)....๒๔๗
๓๕. จูฬสัจจกสูตร (ว่าด้วย สัจจกนิครนถ์ สูตรเล็ก)..... ๒๔๘
๓๖. มหาสัจจกสูตร (ว่าด้วย สัจจกนิครนถ์ สูตรใหญ่).....๒๕๒
๓๗. จูฬตัณหาสังขยสูตร (ว่าด้วย ความสิ้นไปแห่งตัณหา สูตรเล็ก).....๒๕๗
๓๘. มหาตัณหาสังขยสูตร (ว่าด้วย ความสิ้นไปแห่งตัณหา สูตรใหญ่).....๒๕๙
๓๙. มหาอัสสปุรสูตร (ว่าด้วย คำสอนในนิคมชื่ออัสสปุระ สูตรใหญ่)..... ๒๖๒
๔๐. จูฬอัสสปุรสูตร (ว่าด้วย เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในนิคม
ชื่ออัสสปุระ สูตรเล็ก)..... ๒๖๔

หน้า

วรรคที่ ๕ ชื่อ จูฬยมกวรรค มี ๑๐ พระสูตร

๔๑. สาเลยยกสูตร (ว่าด้วย พราหมณ์คฤหบดีชาวบ้านสาละ).....๒๖๖
๔๒. เวรัญชกสูตร (ว่าด้วย พราหมณ์คฤหบดีชาวเมืองเวรัญชา).....๒๖๙
๔๓. มหาเวทัลลสูตร (ว่าด้วย เวทัลละ คือการโต้ตอบด้วยใช้ความรู้ สูตรใหญ่)....๒๗๐
๔๔. จูฬเวทัลลสูตร (ว่าด้วย เวทัลละ คือการโต้ตอบด้วยใช้ความรู้ สูตรเล็ก).....๒๗๕
๔๕. จูฬธัมมสมาทานสูตร (ว่าด้วย การสมาทานธรรมะ สูตรเล็ก).....๒๘๑
๔๖. มหาธัมมสมาทานสูตร (ว่าด้วย การสมาทานธรรมะ สูตรใหญ่).....๒๘๒
๔๗. วีมังกสูตร (ว่าด้วย ภิกษุผู้พิจารณาสอบสวน).....๒๘๕
๔๘. โกสัมพิยสูตร (ว่าด้วย ภิกษุชาวกรุงโกสัมพี).....๒๘๗
๔๙. พรหมนิมันตนิกสูตร (ว่าด้วย การเชื้อเชิญของพรหม).....๒๙๑
๕๐. มารตัชชนียสูตร (ว่าด้วย มารถูกคุกคาม)..... ๒๙๔

จบพระไตรปิฎก เล่มที่ ๑๒ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์

กรรมฐานลืมตา.....๒๙๖
ประวัติผู้รวบรวมเรียบเรียง
บรรณานุกรม

สัมมาทิฏฐิ

"...การสร้างวัด เจดีย์ กุฏิ วิหาร มากๆไม่อาจทรงพระศาสนาไว้ได้

พระศาสนาจะอยู่ได้ด้วยศาสนา ๓ ได้แก่ ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ ดังนี้ พระศาสนาจึงจะไม่เสื่อม

แม้จะมีมาลาทิพย์หล่นลงมาบูชา จากขอบปากจักรวาล จนถึงพรหมโลก ตถาคตก็ไม่สรรเสริญ เพราะนั่นเป็น <u>อามิสบูชา</u>

ตถาคตสรรเสริญ<u>ปฏิบัติบูชา</u> นั่นแหละพระศาสนาจึงจะทรงอยู่ได้"

รู้กาย

"...การนั่งสมาธิ เดินจงกรม เป็นวิปัสสนาได้หรือไม่?

...ทุกอิริยาบถ ยืน เดิน นั่ง นอน ถ้ามีอารมณ์เพ่งจ้องอยู่ในอารมณ์เดียว เป็นสมาธิดิ่งในฌานเช่นนี้เป็น สมถกรรมฐาน

...แต่หากเมื่อยกจิตพิจารณา การเกิด-ดับของรูป-นาม ขันธ์ อายตนะ ธาตุ ทั้งหลายลงไตรลักษณ์ทุกสภาวะ เห็นปัจจุบันขณะเกิดความละคลาย เบื่อหน่ายคลายกำหนัด เห็นความไม่เที่ยงเป็นทุกข์ เป็นอนัตตา เกิดปัญญาวิมุตติหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง ดังนี้ เรียกว่าเจริญสติวิปัสสนากรรมฐาน

...เช่น ขณะนั่งสมาธิ เจริญอานาปานสติโดยยกจิตขึ้นพิจารณาจุดที่ลมกระทบเมื่อหายใจเข้า-ออก หรือ ขณะเดินก้าวเดิน ยกจิตระลึกรู้ว่าจิตตชวาโยธาตุทำให้เกิดอาการก้าวเดินไม่ใช่สัตว์บุคคล ไม่ใช่ผู้หญิงผู้ชาย รู้อย่างนี้เรียกว่า เจริญวิปัสสนากรรมฐาน"

รู้ ใ จ

"อย่าส่งใจไปหาบาป-บุญ นอกกายใจ
จะผิดหลักผิดทาง...

อดีต-อนาคต จงเห็นว่าเป็นไฟ อย่าส่งใจไป
เกาะเกี่ยว...

...ให้มีสติจำเพาะหน้าพิจารณาไตรลักษณ์
อันมีอยู่กับตนนี่แล...

จะชัดหรือไม่ชัดก็ตาม พระไตรลักษณ์เขาก็
ประจักษ์ของเขาอยู่แล้วตลอดเวลา...

...อย่าแส่ส่ายไปหาเรื่องไม่ดี อดีต-อนาคต
ปรากฏขึ้นเพราะจิตปรุง...

...อวิชชาและวิชชา เกิดจากใจดวงเดียวกัน
เท่านั้น จงค้นดูให้เห็นชัดในอาการของกาย
และใจ..."

ดับอวิชชา

ภาพประกอบคำอธิบาย-ทำไมอัฐิพระอรหันต์จึงกลายเป็นพระธาตุ
ภาพขยายเกล็ดน้ำแช่แข็ง ภายหลังบริกรรม

ซึ่งทำการทดลองทางวิทยาศาสตร์ เมื่อใช้กล้องขยายอณูเกล็ดน้ำแข็ง จึงปรากฏดังภาพข้างล่างจึงสันนิษฐานว่าเมื่อร่างกายมนุษย์มีส่วนประกอบของน้ำและของเหลวประมาณ ๖๐-๗๐% จึงไม่แปลกใจเลยว่า ทำไมอัฐิพระอริยเจ้าระดับพระอรหันต์จึงกลายเป็นพระธาตุ ผู้ปฏิบัติธรรมจึงดูผ่องใส มีสุขภาพดี

ส่วนผู้ที่มักโกรธ-โลภ-หลง จึงมีสุขภาพไม่ดี มักมีโรคภัยเบียดเบียน

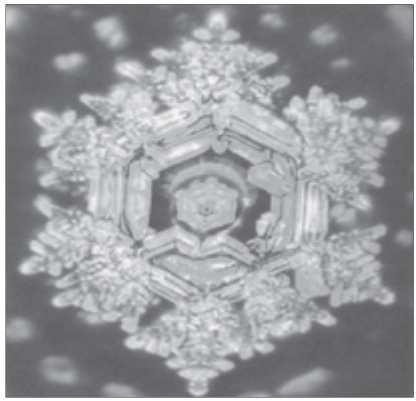

๑. บริกรรมคำสวด ด้วยสมาธิ-พลังที่แน่วแน่

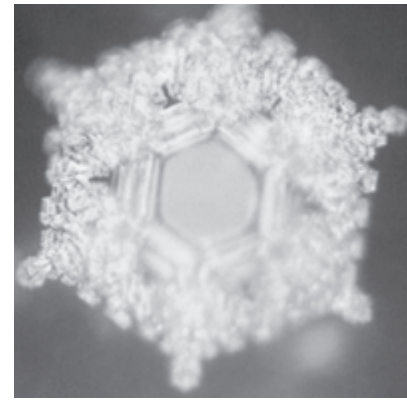

๒. บริกรรมด้วยพลังแห่งความปรารถนาดี

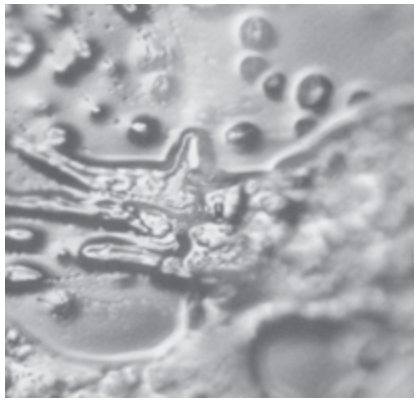

๓. บริกรรมด้วยคำด่า-เกรี้ยวกราด

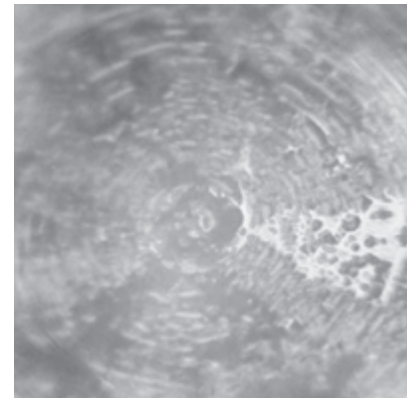

๔. บริกรรมด้วยเพลงรุนแรง-กระแทกกระทั้น

ความย่อแห่งพระไตรปิฎก

พระไตรปิฎก มีจำนวน ๔๕ เล่ม คือ เล่ม ๑ ถึงเล่ม ๔๕

วินัยปิฎก

(คัมภีร์ว่าด้วยระเบียบวินัย)

วินัยปิฎก ตั้งแต่เล่ม ๑ ถึง เล่ม ๘ รวม ๘ เล่ม

เล่ม ๑ ชื่อ *มหาวิภังค์*

เล่ม ๒ ชื่อ *มหาวิภังค์*

เล่ม ๓ ชื่อ *ภิกขุณีวิภังค์*

เล่ม ๔ ชื่อ *มหาวรรค*

เล่ม ๕ ชื่อ *มหาวัคค์*

เล่ม ๖ ชื่อ *จุลวัคค์ (วรรคเล็ก)*

เล่ม ๗ ชื่อ *จุลวัคค์*

เล่ม ๘ ชื่อ *ปริวาร*

สุตตันตปิฎก

(คัมภีร์ว่าด้วยพระธรรมเทศนาทั่วๆไป มีประวัติและท้องเรื่องประกอบ)

สุตตันตปิฎก ตั้งแต่เล่ม ๙ ถึงเล่ม ๓๓ รวม ๒๕ เล่ม

เล่ม ๙ ชื่อ *ทีฆนิกาย สีลขันธวัคค์*

เล่ม ๑๐ ชื่อ *ทีฆนิกาย มหาวัคค์*

เล่ม ๑๑ ชื่อ *ทีฆนิกาย ปาฏิกวัคค์*

เล่ม ๑๒ ชื่อ *มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์*

เล่ม ๑๓ ชื่อ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์
เล่ม ๑๔ ชื่อ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์
เล่ม ๑๕ ชื่อ สังยุตตนิกาย สคาถวรรค
เล่ม ๑๖ ชื่อ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
เล่ม ๑๗ ชื่อ สังยุตตนิกาย ขันธวารวรรค
เล่ม ๑๘ ชื่อ สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค
เล่ม ๑๙ ชื่อ สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค
เล่ม ๒๐ ชื่อ อังคุตตรนิกาย เอก-ทุก-ติกนิบาต
เล่ม ๒๑ ชื่อ อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต
เล่ม ๒๒ ชื่อ อังคุตตรนิกาย ปัญจก-ฉักกนิบาต
เล่ม ๒๓ ชื่อ อังคุตตรนิกาย สัตตก-อัฏฐก-นวกนิบาต
เล่ม ๒๔ ชื่อ อังคุตตรนิกาย ทสก-เอกาทสกนิบาต
เล่ม ๒๕ ชื่อ ขุททกนิกาย
เล่ม ๒๖ ชื่อ ขุททกนิกาย-วิมานวัตถุ
เล่ม ๒๗ ชื่อ ขุททกนิกาย ชาดก ภาคที่ ๑
เล่ม ๒๘ ชื่อ ขุททกนิกาย ชาดก ภาคที่ ๒
เล่ม ๒๙ ชื่อ ขุททกนิกาย มหานิทเทส
เล่ม ๓๐ ชื่อ ขุททกนิกาย จูฬนิทเทส
เล่ม ๓๑ ชื่อ ปฏิสัมภิทามรรค (ทางแห่งความแตกฉาน)
เล่ม ๓๒ ชื่อ ขุททกนิกาย อปทาน ภาคที่ ๑
เล่ม ๓๓ ชื่อ ขุททกนิกาย อปทาน ภาคที่ ๒

อภิธัมมปิฎก

(คัมภีร์ว่าด้วยข้อธรรมล้วนๆ ไม่มีประวัติและท้องเรื่องประกอบ)

อภิธัมมปิฎก ตั้งแต่เล่ม ๓๔ ถึงเล่ม ๔๕ รวม ๑๒ เล่ม

เล่ม ๓๔ ชื่อ *ธัมมสังคณี (รวมกลุ่มธรรมะ)*

เล่ม ๓๕ ชื่อ *วิภังค์ (แยกกลุ่มธรรมะ)*

เล่ม ๓๖ ชื่อ *ธาตุกถาและปุคคลปัญญัตติ*

เล่ม ๓๗ ชื่อ *กถาวัตถุ*

เล่ม ๓๘ ชื่อ *ยมก ภาคที่ ๑*

เล่ม ๓๙ ชื่อ *ยมก ภาคที่ ๒*

เล่ม ๔๐ ชื่อ *ปัฏฐาน ภาคที่ ๑*

เล่ม ๔๑ ชื่อ *ปัฏฐาน ภาคที่ ๒*

เล่ม ๔๒ ชื่อ *ปัฏฐาน ภาคที่ ๓*

เล่ม ๔๓ ชื่อ *ปัฏฐาน ภาคที่ ๔*

เล่ม ๔๔ ชื่อ *ปัฏฐาน ภาคที่ ๕*

เล่ม ๔๕ ชื่อ *ปัฏฐาน ภาคที่ ๖*

บัดนี้ จักได้แสดงสุตตันตปิฎก ในหนังสือพระไตรปิฎก ฉบับสำหรับประชาชน ย่อความจากพระไตรปิฎก ฉบับบาลี ๔๕ เล่ม มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์

เล่ม ๙ ชื่อ ทีฆนิกาย สีลขันธวัคค์ (เป็นสุตตันตปิฎก)

แผนที่แสดงชมพูทวีปทั้ง ๑๖ แคว้น

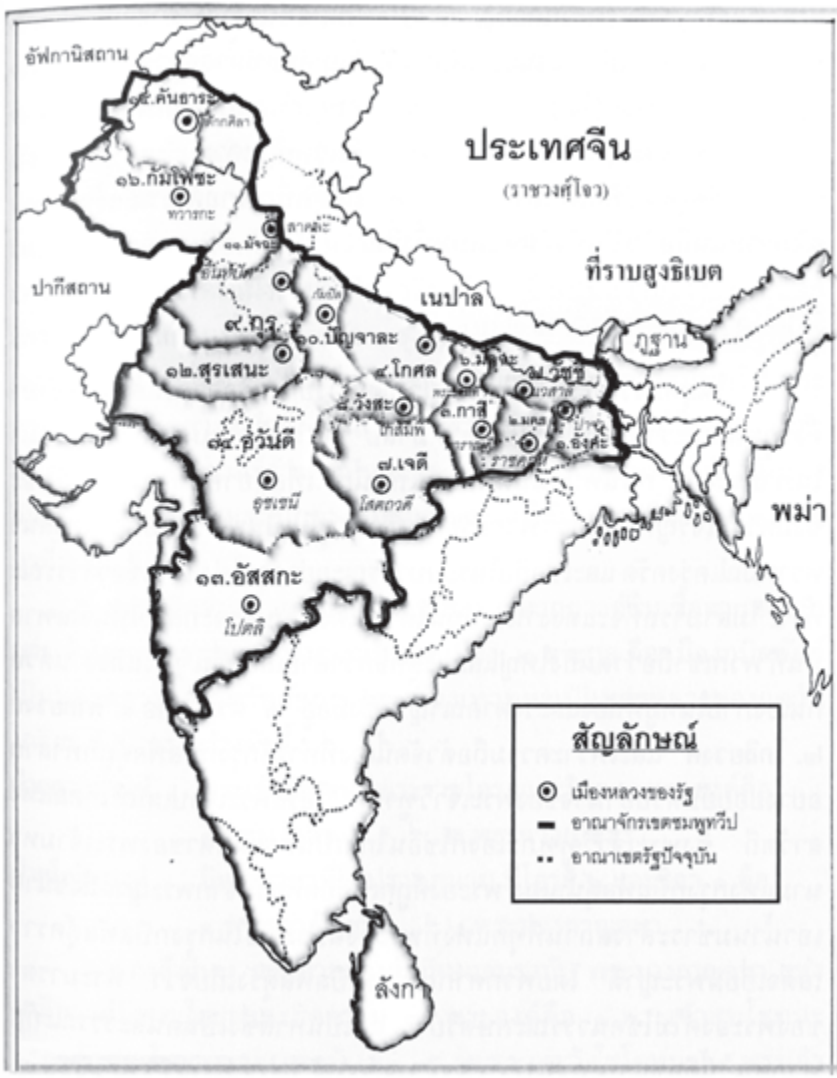

แผนที่อินเดีย Map India

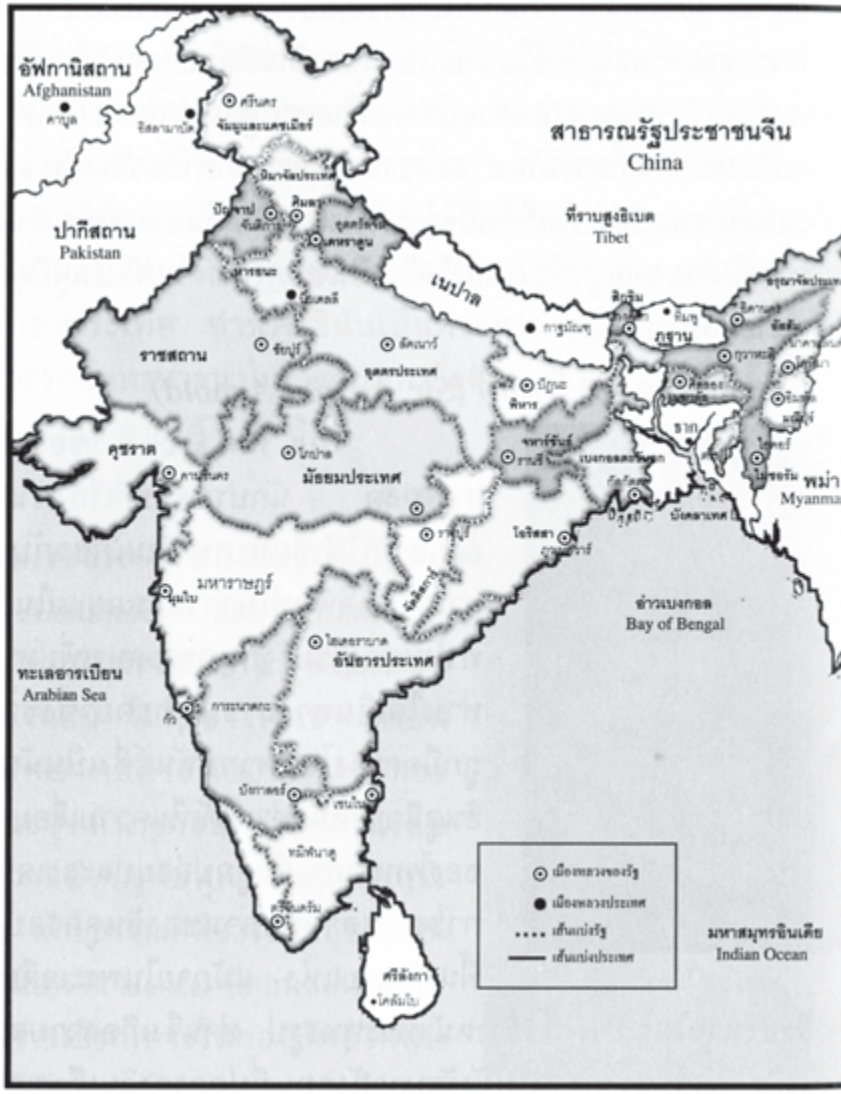

"พระมหาเจดีย์พุทธคยา" สถานที่ตรัสรู้
ตั้งอยู่ในรัฐพิหาร ประเทศอินเดียในปัจจุบัน

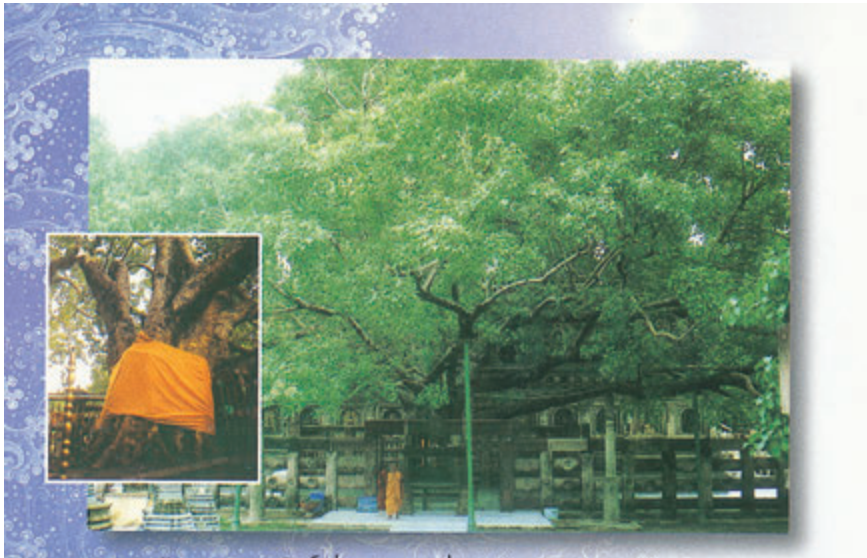

ต้นพระศรีมหาโพธิ์ ที่ทรงประทับนั่งตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ

แท่นวัชรอาสน์ หรือรัตนบัลลังก์ ใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ์ ที่ทรงประทับนั่ง
ตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ เป็นสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

พุทธประวัติ

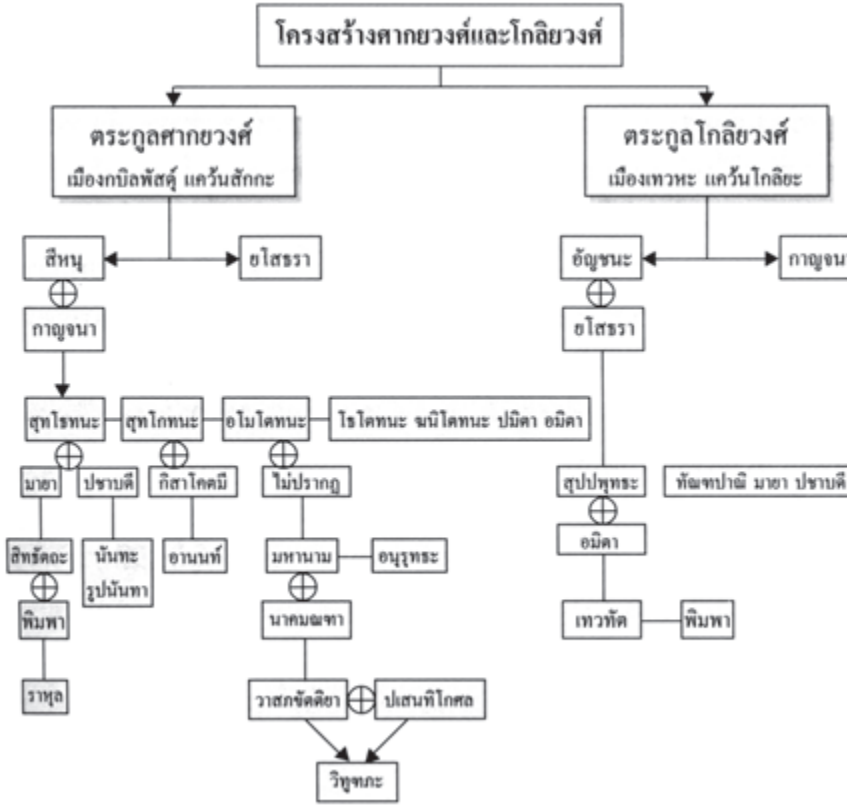
โครงสร้างศากยวงศ์และโกลิยวงศ์
ตระกูลศากยวงศ์
เมืองกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ
ตระกูลโกลิยวงศ์
เมืองเทวหะ แคว้นโกลิยะ
สีหนุ
ยโสธรา
อัญชนะ
กาญจนา
กาญจนา
ยโสธรา
สุทโธทนะ
สุทโกทนะ
อโมโทนะ
โธโตทนะ ฆนิโตทนะ ปมิตา อมิตา
มายา
ปชาบดี
กิสาโคตมี
ไม่ปรากฏ
สุปปพุทธะ
ทัณฑปาณิ มายา ปชาบดี
สิทธัตถะ
นันทะ
รูปนันทา
อานนท์
มหานาม
อนุรุทธะ
อมิตา
พิมพา
นาคมณฑา
เทวทัต
พิมพา
ราหุล
วาสภขัตติยา
ปเสนทิโกศล
วิฑูฑภะ

เล่มที่ ๙ ชื่อทีฆนิกาย สีลขันธวัคค์ (เป็นสุตตันตปิฎก)

ฯลฯ

ทีฆนิกาย แปลว่า *"หมวดหรือพวกขนาดยาว"* ได้แก่พระสูตรหรือพระธรรมเทศนาที่ยาว นำมาจัดไว้เป็นหมวดหรือพวกไว้ในที่นี้ คำว่า สีลขันธวัคค์ แปลว่า *"วรรคที่ว่าด้วยกองศีล"* ทีฆนิกาย หรือหมวดยาวนี้มี ๓ วรรค คือ สีลขันธวัคค์ (มี ๑๓ สูตร) มหาวัคค์ (มี ๑๐ สูตร) ปาฏิกวัคค์ (มี ๑๑ สูตร) แต่ละวรรคตั้งชื่อ ตามข้อความในสูตรบ้าง ตามชื่อของสูตรบ้าง คือ ในสีลขันธวัคค์สูตรแรกมีเรื่องศีล จึงตั้งชื่อ สีลขันธวัคค์ ในมหาวัคค์ สูตรแรก ชื่อมหาปทานสูตร จึงตั้งชื่อมหาวัคค์ ในปาฏิกวัคค์ สูตรแรก ชื่อ ปาฏิกสูตร จึงตั้งชื่อปาฏิกวัคค์, พระไตรปิฎก ทีฆนิกายนี้มี ๓ เล่ม เล่มละวรรค ตามชื่อที่กล่าวมาแล้วรวมทั้งสิ้นมี ๓๔ สูตร

พระสูตรในเล่ม ๙ หรือในทีฆนิกาย สีลขันธวัคค์มี ๑๓ สูตร ตามลำดับดังต่อไปนี้:-

๑ **พรหมชาลสูตร** สูตรที่เปรียบเหมือนข่ายอันประเสริฐที่ครอบคลุมอย่างกว้างขวาง คือกล่าวถึงลัทธิศาสนาต่างๆ ที่มีในครั้งนั้น ที่เรียกว่าทิฏฐิ ๖๒ เป็นการชี้ให้เห็นว่า พระพุทธศาสนามีหลักธรรมแผกจาก ๖๒ ลัทธินั้นอย่างละเอียด

๒ **สามัญญผลสูตร** ว่าด้วย *"ผลของความเป็นสมณะ"* หรือผลของการบวช

๓	**อัมพัฏฐสูตร**	ว่าด้วย *"การโต้ตอบกับอัมพัฏฐมาณพ"* มีข้อความกล่าวถึง ประวัติศาสตร์ ศากยวงศ์
๔	**โสณทัณฑสูตร**	ว่าด้วย *"การโต้ตอบกับโสณทัณฑพราหมณ์"* มีข้อความกล่าวถึง คุณลักษณะ ๕ อย่างของพราหมณ์
๕	**กูฏทันตสูตร**	ว่าด้วย *"การโต้ตอบกับกูฏทันตพราหมณ์"* เรื่องการบูชายัญโดยวิธีสังคมสงเคราะห์ดีกว่าการบูชายัญด้วยฆ่าสัตว์ รวมทั้งปัญหาการปกครองประเทศ ให้ได้ผลดีทางเศรษฐกิจลดจำนวนโจรผู้ร้าย
๖	**มหาลิสูตร**	ว่าด้วย *"การโต้ตอบกับเจ้าลิจฉวีชื่อมหาลิ"* เรื่องตาทิพย์ หูทิพย์ และความสามารถที่สูงขึ้นไปกว่านั้นคือการทำกิเลสอาสวะให้หมดสิ้นไป
๗	**ชาลิยสูตร**	ว่าด้วย *"การโต้ตอบกับนักบวช ๒ คน คนหนึ่งชื่อชาลิยะ"* เรื่อง ชีวะกับสรีระ
๘	**มหาสีหนาทสูตร**	ว่าด้วย "การบรรลือสีหนาท" ของพระพุทธเจ้าโดยมีคุณธรรมเป็นพื้นรองรับ
๙	**โปฏฐปาทสูตร**	ว่าด้วย *"การโต้ตอบกับโปฏฐปาทปริพพาชก"* เรื่องอัตตาและธรรมะชั้นสูงอื่น ๆ
๑๐	**สุภสูตร**	ว่าด้วย *"การโต้ตอบระหว่างพระอานนทเถระ กับสุภมาณพ โตเทยยบุตร"*
๑๑	**เกวัฏฏสูตร**	ว่าด้วย *"การแสดงธรรม"* เรื่องปาฏิหารย์

	๓ แก่คฤหบดี ชื่อ เกวัฏฏะ
๑๒ โลหิจจสูตร	ว่าด้วย *"การโต้ตอบกับโลหิจจพราหมณ์"* ถึงเรื่องมิจฉาทิฏฐิและศาสดาที่ควรติไม่ควรติ
๑๓ เตวิชชสูตร	ว่าด้วย *"พราหมณ์ผู้รู้ไตรวิทยาเคยเห็นพระพรหมหรือไม่"* และว่าด้วยวิธีเข้าอยู่ร่วมกับพระพรหม

ขยายความ

๑. พรหมชาลสูตร
สูตรว่าด้วยข่ายอันประเสริฐ

พระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ เดินทางอยู่ระหว่างกรุงราชคฤห์กับเมืองนาฬันทา มีปริพพาชก (นักบวชนอกศาสนา) ชื่อสุปปิยะ พร้อมด้วยศิษย์ชื่อพรหมทัตมาณพ เดินทางมาข้างหลังสุปปิยะปริพพาชก ติเตียนพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ แต่ศิษย์กล่าวสรรเสริญ เมื่อถึงเวลากลางคืน ภิกษุทั้งหลายได้สนทนากันถึงเรื่องศิษย์อาจารย์กล่าวแย้งกันเรื่องสรรเสริญ ติเตียนพระรัตนตรัย พระผู้มีพระภาคทรงทราบจึงตรัสเตือนมิให้โกรธเมื่อมีผู้ติเตียนพระรัตนตรัย มิให้ยินดีหรือเหลิงเมื่อมีผู้สรรเสริญ แล้วตรัสว่า คนอาจกล่าวชมเชยพระองค์ด้วยศีล ๓ ชั้น คือ ศีลอย่างเล็กน้อย ศีลอย่างกลาง ศีลอย่างใหญ่

ศีลอย่างเล็กน้อย (จูฬศีล)

๑ เว้นจากฆ่าสัตว์, ลักทรัพย์, ประพฤติล่วงพรหมจรรย์

๒ เว้นจากพูดปด, พูดส่อเสียด (ยุให้แตกกัน), พูดคำหยาบๆ, พูดเพ้อเจ้อ

๓ เว้นจากทำลายพืชและต้นไม้

๔ ฉันมื้อเดียว เว้นจากการฉันอาหารในเวลากลางคืน, เว้นการฉันในเวลาวิกาล, เว้นจากฟ้อนรำ ขับร้อง ประโคม และดูการเล่น, เว้นจากทัดทรง ประดับประดาร่างกายด้วยระเบียบดอกไม้ของหอม เครื่องทา เครื่องย้อมผัดผิวต่างๆ, เว้นจากที่นั่งที่นอนอันสูงใหญ่มีภายในใส่นุ่นหรือสำลี, **เว้นจากการรับทองและเงิน**

๕ เว้นจากการรับข้าวเปลือกดิบ, เนื้อดิบ, เว้นจากการรับหญิง หรือหญิงรุ่นสาว, เว้นจากการรับทาสี ทาสา, เว้นจากการรับแพะ, แกะ, ไก่, สุกร, ช้าง, โค, ม้า, ลา, เว้นจากการรับนา, สวน

๖ **เว้นจาก**การชักสื่อ, **การค้าขาย, การโกงด้วยตาชั่ง** ด้วยเงินเหรียญ (สำริด) และด้วยการนับ (ชั่ง, ตวง, วัด) **เว้นจากการใช้วิธีโกง**ด้วยให้สินบน **หลอกหลวงและปลอมแปลง,** เว้นจากการตัด (มือ, เท้า) การฆ่า การมัด การซุ่มชิงทรัพย์ (ในทาง) การปล้น การจู่โจมทำร้าย

ศีลอย่างกลาง (มัชฌิมศีล)

๑ เว้นจากการทำลายพืช

๒ เว้นจากการ**สะสมอาหารและผ้า** เป็นต้น

๓ เว้นจากการ**ดูการเล่น**หลากชนิด เช่น ฟ้อนรำ เป็นต้น

๔ เว้นจาก**เล่นการพนันต่างชนิด**

๕ เว้นจากที่นั่งที่นอนอันสูงใหญ่

๖ เว้นจากประดับประดา**ตกแต่งร่างกาย**

๗ เว้นจาก**ติรัจฉานกถา** (**พูดเรื่องไร้ประโยชน์**หรือที่ขัดกับสมณเพศ)

๘ เว้นจากการ**พูดแข่งดี**หรือข่มขู่กัน

๙ เว้นจากชักสื่อ

๑๐ เว้นจากการพูดปด, **การพูดประจบ, การพูดอ้อมค้อม** (เพื่อหวังลาภ), การพูดกด, การพูดเอาลาภแลกลาภ (หวังของมากด้วยของน้อย)

(ในแต่ละข้อนี้มีการแจกรายละเอียดออกไปมาก)

ศีลอย่างใหญ่ (มหาศีล)

๑ เว้นจากการดำรงชีวิตด้วยมิจฉาชีพ ด้วย**ติรัจฉานวิชา** เช่น ทายนิมิต, ทายฝัน, ทายหนูกัดผ้า เป็นต้น

๒ เว้นจากการดำรงชีวิตด้วยมิจฉาชีพ ด้วย**ติรัจฉานวิชา** เช่น ดูลักษณะแก้วมณี, ลักษณะไม้ถือ, ลักษณะผ้า, ลักษณะศัสตรา เป็นต้น

๓ เว้นจากการดำรงชีวิตด้วยมิจฉาชีพ ด้วย**ติรัจฉานวิชา** เช่น ทายทักเกี่ยวกับพระราชา ด้วยพิจารณาดาวฤกษ์

๔ เว้นจากดำรงชีวิตด้วยมิจฉาชีพ ด้วย**ติรัจฉานวิชา** เช่น ทายจันทรุปราคา สุริยุปราคา เป็นต้น

๕ เว้นจากดำรงชีวิตด้วยมิจฉาชีพ ด้วย**ติรัจฉานวิชา** เช่น ทายฝนชุก ฝนแล้ง เป็นต้น

๖ เว้นจากดำรงชีวิตด้วยมิจฉาชีพ ด้วย**ติรัจฉานวิชา** เช่น การบน,

การแก้บน, การประกอบยา เป็นต้น

*(ในที่นี้มีคำว่า **ติรัจฉานวิชา** อย่างพิสดาร ฝรั่งใช้คำว่า low arts เมื่อพิจารณาตามศัพท์ "ติรัจฉาน" ซึ่งแปลว่า "ไปขวาง" ก็หมายความว่า **วิชาเหล่านี้ขวาง หรือไม่เข้ากับความเป็นสมณะ** มิได้หมายความว่าเป็นวิชาของสัตว์ดิรัจฉาน เพราะฉะนั้น ถ้อยคำที่พระไม่ควรพูด จึงจัดเป็น**ติรัจฉานกถา คือ ถ้อยคำที่ขวาง หรือขัดกับสมณสารูป** วิชาที่พระไม่ควรเกี่ยวจึงจัดเป็นติรัจฉานวิชา คือ วิชาที่ขวาง หรือขัดกับความเป็นพระ ส่วนสัตว์ดิรัจฉานที่มีชื่ออย่างนั้น เพราะเพ่งกิริยาที่ไม่ได้ตั้งตัวตรง เดินไปอย่างคน แต่เอาตัวลง เอาศีรษะไปก่อน เมื่อไม่ได้ไปตรง ก็ชื่อว่าไปขวาง)*

ทิฏฐิ ๖๒ ประการ

ครั้นแล้วพระผู้มีพระภาคทรงแสดงถึงความคิดเห็น ๖๒ ประการของสมณพราหมณ์ในครั้งนั้น คือ พวกที่มีความเห็นปรารภเบื้องต้นของสิ่งต่างๆ ว่าเป็นมาอย่างไร (ปุพพันตกัปปิกะ) ๑๘ ประเภท กับพวกที่มีความเห็นปรารภเบื้องปลายของสิ่งต่างๆ ว่าจะลงสุดท้ายอย่างไร (อปรันตกัปปิกะ) ๔๔ ประการ (รวมเป็น ๖๒) ดังต่อไปนี้ :-

ปุพพันตกัปปิกะ
ความเห็นปรารภเบื้องต้น ๑๘

ทิฏฐิหรือความเห็นประเภทนี้ (ปุพพันตกัปปิกะ) ที่มี ๑๘ นั้น แบ่งออกเป็น ๕ หมวด คือ หมวดที่เห็นว่าเที่ยง (สัสสตวาทะ) ๔, เห็นว่าบางอย่างเที่ยง บางอย่างไม่เที่ยง (เอกัจจสัสสติกะ เอกัจจอสัสสติกะ) ๔, เห็นว่ามีที่สุดและไม่มีที่สุด (อันตานันติกะ) ๔, พูดซัดส่ายไม่ตายตัวเหมือนปลาไหล (อมราวิกเขปิกะ) ๔, เห็นว่าสิ่งต่างๆ

มีขึ้นเองโดยไม่มีเหตุ (อธิจจสมุปปันนะ) ๒ รวมเป็น ๑๘ ดังรายละเอียด คือ:-

(๑) หมวดเห็นว่าเที่ยง (สัสสตวาทะ) ๔

๑ เห็นว่าตัวตน(อัตตา) และโลกเที่ยง เพราะระลึกชาติได้ตั้งแต่ชาติเดียว จนถึงแสนชาติ

๒ เห็นว่าตัวตน และโลกเที่ยง เพราะระลึกชาติได้เป็นกัปป์ ๆ ตั้งแต่กัปป์เดียวถึง ๑๐ กัปป์

๓ เห็นว่าตัวตน และโลกเที่ยง เพราะระลึกชาติได้มากกัปป์ ตั้งแต่ ๑๐ กัปป์ถึง ๔๐ กัปป์

๔ นักเดา เดาตามความคิดคาดคะเนว่า โลกเที่ยง

(๒) หมวดเห็นว่าบางอย่างเที่ยง บางอย่างไม่เที่ยง (เอกัจจสัสสติกะ เอกัจจอสัสสติกะ) ๔

๑ เห็นว่าพระพรหมเที่ยง แต่พวกเราที่พระพรหมสร้างไม่เที่ยง

๒ เห็นว่าเทวดาพวกอื่นเที่ยง พวกที่มีโทษเพราะเล่นสนุกสนาน (ขิฑฑาปโทสิกา) ไม่เที่ยง

๓ เห็นว่าเทวดาพวกอื่นเที่ยง พวกที่มีโทษเพราะคิดร้ายผู้อื่น (มโนปโทสิกา) ไม่เที่ยง

๔ นักเดา เดาตามความคิดคาดคะเนว่า ตัวตนฝ่ายกายไม่เที่ยง ตัวตนฝ่ายจิตเที่ยง

(๓) หมวดเห็นว่ามีที่สุดและไม่มีที่สุด (อันตานันติกะ) ๔

๑ เห็นว่าโลกมีที่สุด

๒ เห็นว่าโลกไม่มีที่สุด

๓ เห็นว่าโลกมีที่สุด เฉพาะด้านบนกับด้านล่าง ส่วนด้านกว้าง

หรือด้านขวางไม่มีที่สุด

๔ นักเดา เดาตามความคิดคาดคะเนว่า โลกมีที่สุดก็ไม่ใช่ ไม่มีที่สุดก็ไม่ใช่

(๔) หมวดพูดซัดส่ายไม่ตายตัวแบบปลาไหล (อมราวิกเขปิกะ) ๔

๑ เกรงว่าจะพูดปด จึงพูดปฏิเสธว่า อย่างนี้ก็ไม่ใช่, อย่างนั้น ก็ไม่ใช่, อย่างอื่นก็ไม่ใช่, มิใช่ (อะไร) ก็ไม่ใช่

๒ เกรงว่าจะยึดถือ จึงพูดปฏิเสธแบบข้อ ๑

๓ เกรงว่าจะถูกซักถาม จึงพูดปฏิเสธแบบข้อ ๑

๔ เพราะโง่เขลา จึงพูดปฏิเสธแบบข้อ ๑ และไม่ยอมรับ หรือยืนยันอะไรเลย

(๕) หมวดเห็นว่าสิ่งต่างๆมีขึ้นเอง ไม่มีเหตุ (อธิจจสมุปปันนะ) ๒

๑ เห็นว่าสิ่งต่างๆ มีขึ้นเองโดยไม่มีเหตุ เพราะเคยเกิดเป็นอสัญญีสัตว์

๒ นักเดา เดาเอาตามความคิดคาดคะเนว่า สิ่งต่าง ๆ มีขึ้นเองโดยไม่มีเหตุ

อปรันตกัปปิกะ
ความเห็นปรารภเบื้องปลาย ๔๔

ทิฏฐิ หรือความเห็นปรารภเบื้องปลาย (อปรันตกัปปิกะ) ที่มี ๔๔ นั้น แบ่งออกเป็น ๕ หมวด หมวดที่เห็นว่ามีสัญญาความจำได้หมายรู้ (สัญญีวาทะ) ๑๖, หมวดที่เห็นว่าไม่มีสัญญา (อสัญญีวาทะ) ๘, หมวดที่เห็นว่ามีสัญญาก็ไม่ใช่ ไม่มีสัญญาก็ไม่ใช่ (เนวสัญญีนาสัญญีวาทะ) ๘, หมวดที่เห็นว่าขาดสูญ (อุจเฉทวาทะ) ๗, หมวดที่

เห็นว่าสภาพบางอย่างเป็นนิพพานในปัจจุบัน (ทิฏฐธัมมนิพพานวาทะ) ๕ รวมเป็น ๔๔ ดังรายละเอียด คือ :-

(๑) หมวดเห็นว่ามีสัญญา (สัญญีวาทะ) ๑๖

๑ ตนมีรูป	๒ ตนไม่มีรูป
๓ ตนมีทั้งรูป ทั้งไม่มีรูป	๔ ตนมีรูปก็มิใช่ ไม่มีรูปก็มิใช่
๕ ตนมีที่สุด	๖ ตนไม่มีที่สุด
๗ ตนทั้งมีที่สุด ทั้งไม่มีที่สุด	๘ ตนมีที่สุดก็มิใช่ ไม่มีที่สุดก็มิใช่
๙ ตนมีสัญญา (ความจำได้หมายรู้)เป็นอันเดียวกัน	๑๐ ตนมีสัญญาต่างกัน
๑๑ ตนมีสัญญาเล็กน้อย	๑๒ ตนมีสัญญาหาประมาณมิได้
๑๓ ตนมีสุขโดยส่วนเดียว	๑๔ ตนมีทุกข์โดยส่วนเดียว
๑๕ ตนมีทั้งสุขทั้งทุกข์	๑๖ ตนไม่มีทุกข์ไม่มีสุข

ตนทั้งสิบหกประเภทนี้ ตายไปแล้ว ก็มีสัญญา คือความจำได้หมายรู้ทั้งสิ้น

(๒) หมวดเห็นว่าไม่มีสัญญา (อสัญญีวาทะ) ๘

เห็นว่าตั้งแต่ข้อ ๑ ถึงข้อ ๘ ข้างต้น คือ ตนมีรูป จนถึงตนมีที่สุดก็มิใช่ ไม่มีที่สุดก็มิใช่ ทั้งแปดประเภทนี้ ตายไปแล้ว ก็ไม่มีสัญญา คือไม่มีความจำได้หมายรู้

(๓) หมวดเห็นว่ามีสัญญาก็มิใช่ ไม่มีสัญญาก็มิใช่ (เนวสัญญีนาสัญญีวาทะ) ๘

เห็นว่าตั้งแต่ข้อ ๑ ถึงข้อ ๘ ข้างต้น คือ ตนมีรูป จนถึงตนมีที่สุดก็มิใช่ ไม่มีที่สุดก็มิใช่ ทั้งแปดประเภทนี้ ตายไปแล้ว มีสัญญาก็มิใช่ ไม่มีสัญญาก็มิใช่

ทั้งสามหมวดนี้ รวมเรียกว่า อุทธมาฆตนิกา แปลว่า พวกที่มีความเห็นเกี่ยวกับสภาพเมื่อตายไปแล้วจะเป็นอย่างไร

(๔) หมวดเห็นว่าขาดสูญ (อุจเฉทวาทะ) ๗

๑ ตนที่เป็นของมนุษย์และสัตว์

๒ ตนที่เป็นของทิพย์ มีรูป กินอาหารหยาบ

๓ ตนที่เป็นของทิพย์ มีรูป สำเร็จจากไป

๔ ตนที่เป็นอากาสานัญจายตนะ

๕ ตนที่เป็นวิญญาณัญจายตนะ

๖ ตนที่เป็นอากิญจัญญายตนะ

๗ ตนที่เป็นเนวสัญญานาสัญญายตนะ

ทั้งเจ็ดประเภทนี้ เมื่อสิ้นชีพแล้ว ก็ขาดสูญ ไม่เกิดอีก

(๕) หมวดเห็นสภาพบางอย่างเป็นนิพพานในปัจจุบัน (ทิฏฐิธัมมนิพพาน) ๕

๑ เห็นว่าการเพียบพร้อมด้วยกามคุณ ๕ เป็นนิพพานอย่างยอดในปัจจุบัน

๒, ๓, ๔, ๕ เห็นว่าการเพียบพร้อมด้วยฌานที่ ๑ ที่ ๒ ที่ ๓ ที่ ๔ เป็นนิพพานอย่างยอดในปัจจุบัน

สรุป

ในที่สุดได้ตรัสสรูปว่า **สมณพราหมณ์ทุกพวกที่มีทิฏฐิความเห็นต่างๆ รวม ๖๒ ประการเหล่านี้ ย่อมได้เสวยอารมณ์ เพราะอาศัยอายตนะสำหรับถูกต้อง ๖ อย่าง (คือ ตา, หู, จมูก, ลิ้น, กาย, ใจ)**, เพราะเหตุที่**เสวยอารมณ์** จึงเกิด**ตัณหา**ความทะยานอยาก, เพราะเหตุที่มีความทะยานอยาก จึงเกิดมีความ**ยึดมั่นถือมั่น**, เพราะเหตุที่มีความยึดมั่นถือมั่น **จึงมีภพ** คือความมีความเป็น, เพราะเหตุที่มีความมีความเป็น(ภพ) **จึงมีชาติ** คือความเกิด, เพราะเหตุที่มีความเกิด **จึงมีความแก่ ความตาย** ความเศร้าโศก คร่ำครวญ ความไม่สบายกายไม่สบายใจ และความคับแค้นใจ **สมณพราหมณ์เหล่านั้นย่อมติดอยู่ในข่ายแห่งความเห็นทั้งหกสิบสองนี้ เหมือนปลาติดข่ายฉะนั้น**

ส่วนตถาคตเป็นผู้ถอนตัณหาอันจะนำให้เวียนอยู่ในภพได้แล้ว *"กายยังดำรงอยู่ตราบใด ก็มีผู้แลเห็น เมื่อกายทำลายไปแล้ว ก็ไม่มีผู้แลเห็น"*

๒. สามัญญผลสูตร
สูตรว่าด้วยผลของความเป็นสมณะ

พระผู้มีพระภาคประทับ ณ ป่ามะม่วงของหมอชีวก ใกล้กรุงราชคฤห์ พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่คืนวันเพ็ญ ๑๕ ค่ำ อันเป็นวันอุโบสถ เดือน ๑๒ พระเจ้าอชาตศัตรุเสด็จไปเฝ้า **ทูลถามถึงผลดี**

ของความเป็นสมณะที่เห็นได้ในปัจจุบัน และตรัสเล่าว่า เคยไปถามครูทั้งหกมาแล้ว แต่ตอบไม่ตรงคำถาม เปรียบเหมือนถามถึงเรื่องมะม่วง แต่ไปตอบเรื่องขนุนจึงต้องกลับ พระผู้มีพระภาคตรัสตอบเป็นข้อ ๆ ดังนี้

๑ ผู้เคยเป็นทาสหรือกรรมกรของพระเจ้าอชาตศัตรู เมื่อออกบวชประพฤติตนดีงามแล้ว จะทรงเรียกร้องให้กลับไปเป็นทาสหรือกรรมกรตามเดิมหรือไม่ พระเจ้าอชาตศัตรูตรัสตอบว่า ไม่เรียกกลับ แต่จะแสดงความเคารพถวายปัจจัย ๔ และถวายความคุ้มครองอันเป็นธรรม ตรัสสรูปว่า *นี่เป็นผลของความเป็นสมณะที่เห็นได้ในปัจจุบัน*

๒ คนทำนาของพระเจ้าอชาตศัตรู เมื่อออกบวชประพฤติตนดีงามแล้ว จะทรงเรียกร้องให้กลับไปทำนาให้ตามเดิมหรือไม่ ตรัสตอบเหมือนข้อแรก *จึงนับเป็นผลของความเป็นสมณะที่เห็นได้ในปัจจุบัน*

๓ คฤหบดีหรือบุตรคฤหบดี ฟังธรรมเลื่อมใสแล้วออกบวชประพฤติพรหมจรรย์ **สมบูรณ์ด้วยศีล** (พรรณนาศีลอย่างเล็กน้อยอย่างกลาง อย่างใหญ่ เหมือนในพรหมชาลสูตร), **สำรวมอินทรีย์** คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มิให้บาปอกุศลเกิดขึ้นท่วมทับจิต, **มีสติสัมปชัญญะ, มีความสันโดษ** ยินดีด้วยปัจจัย ๔ ตามมีตามได้, **ออกป่าบำเพ็ญสมาธิ** ละกิเลสที่เรียกว่านีวรณ์ ๕ เสียได้ จึงได้บรรลุฌานที่ ๑ *นี้ก็เป็นผลของความเป็นสมณะที่เห็นได้ในปัจจุบัน*

๔ ได้บรรลุฌานที่ ๒

๕ ได้บรรลุฌานที่ ๓

๖ ได้บรรลุฌานที่ ๔

๗ น้อมจิตไปเพื่อเกิดความรู้เห็นด้วยปัญญา (ญาณทัสสนะ) ว่า กายมีความแตกทำลายไปเป็นธรรมดา วิญญาณก็อาศัยและเนื่องในกายนี้ (วิปัสสนาญาณ ญาณอันทำให้เห็นแจ้ง)

๘ นิรมิตร่างกายอื่นจากกายนี้ได้ *(มโนมยิทธิ คือฤทธิ์ทางใจ)*

๙ แสดงฤทธิ์ได้ เช่น น้อยคนทำให้เป็นมากคน มากคนทำให้เป็นน้อยคน เดินน้ำ ดำดิน เป็นต้น (อิทธิวิธี)

๑๐ มีหูทิพย์ ได้ยินเสียงใกล้ไกล ที่เกินวิสัยหูของมนุษย์ธรรมดา (ทิพยโสต)

๑๑ กำหนดรู้ใจผู้อื่นได้ (เจโตปริยญาณ)

๑๒ ระลึกชาติในอดีตได้ (ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ)

๑๓ เห็นสัตว์อื่นตายเกิดด้วยตาทิพย์ (เรียกว่าทิพยจักษุ หรือจุตูปปาตญาณ คือ ญาณรู้ความ ตายและความเกิดของสัตว์)

๑๔ รู้จักทำอาสวะ คือกิเลสที่หมักหมม หรือหมักดองในสันดานให้สิ้นไป (อาสวักขยญาณ) แล้วตรัสสรูปในที่สุดแห่งทุกข้อว่าเป็นผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นได้ในปัจจุบันสูงกว่ากันเป็นลำดับ

(เมื่อจะย่อผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นได้ในปัจจุบันทั้งสิบสี่ข้อนี้เป็นหมวดๆ ก็อาจย่อได้ ๓ หมวด คือ

หมวดที่ ๑ ทำให้พ้นจากฐานะเดิม คือพ้นจากความเป็นทาสเป็นกรรมกร พ้นจากความเป็นชาวนา ได้รับการปฏิบัติด้วยดี แม้จากพระมหากษัตริย์ คือผลข้อ ๑ กับข้อ ๒

หมวดที่ ๒ เมื่ออบรมจิตใจจนเป็นสมาธิ ก็เป็นเหตุให้ได้ฌานที่ ๑ ถึง ๔ อันทำให้ละกิเลสอย่างกลางได้ คือ ผลข้อ ๓, ๔, ๕, และ ๖

หมวดที่ ๓ ทำให้ได้วิชชา ๘ อันเริ่มแต่ข้อ ๗ ได้วิปัสสนาญาณ จนถึงข้อ ๑๔ ได้อาสวักขยญาณ)

พระเจ้าอชาตศัตรูทรงเลื่อมใส ปฏิญญาพระองค์เป็นอุบาสกถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต แล้วกราบทูลขอขมาในการที่ปลงพระชนม์ชีพพระราชบิดา (คือ พระเจ้าพิมพิสาร) ซึ่งพระผู้มีพระภาคก็ตรัสรับขมา

เมื่อพระเจ้าอชาตศัตรุเสด็จกลับแล้ว พระผู้มีพระภาคตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า *ถ้าพระเจ้าอชาตศัตรูไม่ปลงพระชนม์พระราชบิดา ก็จะได้ดวงตาเห็นธรรม* (เป็นพระโสดาบัน)

๓. อัมพัฏฐสูตร
สูตรว่าด้วยการโต้ตอบกับอัมพัฏฐมาณพ

พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในแคว้นโกศล พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ เสด็จแวะพัก ณ หมู่บ้านพราหมณ์ชื่ออิจฉานังคละ ใกล้เมืองอุกกัฏฐา ซึ่งโปกขรสาติพราหมณ์ได้รับมอบหมายจากพระเจ้าปเสนทิให้เป็นผู้ครอบครอง

โปกขรสาติพราหมณ์ได้ยินกิตติศัพท์สรรเสริญพระพุทธเจ้า **จึงใช้อัมพัฏฐมาณพผู้เป็นศิษย์ให้ไปเฝ้า**เพื่อสังเกตดูว่าจะมีมหาปุริสลักษณะครบตามคัมภีร์มนต์ของตนหรือไม่

อัมพัฏฐมาณพ**ไปแสดงอาการอวดดี** คือพระผู้มีพระภาคประทับนั่ง แต่ตนเดินบ้าง ยืนบ้าง สนทนาด้วย เมื่อ**พระผู้มีพระภาคตรัสเตือน** จึงประกาศตนว่าเป็นพราหมณ์ ควรแสดงอาการอย่างนี้ต่อคนชั้นไพร่ ศีรษะโล้น ซึ่งเกิดจากเท้าของพระพรหม (เป็นความนิยม

ของพวกพราหมณ์ว่า ถ้าโกนศีรษะจะถูกเหยียดหยามเป็นคนชั้นต่ำ) และเพิ่มความโกรธเคืองยิ่งขึ้น เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสว่า **อัมพัฏฐมาณพยังไม่จบพรหมจรรย์ของพราหมณ์ แต่สำคัญตนว่าจบแล้ว** จึงด่าสกุลศากยะว่าเป็นสกุลทาสสกุลไพร่ ไม่เคารพพราหมณ์

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ศากยสกุลเคยทำผิดอะไรไว้ จึงเล่าว่า ครั้งหนึ่งตนเดินทางไปกรุงกบิลพัสดุ์ด้วยธุระบางอย่างของโปกขรสาติพราหมณ์ ได้เข้าไปสู่อาคารโถงของเจ้าศากยะ เจ้าศากยะและศากยกุมารมากหลายนั่งบนอาสนะสูง ในอาคารโถง ต่างซิกซี้จี้กันด้วยนิ้วมือ ชะรอยจะหัวเราะตนก็เป็นได้ ไม่มีใครสักคนหนึ่งกล่าวเชิญตนด้วยอาสนะ การไม่เคารพนับถือ ไม่อ่อนน้อมพราหมณ์ของเจ้าศากยะไพร่ๆอย่างนั้นเป็นการไม่สมควร นี่เป็นการประณามศากยสกุลว่าเป็นไพร่ครั้งที่ ๒

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า แม้นกไส้ เมื่ออยู่ในรังของตนก็ยังส่งเสียงร้องตามชอบใจ เจ้าศากยะเหล่านั้น ถือว่ากรุงกบิลพัสดุ์เป็นของตน จึงยังไม่น่าจะถือโทษด้วยเหตุเพียงเล็กน้อยเท่านี้

อัมพัฏฐมาณพอ้างเหตุผลต่อไปว่า ในวรรณะทั้งสี่นั้น วรรณะทั้งสาม คือ กษัตริย์ แพศย์ (พ่อค้า) และศูทร (คนงาน) ย่อมตกอยู่ในฐานะเป็นผู้บำเรอพวกพราหมณ์ การที่เจ้าศากยะไพร่ ๆ ไม่เคารพนับถือ ไม่อ่อนน้อมพราหมณ์ จึงเป็นการไม่สมควร นี่เป็นการประณามศากยสกุลว่าเป็นไพร่ครั้งที่ ๓

พระผู้มีพระภาคเห็นอัมพัฏฐมาณพกล่าวรุกรานศากยสกุลอย่างหนักเช่นนั้น จึงตรัสถามว่า ท่านสกุล (โคตร)อะไร เมื่ออัมพัฏฐมาณพกราบทูลว่า กัณหายนโคตร พระองค์จึงตรัสเตือนให้

ระลึก (ประวัติศาสตร์)ว่า ต้นสกุลของศากยะ คือ พระเจ้าโอกกากราช ซึ่งเป็นกษัตริย์ แต่ต้นสกุลของกัณหายนะ คือนางทาสีของพระเจ้าโอกกากราชผู้มีนามว่า ทิสา ก็เมื่อต้นสกุลศากยะเป็นลูกกษัตริย์ ต้นสกุลกัณหายนะ เป็นลูกนางทาสีเช่นนั้น ก็จงระลึกถึงสกุลดั้งเดิมดูเถิด

มาณพทั้งหลายที่ตามมาด้วย ก็พูดอื้ออึง ห้ามพระผู้มีพระภาคว่า ขอพระโคดมอย่าได้กล่าวหาว่าอัมพัฏฐมาณพเป็นลูกทาสีเลย เพราะอัมพัฏฐมาณพมีชาติอันดี สดับตรับฟังมาก มีถ้อยคำอันดีงาม และเป็นบัณฑิต

พระผู้มีพระภาคจึงตรัสถามอัมพัฏฐมาณพว่า ที่พระองค์ตรัสอย่างนี้ เป็นความจริงหรือไม่ อัมพัฏฐมาณพนิ่งอึ้ง พระผู้มีพระภาคตรัสย้ำถามถึงครั้งที่ ๓ จึงยอมตอบรับว่าเป็นความจริง

มาณพที่มาด้วย จึงอื้ออึง ประณามว่า อัมพัฏฐมาณพเป็นลูกทาสี มีชาติไม่ดี พระสมณโคดมพูดเป็นธรรม เราหลงรุกรานว่าพูดไม่ถูก

พระผู้มีพระภาคทรงเห็นมาณพเหล่านั้นกลับไปรุกรานอัมพัฏฐมาณพ เช่นนั้น ก็ตรัสห้าม และทรงเล่าถึงความยิ่งใหญ่ของกัณหะ (บุตรทาสี) ผู้เดินทางไปเรียนพรหมมนต์ ณ ชนบทภาคใต้ แล้วกลับมาขอพระราชธิดาของพระเจ้าโอกกากราชนามว่า มัททรูปี ครั้งแรกพระเจ้าโอกกากราชไม่พระราชทาน ในที่สุดก็พระราชทาน เพราะเกรงฤทธิ์ของกัณหะ (เป็นการตรัสช่วยแก้หน้าให้แก่อัมพัฏฐมาณพ)

ต่อจากนั้นตรัสถามถึงประเพณีนิยม เพื่อให้อัมพัฏฐมาณพตอบเป็นข้อๆเกี่ยวกับกษัตริย์ กับพราหมณ์ ใครจะสูงกว่ากัน (เพื่อให้คลายความถือดี) คือ

๑ บุตรที่เกิดจากบิดาเป็นกษัตริย์ มารดาเป็นพราหมณ์ จะได้อาสนะ (ที่นั่ง) และน้ำ ในพวกพราหมณ์หรือไม่ ? ตอบว่า ได้ พวกพราหมณ์จะยอมให้บริโภคอาหารในพิธีสารท (อาหารอุทิศให้ผู้ตาย) ในพิธีถาลิปากะ (อาหารเนื่องในงานมงคล) ในยัญญพิธี (อาหารในการบูชายัญ) และในปาหุนะ (อาหารต้อนรับแขก) หรือไม่ ? ตอบว่า ยอมให้บริโภค พวกพราหมณ์จะสอนมนต์ให้หรือไม่ ? ตอบว่า สอน จะห้ามผู้นั้นแต่งงานกับสตรีพราหมณ์หรือไม่ ? ตอบว่า ไม่ห้าม จะได้รับการอภิเษกเป็นกษัตริย์หรือไม่ ? ตอบว่า ไม่ ถามว่า เพราะเหตุไร ? ตอบว่า **เพราะยังไม่บริสุทธิ์ฝ่ายมารดา**

๒ บุตรที่เกิดจากบิดาเป็นพราหมณ์ มารดาเป็นกษัตริย์ จะได้นั่ง ได้น้ำ เป็นต้นหรือไม่ ? ตอบว่า ได้ จะห้ามผู้นั้นแต่งงานกับสตรีพราหมณ์หรือไม่ ? ตอบว่า ไม่ห้าม จะได้อภิเษกเป็นกษัตริย์หรือไม่ ? ตอบว่า ไม่ ถามว่า เพราะเหตุไร ? ตอบว่า **เพราะยังไม่บริสุทธิ์ฝ่ายบิดา**

(ตรัสสรูปเพียงชั้นนี้ก่อนว่า) นี่แหละเมื่อเปรียบเทียบกับหญิงเปรียบชายกับชายกันแล้ว กษัตริย์ก็ประเสริฐกว่า และพราหมณ์เลวกว่า (เพราะอัมพัฏฐมาณพยอมรับรองตามประเพณีนิยมว่า กษัตริย์มาเกี่ยวข้องกับพราหมณ์ ทำให้กษัตริย์ไม่บริสุทธิ์)

๓ พราหมณ์ที่ถูกลงโทษโกนศีรษะ ถูกเอาขี้เถ้าโรยศีรษะ ถูกเนรเทศจากรัฏฐะ หรือจากนคร จะได้ที่นั่งและน้ำในพวกพราหมณ์หรือไม่ ? ตอบว่า ไม่ได้ จะร่วมบริโภคอาหาร

ในพิธีกรรมต่างๆหรือไม่ ? ตอบว่า ไม่ได้ พราหมณ์จะสอนมนต์ให้หรือไม่ ? ตอบว่า ไม่ จะถูกห้ามแต่งงานกับสตรีพราหมณ์หรือไม่ ? ตอบว่า ถูกห้าม

๔ กษัตริย์ที่ถูกลงโทษโกนศีรษะ ถูกเอาขี้เถ้าโรยบนศีรษะ ถูกเนรเทศจากรัฏฐะ หรือจากนคร จะได้ที่นั่งและน้ำในพวกพราหมณ์หรือไม่ ? ตอบว่า ได้ จะร่วมบริโภคอาหารในพิธีกรรมต่างๆหรือไม่ ? ตอบว่า ได้ พราหมณ์จะสอนให้หรือไม่ ? ตอบว่า สอน จะถูกห้ามแต่งงานกับสตรีพราหมณ์หรือไม่ ? ตอบว่า ไม่ห้าม

จึงตรัสสรูปให้เห็นว่ากษัตริย์ประเสริฐกว่าพราหมณ์ แล้วตรัสรับรองภาษิตของพรหมชื่อสนังกุมารที่ว่า

"ในหมู่ชนที่ถือโคตร กษัตริย์ประเสริฐสุด แต่ผู้ใดสมบูรณ์ด้วยวิชชาและจรณะ (ความรู้และความประพฤติ) ผู้นั้นประเสริฐสุดในเทวดาและมนุษย์" (สุภาษิตนี้ ถือว่าความรู้ความประพฤติสำคัญกว่าชาติสกุล)

เมื่ออัมพัฏฐมาณพกราบทูลถามว่า ความประพฤติและความรู้นั้นเป็นอย่างไร จึงตรัสตอบเป็นใจความว่า

"ใครก็ตามยังถือชาติ ถือโคตร ถือตัว ถืออาวาหะ วิวาหะ คนเหล่านั้นย่อมอยู่ห่างไกลจากความรู้และความประพฤติอันยอดเยี่ยม ต่อเมื่อละความถือชาติ ถือโคตร ถือตัว ถืออาวาหะ วิวาหะได้ จึงจะทำให้แจ้งได้ซึ่งความรู้และความประพฤติอันยอดเยี่ยม"

ครั้นแล้วตรัสอธิบายถึงการที่กุลบุตรออกบวชตั้งอยู่ในศีลธรรม บำเพ็ญฌาน ๔ และวิชชา ๘ (ดังที่กล่าวแล้วในสามัญญผลสูตร) ว่า

ชื่อว่าสมบูรณ์ด้วยความรู้และความประพฤติอย่างยอดเยี่ยม ไม่มีความรู้ความประพฤติอื่นยิ่งกว่า

ครั้นแล้วได้ทรงแสดงปากทางแห่งความเสื่อม ๔ ประการของความสมบูรณ์ด้วยความรู้และความประพฤตินั้น คือสมณพราหมณ์ผู้มิได้บรรลุความรู้และความประพฤตินั้น

๑ หาบบริขารของนักบวชออกป่า กินผลไม้ที่ตก

๒ ทำอย่างข้อ ๑ ไม่ได้ จึงถือจอบและตะกร้าออกป่ากินเผือกมันผลไม้

๓ ทำอย่างข้อ ๑-๒ ไม่ได้ จึงสร้างโรงบูชาไฟขึ้นที่ท้ายคามหรือนิคม บำเรอไฟอยู่ (คอยหาเชื้อเพลิงใส่ไฟมิให้ดับ เป็นการบำเรอไฟหรืออัคนีเทพ)

๔ ทำอย่างข้อ ๑-๒-๓ ไม่ได้ ก็ปลูกบ้าน มีประตู ๔ ด้านในถนน ๔ แยก เพื่อคอยบูชาสมณพราหมณ์ซึ่งเดินทางมาแต่ ๔ ทิศ ตามกำลังความสามารถ (อรรถกถาอธิบายว่า เอาดีทางคุณธรรมชั้นสูงไม่ได้ ก็เอาดีทางบวชเป็นดาบส)

ครั้นแล้วตรัสถามอัมพัฏฐมาณพว่า ตัวอัมพัฏฐมาณพพร้อมทั้งอาจารย์ สมบูรณ์ด้วยความรู้และความประพฤติดังกล่าวแล้วหรือเปล่า เมื่อตอบว่า เปล่า และว่ายังห่างไกลจากคุณสมบัติเช่นนั้น จึงตรัสถามต่อไปว่า เพียงกระทำแบบดาบส ๔ ประเภทนั้น ทำได้หรือเปล่า ตอบว่า ทำไม่ได้ จึงตรัสสรูปให้ฟังว่า ตัวอัมพัฏฐมาณพพร้อมทั้งอาจารย์เสื่อมจากความสมบูรณ์ด้วยความรู้ความประพฤติ (วิชชาจรณะ) อันยอดเยี่ยม และเสื่อมจากปากทางแห่งความเสื่อม ๔ อย่างของความรู้และความประพฤตินั้น (เป็นการเตือนให้เห็นว่าที่ทะนงตนมาแต่เดิมนั้น

ที่แท้ก็ไม่มีอะไรเป็นชิ้นเป็นอันเลย แม้ขนาดคุณสมบัติชั้นเลว ๆ ของผู้ไม่สามารถมีความรู้ความประพฤติอันยอดเยี่ยมนั้น คือเพียงแค่ทำอย่างดาบส ก็ทำไม่ได้)

ครั้นแล้วทรงแสดงถึงความผิดพลาดของโปกขรสาติพราหมณ์ผู้เป็นอาจารย์ของอัมพัฏฐมาณพ (๒ ประการ) คือ

๑ พูดว่า *"สมณะศีรษะโล้นเป็นไพร่ เป็นพวกดำ เป็นผู้เกิดจากเท้าพรหม จะเจรจากับพราหมณ์ ผู้รู้วิชชา ๓ (รู้ไตรเพท) ได้อย่างไร"* แต่ตัวเองก็เสื่อมหรือไม่มีวิชชานั้นบริบูรณ์อะไรเลย

๒ บริโภคของพระราชทานจากพระเจ้าปเสนทิโกศล แต่พระเจ้าปเสนทิโกศลก็ไม่โปรดให้โปกขรสาติพราหมณ์นั้นอยู่ในที่เฉพาะพระพักตร์ เมื่อจะทรงปรึกษาอะไรด้วยก็ทรงปรึกษาโดยมีม่านกั้น โปกขรสาติพราหมณ์รับภิกษาที่เป็นของพระราชทานโดยธรรม แต่ทำไมเล่าพระเจ้าปเสนทิโกศลจึงไม่อนุญาตให้พราหมณ์นั้นอยู่ในที่เฉพาะพระพักตร์[๑]

แล้วตรัสถามอัมพัฏฐมาณพว่า เพียงที่คนวรรณะศูทรหรือทาสของศูทรยืนในที่ซึ่งพระเจ้าปเสนทิโกศลประทับบนคอช้าง หรือประทับยืนบนเครื่องลาดเพื่อเสด็จขึ้นสู่รถ หรือในที่ซึ่งทรงปรึกษาเรื่องอะไรๆ กับมหาอำมาตย์ผู้ใหญ่หรือกับเจ้านาย แล้วคนวรรณะศูทรหรือทาสของศูทรเหล่านั้นกล่าวถ้อยคำว่า พระเจ้าปเสนทิโกศลมีพระราชดำรัสอย่างนี้ๆ (พูดเลียนพระราชดำรัส) จะทำให้ศูทรหรือทาสของศูทรกลาย เป็นพระราชาหรือราชมหาอำมาตย์ไปได้หรือไม่ เมื่อ

---

๑ แสดงว่าความจริงพระเจ้าปเสนทิโกศลก็ทรงปฏิบัติต่อพราหมณ์ไม่ใช่ในฐานะสูงศักดิ์กว่าพระองค์ อย่างไรเลย แม้เช่นนั้น พราหมณ์นั้นก็ยังยกย่องตัวเองว่าสูงกว่ากษัตริย์

อัมพัฏฐมานพตอบว่า เป็นไม่ได้ จึงตรัสเปรียบเทียบให้ฟังว่าพวกพราหมณ์สมัยนี้พากันสวดหรือกล่าวตามบทแห่งมนต์เก่าแก่ ซึ่งพวกฤษีรุ่นก่อนๆได้เคยสวดมาแล้ว เช่น ฤษีอัฏฐกะ วามกะ วามเทพ เวสสามิตต์ (วิศวามิตร) ยมตัคคี อังคีรส ภารัทวาชะ วาเสฏฐะ กัสสปะ ภคุ ตัวอัมพัฏฐมาณพ พร้อมด้วยอาจารย์ก็เรียนมนต์เหล่านั้น เพียงเท่านั้นจะทำให้อัมพัฏฐมาณพเป็นฤษีหรือผู้ปฏิบัติเพื่อเป็นฤษีได้หรือไม่ อัมพัฏฐมาณพตอบว่า เป็นไม่ได้

แล้วตรัสถามว่า พวกฤษีรุ่นก่อนๆเพียบพร้อมไปด้วยกามคุณ ๕ บริโภคอาหารดี ๆ มีสตรีผู้ประดับด้วยผ้าและสายรัดเอวคอยบำเรอ ขี่รถเทียมด้วยม้า ใช้ปฏักยาวๆแทงสัตว์พาหนะ เที่ยวไปในที่ต่างๆ มีบุรุษผูกสอดดาบยาวคอยอารักขาในนคร ซึ่งมีเครื่องอุปกรณ์พร้อมสรรพ มีคูอันขุดไว้ มีซี่เหล็กอันยกขึ้นไว้ (ที่ประตู) เหมือนอย่างตัวท่าน พร้อมด้วยอาจารย์ในสมัยนี้หรือไม่ อัมพัฏฐมาณพตอบว่า ฤษีรุ่นก่อน ๆ ไม่ทำอย่างนี้ จึงตรัสสรูปให้เห็นว่า อัมพัฏฐมาณพ พร้อมทั้งอาจารย์มิได้เป็นฤษี หรือผู้ปฏิบัติเพื่อเป็นฤษี

อัมพัฏฐมาณพได้สังเกตพระพุทธลักษณะ แต่ยังมีอยู่บางข้อที่เห็นไม่ได้ เช่น พระคุยหฐาน ตั้งอยู่ในฝัก และพระชิวหา (ใหญ่ยาว) พอจะปิดพระพักตร์ และช่องพระนาสิกพระโสตได้ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงทรงแสดงอิทธาภิสังขาร (แสดงฤทธิ์) และทรงกระทำให้เห็นได้

อัมพัฏฐมาณพกลับไปเล่าให้โปกขรสาติพราหมณ์ฟังทุกประการ โปกขรสาติพราหมณ์โกรธที่อัมพัฏฐมาณพไปรุกรานพระผู้มีพระภาค จึงใช้เท้าเตะ และใคร่จะไปเฝ้า แต่พวกพราหมณ์ค้านว่าค่ำแล้วควร

ไปในวันรุ่งขึ้น

แต่โปกขรสาติพราหมณ์คงไปจนได้ โดยให้จุดคบเพลิง เมื่อไปเฝ้ากราบทูลถามเรื่องที่โต้ตอบกับอัมพัฏฐมาณพแล้ว จึงกราบทูลขอโทษแทนอัมพัฏฐมาณพ ซึ่งพระผู้มีพระภาคก็มีพระพุทธดำรัสว่าอัมพัฏฐมาณพจงเป็นสุขเถิด

โปกขรสาติพราหมณ์พิจารณาพระพุทธลักษณะและได้เห็นครบ ๓๒ (ต้องตามลักษณะมนต์ของตน) แต่ ๒ ข้อเห็นไม่ได้ พระผู้มีพระภาคต้องทรงแสดงฤทธิ์และทำให้เห็น แล้วจึงอาราธนาพระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ไปฉันในวันรุ่งขึ้น และเช้าวันรุ่งขึ้น เมื่อถวายภัตตาหารเสร็จแล้ว **ได้สดับพระธรรมเทศนา**เรื่องอนุบุพพิกถา[๑] และอริยสัจจ์ ๔ **ได้ดวงตาเห็นธรรม** จึงประกาศตน พร้อมทั้งบุตรภริยาบริษัทและอำมาตย์เป็นอุบาสกถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต

๔. โสณทัณฑสูตร
สูตรว่าด้วยพราหมณ์ชื่อโสณทัณฑะ

พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในแคว้นอังคะ พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ เสด็จแวะพัก ณ กรุงจัมปา ประทับที่ริมฝั่งสระน้ำชื่อคัคครา

ครั้งนั้นพราหมณ์ชื่อ**โสณทันฑะ**ได้รับพระราชทานจากพระเจ้าพิมพิสารให้**ครองกรุงจัมปา** พราหมณ์คฤหบดีชาวกรุงจัมปาได้ทราบว่าพระผู้มีพระภาคประทับ ณ ริมสระน้ำชื่อคัคครา และพระองค์เป็นผู้

[๑] การสอนเรื่องทาน ศีล สวรรค์ โทษของกาม และอานิสงส์ในการออกบวช

มีกิตติศัพท์ขจรขจายไปว่า เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าและอื่นๆ อีก จึงชวนกันเดินทางไปเพื่อจะเฝ้าเป็นกลุ่มๆ

โสณทัณฑพราหมณ์ซึ่งเข้านอนกลางวันชั้นบนปราสาท มองเห็นพราหมณ์คฤหบดีชาวกรุงจัมปา เดินทางไปเป็นกลุ่มๆ เช่นนั้น จึงเรียกมหาอำมาตย์ สนองโอฐ[๒] (ขัตตะ) มาถาม ทราบความแล้ว จึงสั่งให้คนเหล่านั้นคอย เพื่อตนจะได้ร่วมเดินทางไปด้วย

พวกพราหมณ์ชาวต่างแดนประมาณ ๕๐๐ คนที่มาพักในกรุงจัมปาด้วยกรณียกิจบางอย่าง ทราบว่าโสณทัณฑพราหมณ์จะไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ก็เข้าไปห้ามไว้ *อ้างความยิ่งใหญ่ของโสณทัณฑพราหมณ์โดยชาติ โดยทรัพย์ โดยความรู้ในไตรเพท โดยความเป็นผู้มีรูปงาม โดยศีล โดยมีวาจาไพเราะ โดยเป็นอาจารย์ของคนมาก โดยมีมาณพเป็นอันมากมาจากต่างทิศ ต่างชนบท เพื่อเรียนมนต์ โดยเป็นผู้แก่กว่าพระสมณโคดม โดยเป็นผู้ได้รับความเคารพนับถือจากพระเจ้าพิมพิสารและโปกขรสาติพราหมณ์ โดยเป็นผู้ครองกรุงจัมปา* จึงไม่ควรไปหาพระสมณโคดม ควรที่พระสมณโคดมจะมาหามากกว่า

โสณทัณฑพราหมณ์ตอบอ้างความยิ่งใหญ่ของพระผู้มีพระภาคโดยชาติ โดยละทรัพย์สมบัติ ออกผนวช โดยมีพระรูปงดงาม โดยมีศีล มีถ้อยคำไพเราะ โดยเป็นอาจารย์ของคนมาก โดยเป็นผู้สิ้นกามราคะ โดยเป็นกัมมวาที กิริยาวาที (กล่าวว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว) โดยออกบวชจากสกุลกษัตริย์อันสูง ไม่เจือปน (สกุลอื่น) โดยออกบวชจากสกุลมั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีคนจากรัฐอื่น จากชนบทอื่นมากราบทูล

---

[๒] ฝรั่งแปลว่า คนเฝ้าประตู แต่อรรถกถาอธิบายว่า เป็นมหาอำมาตย์ผู้สามารถในการตอบคำถาม

ถามปัญหา มีเทพยดาอเนกนับหลายพันพากันถึงพระสมณโคดมเป็นสรณะ มีกิตติศัพท์ขจรขจายไปว่า เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นต้น โดยประกอบด้วย มหาปุริสลักษณะ ๓๒ ประการ โดยทรงต้อนรับปราศรัยให้บันเทิง มีบริษัท ๔ เคารพนับถือ มีเทวาและมนุษย์ทั้งหลายเลื่อมใสยิ่ง ประทับในคามนิคมใดๆ อมนุษย์ก็ไม่เบียดเบียนในที่นั้น โดยมีผู้กล่าวว่า ทรงเป็นคณาจารย์เลิศกว่าเจ้าลัทธิเป็นอันมาก มีพระยศเฟื่องฟุ้งไปเพราะความรู้ ความประพฤติ (วิชชาจรณะ) ไม่เหมือนสมณพราหมณ์เหล่านั้น พระเจ้าพิมพิสาร พร้อมทั้งโอรสมเหสี บริษัทและอำมาตย์, พระเจ้าปเสนทิโกศล พร้อมทั้งโอรส ฯลฯ โปกขรสาติพราหมณ์ พร้อมทั้งบุตรภริยา ฯลฯ ก็ถึงพระสมณโคดมเป็นสรณะ เมื่อเสด็จมา จึงชื่อว่าเป็นแขกที่เราจะพึงถวายความเคารพสักการะ เพราะเหตุนี้ จึงไม่ควรที่จะให้พระองค์เสด็จมาหาเรา ควรที่เราจะไปเฝ้าพระองค์ เมื่อโสณทัณฑพราหมณ์กล่าวพรรณนาพระพุทธคุณอย่างนี้ พราหมณ์ที่คัดค้านก็กล่าวว่า ถ้าพระสมณโคดมเป็นเช่นที่ท่านกล่าวนี้ แม้อยู่ไกลร้อยโยชน์ก็ควรจะสะพายเสบียงเดินทางไปเฝ้า

ขณะที่ไปเฝ้านั้น โสณทัณฑพราหมณ์เกิดความปริวิตกว่า ตนจะถามปัญหาไม่ได้ดีบ้าง จะตอบปัญหาไม่ได้ดีบ้าง ครั้นจะไปพอใกล้แล้วกลับเสีย ก็จะถูกหาว่าเป็นคนโง่ จึงกลัวไม่กล้าเข้าใกล้บ้าง ความผิดพลาดแต่ละข้อนี้จะทำให้บริษัทจับผิด เป็นเหตุให้เสื่อมยศ เสื่อมทรัพย์

แต่พระผู้มีพระภาคทรงรู้วาระจิตของพราหมณ์ จึงทรงเลือกถามปัญหาที่โสณทัณฑพราหมณ์เชี่ยวชาญโดยเฉพาะ คือปัญหาใน ไตรเพท ซึ่งทำให้โสณทัณฑพราหมณ์ดีใจมาก คือตรัสถามว่า

ผู้ประกอบด้วยคุณสมบัติกี่อย่างจึงบัญญัติว่าเป็นพราหมณ์ได้ และควรเรียกตัวเองได้ว่าเป็นพราหมณ์

โสณทัณฑพราหมณ์ตอบว่า

๑ มีชาติดี คือเกิดจากมารดาบิดาเป็นพราหมณ์ สืบสายมา ๗ ชั่วบรรพบุรุษ

๒ ท่องจำมนต์ในพระเวทได้

๓ มีรูปงาม

๔ **มีศีล**

๕ **เป็นผู้ฉลาดมีปัญญา**

ตรัสถามว่า ใน ๕ อย่างนี้ ถ้าลดลงเสีย ๑ เหลือ ๔ พอจะกำหนดคุณสมบัติของผู้ควรเป็นพราหมณ์ได้หรือไม่ โสณทัณฑพราหมณ์ตอบว่า **ตัดข้อมีผิวพรรณดีออก**

ตรัสถามว่า ถ้าลดลงเสียอีก ๑ เหลือ ๓ จะลดอะไร โสณทัณฑพราหมณ์**ลดข้อท่องจำมนต์**

ตรัสถามว่า ถ้าลดลงเสียอีก ๑ เหลือ ๒ จะลดอะไร โสณทัณฑพราหมณ์**ลดข้อที่เกี่ยวกับชาติ** คือ กำเนิดจากมารดาบิดาเป็นพราหมณ์

พอลดข้อนี้ พวกพราหมณ์ที่มาด้วย ก็ช่วยกันขอร้องว่า อย่ากล่าวอย่างนั้น เพราะเป็นการกล่าวกระทบผิวพรรณ กระทบมนต์ กระทบชาติ จะเสียทีแก่พระสมณโคดม

โสณทัณฑพราหมณ์ก็โต้ตอบว่า หลานของตนคือ อังคกะมาณพที่นั่งอยู่ในที่ประชุมนี้ มีผิวพรรณดี ท่องจำมนต์ได้ดี เกิดดีจากมารดาบิดาทั้งสองฝ่าย ซึ่งเป็นพราหมณ์สืบต่อมา ๗ ชั่วบรรพบุรุษ

แต่ก็ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พูดเท็จ ดื่มน้ำเมา ผิวพรรณ มนต์ ชาติ จะทำอะไรได้ **เมื่อใดพราหมณ์เป็นผู้มีศีล มีปัญญา รวม ๒ คุณสมบัตินี้ จึงควรบัญญัติว่าเป็นพราหมณ์** และควรเรียกตัวเองว่าเป็นพราหมณ์

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ถ้าลดเสีย ๑ เหลือ ๑ พอจะกำหนดคุณสมบัติของผู้ควรเป็นพราหมณ์ได้หรือไม่ โสณทัณฑพราหมณ์กราบทูลว่า ลดไม่ได้ **เพราะศีลชำระปัญญา ปัญญาชำระศีล ในที่ใดมีศีลในที่นั้นมีปัญญา ในที่ใดมีปัญญาในที่นั้นมีศีล ศีลกับปัญญากล่าวได้ว่าเป็นยอดในโลก เปรียบเหมือนใช้มือล้างมือ ใช้เท้าล้างเท้า ศีลกับปัญญาก็ชำระกันและกันฉันนั้น**

พระผู้มีพระภาคตรัสรับรองภาษิตของโสณทัณฑพราหมณ์ว่าถูกต้อง แล้วตรัสถามต่อไปว่า ศีลเป็นอย่างไร ? ปัญญาเป็นอย่างไร ? โสณทัณฑพราหมณ์จึงกราบทูลให้พระผู้มีพระภาคตรัสอธิบาย

พระผู้มีพระภาคจึงตรัสถึงการที่บุคคลเลื่อมใสในพระองค์ออกบวชประพฤติพรหมจรรย์ ตั้งอยู่ในศีล ๓ ชั้น (ดั่งในสามัญญผลสูตร) บำเพ็ญสมาธิจนได้บรรลุฌานที่ ๑ ที่ ๒ ที่ ๓ ที่ ๔ และได้วิชชา ๘ มีวิปัสสนาญาณ เป็นต้น มีอาสวักขยญาณเป็นที่สุด (ดั่งได้กล่าวไว้แล้วในสามัญญผลสูตร) เป็นอันตรัสอธิบายถึงศีลและอธิบายถึงปัญญา (รวบยอดที่ปัญญาอันทำให้สิ้นอาสวะคือกิเลสที่หมักดองในสันดาน)

เมื่อพระผู้มีพระภาคแสดงธรรมจบ โสณทัณฑพราหมณ์กราบทูลสรรเสริญพระธรรมเทศนา แสดงตนเป็นอุบาสกถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต แล้วอาราธนาพระผู้มีพระภาค พร้อม

ด้วยภิกษุสงฆ์ฉันในวันรุ่งขึ้น

ครั้นรุ่งขึ้นถวายภัตตาหารเสร็จแล้ว จึงกราบทูลว่า ถ้าตนอยู่ในบริษัท ลุกขึ้นจากอาสนะกราบถวายบังคมก็ตาม ถ้าไปในยาน ลงจากยานกราบถวายบังคมก็ตาม พวกบริษัทก็จะจับผิดได้ เป็นเหตุให้เสื่อมยศ เมื่อยศเสื่อมก็จะทำให้เสื่อมทรัพย์ เพราะได้ทรัพย์มาเพราะยศ ถ้าตนไปในบริษัทประคองอัญชลี ขอให้ทรงถือว่าตนลุกขึ้นจากอาสนะ ถ้าไปในยานยกปฏักขึ้น ขอให้ทรงถือว่าตนลงจากยาน ถ้าเบี่ยงร่ม[๑] ขอให้ทรงถือว่าตนกราบถวายบังคมด้วยเศียรเกล้า

(หมายเหตุ : พระสูตรนี้แสดงว่าโสณทัณฑ**พราหมณ์ยอมตัดความสำคัญเรื่องผิวพรรณ เรื่องมนต์ เรื่องชาติกำเนิดของพราหมณ์ทิ้ง ให้เหลือแต่ศีลกับปัญญา ก็ทำให้คนเป็นพราหมณ์ได้ อันเข้ากับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา** พระผู้มีพระภาคจึงประทานสาธุการรับรองภาษิตของพราหมณ์นั้น ศาสตราจารย์ ริดส์ เดวิดส์ เห็นว่าแม้ทางพระพุทธศาสนาจะเสนอหลักการแบบนี้ ก็ทำการเลิกล้มความคิดเห็นของพราหมณ์ไม่สำเร็จ พราหมณ์ยังคงถือชาติเป็นสำคัญตลอดมา แต่ผู้เขียนเห็นว่า พระพุทธเจ้ามิได้ทรงแทรกแซงความเชื่อถือของพราหมณ์ ใครจะถือก็ถือไป แต่หลักธรรมมีอยู่อย่างนี้ ก็ทรงแสดงให้ฟัง ผลที่ปรากฏก็มีอยู่ คือ พราหมณ์ที่เข้ามานับถือพระพุทธศาสนามิใช่น้อย พากันถือตามหลักพระพุทธศาสนา เข้าทำนองว่า *เมื่อเราไม่สามารถจะเกี่ยวหญ้ามุงทุ่งทั้งทุ่งได้ อย่างน้อยเอามามุงหลังคาเฉพาะของเราเอง ก็ยังดีกว่าตากแดด ตากฝนไปตามคนอื่น* ยิ่ง

---

[๑] ตรงนี้ฉบับแปลภาษาอังกฤษของศาสตราจารย์ ริดส์ เดวิดส์ ผิด ไปอีกอย่างหนึ่งว่า ถ้าน้อมปฏักลงให้ถือว่าลงจากยาน ถ้าโบกมือ ให้ถือว่าก้มลงถวายบังคม โปรดดูฉบับอังกฤษ

ในสมัยนี้รัฐธรรมนูญอินเดียไม่ยอมรับรองสิทธิพิเศษของชาติชั้นวรรณะ ผู้นำอินเดียพากันสดุดีหลักธรรมเรื่องนี้ของพระพุทธเจ้า ก็ยิ่งเห็นกันขึ้นว่า หลักธรรมนี้ประเสริฐอย่างไร)

๕. กูฏทันตสูตร
สูตรว่าด้วยกูฏทันตพราหมณ์ (พราหมณ์ฟันเขยิน)

พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในแคว้นมคธ พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ เสด็จแวะพัก ณ บ้านพราหมณ์ชื่อขานุมัตตะ ประทับ ณ อัมพลัฏฐิกา (สวนมะม่วงหนุ่ม)

สมัยนั้น **กูฏทันตพราหมณ์ครอบครองหมู่บ้านพราหมณ์ชื่อขานุมัตตะ** ซึ่งพระเจ้าพิมพิสารพระราชทานให้ อนึ่ง กูฏทันตพราหมณ์เตรียมประกอบยัญญพิธี เอาโคผู้ ๗๐๐, ลูกโคผู้ ๗๐๐, ลูกโคเมีย ๗๐๐, แพะ ๗๐๐, แกะ ๗๐๐[๑] ผูกติดไว้กับเสา เพื่อเตรียมบูชายัญ

พราหมณ์คฤหบดีชาวขานุมัตตะได้ทราบเรื่องว่า พระผู้มีพระภาคเสด็จมา และเป็นผู้มีกิตติศัพท์ขจรขจายไปว่า เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นต้น ก็เดินไปเป็นหมู่ๆ เพื่อเฝ้ากูฏทันตพราหมณ์เห็นเข้า (เช่นเดียวกับเรื่องโสณทัณฑพราหมณ์) ถามทราบเรื่องก็สั่งให้รอตนจะร่วมไปเฝ้าด้วย แต่ถูกพราหมณ์ที่เดินทางมา (เพื่อรับของถวาย) ในมหายัญคัดค้าน และกูฏทันตพราหมณ์โต้ตอบ (เช่นเดียวกับเรื่อง

---

[๑] คำแปลตัวเลขของฝรั่งผิดเป็นอย่างละ ๑๐๐ ทุกประเภท ทั้ง ๆ ที่พระไตรปิฎกฉบับอักษรโรมันก็ว่า ๗๐๐

โสณทันฑพราหมณ์) ในที่สุดจึงร่วมกันไปเฝ้าทั้งหมด

กูฏทันตพราหมณ์จึงกราบทูลถามให้ทรงอธิบายถึงยัญญสัมปทา (ความถึงพร้อม คือ สมบูรณ์แห่งยัญ ๓ ประการ อันมีส่วนประกอบ (บริขาร) ๑๖ อย่าง)

พระผู้มีพระภาคตรัสเล่าถึงพระเจ้ามหาวิชิตะในอดีตกาลผู้สมบูรณ์ด้วยทรัพย์ ได้ชัยชนะปฐพีมณฑล อันยิ่งใหญ่ ใคร่จะบูชามหายัญ เพื่อประโยชน์และความสุข จึงตรัสเรียกพราหมณ์ปุโรหิตมาให้ช่วยสอนวิธีบูชามหายัญนั้น

พราหมณ์ปุโรหิตแนะให้ปราบโจรผู้ร้ายก่อน แต่ไม่ใช่ด้วยวิธีฆ่าหรือจองจำ เพราะพวกที่เหลือจากถูกฆ่าก็จะเบียดเบียนชนบทในภายหลัง (ตัวตายตัวแทน) **โดยที่แท้ควรถอนรากโจรผู้ร้าย (ด้วยวิธีจัดการทางเศรษฐกิจให้ดี) คือแจกพืชแก่กสิกรในชนบทที่อุตสาหะประกอบอาชีพ ให้ทุนแก่พ่อค้าที่อุตสาหะในการค้า ให้อาหาร และค่าจ้างแก่ข้าราชการ (ให้ทุกคนมีอาชีพมีรายได้)** พระราชทรัพย์ก็จะเพิ่มพูน ชนบทก็จะไม่มีเสี้ยนหนาม มนุษย์ทั้งหลายก็จะรื่นเริงอุ้มบุตรให้ฟ้อนอยู่ที่อก ไม่ต้องปิดประตูเรือน

เมื่อพระเจ้ามหาวิชิตะทรงทำตามคำแนะนำนั้นก็ได้ผลดี จึงตรัสเรียกพราหมณ์ปุโรหิตมา ขอให้สอนเรื่องการบูชามหายัญ พราหมณ์ปุโรหิตจึงแนะให้ขออนุญาตบูชามหายัญ โดยแจ้งให้กษัตริย์ผู้น้อยกว่าที่อยู่ในนิคมชนบท, อำมาตย์ ข้าราชบริพารที่อยู่ในนิคมชนบท, พราหมณมหาศาลที่อยู่ในนิคมชนชท, คฤหบดีที่อยู่ในนิคมชนบทได้ทราบเรื่อง และอนุญาตให้บูชามหายัญ เมื่อทรงปฏิบัติตามนั้นก็ได้รับอนุญาตจากบุคคลทั้งสี่ประเภทเหล่านั้น **นี้นับเป็นฝ่ายอนุมัติ ๔ ซึ่ง**

เป็นเครื่องประกอบของยัญนั้น

องค์พระเจ้ามหาวิชิตะเอง ประกอบด้วยคุณสมบัติ ๘ ประการ คือ

๑ มีชาติดี

๒ มีรูปงาม

๓ มีทรัพย์มาก

๔ มีกำลังรบ

๕ มีศรัทธาบริจาคทาน

๖ สดับตรับฟังมาก (มีการศึกษาดี)

๗ รู้ความหมายของภาษิตนั้นๆ (อธิบายความหมายได้)

๘ เป็นผู้ฉลาดมีปัญญา

คุณสมบัติ ๘ ประการนี้เป็นเครื่องประกอบของยัญนั้น

คุณสมบัติของพราหมณ์ปุโรหิตอีก ๔ คือ

๑ มีชาติดี

๒ ท่องจำมนต์ได้

๓ มีศีล

๔ เป็นผู้ฉลาดมีปัญญา

คุณสมบัติ ๔ ประการนี้เป็นเครื่องประกอบของยัญนั้น (รวมเป็น ๑๖ คือฝ่ายอนุมัติ ๔ คุณสมบัติของพระราชา ๘ คุณสมบัติของปุโรหิต ๔)

ต่อไปพราหมณ์ปุโรหิตจึงแสดงถึงยัญ ๓ ประการ คือต้องไม่มีความเดือดร้อนใจว่า โภคทรัพย์เป็นอันมาก

๑ จักหมดไป

๒ กำลังหมดไป

๓ หมดไปแล้ว

แล้วพราหมณ์ปุโรหิตได้แสดงถึงการบรรเทาความเดือดร้อนใจของผู้บูชายัญที่จะพึงมีในฝ่ายผู้รับทาน ๑๐ ประการ คือ ผู้ฆ่าสัตว์, ผู้ลักทรัพย์, ผู้ประพฤติผิดในกาม, ผู้พูดปด, ผู้พูดส่อเสียด, ผู้พูดคำหยาบ, ผู้พูดเพ้อเจ้อ, ผู้ละโมบอยากได้ของคนอื่น, ผู้พยาบาทปองร้ายผู้อื่น, ผู้เห็นผิดทำนองคลองธรรม อาจมาสู่ยัญญพิธี โดยตั้งใจว่ายัญนี้อุทิศผู้ที่ปฏิบัติดี ตรงกันข้ามกับฝ่ายชั่ว ๑๐ ประการ

เมื่อมีเครื่องประกอบยัญ ๑๖ ประการดั่งนี้ ก็จะไม่มีผู้ใดกล่าวติเตียนได้โดยธรรม

ครั้นแล้วได้แสดงวิธีบูชายัญต่อไปว่า ในยัญนั้น ไม่มีการฆ่าโค, แพะ, แกะ, ไก่, สุกรและสัตว์ต่างๆก็ไม่ต้องถึงความพินาศ, ไม่มีการตัดต้นไม้ เพื่อสร้างปราสาท (ต้อนรับผู้มาดูพิธี) ไม่ต้องเกี่ยวหญ้าคามาเพื่อแวดวงประดับโรงพิธี หรือเพื่อปูลาดกับพื้น พวกทาสกรรมกรก็ไม่ต้องถูกขู่เข็ญลงโทษ มีหน้านองด้วยน้ำตาทำการงาน ใครปรารถนาจะทำก็ทำ ไม่ปรารถนาก็ไม่ต้องทำ เพราะยัญนั้นสำเร็จด้วยเนยใส, น้ำมัน, เนยข้น, นมส้ม, น้ำผึ้ง, น้ำอ้อย

ผู้ที่เดินทางมาในการนี้ นำเครื่องบรรณาการมาถวาย พระเจ้ามหาวิชิตะก็ไม่ทรงรับ กลับตรัสให้นำของพระองค์เพิ่มให้กลับไป แต่บุคคลเหล่านั้นไม่นำกลับ กลับสละตาม (คือแจกทานตามพระเจ้ามหาวิชิตะ) ต่างตั้งยัญศาลาขึ้น ๔ ทิศ (กษัตริย์ทิศบูรพา, อำมาตย์ทิศทักษิณ, พราหมณมหาศาลทิศประจิม, คฤหบดีทิศอุดร) แจกทานร่วมในการนี้

กูฏทันตพราหมณ์กราบทูลถามว่า ยังมียัญอื่นที่มีการริเริ่มน้อยกว่า แต่มีผลมากกว่ายัญ ๓ บริขาร ๑๖ ที่กล่าวมาแล้วหรือไม่ เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า มี ก็ถามต่อไปอีกถึงยัญที่มีการริเริ่มน้อยกว่า แต่มีผลมากกว่า เป็นการถามตอบหลายวาระ **สิ่งที่มีการริเริ่มน้อยกว่า แต่มีผลมากกว่ากันโดยลำดับ ซึ่งผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้**

๑ การให้ทานเป็นนิตย์ อุทิศผู้มีศีล

๒ การสร้างวิหาร (ที่อยู่) อุทิศสงฆ์ที่มาจาก ๔ ทิศ

๓ การถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะ

๔ การสมาทานศีล ๕ คือเว้นจากฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พูดปด และดื่มสุราเมรัย

๕ การออกบวชประพฤติพรหมจรรย์ ตั้งอยู่ในศีล ๓ ประเภท บำเพ็ญสมาธิจนได้ฌาน ๔ บำเพ็ญปัญญาจนได้วิชชา ๘ (ดั่งกล่าวไว้แล้วในสามัญญผลสูตร)

กูฏทันตพราหมณ์มีความเลื่อมใสในพระธรรมเทศนา ประกาศตนเป็นอุบาสกถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต ปล่อยสัตว์อย่างละ ๗๐๐ หลายประเภทนั้นให้เป็นอิสระ **และเมื่อได้ฟังธรรมเทศนาต่อไป (อนุบุพพิกถาและอริยสัจจ์ ๔) ก็ได้ดวงตาเห็นธรรม** (เป็นพระโสดาบัน)

(พระสูตรนี้ทำให้เห็นว่า เพียงการถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะหรือการรักษาศีล ๕ ก็ยังมีผลมากกว่าการบำเพ็ญมหายัญใหญ่โต จึง**น่าจะเป็นเครื่องเตือนใจผู้คิดทำบุญซึ่งมักจะบ่นว่าไม่มีทุนจะทำบุญให้ทราบว่าบุญนั้นไม่จำเป็นต้องลงทุนเอาทรัพย์แลกเสมอไป เพียงการรักษาศีล ๕ ก็เป็นบุญอันสูงกว่านั้น**)

๖. มหาลิสูตร
สูตรว่าด้วยการโต้ตอบกับเจ้าลิจฉวีชื่อมหาลิ

พระผู้มีพระภาคประทับ ณ ศาลาเรือนยอด ป่ามหาวัน กรุงไพศาลี พวกพราหมณ์ที่เป็นทูตชาวโกศลและชาวมคธมากหลาย[๑] มีธุระไปพักอยู่ในกรุงไพศาลี ได้ทราบข่าวจึงจะพากันไปเฝ้า **เจ้าลิจฉวีชื่อ โอฏฐัฐทธะ (ปากแหว่ง)[๒] พร้อมด้วยบริษัทก็ไปเฝ้าด้วย**

สมัยนั้น พระนาคิตะ เป็นพุทธอุปฐาก ไม่ยอมให้เข้าเฝ้า อ้างว่าพระผู้มีพระภาคกำลังทรงหลีกเร้น (ทำความสงบ)อยู่ สามเณรสีหะจึงเจรจากับพระนาคิตะให้บุคคลเหล่านั้นเข้าเฝ้า พระนาคิตะเกี่ยงให้สามเณรสีหะไปกราบทูลเอง

เมื่อสามเณรสีหะไปกราบทูล จึงตรัสสั่งให้ปูอาสนะที่ร่มเงาด้านหลังวิหาร เสด็จไปต้อนรับบุคคลเหล่านั้น

เมื่อตรัสปราศรัยกับบุคคลทุกเหล่าที่เข้าเฝ้าแล้ว โอฏฐัฐทธะลิจฉวี **ก็กราบทูลถามเรื่อง ตาทิพย์ หูทิพย์ ว่ามีหรือไม่** ตรัสตอบว่ามี แล้วทรงแสดงเหตุผลว่า สุดแต่กำลังสมาธิที่เจริญให้มาก เพื่อให้มีตาทิพย์ หรือหูทิพย์ และ**ตรัสว่า ภิกษุทั้งหลายมิได้ประพฤติพรหมจรรย์ในสำนักของพระองค์เพื่อเจริญสมาธิ (ที่เป็นเหตุให้ได้ตาทิพย์หูทิพย์เหล่านั้น) เพราะยังมีธรรมที่สูงกว่านั้นที่ควรทำให้แจ้ง คือ**

---

[๑] แสดงว่ากรุงไพศาลีนครหลวงของแคว้นในขณะนั้น เป็นศูนย์กลางการฑูตที่ฝ่ายมคธและโกศลติดต่อด้วย

[๒] การตั้งชื่อคนตามลักษณะร่างกายดูจะนิยมกันมาก เช่น กูฏทันตะ (ฟันเขยิน) ลกุณฏกภัททิยะ (ภัททิยะค่อม) กาฬุทายี (อุทายีดำ)

๑ **การทำสัญโญชน์ (กิเลสที่ผูกมัด)ให้สิ้นไป** ๓ ประการ อันทำให้เป็นพระโสดาบัน

๒ **ทำสัญโญชน์ ๓ ประการนั้นให้สิ้น** ทำราคะ โทสะ โมหะ ให้น้อยลง อันทำให้เป็น พระสกทาคามี

๓ **ทำสัญโญชน์เบื้องต่ำ ๕ ประการให้สิ้น** อันทำให้เป็นพระอนาคามี

๔ **ทำอาสวะให้สิ้น** ทำให้แจ้งความหลุดพ้นเพราะสมาธิ (เจโตวิมุติ) และความหลุดพ้นเพราะปัญญา (ปัญญาวิมุติ[๑])

เมื่อโอฏฐัฐทธะ ลิจฉวี **กราบทูลถามถึงข้อปฏิบัติที่ทำให้แจ้ง (บรรลุ) ธรรมเหล่านั้น ก็ตรัสแสดงมรรคมีองค์ ๘** มีสัมมาทิฏฐิ (ความเห็นชอบ) เป็นต้น มีสัมมาสมาธิ (ความตั้งใจมั่นชอบ) เป็นที่สุด

ครั้นแล้วตรัสเล่าเรื่องมัณฑิยปริพพาชก กับชาลิยปริพพาชก ไปทูลถามพระองค์ เรื่องชีวะ กับสรีระ มีข้อความอย่างเดียวกับข้อความในชาลิยสูตร ซึ่งจะกล่าวต่อจากสูตรนี้ เมื่อจบพระธรรมเทศนา โอฏฐัฐทธะ ลิจฉวี ก็ชื่นชมภาษิตของพระผู้มีพระภาค

(หมายเหตุ : โอฏฐัฐทธะ ลิจฉวี มีชื่อเดิมว่า มหาลิ เวลาพระผู้มีพระภาคโต้ตอบด้วย ก็ทรงใช้ชื่อ มหาลิ)

(พระสูตรนี้ แสดงชัดเจนว่า พระพุทธเจ้าไม่สรรเสริญการประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อสมาธิ เพื่อหูทิพย์ เพื่อตาทิพย์ เพราะไม่พ้นทุกข์ ต้องละกิเลส (สังโญชน์) ให้ได้ จึงพ้นทุกข์ คือ เจริญสติวิปัสสนากรรมฐาน ลงกันได้กับปริจเฉท ๙ ในเล่ม ๘-ผู้รวบรวม)

---

[๑] ในที่นี้เป็นอันพระผู้มีพระภาคทรงชี้ให้เห็นว่า สิ่งที่สูงกว่าหูทิพย์ ตาทิพย์ คือการทำเลสให้หมดเป็นขั้น ๆ ได้เป็นพระอริยบุคคล ตั้งแต่อย่างต่ำถึงสูงสุด คือเป็นพระอรหันต์ **อันแสดงว่าฤทธิ์เดชมิใช่จุดประสงค์ทางพระพุทธศาสนา**

๗. ชาลิยสูตร
สูตรว่าด้วยข้อความที่ตรัสโต้ตอบชาลิยปริพพาชก

พระผู้มีพระภาคประทับ ณ โฆษิตาราม กรุงโกสัมพี นักบวช ๒ คน คือ มัณฑิยปริพพาชก กับชาลิยะ ผู้เป็นศิษย์ของอาจารย์ผู้ใช้บาตรไม้ (ชาลิยะ ทารุปัตติกะ) ได้มาเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า กราบทูลถามปัญหาว่า ชีวะ (สภาพที่เป็นอยู่ หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือสภาพที่ครองสรีระ ในบางลัทธิเรียกจิตบ้าง อัตตาบ้าง) กับสรีระ (ร่างกาย) เป็นอันเดียวกัน หรือเป็นคนละอัน

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบ บรรยายคุณลักษณะของผู้ออกบวชตั้งอยู่ในศีล บำเพ็ญสมาธิจนได้ฌาน ตั้งแต่ที่ ๑ ถึง ๔ และได้วิชชา ๘ (ตามที่กล่าวไว้แล้วในสามัญญผลสูตร) แล้วตรัสว่า ภิกษุผู้รู้เห็นอย่างนี้**ไม่ควรกล่าวว่า** ชีวะ กับสรีระ เป็นอันเดียวกัน **หรือกล่าวว่า** ชีวะ กับสรีระ เป็นคนละอัน **พระองค์เองทรงรู้ทรงเห็นอย่างนี้ จึงไม่ตรัสว่า ชีวะ กับสรีระ เป็นอันเดียวกันหรือต่างกัน**

(มีคำอธิบายว่า การยืนยันว่า ชีวะ กับสรีระ เป็นอันเดียวกัน ย่อมตกไปในส่วนสุดข้าง สัสสตทิฏฐิ ความเห็นว่า สิ่งทั้งปวงเที่ยง การยืนยันว่า ชีวะ กับสรีระ เป็นคนละอัน ย่อมตกไปในฝ่ายที่ว่าชีวะเที่ยง สรีระไม่เที่ยง ทั้งสองข้อนี้ รวมอยู่ในทิฏฐิ ๖๒)

เมื่อจบพระธรรมเทศนา นักบวช ๒ คน ชื่นชมภาษิตของพระผู้มีพระภาค

๘. มหาสีหนาทสูตร
สูตรว่าด้วยการบรรลือสีหนาท

พระผู้มีพระภาคประทับ ณ ป่าที่ให้อภัยแก่เนื้อ ชื่อกัณณกถละ ใกล้เมืองอุชุญญา **นักบวช ชีเปลือย ชื่อกัสสป**ได้เข้าไปเฝ้า กราบทูลถามว่า ได้ยินเขาพูดกันว่า พระสมณโคดมทรงติการบำเพ็ญตบะทุกชนิด ทรงกล่าวโทษผู้บำเพ็ญตบะ มีชีวิตอยู่อย่างปอนๆ ใช่หรือไม่

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบปฏิเสธ และทรงชี้แจงตามที่ทรงเห็นด้วยทิพยจักษุว่า ผู้บำเพ็ญตบะมีชีวิตอยู่อย่างปอนๆบ้าง อยู่อย่างมีทุกข์น้อยบ้าง บางพวกตายไปแล้วเกิดในนรกก็มี บางพวกตายไปแล้วเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ก็มี เมื่อทรงรู้เห็นตามเป็นจริงอย่างนี้ จะตรัสติการบำเพ็ญตบะทุกชนิด และกล่าวโทษผู้บำเพ็ญตบะที่มีชีวิตอยู่อย่างปอนๆทำไมกัน

และตรัสว่า สมณพราหมณ์บางคนที่เป็นบัณฑิตละเอียดอ่อนแตกฉานด้วยปัญญา ย่อมกล่าวตรงกันกับพระองค์ในบางฐานะ ไม่ตรงกันในบางฐานะ

๑ บางข้อที่สมณพราหมณ์เหล่านั้นกล่าวว่าดี เรากล่าวว่าดี บางข้อที่สมณพราหมณ์เหล่านั้นกล่าวว่าไม่ดี เรากล่าวว่าไม่ดีก็มี

๒ บางข้อที่สมณพราหมณ์เหล่านั้นกล่าวว่าดี เรากล่าวว่าไม่ดี บางข้อที่สมณพราหมณ์เหล่านั้นกล่าวว่าไม่ดี เรากล่าวว่าดีก็มี

๓ บางข้อที่เรากล่าวว่าดี พวกอื่นกล่าวว่าดี บางข้อที่เรากล่าว

ว่าไม่ดี พวกอื่นกล่าวว่าไม่ดีก็มี

๔ บางข้อที่เรากล่าวว่าดี พวกอื่นกล่าวว่าไม่ดี บางข้อเรากล่าวว่าไม่ดี พวกอื่นกล่าวว่าดีก็มี

เราเคยเข้าไปหาสมณพราหมณ์เหล่านั้น และกล่าวว่า ในฐานะที่กล่าวไม่ตรงกันจงยกไว้ แต่ในข้อใดที่กล่าวตรงกัน ขอให้วิญญูชนสอบสวน เปรียบเทียบระหว่างศาสดากับศาสดา สงฆ์กับสงฆ์ดูเถิดว่าธรรมเหล่าใดที่เป็นอกุศล มีโทษ ไม่ควรส้องเสพไม่ควรแก่อริยบุคคล เป็นธรรมฝ่ายดำ ใครเล่าละธรรมเหล่านี้ไม่ให้มีเหลือมากกว่ากัน พระสมณโคดมหรือคณาจารย์เหล่าอื่น ? มีฐานะอยู่ที่วิญญูชนสอบสวนแล้วก็สรรเสริญเรา (พระผู้มีพระภาค) ในข้อนั้นโดยมาก แม้ในธรรมที่เป็นกุศล ที่ว่าใครจะประพฤติปฏิบัติมากกว่ากัน ก็เป็นเช่นนั้น แม้ระหว่างสาวกกับสาวก ในส่วนที่เกี่ยวกับละอกุศล ประพฤติกุศล ก็เป็นเช่นนั้น คือวิญญูชนย่อมสรรเสริญสาวกของเราโดยมาก[๑] แล้ว **ทรงแสดงมรรคมีองค์ ๘ ว่าเป็นข้อประพฤติปฏิบัติที่จะทำให้รู้เองเห็นเอง**

ชีเปลือยชื่อกัสสปกราบทูลถึงข้อวัตรปฏิบัติต่างๆ ของสมณพราหมณ์เหล่านั้น ที่จัดเป็นความเป็นสมณะ ความเป็นผู้ประเสริฐ[๒] เช่น การเปลือยกาย ยืนถ่ายอุจจาระปัสสาวะ และกินอาหารเลียมือที่เลอะอาหาร (แทนการล้าง) เป็นต้น

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ผู้ประพฤติเช่นนั้น ถ้าไม่เจริญ

---

[๑] เป็นพระดำรัสที่แน่ใจในความประพฤติปฏิบัติที่ว่า ถ้าสอบสวนกันจริง ๆ ว่าจะปฏิบัติตามที่พูดหรือไม่ พระองค์ทรงให้สอบสวนทีเดียว

[๒] อรรถกถาแก้ว่า จัดเป็นกรรม คือการกระทำของสมณะ ของพราหมณ์

ไม่ทำให้แจ้งซึ่งความสมบูรณ์ด้วยศีล ความสมบูรณ์ด้วยสมาธิ และความสมบูรณ์ด้วยปัญญา ก็ชื่อว่าไกลจากความเป็นสมณะ ไกลจากความเป็นผู้ประเสริฐ ต่อเมื่อเจริญเมตตาจิต อันไม่มีเวร ไม่มีความพยาบาท และทำให้แจ้งเจโตวิมุติ (ความหลุดพ้นเพราะสมาธิ) และปัญญาวิมุติ (ความหลุดพ้นเพราะปัญญา) อันปราศจากอาสวะได้ในปัจจุบัน นับเป็นสรณะเป็นพราหมณ์ได้

ชีเปลือยชื่อกัสสปกล่าวต่อไปว่า การประพฤติตบะ (แบบเปลือยกาย เป็นต้น) นั้น เป็นความเป็นสมณะ ความเป็นผู้ประเสริฐที่ทำได้ยาก พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า เป็นปกติหรือธรรมดาในโลกที่ทำได้ยาก แต่การทำแบบนั้น คฤหบดี บุตรแห่งคฤหบดี หรือแม้นางกุมภทาสี (นางทาสที่แบกหม้อน้ำ) ก็ทำได้ **ส่วนการเจริญเมตตาจิตอันไม่มีเวร ไม่มีพยาบาท และทำให้แจ้งเจโตวิมุติ ปัญญาวิมุติ อันปราศจากอาสวะได้ในปัจจุบัน เป็นความเป็นสมณะ และความเป็นผู้ประเสริฐที่ทำได้ยากกว่า**

ชีเปลือยชื่อกัสสปกล่าวต่อไปว่า สมณะและพราหมณ์เป็นผู้ที่รู้ได้ยาก พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า เป็นปรกติหรือธรรมดาในโลกที่สมณะและพราหมณ์เป็นผู้รู้ได้ยาก แต่การเจริญเมตตาจิตแบบที่กล่าวและทำให้แจ้งเจโตวิมุติ ปัญญาวิมุติ อันปราศจากอาสวะ รู้ได้ยากยิ่งกว่าการบำเพ็ญตบะแบบเปลือยกาย เป็นต้น

เมื่อชีเปลือยชื่อกัสสปกราบทูลถามถึงความสมบูรณ์ด้วยศีล สมาธิ ปัญญา ว่าเป็นอย่างไร ก็**ตรัสอธิบายถึงศีล ๓ ชั้น ฌาน ๔ และวิชชา ๘** (อย่างที่ตรัสในสามัญญผลสูตร) ว่าเป็นความถึงพร้อม**ด้วยศีล สมาธิ ปัญญา** โดยลำดับ

ครั้นแล้วตรัสสรูปให้เห็นว่าพระองค์กล้าบันลือสีหนาทในท่ามกลางบริษัท กล้าตอบปัญหา และทำให้ผู้เลื่อมใสปฏิบัติตามได้ (เพราะทรงประพฤติปฏิบัติได้ผลมาเองในเรื่องศีล สมาธิ ปัญญา ข้างบนนั้น)

ชีเปลือยชื่นชมธรรมภาษิตของพระผู้มีพระภาค และขอบวช เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า จะต้องอบรมก่อน ๔ เดือนในฐานะที่เคยเป็นเดียรถีย์มาก่อน ก็กลับตอบว่า แม้จะอบรมถึง ๔ ปี ก็จะยอม **ในที่สุดเมื่อบวชแล้วไม่นาน ก็ได้บรรลุอรหัตตผล**[๑]

๙. โปฏฐปาทสูตร
สูตรว่าด้วยการโต้ตอบกับโปฏฐปาทปริพพาชก

พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เชตวนาราม ใกล้กรุงสาวัตถี เช้าวันหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเสด็จสู่กรุงสาวัตถีเพื่อบิณฑบาต ทรงเห็นว่ายังเช้านัก จึงเสด็จแวะไปที่มัลลิการาม อันเป็นที่อยู่ของโปฏฐปาทปริพพาชก พร้อมด้วยบริษัทปริพพาชกประมาณ ๓,๐๐๐ คน โปฏฐปาทปริพพาชกได้กล่าวต้อนรับและนิมนต์ให้นั่งบนอาสนะตนเองนั่งเหนืออาสนะที่ต่ำกว่า

ครั้นแล้ว**โปฏฐปาทปริพพาชกได้ตั้งคำถาม**เกี่ยวกับอภิสัญญานิโรธ (การดับความจำได้หมายรู้อันยิ่งใหญ่) ซึ่งเคยเป็นปัญหาถกเถียงกันในหมู่สมณพราหมณ์เจ้าลัทธิต่างๆมาแล้ว รวม ๔ ประเด็น คือ

๑ สมณพราหมณ์บางพวกเห็นว่า สัญญา (ความจำได้หมายรู้ ในที่นี้พึงสังเกตว่า ในสมัยนั้นบัญญัติเรียกสภาพที่ครอง

---

[๑] พระสูตรนี้เห็นได้ว่า สาระสำคัญอยู่ที่ประพฤติปฏิบัติได้จริงอย่างพูด จึงทำให้พระผู้มีพระภาคทรงกล้าบรรลือสีหนาท โดยท้าให้สอบสวนเปรียบเทียบด้วยซ้ำ

ชีวิตร่างกายต่างๆกัน เรียกว่า อัตตา ตัวตนบ้าง, ชีวะ สภาพที่เป็นอยู่บ้าง, สัตตะ สภาพที่มีที่เป็นบ้าง, สัญญา ความจำได้หมายรู้หรือสภาพที่จำได้หมายรู้บ้าง) ของคน เกิดขึ้นบ้าง ดับไปบ้าง โดยไม่มีเหตุปัจจัย เมื่อเกิดขึ้น คน ก็มีสัญญา เมื่อดับไปคนก็ไม่มีสัญญา

๒ พวกอื่นกล่าวคัดค้านว่าไม่เป็นเช่นนั้น สัญญานั่นแหละเป็น อัตตาตัวตนของคน อัตตานั้นเข้ามาบ้าง ออกไปบ้าง เมื่อ เข้ามาคนก็มีสัญญา เมื่อเกิดขึ้นคนก็มีสัญญา เมื่อดับไป คนก็ไม่มีสัญญา

๓ พวกอื่นคัดค้านว่าไม่เป็นเช่นนั้น ที่แท้มีสมณพราหมณ์ที่มี ฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก สมณพราหมณ์เหล่านั้นนำเข้าได้ นำออกได้ซึ่งสัญญาของคน เมื่อนำเข้าคนก็มีสัญญา เมื่อ นำออกคนก็ไม่มีสัญญา

๔ พวกอื่นคัดค้านว่าไม่เป็นเช่นนั้น ที่แท้มีเทพผู้มีฤทธิ์มาก มี อานุภาพมาก เทพเหล่านั้นนำเข้าได้ นำออกได้ซึ่งสัญญา ของคน เมื่อนำเข้าคนก็มีสัญญา เมื่อนำออกคนก็ไม่มีสัญญา โปฏฐปาทปริพพาชกกล่าวต่อไปว่า (ระหว่างที่ฟังเขาโต้เถียง กันนั้น) ข้าพระองค์ระลึกถึงพระผู้มีพระภาคว่า เป็นผู้ฉลาด ในธรรมเหล่านี้ เป็นผู้รู้ปกติของอภิสัญญานิโรธ อภิสัญญา นิโรธเป็นอย่างไร ?

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า สมณพราหมณ์ที่กล่าวว่าสัญญา ของคนเกิดขึ้นดับไปโดยไม่มีเหตุปัจจัยนั้น นับว่ามีความผิดพลาดแต่ เบื้องต้น เพราะสัญญาของคนเกิดขึ้นดับไปโดยมีเหตุปัจจัย คือ สัญญา

อันหนึ่งย่อมเกิดขึ้นเพราะสิกขา (**การศึกษา** หรือสำเหนียก พระพุทธศาสนาแบ่งออกเป็น ๓ **คือ สีลสิกขา** การศึกษาในศีล **จิตตสิกขา** การศึกษาในสมาธิ **และปัญญาสิกขา** การศึกษาในปัญญา) สัญญาอันหนึ่งย่อมดับไปเพราะสิกขา

๑ ครั้นแล้วตรัสพรรณนาถึงการที่กุลบุตรออกบวช ตั้งอยู่ในศีล (๓ ชั้นตามที่กล่าวแล้วในสามัญญผลสูตร) บำเพ็ญสมาธิจนได้ฌานที่ ๑ เมื่อได้ฌานที่ ๑ แล้ว การสัญญา (ความจำได้หมายรู้ในกาม คืออารมณ์ที่น่าใคร่) ที่เคยมีก็ย่อมดับไป สัญญาอันละเอียดอันเป็นจริงในปีติ (ความอิ่มใจ) และสุขอันเกิดแต่ความสงัด ย่อมมีในสมัยนั้น นี้คือสัญญาอันหนึ่งเกิดขึ้นเพราะสิกขา สัญญาอันหนึ่ง ย่อมดับไปเพราะสิกขา

๒ ในฌานที่ ๒ สัญญาอันสุขุม อันเป็นสัจจ์ (อันละเอียดเป็นจริง) ในปีติ และสุข ย่อมดับไป สัญญาอันสุขุม อันเป็นสัจจ์ในปีติสุข อันเกิดแต่สมาธิ ย่อมมีในสมัยนั้น

๓ ในฌานที่ ๓ สัญญาอันสุขุม อันเป็นสัจจ์ ในปีติและสุข อันเกิดแต่สมาธิ ย่อมดับไป สัญญาอันสุขุม อันเป็นสัจจ์ในอุเบกขา (ความวางเฉย) และสุขย่อมมีในสมัยนั้น

๔ ในฌานที่ ๔ สัญญาอันสุขุม อันเป็นสัจจ์ในอุเบกขา และสุข ย่อมดับไป สัญญาอันสุขุม อันเป็นสัจจ์ในความไม่ทุกข์ไม่สุข ย่อมมีในสมัยนั้น

๕ ในอรูปฌานที่ ๑ (อากาสานัญจายตนะ) รูปสัญญา (ความจำได้หมายรู้ในรูป) ย่อมดับไป สัญญาอันสุขุม อันเป็น

สัจจ์ในอากาสานัญจายตนะ (อรูปฌานที่มีอากาศไม่มีที่สิ้นสุดเป็นอารมณ์) ย่อมมีในสมัยนั้น

๖ ในอรูปฌานที่ ๒ (วิญญานัญจายตนะ) สัญญาอันสุขุม อันเป็นสัจจ์ในอากาสานัญจายตนะ ย่อมดับไป สัญญาอันสุขุม อันเป็นสัจจ์ในวิญญาณัญจายตนะ (อรูปฌานที่มีวิญญาณไม่สิ้นสุดเป็นอารมณ์) ย่อมมีในสมัยนั้น

๗ ในอรูปฌานที่ ๓ (อากิญจัญญายตนะ) สัญญาอันสุขุม อันเป็นสัจจ์ในวิญญาณัญจายตนะ ย่อมดับไป สัญญาอันสุขุม อันเป็นสัจจ์ในอากิญจัญญายตนะ (อรูปฌานที่มีความคิดว่าไม่มีอะไรแม้เล็กน้อยเป็นอารมณ์) ย่อมมีในสมัยนั้น

๘ ภิกษุที่มีสัญญาของตน พ้นจากสัญญานั้นๆแล้วก็ถูกต้องสัญญาอันเลิศ (ขึ้นไป) โดยลำดับ เมื่อตั้งอยู่ในสัญญาอันเลิศแล้ว ก็คิดว่า การคิดไม่ดี ไม่คิดดีกว่า เพราะเมื่อคิดปรุงแต่ง สัญญาอันเลิศก็จะดับไป สัญญาอันหยาบก็จะเกิดขึ้น เธอจึงไม่คิด ไม่ปรุงแต่ง เมื่อไม่คิด ไม่ปรุงแต่งสัญญานั้น (หมายถึงสัญญาอันเลิศ) ก็ดับไป สัญญาหยาบอันอื่นก็ไม่เกิดขึ้น เธอจึงชื่อว่าถูกต้อง (ได้บรรลุ) นิโรธ (ความดับ)

(หมายเหตุ : ข้อความเป็นลำดับมาแต่ข้อ ๑ ถึง ๘ แสดงการที่สัญญาอันหนึ่งดับไป สัญญาอันหนึ่งเกิดขึ้นแทน ดีขึ้นกว่าสัญญาเดิมเรื่อยๆ **จนในที่สุด เมื่อเลิกคิด เลิกปรุงแต่ง สัญญาก็ดับไป** เป็นอันตอบปัญหาของโปฏฐปาทปริพพาชกที่อยากรู้ความดับอภิสัญญา คือสัญญาใหญ่ หมายถึงสัญญาชั้นสูง อย่างชัดเจนตามหลักวิชาปฏิบัติ

ทางรูปฌาน และอรูปฌาน)

เมื่อตรัสอธิบายอย่างนี้แล้ว จึงตรัสถามโปฏฐปาทปริพพาชกว่า ท่านเคยได้ยินได้ฟังมาก่อนหรือไม่ถึงการเข้าสมาบัติ ทั้งๆที่มีความรู้ตัวในการดับอภิสัญญาตามลำดับชนิดนี้ ซึ่งปริพพาชกตอบว่า ไม่เคยได้ยินได้ฟังมาก่อน เพิ่งมาได้ทราบตามที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงอย่างนี้

ข้อซักถามเพิ่มเติม

โปฏฐปาทปริพพาชกกราบทูลถามเพิ่มเติม และพระผู้มีพระภาคตรัสตอบเป็นข้อๆดังต่อไปนี้

๑ ทูลถามว่า ทรงบัญญัติสัญญาอันเลิศ อันเดียวหรือมาก ตรัสตอบว่า บัญญัติทั้งอันเดียว ทั้งมาก ตาม (ความจริง) ที่จะถูกต้อง (บรรลุ) นิโรธได้

๒ ทูลถามว่า สัญญา (ความจำได้หมายรู้) เกิดก่อน ญาณ (ความรู้) เกิดทีหลัง หรือว่าญาณเกิดก่อน สัญญาเกิดทีหลัง หรือว่า สัญญา กับญาณเกิดพร้อมกัน **ตรัสตอบว่า สัญญาเกิดก่อน ญาณเกิดทีหลัง**

๓ ทูลถามว่า สัญญาเป็นอัตตา (ตัวตน) ของคนหรือว่า สัญญากับอัตตาเป็นคนละอัน (ไม่ใช่อันเดียวกัน) ตรัสซักว่า อัตตาตามที่ท่านเข้าใจเป็นอย่างไร ทูลตอบว่า อัตตาตามที่ตนเข้าใจ คือมีรูปประกอบด้วยธาตุ ๔ กินอาหารเป็นคำๆ ตรัสว่า อัตตาของท่านเป็นอัตตาอย่างหยาบ ถ้าเป็นเช่นนั้น สัญญาก็เป็นอย่างหนึ่ง อัตตาก็

เป็นอีกอย่างหนึ่ง เพราะอัตตายังตั้งอยู่นั่นแหละ สัญญาอันหนึ่งเกิดขึ้น อีกอันหนึ่งดับไป (ในข้อนี้ปริพพาชกชี้อัตตาไปที่ร่างกาย จึงตรัสตอบตามที่เขาชี้ว่า ถ้าเป็นอย่างนั้น สัญญา กับอัตตาก็คนละอัน)

๔ ทูลต่อไปว่า ตนเข้าใจว่าสัญญาสำเร็จขึ้นจากใจ มีอวัยวะน้อยใหญ่ทั้งปวง มีอินทรีย์[๑] อันไม่บกพร่อง ตรัสตอบว่า ถ้าอย่างนั้น สัญญาก็เป็นอย่างอื่น อัตตาก็เป็นอย่างอื่น เพราะอัตตาที่สำเร็จด้วยใจ ยังตั้งอยู่นั่นแหละ สัญญาอันหนึ่งเกิดขึ้น อีกอันหนึ่งก็ดับไป (ในข้อนี้ปริพพาชกพูดอธิบายเพิ่มเติม ลักษณะของอัตตาตามความเข้าใจของตนว่า อัตตาเกิดจากใจ)

๕ ทูลต่อไปว่า ตนเข้าใจว่าอัตตาไม่มีรูป เป็นของเกิดแต่สัญญา ตรัสตอบว่า ถ้าอย่างนั้นสัญญาก็เป็นอย่างอื่น อัตตาก็เป็นอย่างอื่น เพราะอัตตาไม่มีรูป เป็นของเกิดแต่สัญญา ยังตั้งอยู่นั่นแหละ สัญญาอันหนึ่งเกิดขึ้น อีกอันหนึ่งก็ดับไป

๖ ทูลถามว่า ตน (ผู้ถาม) อาจหรือไม่ที่จะรู้ว่า สัญญาเป็นอัตตาของคน หรือว่าสัญญาเป็นอย่างอื่น อัตตาเป็นอย่างอื่น ตรัสตอบว่า โปฏฐปาทปริพพาชกมีความเห็นอย่างอื่น มีความชอบใจอย่างอื่น (คนละศาสนา) จึงยากที่จะรู้ได้ ทูลถามต่อไปตามแนวทิฏฐิ ๑๐ ที่เกี่ยวด้วยส่วนสุดว่า ถ้าอย่างนั้น โลกเที่ยงหรือไม่เที่ยง, โลกมีที่สุด หรือไม่มีที่สุด, ชีวะ กับสรีระ เป็นอันเดียวกัน หรือเป็นคนละอัน, สัตว์ตายแล้วเกิดหรือไม่เกิด, สัตว์[๒] ตายแล้วทั้งเกิดทั้งไม่เกิด หรือว่าเกิดก็ไม่ใช่

---

[๑] อินทรีย์ในที่นี้ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ แต่ละอย่างเป็นใหญ่ในหน้าที่ของตน

[๒] คำว่าสัตว์ในที่นี้ แปลจากคำว่า ตถาคต ตามคำอธิบายของอรรถกถาที่กล่าวถึงทิฏฐิ ๑๐ แต่ในที่อื่น คือว่า ตถาคต ใช้เป็นพระนามเรียกพระพุทธเจ้า

ไม่เกิดก็ไม่ใช่ (แบ่งออกเป็น ๕ หมวด หมวดละ ๒ ข้อ จึงเป็น ๑๐) ตรัสตอบเป็นข้อๆว่า **พระองค์ไม่ทรงพยากรณ์**[๑] **ปัญหานั้น เพราะไม่มีประโยชน์ ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน**

๗ ทูลถามว่า ถ้าอย่างนั้น ทรงพยากรณ์อะไร ? ตรัสตอบว่า **ทรงพยากรณ์เรื่องทุกข์ เหตุให้ทุกข์เกิด ความดับทุกข์ ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์** เพราะมีประโยชน์และเป็นไปเพื่อนิพพาน

แล้วพระผู้มีพระภาคก็เสด็จลุกจากอาสนะไป

ต่อมาอีก ๒-๓ วัน จิตตะผู้เป็นบุตรแห่งนายควาญช้าง กับโปฏฐปาทปริพพาชก ได้ไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค โปฏฐปาทปริพพาชกกราบทูลเล่าว่า เมื่อพระองค์เสด็จกลับ (ในวันที่เสด็จไป ณ มัลลิการามนั้น) พวกปริพพาชกพากันกล่าวแดกดันข้าพระองค์ว่า ไม่ว่าพระองค์ตรัสอะไร ข้าพระองค์กราบทูลรับรองไปหมด ว่าอย่างนั้นพระเจ้าข้า อย่างนี้พระเจ้าข้า พวกเขาไม่เห็นเลยว่า พระองค์ทรงแสดงธรรมแง่เดียว (บอกยืนยันให้แน่ลงไปในแง่เดียว) ว่าโลกเที่ยงหรือไม่เที่ยง เป็นต้น ข้าพระองค์ตอบไปว่า เมื่อพระสมณโคดมแสดงปฏิปทาอันแท้จริง ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม วิญญูบุรุษเช่นข้าพเจ้า จะไม่รับรองสุภาษิต โดยความเป็นสุภาษิตได้อย่างไร

(หมายเหตุ ปัญหาเรื่องโลกเที่ยงหรือไม่เที่ยง เป็นโลกวิสัย เป็น ๑ ในอจินไตย ๔ เป็นเรื่องไม่ควรคิด เช่นเดียวกับพุทธวิสัย กรรมวิสัย ฌานวิสัย จึงไม่เป็นไปเพื่อประโยชน์ พระพุทธองค์ไม่ทรงพยากรณ์ เพราะไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน-ผู้รวบรวม)

---

[๑] คำว่าพยากรณ์ แปลว่า ทำให้แจ้ง คือ ตอบหรืออธิบาย ไม่ใช่ทำนาย อย่างที่ใช้ในความหมายบางอยางในภาษาไทย

ทรงชี้แจงเรื่องแสดงธรรมแง่เดียว หลายแง่

ตรัสตอบว่า ทรงแสดงธรรมแง่เดียว (เอกังสิกะ) ก็มี ทรงแสดงธรรมหลายแง่ (อเนกังสิกะ) ก็มี ที่ทรงแสดงธรรมหลายแง่ก็คือเรื่องโลกเที่ยง, ไม่เที่ยง, โลกมีที่สุด, ไม่มีที่สุด เป็นต้น ที่ทรงแสดงธรรมแง่เดียวคือเรื่องทุกข์, เหตุให้ทุกข์เกิด, ความดับทุกข์, ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์

ตรัสเล่าต่อไปว่า พระองค์เคยเสด็จเข้าไปหาสมณพราหมณ์พวกที่มีความเห็นว่ามีวาทะว่า เมื่อตายไปแล้ว อัตตาจะมีความสุขโดยส่วนเดียว ไม่มีโรค แล้วซักถามว่า ท่านรู้เห็นโลกซึ่งมีความสุขโดยส่วนเดียวหรือเปล่า ก็ตอบว่า เปล่า ถามว่า ท่านรู้สึกอัตตาที่มีความสุขโดยส่วนเดียวสักคืนหนึ่ง วันหนึ่ง หรือครึ่งคืน ครึ่งวันหรือ ก็ตอบว่า เปล่า ถามว่า ท่านรู้จักหนทาง หรือข้อปฏิบัติที่จะบรรลุถึงโลกที่มีความสุขโดยส่วนเดียว หรือเปล่า ก็ตอบว่า เปล่า ถามต่อไปอีกว่า ท่านได้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ เพื่อให้บรรลุโลกที่มีความสุขโดยส่วนเดียว หรือเปล่า ก็ตอบว่า เปล่าอีก คำพูดของสมณพราหมณ์เหล่านั้น จึงชื่อว่าไม่มีปาฏิหาริย์มิใช่หรือ โปฏฐปาทปริพพาชกรับว่าไม่มีปาฏิหาริย์, เลื่อนลอย

ครั้นแล้วทรงเปรียบพวกที่กล่าวว่า เมื่อตายไปแล้ว อัตตาจะมีความสุขโดยส่วนเดียว ไม่มีโรค แต่ไม่รู้อะไรจริงจังเลยเกี่ยวกับข้อที่ตนกล่าวนั้น ว่าเปรียบเหมือนคนที่รักหญิงงามชาวชนบท แต่ไม่รู้ว่าเป็นใคร ชื่อไร สกุลอะไร อยู่ที่ไหน หรือเปรียบเหมือนคนตั้งบันไดขึ้นบนทางสี่แพร่งเพื่อจะขึ้นปราสาท แต่ไม่รู้ว่าปราสาทอยู่ในทิศไหน

สูงต่ำหรือปานกลางอย่างไร

ต่อจากนั้นทรงแสดงการได้**อัตตา ๓ ประเภท** คือ การได้อัตตาหยาบ ซึ่งมีรูปประกอบด้วยธาตุ ๔ กินอาหารเป็นคำๆ, การได้อัตตามีรูป ซึ่งเกิดจากใจ, การได้อัตตาที่ไม่มีรูป ซึ่งเกิดจากสัญญา (โดยใจความ คือ ทรงแสดงการได้**อัตตภาพในกามภพ** เช่น มนุษย์และสัตว์ทั่วไป รวมทั้งเทพชั้นกามาวจร เป็นประเภทอัตตาหยาบ, ทรงแสดงการได้**อัตตภาพในรูปภพ** คือ อัตตาของรูปพรหม และทรงแสดงการได้**อัตตภาพในอรูปภพ** คือ อัตตา[๑] ของอรูปพรหม รูปพรหมพรหมไม่มีรูป) แล้วทรงชี้ให้เห็นว่า **ทรงแสดงธรรม เพื่อให้ละอัตตา ๓ ประเภทนั้น** เมื่อปฏิบัติแล้ว ก็จะละธรรมที่ทำให้เศร้าหมองและมีธรรมอันผ่องแผ้วเจริญยิ่ง ทำให้บรรลุความเป็นผู้สมบูรณ์ไพบูลด้วยปัญญาในปัจจุบัน และแม้จะมีใครกล่าวว่า การได้บรรลุสภาพเช่นนั้นทำให้เป็นทุกข์ ก็ทรงแสดงได้ว่า มีความปราโมทย์ ความอิ่มใจ ความสงบ มีสติสัมปชัญญะ และความอยู่เป็นสุข (ประเด็นสำคัญในตอนนี้มีอยู่ว่ามีสมณพราหมณ์บางพวกกล่าวว่า เมื่อตายแล้วอัตตาจะเป็นสุข แต่ตัวเองไม่รู้ไม่เห็น และไม่ทราบข้อปฏิบัติ **ส่วนทางพระพุทธศาสนาแทนที่จะสอนให้บรรลุอัตตา กลับสอนให้ประพฤติปฏิบัติ**เพื่อละอัตตา แล้วชี้ได้ด้วยว่า อัตตามี ๓ ประเภท **ถ้าละได้ก็จะมีสุข**)

ทรงเปรียบให้ฟังว่า การสอนอย่างชี้ข้อปฏิบัติเพื่อละอัตตาได้นี้เปรียบเหมือนตั้งบันไดขึ้นสู่ปราสาท ซึ่งมีปราสาทอยู่จริง ๆ ไม่ใช่ชี้ไม่ได้

---

[๑] ทรงใช้คำว่า อัตตา ตามชาวโลก แต่ถือเพียงว่าเป็นโวหาร หรือคำพูดของชาวโลก แต่ไม่ทรงยึดถือ ตามข้อความท้ายพระสูตรนี้

ต่อจากนั้นทรงอธิบายรับรองความเห็นของจิตตะ บุตรแห่งนายควาญช้าง (ซึ่งไปเฝ้าพร้อมกับโปฏฐปาทปริพพาชก) ที่ว่า เมื่ออยู่ในสภาพใดสภาพหนึ่ง อัตตาก็ไม่อยู่ในสภาพอื่น เช่น เมื่อได้อัตตาหยาบก็ไม่อยู่ในสภาพอัตตา (ละเอียด) มีรูปเกิดจากใจ หรือไม่มีรูปเกิดจากสัญญา เมื่ออยู่ในตอนไหนก็จริงในตอนนั้น ตอนอื่นไม่จริง เปรียบเหมือนน้ำนม, นมส้ม, เนยข้น, เนยใส ก้อนเนยใส ตอนไหนเห็นอะไรก็ไม่เป็นอย่างอื่น

ทรงสรูปในที่สุดว่า ถ้อยคำเรื่องอัตตาเหล่านี้เป็นเพียงโลก–สมัญญา (ชื่อทางโลก) โลกนิรุติ (คำพูดของโลก) โลกโวหาร (โวหารทางโลก) และโลกบัญญัติ (บัญญัติทางโลก) ซึ่งตถาคตก็พูดด้วยถ้อยคำเหล่านั้นแต่ไม่ยึดถือ

เมื่อจบพระธรรมเทศนา โปฏฐปาทปริพพาชกสรรเสริญพระธรรมเทศนา แสดงตนเป็นอุบาสกถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต ส่วนจิตตะ **บุตรแห่งนายควาญช้างขอบวช แล้วได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ในกาลต่อมาไม่นาน**

๑๐. สุภสูตร
สูตรว่าด้วยการโต้ตอบกับสุภมาณพ โตเทยยบุตร

สูตรนี้เป็นภาษิตของพระอานนท์ เล่าเรื่องว่า พระอานนท์อยู่ในเชตวนารามของอนาถบิณฑิกคฤหบดี ใกล้กรุงสาวัตถี เมื่อพระผู้มีพระภาคนิพพานแล้วไม่นาน

ครั้งนั้น สุภมาณพผู้เป็นบุตรโตเทยยพราหมณ์ พักอาศัยอยู่ในกรุงสาวัตถี ด้วยธุระบางอย่างและได้ส่งมาณพคนหนึ่งไปนิมนต์พระ

อานนท์ให้สงเคราะห์ไปเยี่ยมตนถึงที่อยู่ พระอานนท์อ้างว่า วันนี้ท่านดื่มยา ต่อวันรุ่งขึ้นจึงจะไป

ครั้นวันรุ่งขึ้นพระอานนท์ไปเยี่ยม สุภมาณพจึงถามว่า ท่านอุปฐากพระโคดมผู้เจริญมานาน พระโคดมสรรเสริญธรรมอะไร และชักชวนประชุมชนให้ตั้งอยู่ในธรรมอะไร **พระอานนท์ตอบว่า พระผู้มีพระภาค ทรงสรรเสริญกองศีล สมาธิ ปัญญา อันเป็นอริยะ** และทรงชักชวนประชุมชนให้ตั้งอยู่ในกองศีล สมาธิ ปัญญา อันเป็นอริยะนี้ สุภมาณพถามให้อธิบายถึงกองศีล (สีลขันธ์) กองสมาธิ (สมาธิขันธ์) และกองปัญญา (ปัญญาขันธ์) อันเป็นอริยะโดยลำดับ

พระอานนท์อธิบาย**กองศีล** โดยใจความว่า บุคคลมีศรัทธาออกบวชแล้ว **เว้นจากทางแห่งอกุศล ๑๐ ประการ และศีล ๓ ประเภท** (ดั่งกล่าวแล้วในสามัญญผลสูตร) **ส่วนกองสมาธิ อธิบายถึงการสำรวม ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ (สำรวมอินทรีย์) ประกอบด้วยสติสัมปชัญญะ มีความสันโดษด้วยปัจจัย คือ จีวร บิณฑบาต ชำระจิตจากนีวรณ์ (ธรรมอันกั้นจิตมิให้บรรลุคุณความดี) ๕ ประการ** ได้ฌานที่ ๑ ที่ ๒ ที่ ๓ ที่ ๔ **ส่วนกองปัญญา อธิบายถึงวิชชา ๘ มีวิปัสสนาญาณ (ญาณเห็นแจ้งสภาวธรรมตามเป็นจริง)** เป็นต้น จนถึงอาสวักขยญาณ (ญาณอันทำอาสวะคือกิเลสที่ดองสันดานให้สิ้นไป) เช่นเดียวกับที่ปรากฏในสามัญญผลสูตร

เมื่อแสดงธรรมจบ สุภมาณพ โตเทยยบุตร สรรเสริญธรรมเทศนา แสดงตนเป็นอุบาสกถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต

*(หมายเหตุ สรุป**กองศีล** ได้แก่ กุศลกรรมบถ ๑๐ **กองสมาธิ** ได้แก่ อินทรียสังวร ตา หู **กองปัญญา** ได้แก่ วิปัสสนาญาณ - รู้สภาวธรรมตามเป็นจริง-ผู้รวบรวม)*

๑๑. เกวัฏฏสูตร
สูตรว่าด้วยการแสดงธรรมแก่บุตรคฤหบดีชื่อเกวัฏฏะ

พระผู้มีพระภาคประทับ ณ ป่ามะม่วงของปาวาริกะ ใกล้เมืองนาฬันทา ณ ที่นั้น บุตรคฤหบดี ชื่อเกวัฏฏะเข้าไปเฝ้า ขอให้ทรงชวนภิกษุผู้แสดงอิทธิปาฏิหาริย์ได้ ให้แสดง ก็จะมีคนเลื่อมใสในพระผู้มีพระภาคยิ่งขึ้น

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า พระองค์มิได้แสดงธรรมว่า ภิกษุทั้งหลาย ท่านจงแสดงอิทธิปาฏิหาริย์แก่คฤหัสถ์ผู้นุ่งผ้าขาว

แม้ครั้งที่ ๒ ครั้งที่ ๓ บุตรคฤหบดีชื่อเกวัฏฏะ ก็ยังยืนยันจะให้ทรงชวนภิกษุผู้แสดงอิทธิปาฏิหาริย์ได้ ให้แสดง ก็จะมีคนเลื่อมใสในพระผู้มีพระภาคยิ่งขึ้น

พระผู้มีพระภาคจึงทรงชี้แจงว่า **ปาฏิหาริย์**ที่ทรงทำให้แจ้งด้วยความรู้ยิ่งด้วยพระองค์เองและประกาศแล้ว **มีอยู่ ๓ อย่าง** คือ

๑ **อิทธิปาฏิหาริย์** แสดงฤทธิ์ได้เป็นอัศจรรย์

๒ **อาเทสนาปาฏิหาริย์** ดักใจทายใจได้เป็นอัศจรรย์

๓ **อนุสาสนีปาฏิหาริย์** สั่งสอน (มีเหตุผลดี) เป็นอัศจรรย์

แล้วทรงอธิบายวิธีแสดงฤทธิ์ได้เป็นอัศจรรย์ และสรุปในที่สุดว่า คนที่ไม่มีความเชื่อความเลื่อมใส ก็อาจกล่าวได้ว่า ภิกษุที่แสดงฤทธิ์ได้นั้นเพราะมีคันธารวิชา (วิชาของชาวคันธาระ)

อาเทสนาปาฏิหาริย์ ดักใจทายใจของคนได้ คนที่ไม่มีความเชื่อ ความเลื่อมใส ก็อาจกล่าวได้ว่า ภิกษุที่ดักใจทายใจได้นั้นก็เพราะมีมณิกาวิชา

ครั้นแล้วทรงแสดงถึงอนุสาสนีปาฏิหาริย์ คือการสั่งสอนเป็นอัศจรรย์ ว่าควรประพฤติปฏิบัติอย่างไร ตลอดจนการปฏิบัติได้ผลในศีล ๓ ประเภท ในฌาน ๔ ในวิชชา ๘ (ดั่งกล่าวไว้แล้วในสามัญญผลสูตร)

แล้วทรงเล่าถึงภิกษุรูปหนึ่งข้องใจใน**ปัญหาที่ว่า ธาตุ ๔ เป็นต้น จะดับโดยไม่เหลือในที่ไหน** ภิกษุรูปนั้นเที่ยวตระเวนถามเทวดาต่างๆ จนกระทั่งถึงท้าวมหาพรหมก็ตอบไม่ได้ ในที่สุดท้าวมหาพรหมขอให้มาถามพระพุทธเจ้า **ซึ่งตรัสสอนเป็นใจความรวบยอดว่า <u>ดับวิญญาณเสียได้ ธาตุ ๔ เป็นต้น ก็ดับไม่เหลือในที่นั้น</u>** (เป็นการแสดงว่า**ฤทธิ์ช่วยแก้ปัญหาไม่ได้ แต่คำสั่งสอนสำคัญกว่า**)

(หมายเหตุ ดับวิญญาณอย่างไร ดับวิญญาณทาง ตา หู เป็นต้น คงต้องไปศึกษาเรื่องพระอภิธรรมในเล่ม ๘ และอ่านมหานิทานสูตรหน้า ๗๘ ประกอบ-ผู้รวบรวม)

๑๒. โลหิจจสูตร
สูตรว่าด้วยการโต้ตอบกับโลหิจจพราหมณ์

พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในแคว้นโกศล พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ ได้เสด็จแวะพัก ณ ตำบลบ้านชื่อสาลวติกา ซึ่งพระเจ้าปเสนทิโกศลพระราชทานให้โลหิจจพราหมณ์ครอบครอง

ทรงแก้ความเห็นผิด

สมัยนั้น โลหิจจพราหมณ์มีความเห็นผิดเกิดขึ้นว่า สมณะหรือพราหมณ์ผู้บรรลุกุศลธรรมแล้ว ไม่พึงบอกแก่ผู้อื่น เพราะคนอื่นจะทำอะไรแก่อีกคนหนึ่งได้ การบอกแก่คนอื่น จัดว่าเป็นความโลภ (ความ

อยากได้) ที่เป็นบาปอันหนึ่ง เปรียบเหมือนคนตัดเครื่องพันธนาการเก่าออกแล้ว กลับทำเครื่องพันธนาการใหม่ (ให้แก่ตัวเอง) อีก

โลหิจจพราหมณ์ได้ข่าวว่า พระผู้มีพระภาคเสด็จมาถึงตำบลบ้านชื่อสาลวติกา จึงใช้ช่างกัลบกชื่อโรสิกะ ให้ไปกราบทูลอาราธนาพระผู้มีพระภาค พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์มาฉันในวันรุ่งขึ้น

รุ่งขึ้นเมื่อเสด็จไปฉันเสร็จแล้ว ก็ได้ทรงโต้ตอบกับโลหิจจพราหมณ์ถึงเรื่องความเห็นผิดนั้น ทรงเปรียบเทียบให้เห็นว่า โลหิจจพราหมณ์ซึ่งครอบครองตำบลบ้านสาลวติกาก็ตาม พระเจ้าปเสนทิโกศลซึ่งทรงครอบครองแคว้นโกศลก็ตาม **ถ้าบริโภคผลประโยชน์**ที่เกิดขึ้น**ในดินแดนที่ปกครองแต่ผู้เดียว ไม่ยอมแบ่งปันให้ผู้ใดเลยดังนี้** คน**ที่จะแสดงความคิดเห็นไม่ให้แบ่งปันแก่ผู้อื่นอย่างนี้ จะชื่อว่าทำอันตรายแก่ผู้ที่ (เป็นข้าทาสบริวาร) อาศัยอยู่หรือไม่** โลหิจจพราหมณ์ยอมรับว่าเป็นการทำอันตรายแก่คนเหล่านั้น (เพราะเมื่อไม่ได้รับส่วนแบ่ง เช่น อาหาร เป็นต้น คนเหล่านั้นก็อยู่ไม่ได้) ตรัสถามต่อไปว่าจะเป็นการตั้งเมตตาจิต คิดอนุเคราะห์คนเหล่านั้น หรือว่าเป็นศัตรู กราบทูลตอบว่า เป็นศัตรู ตรัสถามต่อไปว่า เมื่อตั้งจิตเป็นศัตรู จะชื่อว่ามีความเห็นผิดหรือเห็นชอบ พราหมณ์กราบทูลว่า เป็นการเห็นผิด (อันนี้เป็นการต้อนให้พราหมณ์นั้นยอมรับว่าตนมีความเห็นผิดเพราะจำนนต่อเหตุผล)

จึงทรงเปรียบเทียบให้ฟังต่อไปว่า การกล่าวว่า ผู้ครอบครองบริโภคผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นแต่ผู้เดียว ไม่แบ่งปันแก่ใครเลย ก็เช่นเดียวกับการกล่าวว่า **ผู้บรรลุกุศลธรรมไม่ควรบอกแก่ใครๆ ซึ่งเป็นการทำอันตราย เป็นการตั้งจิตเป็นศัตรูต่อผู้ที่ควรจะได้รับ และเป็นการมีความเห็นผิด**

ศาสดา ๓ ประเภท

แล้วทรงแสดงถึงศาสดา (ผู้สอนศาสนา) ๓ ประเภทที่ควรโจทท้วง และคำโจทท้วงก็ถูกต้องตามธรรม คือ

๑ ศาสดาที่ออกบวชแล้ว ไม่ได้บรรลุประโยชน์ของความเป็นสมณะด้วยตนเอง ได้แต่แสดงธรรมสอนผู้อื่น (ดีแต่สอนผู้อื่น ตนเองปฏิบัติไม่ได้ หรือไม่ได้ผล) สาวกจึงไม่ตั้งใจฟัง พากันเลี่ยงหนี

๒ ศาสดาที่ออกบวชแล้ว ไม่ได้บรรลุประโยชน์ของความเป็นสมณะด้วยตนเอง ได้แต่แสดงธรรมสอนผู้อื่น แต่สาวกตั้งใจฟังคำสอนไม่พากันเลี่ยงหนี

๓ ศาสดาที่ออกบวชแล้ว ได้บรรลุประโยชน์ของความเป็นสมณะและแสดงธรรมสั่งสอน แต่สาวกไม่ตั้งใจฟังคำสอน พากันเลี่ยงหนี

ศาสดาที่ไม่ควรติ

โลหิจจพราหมณ์กราบทูลถามว่า ศาสดาที่ไม่ควรติมีในโลกหรือไม่ ตรัสตอบว่า มี คือ ศาสดามีคุณสมบัติสมบูรณ์ในตัวเอง ทั้งมีสาวกที่ออกบวชแล้วตั้งอยู่ในศีล ได้บรรลุฌานที่ ๑ ถึง ๔ และได้วิชชา ๘ ประการ (ตามที่กล่าวแล้วในสามัญญผลสูตร) **ศาสดาประเภทนี้ไม่ควรถูกติ (เพราะสั่งสอนได้ผลสมบูรณ์ คือ ตนเองก็ได้บรรลุคุณธรรม สาวกก็ได้บรรลุคุณธรรม**)

โลหิจจพราหมณ์กราบทูลสรรเสริญพระธรรมเทศนา แสดงตนเป็นอุบาสกถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต

๑๓. เตวิชชสูตร
สูตรว่าด้วยไตรเวท

พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในแคว้นโกศล พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ ได้เสด็จแวะพัก ณ ตำบลบ้านพราหมณ์ชื่อมนสากตะ ประทับ ณ ป่ามะม่วง ริมฝั่งแม่น้ำอจิรวดี ด้านเหนือของตำบลบ้านพราหมณ์ชื่อมนสากตะ

สมัยนั้น พราหมณมหาศาล (พราหมณ์ที่เป็นเศรษฐี) มีชื่อเสียงหลายคนพักอาศัยอยู่ในตำบลบ้านนั้น เช่น วังกีสพราหมณ์ ตารุกขพราหมณ์ โปกขรสาติพราหมณ์ ชาณุสโสนิพราหมณ์ โตเทยย-พราหมณ์ และพราหมณ์ที่มีชื่อเสียงอื่นๆ

คำสนทนาของมาณพ ๒ คน

มาณพ ๒ คน คนหนึ่งชื่อวาเสฏฐะ (ผู้สืบสกุลวสิษฐะ) อีกคนหนึ่งชื่อภารัทวาชะ (ผู้สืบสกุลภารัทวาชะ) เดินสนทนากันถึงเรื่องทางตรงที่จะไปสู่ความเป็นผู้ร่วมกับพระพรหม มาณพชื่อวาเสฏฐะอ้างถ้อยคำของโปกขรสาติพราหมณ์ มาณพชื่อภารัทวาชะอ้างถ้อยคำของตารุกขพราหมณ์ เมื่อไม่สามารถตกลงกันได้ จึงไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคกราบทูลเล่าความที่ตนโต้เถียงกัน เพื่อให้ทรงชี้แจง และในการกราบทูลเพิ่มเติมได้กล่าวว่า แม้พราหมณ์ต่างๆจะบัญญัติหนทางไว้ต่างๆกัน แต่ก็นำผู้กระทำตามไปสู่ความเป็นผู้ร่วมกับพระพรหมได้ เปรียบเหมือนทางต่างๆหลายสาย ซึ่งอยู่ไม่ไกลคาม, นิคม ก็ไปร่วมกันที่คาม (หมู่บ้าน)

พระผู้มีพระภาคตรัสถามให้วาเสฏฐมาณพ ยืนยันถึง ๓ ครั้ง ว่า ทางต่างๆเหล่านั้น นำไปสู่ความเป็นผู้ร่วมกับพระพรหมได้

๑ พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า มีพราหมณ์ผู้รู้ไตรเวทสักคนหนึ่งไหม ที่เคยเห็นพระพรหม กราบทูลว่า ไม่มี

๒ ตรัสถามว่า อาจารย์ของพราหมณ์ผู้รู้ไตรเวทมีสักคนหนึ่งไหม ที่เคยเห็นพระพรหม กราบทูลว่า ไม่มี

๓ ตรัสถามว่า อาจารย์ของอาจารย์ของพราหมณ์พวกนั้น มีสักคนหนึ่งไหม ที่เคยเห็นพระพรหม กราบทูลว่า ไม่มี

๔ ตรัสถามว่า ใครคนใดคนหนึ่ง ๗ ชั่วยุคอาจารย์ของพราหมณ์มีไหม ที่เคยเห็นพระพรหม กราบทูลว่า ไม่มี

๕ ตรัสถามว่า ฤษีรุ่นก่อนๆที่แต่งมนต์ ร่ายมนต์ ซึ่งพวกพราหมณ์ผู้รู้ไตรเวทในสมัยนี้เล่าเรียน ท่องบ่นตามบทแห่งมนต์นั้น เช่น อัฏฐกะ, วามกะ เป็นต้น มีใครบ้างเคยกล่าวว่าตนรู้เห็นว่าพระพรหมอยู่ในที่ใด อยู่อย่างไร อยู่ที่ไหน กราบทูลว่า ไม่มี

จึงตรัสสรูปว่า เปรียบเหมือนคนตาบอดจูงคนตาบอด ทั้งคนต้น คนกลาง และคนสุดท้าย ต่างก็มองไม่เห็น พราหมณ์ผู้รู้ไตรเวททั้งคนต้น คนกลาง และคนสุดท้ายก็ไม่เคยเห็นพระพรหม คำกล่าวของพราหมณ์เหล่านั้นจึงว่างเปล่า

๖ ตรัสถามต่อไปว่า พราหมณ์ผู้รู้ไตรเวทและคนอื่น ๆ ต่างเห็นดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ขึ้นและตก จึงพากันสรรเสริญประคองอัญชลี กราบไหว้ เพียงเท่านี้จะเพียงพอหรือไม่ที่พราหมณ์ผู้รู้ไตรเวทนั้นจะชี้ทางที่จะไปสู่ความเป็นอันหนึ่ง

อันเดียวกับดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ กราบทูลว่า ไม่พอ จึงตรัสสรูปในตอนนี้ว่า แม้เพียงมองเห็นก็ยังไม่พอที่จะชี้ทาง ก็พราหมณ์ผู้รู้ไตรเวท พร้อมทั้งอาจารย์ อาจารย์ของอาจารย์ เป็นต้น ไม่เคยเห็นพระพรหมเลย ก็ยังแสดงทางตรงไปสู่ความเป็นผู้ร่วมกับพระพรหมได้

๗ จึงตรัสถามว่า เมื่อเป็นเช่นนี้ ถ้อยคำของพราหมณ์ผู้รู้ไตรเวท จึงชื่อว่าไม่มีปาฏิหาริย์ (เลื่อนลอยไม่มีหลักฐาน) ใช่หรือไม่ กราบทูลว่า ใช่ จึงตรัสต่อไปว่า เมื่อไม่รู้ไม่เห็น แต่แสดงทางตรงเพื่อไปสู่ความอยู่ร่วมกับพระพรหม จึงมิใช่ฐานะที่จะเป็นจริงได้

อุปมา ๕ ข้อ

๑ ตรัสเปรียบการที่พราหมณ์ผู้รู้ไตรเวท ไม่เคยเห็นพระพรหม แต่แสดงทางไปสู่ความอยู่ร่วมกับพระพรหมว่าเหมือนชายผู้รักหญิงงามชาวชนบท แต่ไม่รู้ว่าเป็นใคร ชื่อไร รูปร่างเป็นอย่างไร อยู่ที่ไหน

๒ หรือเปรียบเหมือนคนที่ตั้งบันไดขึ้นสู่ปราสาท ในทางสี่แพร่ง แต่ไม่รู้ว่าปราสาทนั้นอยู่ที่ไหน

๓ การที่พราหมณ์ผู้รู้ไตรเวท ละธรรมะที่ทำให้เป็นพราหมณ์ สมาทาน (ยึดถือ) ธรรมที่ไม่ทำให้เป็นพราหมณ์ แล้วพากันออกนามพระอินทร์ พระโสมะ พระวรุณ พระอิสาน พระปชาบดี พระพรหม พระมหินทร์ การออกนาม การอ้อนวอน การปรารถนา การยินดี ก็ไม่ทำให้ไปอยู่ร่วมกับพระพรหมได้ เมื่อตายไป **เปรียบเหมือนคนอ้อนวอนฝั่งน้ำให้เข้ามาหา ก็ย่อมเข้ามาไม่ได้**

๔ การที่พราหมณ์ผู้รู้ไตรเวท ยังหมกมุ่น สยบอยู่ บริโภคกามคุณ ๕ (คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส อันน่าปรารถนารักใคร่ชอบใจ) ซึ่งนับเป็นเครื่องจองจำผูกมัดในอริยวินัย จะไปสู่ความเป็นผู้ร่วมกับพระพรหมย่อมเป็นไปไม่ได้ **เปรียบเหมือนคนต้องการข้ามแม่น้ำ แต่เอาเชือกมัดมือไพล่หลังตัวเองอย่างแน่นหนาอยู่ที่ฝั่งนี้** จะข้ามไปสู่ฝั่งโน้นไม่ได้

๕ การที่พราหมณ์ผู้รู้ไตรเวทถูกนีวรณ์ ๕ (กิเลสที่กั้นจิตมิให้บรรลุความดี อันเป็นกิเลสชั้นกลาง คือความพอใจในกาม ความพยาบาท เป็นต้น) รัดรึงไว้ จะเข้าสู่ความเป็นผู้ร่วมกับพระพรหม ย่อมเป็นไปไม่ได้ **เปรียบเหมือนคนที่ต้องการข้ามแม่น้ำ แต่เอาผ้าคลุมศีรษะนอนเสียทางฝั่งนี้** ก็จะข้ามไปสู่ฝั่งโน้นไม่ได้

คุณสมบัติของพระพรหมกับพราหมณ์

ตรัสถามว่า พราหมณ์ผู้ใหญ่ผู้สูงอายุที่เป็นชั้นอาจารย์ของอาจารย์เคยกล่าวถึงพระพรหมว่า

๑ มีสิ่งหวงแหน (เช่น สตรี) หรือไม่

๒ มีจิตผูกเวรหรือไม่

๓ มีจิตพยาบาทหรือไม่

๔ มีจิตเศร้าหมอง (ด้วยกิเลส) หรือไม่

๕ ทำจิตให้เป็นไปในอำนาจได้หรือไม่

มาณพกราบทูลตอบว่า พระพรหมตามคำกล่าวของพราหมณ์ผู้ใหญ่ไม่เป็นเช่นนั้น ๔ ข้อ ข้อที่ ๕ เป็นเช่นนั้น (คือมีคุณสมบัติในทางดีงาม) แล้วตรัสถามว่า พราหมณ์ผู้รู้ไตรเวทเป็นอย่างพระ

พรหมหรือไม่ ก็ตอบในทางตรงกันข้าม คือยังมีสิ่งหวงแหน มีจิตผูกเวร มีจิตพยาบาท มีจิตเศร้าหมอง ไม่สามารถคุมจิตไว้ในอำนาจได้

ตรัสถามต่อไปว่า เมื่อเป็นเช่นนี้ พราหมณ์ผู้รู้ไตรเวทจะเปรียบเทียบเข้ากันได้กับพระพรหมหรือไม่ ตอบว่า ไม่ได้ จึงตรัสสรุปว่า เมื่อเป็นเช่นนี้ เมื่อตายแล้ว พราหมณ์ผู้รู้ไตรเวท จะเข้าถึงความเป็นผู้ร่วมกับพระพรหมนั้น จึงมิใช่ฐานะที่เป็นไปได้

ตรัสต่อไปว่า พราหมณ์ผู้รู้ไตรเวท เข้าไปใกล้, จมลงไป, ถึงความวิบัติ (ในทางที่ผิด) แต่ก็สำคัญว่าข้ามไปสู่แดนที่มีความสุขยิ่งกว่า[๑] เพราะฉะนั้น เราจึงเรียกว่าเป็นป่าไตรเวท ที่ไม่มีบ้าน, เป็นป่าไตรเวท ที่ไม่มีน้ำ, เป็นความเสื่อมแห่งไตรเวท

มาณพถามถึงทางไปสู่พระพรหม

วาเสฏฐมาณพกราบทูลถามถึงทางที่จะไปสู่ความเป็นผู้ร่วมกับพระพรหม พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า พระองค์ทรงรู้จักพระพรหม พรหมโลก ข้อปฏิบัติเพื่อให้ไปสู่พรหมโลก ตลอดจน พระพรหมผู้ปฏิบัติอย่างไรจึงจะเข้าถึงพรหมโลกได้

เมื่อมาณพขอให้ทรงแสดง จึงตรัสถึงการที่พระพุทธเจ้าเกิดขึ้นในโลก บุคคลฟังธรรมออกประพฤติพรหมจรรย์ ตั้งอยู่ในศีล (รายละเอียดดั่งที่กล่าวในสามัญญผลสูตร) ละนีวรณ์ ๕ ได้ แผ่เมตตาจิตไปสู่ ๔ ทิศ นี้เป็นทางไปสู่ความเป็นผู้ร่วมกับพระพรหม เมื่อปฏิบัติได้อย่างนี้ ก็ชื่อว่ามีคุณสมบัติเปรียบเทียบเข้ากันได้กับพระพรหม (เป็น

---

[๑] เปรียบเหมือนคนที่ถูกภาพลวง เห็นทะเลทรายเป็นน้ำ

การถามตอบคุณสมบัติของภิกษุผู้ประพฤติตนดี เจริญเมตตาเจโตวิมุติ เทียบกับคุณสมบัติของพระพรหมตามตำรับโบราณทีละข้อ ซึ่งมาณพก็กราบทูลรับรองว่าเข้ากันได้)

จึงตรัสสรูปในที่สุดว่า ภิกษุเช่นนั้นเมื่อตายไป ย่อมมีฐานะที่จะเข้าสู่ความเป็นผู้ร่วมกับ พระพรหมได้

มาณพ ๒ คน กราบทูลสรรเสริญพระธรรมเทศนา แสดงตนเป็นอุบาสกถึงพระรัตนตรัยตลอดชีวิต

(หมายเหตุ : พระสูตรนี้ หรือหลายๆ สูตรที่แล้วมาแสดงว่า การถือศาสนาตามตำรา เช่น เรื่องพระพรหมนั้นยังไม่พอ ควรเอาความรู้ความประพฤติเข้าจับด้วย หมายความว่า ต้องรู้ ต้องเข้าใจ ปฏิบัติให้เห็นผลได้จริงๆไม่ใช่ทำอะไรตามๆกัน โดยไม่รู้อะไรจริง)

เล่มที่ ๑๐ ชื่อทีฆนิกาย มหาวัคค์ (เป็นสุตตันตปิฎก)

ได้กล่าวไว้แล้วว่า ทีฆนิกาย เป็นที่รวมแห่งพระสูตรขนาดยาว และคำว่า มหาวัคค์ ตั้งชื่อตามสูตรแรกที่มีคำว่า มหา อยู่หน้า คือ มหาปทานสูตร อนึ่ง ในวรรคนี้มีสูตรที่มีคำว่า มหา อยู่หน้าหลายสูตรด้วยกัน และพระสูตรทั้งสิบสูตรในเล่มนี้มีลำดับดังต่อไปนี้ :-

๑ **มหาปทานสูตร** ว่าด้วย *'ข้ออ้างใหญ่'* กล่าวถึงประวัติและเรื่องเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า ๗ พระองค์ และพระประวัติละเอียดของพระวิปัสสีสัมมาสัมพุทธเจ้า

๒ **มหานิทานสูตร** ว่าด้วย *'ต้นเหตุใหญ่'* กล่าวถึงปฏิจจสมุปบาท หรือกฎแห่งเหตุผลที่เกี่ยวโยงกันเป็นลูกโซ่ รวมทั้งทฤษฎีเรื่องอัตตา

๓ **มหาปรินิพพานสูตร** ว่าด้วย *'มหาปรินิพพานของพระพุทธเจ้า'* เริ่มด้วยเหตุการณ์ก่อนปรินิพพานจนถึงแจกพระบรมสารีริกธาตุ

๔ **มหาสุทัสสนสูตร** ว่าด้วย *'ประวัติพระเจ้ามหาสุทัสสนะจักรพรรดิ์'* เป็นเรื่องตรัสเล่าแก่พระอานนท์ ในเวลาใกล้ปรินิพพาน

๕ **ชนวสภสูตร** ว่าด้วย *'ยักษ์ชื่อชนวสภะ'* กราบทูลเรื่องราวต่างๆ แด่พระพุทธเจ้า พระองค์ตรัสเล่าแก่พระอานนท์อีกต่อหนึ่ง

๖ **มหาโควินทสูตร** ว่าด้วย *'มหาโควินทพราหมณ์'*

๗ **มหาสมยสูตร** ว่าด้วย *'การประชุมใหญ่'* เป็นการประชุมของเทวดาซึ่งมาเฝ้าพระพุทธเจ้า

๘ **สักกปัญหสูตร** ว่าด้วย *'ปัญหาของท้าวสักกะ'* ๑๐ ข้อ

๙ มหาสติปัฏฐานสูตร ว่าด้วย *'การตั้งสติแบบใหญ่'* ๔ อย่าง คือ การตั้งสติกำหนดพิจารณา กาย เวทนา จิต และธรรม

๑๐ ปายาสิราชัญญสูตร[๑] ว่าด้วย *'พระเจ้าปายาสิ'* ผู้ไม่เชื่อเรื่องตายแล้วเกิด แสดงการโต้ตอบระหว่าง พระกุมารกัสสปกับพระเจ้าปายาสิอย่างละเอียด

ขยายความ

๑. มหาปทานสูตร
สูตรว่าด้วยข้ออ้างใหญ่

พระผู้มีพระภาคประทับ ณ กเรริกุฎี (กุฎีมีมณฑปทำด้วยไม้กุ่มตั้งอยู่เบื้องหน้า) ในเชตวนารามของอนาถบิณฑิกคฤหบดี ใกล้กรุงสาวัตถี

ณ โรงโถงที่ทำด้วยไม้กุ่มนั้น พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะภิกษุทั้งหลายผู้สนทนากันถึงเรื่อง *"ปุพเพนิวาส"* คือ ความเป็นไปในชาติก่อน[๒] โดยทรงเล่าเรื่องพระพุทธเจ้าในอดีต ๖ พระองค์ รวมทั้งพระองค์เองด้วยเป็น ๗ พระองค์ดังต่อไปนี้

๑.พระวิปัสสี

พระวิปัสสีพุทธเจ้าทรงสมภพในสกุลกษัตริย์ **ในกัปที่ ๓๑** ก่อนหน้ากัปปัจจุบันนี้ มีพระนามโดยพระโคตรว่า โกณฑัญญะ มีประมาณแห่ง**อายุ ๘ หมื่นปี** ตรัสรู้ ณ โคนไม้แคฝอย มีคู่แห่งอัครสาวกนามว่า ขัณฑะ กับติสสะ มีการประชุมสาวก ๓ ครั้ง การ

---

[๑] ฉบับยุโรปเป็นปายาสิสูตร

[๒] ทรงยืนยันว่าชาติอดีต-อนาคตมี-ผู้รวบรวม

ประชุมสาวก มีภิกษุ ๖ ล้าน ๘ แสนรูปครั้งหนึ่ง มีภิกษุ ๑ แสนรูปครั้งหนึ่ง มีภิกษุ ๘ หมื่นรูปครั้งหนึ่ง ล้วนเป็นพระขีณาสพทั้งสามครั้ง มีภิกษุเป็นยอดพุทธอุปฐาก[๑] ชื่ออโสกะ มีพระพุทธบิดาพระนามว่า พันธุมา พระพุทธมารดา พระนามว่า พันธุมตี มีพันธุมตีนครเป็นราชธานี

๒.พระสิขี

พระสิขีพุทธเจ้าทรงสมภพในสกุลกษัตริย์ **ในกัปที่ ๓๑** ก่อนหน้ากัปปัจจุบันนี้ มีพระนามโดยพระโคตรว่า โกณฑัญญะ มีประมาณแห่ง**อายุ ๗ หมื่นปี** ตรัสรู้ ณ โคนต้นบุณฑรีก มีคู่แห่งอัครสาวกนามว่าอภิภู กับสมภวะ มีการประชุมอัครสาวก ๓ ครั้ง การประชุมสาวกมีภิกษุ ๑ แสนรูปครั้งหนึ่ง ๘ หมื่นรูปครั้งหนึ่ง ๗ หมื่นรูปครั้งหนึ่ง ล้วนเป็นพระขีณาสพทั้งสามครั้ง มีภิกษุเป็นยอดพุทธอุปฐาก ชื่อเขมังกระ มีพระพุทธบิดาพระนามว่า อรุณะ พระพุทธมารดาพระนามว่า ปภาวตี มีอรุณวตีนครเป็นราชธานี

๓.พระเวสสภู

พระเวสสภูพุทธเจ้าทรงสมภพในสกุลกษัตริย์ **ในกัปที่ ๓๑** ก่อนหน้ากัปปัจจุบันนี้ มีพระนามโดยพระโคตรว่า โกณฑัญญะ มีประมาณแห่ง**อายุ ๖ หมื่นปี** ตรัสรู้ที่โคนไม้สาละ มีคู่แห่งอัครสาวกนามว่าโสณะ กับอุตตระ มีการประชุมอัครสาวก ๓ ครั้ง การประชุมสาวกมีภิกษุ ๘ หมื่นรูปครั้งหนึ่ง ๗ หมื่นรูปครั้งหนึ่ง ๖ หมื่นรูป

---

[๑] ผู้รับใช้พระพุทธเจ้า

ครั้งหนึ่ง ล้วนเป็นพระขีณาสพทั้งสามครั้ง มีภิกษุเป็นยอดพุทธอุปฐาก ชื่ออุปสันตะ มีพระพุทธบิดาพระนามว่า สุปปตีตะ พระพุทธมารดา พระนามว่า ยสวตี มีอโนมนครเป็นราชธานี

๔.พระกกุสันธะ

พระกกุสันธะพุทธเจ้าทรงสมภพในสกุลพราหมณ์ **ในภัททกัปป์นี้** มีพระนามโดยพระโคตรว่า กัสสปะ มีประมาณแห่ง**อายุ ๔ หมื่นปี** ตรัสรู้ ณ โคนไม้ซึก มีคู่แห่งอัครสาวกนามว่าวิธูระ กับสัญชีวะ มีการประชุมสาวกครั้งเดียว มีภิกษุ ๔ หมื่นรูป ล้วนเป็นพระขีณาสพ มีภิกษุเป็นยอดพุทธอุปฐาก ชื่อวุฑฒิชะ มีพระพุทธบิดาเป็นพราหมณ์นามว่า อัคคิทัตตะ มีพระพุทธมารดาเป็นพราหมณีนามว่า วิสาขา มีเขมวตีนครของพระเจ้าเขมะเป็นราชธานี

๕.พระโกนาคมนะ

พระโกนาคมนพุทธเจ้าทรงสมภพในสกุลพราหมณ์ **ในภัททกัปป์นี้** มีพระนามโดยพระโคตรว่า กัสสปะ มีประมาณแห่ง**อายุ ๓ หมื่นปี** ตรัสรู้ ณ โคนไม้มะเดื่อ มีคู่แห่งอัครสาวกนามว่าภิยโยสะกับอุตตระ มีการประชุมสาวกครั้งเดียว มีภิกษุ ๓ หมื่นรูป ล้วนเป็นพระขีณาสพ มีภิกษุเป็นยอดพุทธอุปฐาก ชื่อโสตถิชะมีพระพุทธบิดาเป็นพราหมณ์นามว่า ยัญญทัตตะ พระพุทธมารดาเป็นพราหมณีนามว่า อุตตรา มีโสภวตีนครของพระเจ้าโสภะเป็นราชธานี

๖.พระกัสสปะ

พระกัสสปพุทธเจ้าทรงสมภพในสกุลพราหมณ์ **ในภัททกัปป์นี้** มีพระนามโดย พระโคตรว่า กัสสปะ มีประมาณแห่ง**อายุ ๒ หมื่นปี** ตรัสรู้ ณ โคนไม้นิโครธ (ไทร) มีคู่แห่งอัครสาวกนามว่าติสสะ กับภารัทวาชะ มีการประชุมสาวกครั้งเดียว มีภิกษุ ๒ หมื่นรูป ล้วนเป็นพระขีณาสพ มีภิกษุเป็นยอดพุทธอุปฐาก ชื่อสัพพมิตตะมีพระพุทธบิดาเป็นพราหมณ์นามว่า พรหมทัตตะ พระพุทธมารดาเป็นพราหมณีนามว่า ธนวตี มีพาราณสีนครของพระเจ้ากิงกิเป็นราชธานี

๗.พระองค์เอง (พระโคตมะ)

พระองค์เองทรงสมภพในสกุลกษัตริย์ **ในภัททกัปป์นี้** มีพระนามโดยพระโคตรว่า โคตมะ **มีประมาณแห่งอายุน้อย ผู้ใดมีชีวิตอยู่นานก็เพียง ๑๐๐ ปี** ที่เกินกว่านั้นมีน้อย ตรัสรู้ ณ โคนไม้อัสสัตถะ (โพธิ์) มีคู่แห่งอัครสาวกนามว่าสารีบุตร กับโมคคัลลานะ มีการประชุมสาวกครั้งเดียว มีภิกษุ ๑,๒๕๐ รูป ล้วนเป็นพระขีณาสพ มีภิกษุเป็นยอดพุทธอุปฐาก ชื่ออานนท์ มีพระพุทธบิดาพระนามว่า สุทโธทนะ พระพุทธมารดาพระนามว่า มายา มีกบิลพัสดุ์นครเป็นราชธานี

เมื่อตรัสเล่าอย่างนี้แล้ว ก็เสด็จจากอาสนะเข้าสู่วิหาร ต่อมาได้ตรัสเล่าประวัติพระวิปัสสีพุทธเจ้า โดยแสดงว่าเป็นธรรมของผู้จะเป็นพุทธเจ้า ดังต่อไปนี้

ธรรมดาของพระโพธิสัตว์

๑ พระโพธิสัตว์จุติจากดุสิต มีสติสัมปชัญญะ ลงสู่พระครรภ์พระมารดา

๒ เมื่อพระโพธิสัตว์ลงสู่พระครรภ์พระมารดา จะมีแสงสว่าง อันโอฬารปรากฏในโลก หมื่นโลกธาตุสะเทือนสะท้านหวั่นไหว

๓ มีเทพบุตร ๔ ตน มาอารักขาทั้งสี่ทิศ เพื่อป้องกันมนุษย์และอมนุษย์มิให้เบียดเบียนพระโพธิสัตว์หรือพระมารดา

๔ พระมารดาพระโพธิสัตว์ทรงตั้งอยู่ในศีล ๕ โดยปกติ

๕ พระมารดาพระโพธิสัตว์ไม่ทรงมีความรู้สึกทางกามในบุรุษทั้งหลาย และจะเป็นผู้อันบุรุษใดๆ ผู้มีจิตกำหนัดก้าวล่วงไม่ได้

๖ พระมารดาพระโพธิสัตว์มีลาภ บริบูรณ์ด้วยกามคุณ ๕ (รูป, เสียง, กลิ่น, รส, โผฏฐัพพะ)

๗ พระมารดาพระโพธิสัตว์ไม่มีโรค มองเห็นพระโพธิสัตว์ในพระครรภ์เหมือนเห็นเส้นด้ายในแก้วไพฑูรย์ (ตั้งแต่ข้อ ๓ ถึง ๗ หมายถึงระหว่างทรงพระครรภ์)

๘ เมื่อพระโพธิสัตว์ประสูติได้ ๗ วันแล้ว พระมารดาย่อมสวรรคตเข้าสู่สวรรค์ชั้นดุสิต

๙ สตรีอื่นบริหารครรภ์ ๙ เดือนบ้าง ๑๐ เดือนบ้างจึงคลอด ส่วนมารดาพระโพธิสัตว์บริหารพระครรภ์ ๑๐ เดือนพอดีจึงคลอด

๑๐ สตรีอื่นนั่งหรือนอนคลอด ส่วนมารดาพระโพธิสัตว์ยืนคลอด

๑๑ เมื่อประสูติ เทวดารับก่อน มนุษย์รับภายหลัง

๑๒ เมื่อประสูติจากพระครรภ์ ยังไม่ทันถึงพื้น เทพบุตร ๔ ตน จะรับวางไว้เบื้องหน้า พระมารดาและบอกให้ทราบว่า พระโอรสที่

เกิดมีศักดิ์ใหญ่

๑๓ เมื่อประสูติ พระโพธิสัตว์เป็นผู้บริสุทธิ์สะอาด ไม่แปดเปื้อนด้วยคัพภมลทิน

๑๔ เมื่อประสูติ จะมีธารน้ำร้อนน้ำเย็นตกลงมาสนานพระกายพระโพธิสัตว์และพระมารดา

๑๕ ทันใดที่ประสูติ พระโพธิสัตว์จะผินพระพักตร์ทางทิศเหนือ ดำเนินด้วยพระบาท ๗ ก้าว เปล่งพระวาจาประกาศเรื่องที่จะทรงเป็นเลิศในโลก และเรื่องชาตินี้เป็นชาติสุดท้าย

๑๖ เมื่อพระโพธิสัตว์ประสูติ จะมีแสงสว่างอันโอฬารปรากฏในโลก และหมื่นโลกธาตุสะเทือนสะท้าน

วิปัสสีกุมารประสูติจนถึงเสด็จออกผนวช

เมื่อวิปัสสีกุมารประสูติแล้ว พระเจ้าพันธุมา พุทธบิดา ก็ตรัสให้เชิญพวกพราหมณ์ผู้รู้ลักษณะมาทำนาย พวกพราหมณ์พิจารณาแล้วกราบทูลว่า พระราชกุมารประกอบด้วยมหาปุริสลักษณะ ๓๒ ประการ ถ้าครองเรือนจักได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ถ้าเสด็จออกผนวชจักเป็นพระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้า พระราชบิดาจึงให้ถนอมเลี้ยงพระราชกุมารเป็นอันดี พระราชกุมารนั่งบนตักของพระราชบิดาในการวินิจฉัยอรรถคดี ก็ทรงพิจารณาวินิจฉัยได้ดีด้วยพระญาณปรีชาจึงได้รับการขนานนามว่า *“วิปัสสี”* (ผู้เห็นแจ้ง)

ต่อจากนั้นเล่าเรื่องวิปัสสีกุมารเสด็จสู่ราชอุทยาน พร้อมด้วยนายสารถี ได้ทอดพระเนตรเห็นคนแก่ คนเจ็บ คนตาย และนักบวช จึงเสด็จออกผนวช

ตรัสรู้และแสดงธรรม

เมื่อผนวชแล้ว ทรงพิจารณาหลักธรรมเรื่องปฏิจจสมุปบาท (ธรรมที่เกิดขึ้น เพราะอาศัยเหตุที่เกี่ยวโยงกันเหมือนลูกโซ่) ทรงพิจารณาความเกิด ความดับแห่งขันธ์ ๕ ก็ได้ตรัสรู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ครั้งแรกจะทรงงดแสดงธรรม เพราะเห็นว่า ธรรมะที่ตรัสรู้นั้นลึกซึ้ง แต่ในที่สุดทรงเห็นว่า ผู้ที่พอจะรู้ตามได้ก็มี จึงทรงแสดงธรรม และได้โปรดราชบุตรชื่อขัณฑะ และปุโรหิตชื่อติสสะ ให้ได้ดวงตาเห็นธรรม ขอบรรพชาอุปสมบท และได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ในที่สุด ต่อมาได้มีผู้ออกบวชมากขึ้น จึงทรงส่งสาวกไปประกาศศาสนา ต่อเมื่อครบ ๖ ปี จึงให้กลับมากรุงพันธุมตี เพื่อฟังปาฏิโมกข์ ซึ่งพระวิปัสสีสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงในภิกษุสงฆ์ (มีเนื้อความเช่นเดียวกับโอวาทปาฏิโมกข์)

ทรงแสดงว่าเรื่องเหล่านี้นอกจากทรงทราบด้วยพระองค์เอง เพราะทรงเข้าใจแจ่มแจ้งซึ่งธรรมธาตุเป็นอย่างดี แม้เทพยดาก็เคยมากราบทูลเรื่องเหล่านี้ เช่น ในสมัยที่ประทับ ณ โคนไม้สาละใหญ่ในสุภวันใกล้เมืองอุกกัฏฐา

(**หมายเหตุ** : พระสูตรนี้ อาจจะมีรายละเอียดที่ทำให้เกิดปัญหาการถอดความหมายหรือการตีความเป็นธรรมะ เช่น บางท่านได้ถอดความว่า ที่ว่ามีแสงสว่างเกิดขึ้นหรือแผ่นดินไหว เทียบด้วยจะช่วย

โลกให้เกิดปัญญา และมีข่าวใหญ่แพร่ไปในโลก เป็นที่น่าตื่นเต้นในคุณความดีคล้ายแผ่นดินไหว เป็นต้น แต่หลักการใหญ่ผู้เขียนเห็นว่าไม่ใช่อยู่ที่รายละเอียดเรื่องชื่อ เรื่องสาวกของพระพุทธเจ้าพระองค์ต่าง ๆ แต่อยู่ที่แสดงว่า **ในพระพุทธศาสนาไม่มีการผูกขาดความรู้ ความฉลาด ความสามารถตรัสรู้สัจจธรรม เพื่อผู้หนึ่งผู้ใดโดยเฉพาะ ผู้ใดบำเพ็ญบารมีเพียงพอ ก็อาจเป็นพระพุทธเจ้าได้ทั้งนั้น หลักธรรมจึงเป็นของกลาง ท่านผู้ใดพินิจพิจารณาค้นคว้าก็อาจตรัสรู้ได้**)

๒. มหานิทานสูตร
สูตรว่าด้วยต้นเหตุใหญ่

พระผู้มีพระภาคประทับ ณ นิคม ชื่อกัมมาสธัมมะ ในแคว้นกุรุ พระอานนท์เข้าไปเฝ้า กราบทูลว่า แม้ปฏิจจสมุปบาท (ธรรมที่เกิดขึ้นอาศัยกันและกัน) เป็นของลึกซึ้งและมีเงาลึกซึ้ง แต่ปรากฏเป็นของตื้นสำหรับท่าน พระผู้มีพระภาคตรัสห้ามว่า อย่าพูดอย่างนั้น[๑] ปฏิจจสมุปบาทนี้[๒] **ลึกซึ้งและมีเงาลึกซึ้ง เพราะไม่ตรัสรู้ธรรมนี้ สัตว์จึงไม่ล่วงพ้นอบาย** (ภูมิอันเสื่อม) ทุคคติ (ที่ไปอันชั่ว) วินิบาต (สภาพอันตกต่ำ) สงสารการท่องเที่ยวเวียนว่ายตายเกิด) ยุ่งเหยิง สับสน เหมือนต้นหญ้า (ที่ตกเกลื่อนกลาดอยู่ ยากที่จะจัดระเบียบต้นปลาย)

---

[๑] อรรถกถาแก้ว่า เป็นของง่าย และตื้นสำหรับพระอานนท์จริง แต่ยากสำหรับคนทั่วไป ทั้งนี้เพราะพระอานนท์เป็นพหูสูตผู้สดับตรับฟังมาก และมีปัญญา

[๒] ลงกันได้กับปริจเฉท ๘ ในเล่ม ๘ พระอภิธรรม-ผู้รวบรวม*

อะไรเป็นปัจจัยแห่งอะไร

๑ ต่อจากนั้นทรงแนะนำเรื่องปฏิจจสมุปบาทต่อไปว่า ถ้ามีผู้มาถามว่า ความแก่ความตายมีปัจจัยหรือไม่ พึงตอบว่า มี โดยชี้ไปที่ความเกิด (ชาติ) ว่า เพราะ**ความเกิด**เป็นปัจจัย จึงมี**แก่และความตาย**

๒ เพราะ**ภพ** (ความมีความเป็น) เป็นปัจจัย จึงมี**ชาติ** (ความเกิด)

๓ เพราะ**อุปาทาน** (ความยึดถือ) เป็นปัจจัย จึงมี**ภพ**

๔ เพราะ**ตัณหา** (ความทะยานอยาก) เป็นปัจจัย จึงมี**อุปาทาน**

๕ เพราะ**เวทนา** (ความรู้สึกที่เกิดจากสัมผัสทางตา หู เป็นต้น) เป็นปัจจัย จึงมี**ตัณหา**

๖ เพราะ**ผัสสะ** (ความถูกต้อง) เป็นปัจจัย จึงมี**เวทนา**

๗ เพราะ**รูปนาม** (สิ่งที่ไม่มีรูปร่าง มีแต่ชื่อ เรียกว่านาม ได้แก่เวทนา ความรู้สึกอารมณ์, สัญญา ความจำได้หมายรู้, เจตนา ความจงใจ, ผัสสะ ความถูกต้อง, มนสิการ ความทำไว้ในใจ ส่วนสิ่งที่เป็นรูป คือธาตุ ๔ และรูปอันปรากฏเพราะอาศัยธาตุ ๔) เป็นปัจจัย จึงมี**ผัสสะ**

๘ เพราะ**วิญญาณ** (ปฏิสนธิวิญญาณ) คือธาตุรู้ที่ถือกำเนิด[๑] เป็นปัจจัย จึงมี**รูปนาม**

๙ **เพราะนามรูปเป็นปัจจัย จึงมีวิญญาณ**

๑๐ **เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย จึงมีนามรูป**

๑๑ เพราะ**นามรูป**เป็นปัจจัย จึงมี**ผัสสะ**

---

[๑] คำว่า วิญญาณ ในที่นี้ หมายถึง ปฏิสนธิวิญญาณ เพราะทรงใช้คำว่า วิญญาณ ก้าวลงในท้องของมารดาในตอนขยายความต่อจากนี้ แต่ในสังยุตตนิกาย นิทานวรรค เล่ม ๑๖ หน้า ๖ ทรงอธิบายวิญญาณว่า ได้แก่วิญญาณ ๖ อันหมายถึงธาตุรู้ที่ปรากฏทางตา หู เป็นต้น

๑๒ เพราะ**ผัสสะ**เป็นปัจจัย จึงมี**เวทนา**

๑๓ เพราะ**เวทนา**เป็นปัจจัย จึงมี**ตัณหา**

๑๔ เพราะ**ตัณหา**เป็นปัจจัย จึงมี**อุปาทาน**

๑๕ เพราะ**อุปาทาน**เป็นปัจจัย จึงมี**ภพ**

๑๖ เพราะ**ภพ**เป็นปัจจัย จึงมี**ชาติ**

๑๗ เพราะ**ชาติ** (ความเกิด) เป็นปัจจัย จึงมี**ชรา มรณะ** (ความแก่ ความตาย)

(ในตอนนี้พึงสังเกตว่า ทรงแสดงปฏิจจสมุปบาทในลักษณะพิเศษ เพราะสาวไปไม่ถึงอวิชชา หากวนเป็นเหตุปัจจัยกันอยู่ ระหว่างนามรูป กับวิญญาณ โปรดดูข้อ ๙ ข้อ ๑๐, ต่างฝ่ายเป็นปัจจัยของกันและกัน แล้วจึงต่อเนื่องไปถึงอันอื่น)

(ต่อจากนั้นทรงอธิบายรายละเอียด พร้อมทั้งเหตุผลประกอบหัวข้อทั้งสิบเจ็ดข้อนั้น แต่มีข้อน่าสังเกตที่ทรงใช้ศัพท์เกี่ยวกับสัมผัส คือทรงอธิบายสัมผัสว่า มี ๖ มีสัมผัสทางตา จนถึงสัมผัสทางใจ แล้วทรงใช้คำว่า **อธิวจนสัมผัส** ซึ่งอรรถกถาอธิบายว่า เป็นสัมผัสทางใจ และ **ปฏิฆสัมผัส** ซึ่งอรรถกถาอธิบายว่า เป็นสัมผัสที่เนื่องด้วยรูปขันธ์ คือสัมผัสทางร่างกาย คำอธิบายปฏิจจสมุปบาทโดยละเอียด จักมีแจ้งในการย่อความเล่มที่ ๑๖ เพราะในเล่มนั้นทั้งเล่มว่าด้วยปฏิจจสมุปบาทตลอด)

ในที่สุดตรัสสรูปในชั้นนี้ก่อนว่า ข้อที่วิญญาณ กับนาม รูป ต่างเป็นปัจจัยของกันและกันนี้ ย่อมเป็นเหตุให้สัตว์เกิด แก่ ตาย จุติ อุปบัติ[๑] เป็นเหตุให้มีทางแห่งคำเรียกชื่อ มีทางแห่งการพูดจา มีทาง

---

[๑] อุปบัติ อ่านว่า อุปะบัด เป็นคำคู่กับจุติ จุติ หมายถึงเคลื่อนจากฐานะเดิม อุปบัติ หมายถึงเข้าถึงฐานะใหม่

แห่งการบัญญัติ มีการรู้ได้ด้วยปัญญา และมีวัฏฏะ ความหมุนเวียน และมีความเป็นอย่างนี้

การบัญญัติและไม่บัญญัติอัตตา

ต่อจากนั้นทรงแสดงการบัญญัติอัตตา ๔ ประการ คือ

๑ บัญญัติอัตตา *"เล็กน้อย"* ว่ามีรูป

๒ บัญญัติอัตตา *"หาที่สุดมิได้"* ว่ามีรูป

๓ บัญญัติอัตตา *"เล็กน้อย"* ว่าไม่มีรูป

๔ บัญญัติอัตตา *"หาที่สุดมิได้"* ว่าไม่มีรูป[๒]

การบัญญัติอย่างนี้ย่อมมี ๓ ประการ คือ

๑ บัญญัติอัตตา เฉพาะในปัจจุบันนี้เท่านั้น (เพราะมีความเห็นว่าตายแล้วสูญ)

๒ บัญญัติอัตตา ที่มีความเป็นอย่างนั้น (เพราะมีความเห็นว่าเที่ยง ไม่เปลี่ยนแปลง)

๓ บัญญัติด้วยต้องการจะลบล้างความเห็นผิดของฝ่ายอื่น จูงมาสู่ความเห็นของตน (ซึ่งเข้าใจว่าถูก)

ส่วนการไม่บัญญัติอัตตา ก็เป็นไปในทางตรงกันข้ามกับการบัญญัติอัตตาที่กล่าวมาแล้ว

---

[๒] คำว่า อัตตาเล็กน้อย ถ้าเทียบกับศาสนาพราหมณ์ น่าจะหมายถึงอัตตาของแต่ละคน ส่วนอัตตาหาที่สุดมิได้ หรืออนันตอัตตา น่าจะหมายถึงอัตตาใหญ่ หรืออัตตาสากล ที่เรียกว่าปรมาตมัน แต่อรรถกถาอธิบายว่า ผู้ไม่ได้เจริญกสิณนิมิต ย่อมบัญญัติอัตตาเล็กน้อย ถ้าได้เจริญกสิณนิมิต ย่อมบัญญัติอัตตาหาที่สุดมิได้

ความคิดเห็นเรื่องเวทนาเกี่ยวกับอัตตา

ครั้นแล้วทรงแสดงความคิดเห็นของบุคคล ๓ ข้อเกี่ยวกับเวทนาและอัตตา คือ

๑ เห็นว่าเวทนา (ความรู้สึกอารมณ์เป็นสุข เป็นทุกข์ หรือไม่ทุกข์ไม่สุข) เป็นอัตตา (ตัวตน) ของเรา

๒ เห็นว่าเวทนา มิใช่อัตตาของเรา อัตตาของเราไม่รู้สึกอารมณ์

๓ เห็นว่าเวทนามิใช่อัตตาของเรา อัตตาของเราไม่รู้สึกอารมณ์ก็มิใช่ อัตตาของเราย่อมเสวยอารมณ์ อัตตาของเรามีเวทนาเป็นธรรมดา

แล้วทรงแสดงเหตุผลให้เห็นจริงทั้งสามข้อว่า **ไม่ควรยึดถืออย่างนั้น** ในที่สุดตรัสสรูปว่า**ภิกษุผู้ไม่เห็นทั้งสามอย่างนั้น ย่อมไม่ยึดถืออะไร ๆ ในโลก เมื่อไม่ยึดถือ ก็ไม่สะดุ้งดิ้นรน เมื่อไม่สะดุ้งดิ้นรน ก็ดับสนิทเฉพาะตน** รู้ว่าชาติสิ้นแล้ว ได้อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ได้ทำหน้าที่เสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้ไม่มีอีก ภิกษุผู้หลุดพ้นแล้วเช่นนี้ **ไม่ควรที่ใครๆจะกล่าวว่า ท่านมีความเห็นว่าสัตว์ตายแล้วเกิด, สัตว์ตายแล้วไม่เกิด, สัตว์ตายแล้วทั้งเกิดและไม่เกิด, และสัตว์ตายแล้วเกิดก็ไม่ใช่ ไม่เกิดก็ไม่ใช่ ข้อนั้นเพราะเหตุไร ? เพราะวัฏฏะ ย่อมหมุนเวียนไปตราบเท่าที่ยังมีทางแห่งคำเรียกชื่อ** มีทางแห่งคำพูดจา มีบัญญัติ มีทางแห่งบัญญัติ มีการนัดกันรู้ มีการรู้ได้ด้วยปัญญา **และยังมีการหมุนเวียนอยู่** ภิกษุผู้หลุดพ้นเพราะรู้ความจริงนั้น ไม่ควรที่ใครๆจะมีความเห็นว่าท่านไม่รู้ไม่เห็น

(หมายเหตุ : การที่พระอรหันต์**ไม่ติดอยู่ในความเห็น**ข้อใด

ข้อหนึ่งที่ว่าสัตว์ตายแล้วเกิดหรือไม่นั้น เป็นเพราะ**ไม่ติดอยู่ในสมมติบัญญัติ**เกี่ยวกับกระแสหมุนเวียน เมื่อ**รู้เท่ากระแสหมุนเวียนและหลุดพ้นได้**จึงไม่ควรที่จะกล่าวว่าท่านไม่รู้ไม่เห็น)

ที่ตั้งแห่งวิญญาณ ๗ อย่าง

ต่อจากนั้นทรงแสดงวิญญาณฐิติ (ที่ตั้งแห่งวิญญาณ) ๗ อย่าง คือ

๑ สัตว์เหล่าหนึ่ง**มีกายต่างกัน มีสัญญา**(ความจำได้หมายรู้)**ต่างกัน** เช่น มนุษย์ เทวดาบางพวกและเปรตบางพวก[๑]

๒ สัตว์เหล่าหนึ่ง**มีกายต่างกัน มีสัญญาอย่างเดียวกัน** เช่น เทพ พวกพรหม ที่เกิดด้วยปฐมฌานและสัตว์ที่อยู่ในอบาย ๔

๓ สัตว์เหล่าหนึ่ง**มีกายอย่างเดียวกัน มีสัญญาต่างกัน** เช่น เทพพวกอาภัสสรพรหม

๔ สัตว์เหล่าหนึ่ง**มีกายอย่างเดียวกัน มีสัญญาอย่างเดียวกัน** เช่น เทพพวกสุภกิณหพรหม

๕ สัตว์เหล่าหนึ่งก้าวล่วงความกำหนดหมายในรูป ทำในใจว่าอากาศหาที่สุดมิได้ เข้าถึง**อากาสานัญจายตนะ (เป็นพรหมไม่มีรูปพวกที่ ๑)**

๖ สัตว์เหล่าหนึ่งก้าวล่วงอากาสานัญจายตนะ ทำในใจว่าวิญญาณหาที่สุดมิได้ เข้าถึง**วิญญาณัญจายตนะ (เป็นพรหมไม่มีรูปพวกที่ ๒)**

---

[๑] อรรถกถาอธิบายว่า ได้แก่พวกเวมานิกเปรต คือ เปรตที่ได้วิมาน ซึ่งดับความสุขความทุกข์สลับกันไป เปรตพวกนี้ ไม่จัดอยู่ในอบายภูมิ

๗ สัตว์เหล่าหนึ่งก้าวล่วงวิญญาณัญจายตนะ ทำในใจว่า ไม่มีอะไร เข้าถึง**อากิญจัญญายตนะ (เป็นพรหมไม่มีรูปพวกที่ ๓)**

อายตนะ ๒

ครั้นแล้วทรงแสดงอายตนะ ๒ คือ

๑ **อสัญญีสัตตายตนะ** อายตนะ หรือที่ต่อ คืออสัญญีสัตว์ (อสัญญีสัตว์เป็นพวกมีแต่รูป ไม่มีวิญญาณ จึงไม่จัดเข้า ในวิญญาณฐิติ ๗ อย่าง แต่เรียกว่า อายตนะ)

๒ **เนวสัญญานาสัญญายตนะ** อายตนะ หรือที่ต่อ คือที่มีสัญญาก็ไม่ใช่ ไม่มีสัญญาก็ไม่ใช่ (นี้เป็นพรหมไม่มีรูปพวกที่ ๔ เพราะเหตุที่วิญญาณในอรูปพรหมชั้นนี้สุขุม ละเอียดอ่อนมาก จึงไม่ควรกล่าวว่ามีวิญญาณ หรือไม่มีวิญญาณ ฉะนั้น จึงไม่จัดเข้าในวิญญาณฐิติ ๗ แต่เรียกว่าอายตนะ เป็นอันว่า ต้องกล่าวว่า วิญญาณฐิติ ๗ และ อายตนะ ๒ จึงจะครอบคลุมสัตว์โลกได้หมดทุกชนิด)

ผู้หลุดพ้นด้วยปัญญา

ตรัสสรูปเฉพาะตอนนี้อีกว่า ผู้ใดรู้วิญญาณฐิติทั้งเจ็ดรู้อายตนะทั้งสองรู้ความเกิดขึ้น รู้ความดับไป รู้ความพอใจ รู้โทษ และรู้การแล่นออก (หลุดพ้น) จากวิญญาณฐิติ ๗ และอายตนะ ๒ แล้ว **ควรหรือที่จะชื่นชมยินดี**วิญญาณฐิติ ๗ และอายตนะ ๒ นั้น พระอานนท์กราบทูลว่า ไม่ควร จึงตรัสว่า **ภิกษุผู้รู้ตามความเป็นจริงอย่างนี้ ย่อมหลุดพ้นเพราะไม่ถือมั่น** (ด้วยอุปาทาน) เรียกว่าเป็นปัญญาวิมุติ (ผู้หลุดพ้นด้วยปัญญา)

วิโมกข์ (ความหลุดพ้น) ๘

ทรงแสดงวิโมกข์ ๘ แก่พระอานนท์ต่อไป คือ

๑ บุคคลมีรูป เห็นรูป

๒ บุคคลมีความกำหนดหมายในสิ่งไม่มีรูป เห็นรูปภายนอก

๓ บุคคลน้อมใจว่า "งาม"

๔ บุคคลทำไว้ในใจว่า อากาศไม่มีที่สุด เข้าถึงอากาสานัญ-จายตนะ

๕ บุคคลทำไว้ในใจว่า วิญญาณไม่มีที่สุด เข้าถึงวิญญาณัญ-จายตนะ

๖ บุคคลทำไว้ในใจว่า ไม่มีอะไร เข้าถึงอากิญจัญญายตนะ

๗ บุคคลก้าวล่วงอากิญจัญญายตนะ เข้าถึงเนวสัญญานาสัญญายตนะ

๘ บุคคลก้าวล่วงเนวสัญญานาสัญญายตนะ เข้าถึงสัญญาเวทยิตนิโรธ

สรูปเกี่ยวกับวิโมกข์ ๘

ภิกษุผู้เข้าสู่วิโมกข์ ๘ นี้ ได้ทั้งอนุโลม (ตามลำดับ) และปฏิโลม (ถอยกลับจากหลังไปหาหน้า) เข้าได้ออกได้ตามต้องการ ย่อมทำให้แจ้ง (บรรลุ) ความหลุดพ้นด้วยสมาธิ (เจโตวิมุติ) และความหลุดพ้นด้วยปัญญา (ปัญญาวิมุติ) อันไม่มีอาสวะ เพราะสิ้นอาสวะได้ในปัจจุบัน ภิกษุนี้ เรียกว่าอุภโตภาควิมุต (ผู้พ้นทั้งสองทาง) ไม่มีอุภโตภาควิมุตอย่างอื่นยอดเยี่ยมกว่า ประณีตกว่า

เมื่อจบพระธรรมเทศนา พระอานนท์ก็ชื่นชมภาษิตของพระผู้มีพระภาค

(**หมายเหตุ** : มหานิทานสูตรนี้ เป็นการแสดงเรื่องความเวียนว่ายตายเกิด โดยแสดงเงื่อนต้น ที่วิญญาณและนามรูป ต่างเป็นปัจจัยของกันและกัน ทำให้เวียนว่ายตายเกิด และเป็นเหตุให้มีการบัญญัติอัตตาตัวตน ผู้รู้แจ้งความจริงย่อมไม่ติดในบัญญัตินั้นๆ ในที่สุดได้แสดงถึงวิญญาณฐิติ คือที่ตั้งแห่งวิญญาณ หรือประเภทแห่งสัตวโลก ๗ กับแสดงอายตนะ ๒ คือพวกที่วิญญาณไม่ปรากฏ กับปรากฏ แต่ไม่ชัด ๒ พวก ในที่สุดได้แสดงวิโมกข์ คือความหลุดพ้น ๘ ประการ ที่ผู้เข้าออกได้คล่องแคล่ว จะชื่อว่าผู้พ้นด้วยสมาธิและปัญญา ความจริงควรจะได้อธิบายรายละเอียดว่า ข้อไหนมีความพิสดารอย่างไร แต่ถ้าทำอย่างนั้นจะไม่จบตามกำหนด จึงต้องขอผ่านไป เสนอแต่ความสำคัญ)

๓. มหาปรินิพพานสูตร
สูตรว่าด้วยมหาปรินิพพานของพระพุทธเจ้า

เริ่มเรื่องเล่าว่า พระพุทธเจ้าประทับ ณ **ภูเขาคิชฌกูฏ** ใกล้กรุงราชคฤห์ พระเจ้าอชาตศัตรุ กษัตริย์แคว้นมคธ ต้องการจะตีแคว้นวัชชีไว้ในอำนาจ[๑] จึงส่งวัสสการพราหมณ์ให้ไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค เล่าความให้ทรงทราบแล้ว ให้วัสสการพราหมณ์ฟังดูว่าจะทรงพยากรณ์อย่างไร เพราะเชื่อว่าจะไม่ตรัสผิดความจริง

วัสสการพราหมณ์เข้าไปเฝ้ากราบทูลเรื่องนั้น พระผู้มีพระภาคก็ตรัสถามพระอานนท์ทีละข้อถึงธรรมะ ๗ ประการที่ชาววัชชีประพฤติกัน อันจะหวังความเจริญได้โดยส่วนเดียว ไม่มีเสื่อมว่าพระอานนท์เคยได้ฟังบ้างหรือเปล่า **พระอานนท์ก็กราบทูลว่า เคยได้ฟังธรรมะ ๗ ประการนั้น คือ ชาววัชชี**

๑ จะหมั่นประชุมกันเนืองนิตย์

๒ จะพร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจของชาววัชชี

๓ จะไม่บัญญัติสิ่งที่มิได้บัญญัติไว้ จะไม่ถอนสิ่งที่บัญญัติไว้แล้ว จะประพฤติปฏิบัติในวัชชีธรรมอันเป็นของเก่า

๔ จะเคารพเชื่อฟังชาววัชชีผู้แก่เฒ่า

๕ จะไม่ก้าวล่วงข่มเหงกุลสตรี (หญิงที่มีสามีแล้ว) และกุลกุมารี (หญิงสาวที่ยังไม่มีสามี)

๖ จะเคารพนับถือเจดีย์ของชาววัชชีทั้งภายในและภายนอก ไม่ละเลยพลีกรรมอันเป็นธรรมที่เคยให้ เคยทำ

---

[๑] แคว้นมคธ มีกรุงราชคฤห์เป็นราชธานี แคว้นวัชชี มีกรุงเวสาลี เป็นราชธานี

๗ จะจัดการรักษาคุ้มครองอันเป็นธรรม ในพระอรหันต์ของชาววัชชี จะตั้งใจว่า พระอรหันต์ที่ยังไม่มาขอให้มา ที่มาแล้วขอให้เป็นสุข

ครั้นแล้วได้ตรัสแก่วัสสการพราหมณ์ว่า พระองค์เคยตรัสแสดงวัชชีอปริหานิยธรรม (ธรรมะอันเป็นที่ตั้งแห่งความไม่เสื่อมของชาววัชชี) ๗ ประการ เมื่อประทับ ณ สารันทเจดีย์

วัสสการพราหมณ์ก็กราบทูลว่า เพียงข้อใดข้อหนึ่งก็หวังความเจริญได้ ไม่มีเสื่อม จะกล่าวไยถึง ๗ ข้อ พระเจ้าอชาตศัตรูไม่ควรทำการรบกับชาววัชชี เว้นไว้แต่ใช้วิธียุและทำให้แตกกัน แล้วกราบทูลลากลับไป

เมื่อวัสสการพราหมณ์กลับไปแล้ว จึงตรัสให้เรียกประชุมภิกษุที่อยู่ในกรุงราชคฤห์ทั้งหมด แล้วทรงแสดงธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความไม่เสื่อมของภิกษุ ๗ อย่าง รวม ๕ นัย ๖ อย่าง ๑ นัย (รวมเป็น ๓๑ ข้อ)

ระหว่างที่ประทับ ณ เขาคิชฌกูฏใกล้กรุงราชคฤห์นั้น **ทรงแสดงเรื่องศีล สมาธิ ปัญญา** โดยมาก

เสด็จสวนมะม่วงหนุ่มและเมืองนาฬันทา

ต่อจากนั้นเสด็จสวนมะม่วงหนุ่ม **แสดงธรรมเรื่องศีล สมาธิ ปัญญา** โดยมาก แล้วเสด็จเมืองนาฬันทา พระสาริบุตรเข้าไปเฝ้ากราบทูลสรรเสริญพระผู้มีพระภาค พระองค์ตรัสโต้ตอบด้วย และในที่นั้นก็**ทรงแสดงธรรมเรื่องศีล สมาธิ ปัญญา** โดยมาก

เสด็จปาฏลิคาม

ครั้นแล้วเสด็จสู่ปาฏลิคาม อุบาสกชาวปาฏลิคาม มาเฝ้ากราบทูลเชิญให้เข้าพักในที่พัก **ทรงแสดงโทษของความวิบัติจากศีล ๕ ประการ** คือ

๑ เสื่อมทรัพย์

๒ มีกิตติศัพท์ในทางชั่ว

๓ เมื่อเข้าสู่บริษัท ไม่องอาจ มีอาการเก้อเขิน

๔ เป็นผู้หลง ถึงแก่ความตาย

๕ เมื่อตายแล้ว ก็เข้าถึงอบาย ทุคคติ วินิบาต[๑] นรก

แล้วทรงแสดงอานิสงส์แห่งความสมบูรณ์ด้วยศีล ๕ ประการในทางตรงกันข้ามกับศีลวิบัติ

กล่าวถึงสุนิธพราหมณ์และวัสสการพราหมณ์ มหาอำมาตย์ชาวมคธ มาสร้างเมืองในปาฏลิคาม เพื่อป้องกันชาววัชชี (ชายแดนมคธกับวัชชี ตรงนั้นมีแม่น้ำคงคากั้นเป็นเขตแดน ทางมคธจึงสร้างเมืองยุทธศาสตร์ไว้ที่ปาฏลิคาม) และได้นิมนต์พระผู้มีพระภาค พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ฉันภัตตาหาร ณ ที่อยู่ของตน เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จไปฉันเสร็จแล้ว ทรงอนุโมทนา และเสด็จเดินทางต่อไป มหาอำมาตย์ทั้งสองตามส่งเสด็จ และตั้งชื่อประตูที่เสด็จผ่านว่า **ประตูโคดม** ตั้งชื่อ ท่าน้ำที่เสด็จข้ามแม่น้ำคงคาว่า **ท่าโคดม**

---

[๑] คำว่า **วินิบาต หมายถึง ไปเกิดเป็นเวมานิกเปรต** มีสุขทุกข์สลับกัน คืออาจอยู่วิมานสมัยหนึ่ง ทนทุกข์ทรมานสมัยหนึ่ง

เส้นทางสู่ปรินิพพาน

ระยะทางจากกรุงราชคฤห์ ถึง กรุงกุสินารา
ประมาณ ๒๕ โยชน์ หรือ ๔๐๐ กิโลเมตร

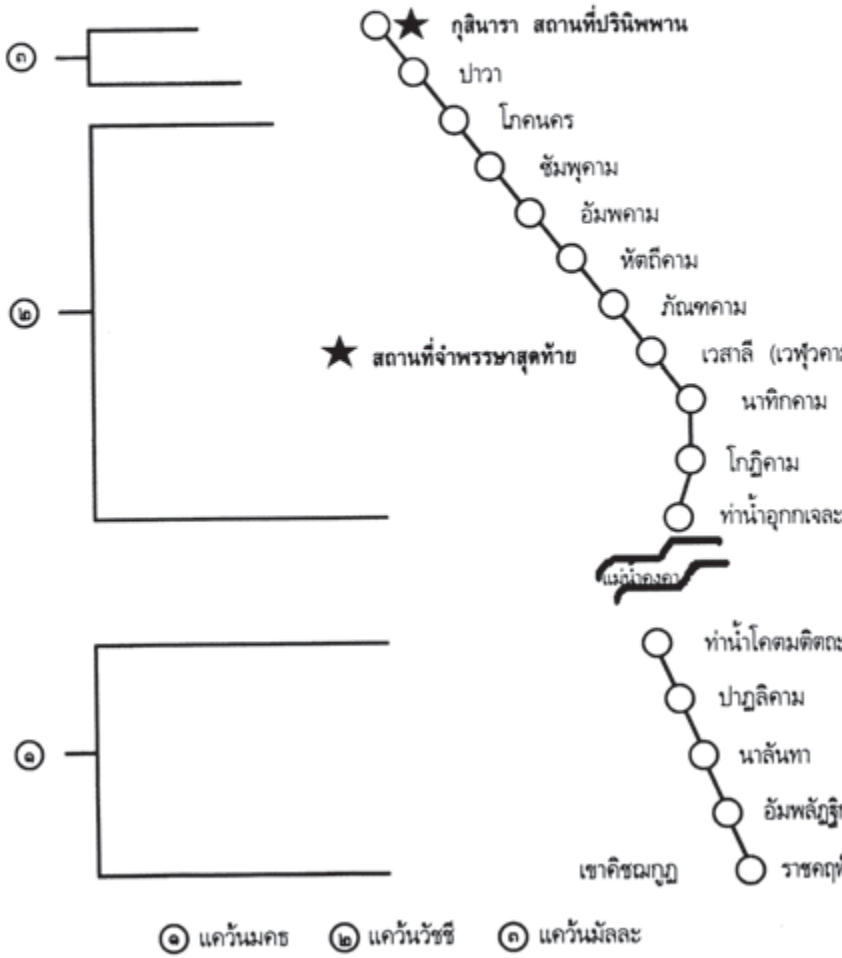

เสด็จโกฏิคามและนาทิกคาม

เมื่อเสด็จข้ามแม่น้ำคงคาแล้ว ได้เสด็จต่อไป (ในแคว้นวัชชี) สู่โกฏิคาม ณ ที่นั้น**ทรงแสดงธรรมเรื่องอริยสัจจ์ ๔ และแสดงเรื่องศีล สมาธิ ปัญญา โดยมาก** ต่อจากนั้นได้เสด็จไปพัก ณ โรงพักคนเดินทาง ทำด้วยอิฐ ในนาทิกคาม ณ ที่นั้นทรงแสดงธรรมปรารภคำถามของพระอานนท์ที่ว่าผู้นั้นผู้นี้ตายไป มีคติเป็นอย่างไร โดยแสดงหลักธรรมที่ผู้ประพฤติปฏิบัติอาจพยากรณ์ตนเองได้ว่า จะพ้นคติที่ตกต่ำหรือไม่ และแม้ ณ นาทิกคามนั้น ก็**ทรงแสดงเรื่องศีล สมาธิ ปัญญา โดยมาก**

เสด็จป่ามะม่วงของนางอัมพปาลี

จากนาทิกคามได้เสด็จไปพัก ณ ป่ามะม่วงของนางอัมพปาลี และได้แสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลาย ให้มีสติสัมปชัญญะ และโดยเฉพาะได้แสดงการตั้งสติ (สติปัฏฐาน) ๔ ประการ

นางอัมพปาลี ซึ่งเป็นหญิงนครโสเภณี ทราบว่าพระผู้มีพระภาคเสด็จมาประทับ ณ ป่ามะม่วงของตน ก็สั่งเตรียมยานอย่างดี เดินทางไปเฝ้า และนิมนต์พระผู้มีพระภาคไปฉันที่บ้านของตน พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ในวันรุ่งขึ้น

ฝ่ายกษัตริย์ลิจฉวีทั้งหลายทราบว่าพระผู้มีพระภาคเสด็จมาประทับ ณ ป่ามะม่วงของนางอัมพปาลี ใกล้กรุงเวสาลี ก็สั่งเตรียมยานอย่างดี แต่งกายงดงาม ออกเดินทางไป สวนทางกับยานของนางอัมพปาลี ถามทราบความว่า นางอัมพปาลีนิมนต์พระพุทธเจ้า พร้อม

ด้วยภิกษุสงฆ์ฉันในวันรุ่งขึ้นจึงขอร้องให้มอบให้ตนเป็นผู้ถวายอาหารแทน โดยจะให้เงินแสนหนึ่ง นางอัมพปาลีตอบว่า แม้จะให้เมืองเวสาลี พร้อมทั้งอาหาร ก็จะไม่ยอมให้ถวายอาหารแทนตน เมื่อกษัตริย์ลิจฉวีไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ก็กราบทูลนิมนต์ฉันในวันรุ่งขึ้น พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า นางอัมพปาลีนิมนต์ไว้แล้ว ก็ดีดมือแสดงความเสียดาย

เมื่อไปฉันที่บ้านนางอัมพปาลีในวันรุ่งขึ้น นางอัมพปาลีก็ได้ถวายป่ามะม่วงแก่ภิกษุสงฆ์ ณ ป่ามะม่วงนั้น **ทรงแสดงธรรมเรื่องศีล สมาธิ ปัญญา โดยมาก**

เสด็จจำพรรษา ณ เวฬุวคาม

ต่อจากนั้นได้เสด็จไปยังเวฬุวคาม (หมู่บ้านไม้มะตูม) และตรัสอนุญาตให้ภิกษุสงฆ์จำพรรษารอบเมืองเวสาลีได้ตามอัธยาศัย ในระหว่างพรรษาทรงประชวร แต่ทรงเห็นว่า ยังไม่ได้ลาอุปฐาก (ผู้รับใช้) ยังไม่ได้ลาภิกษุสงฆ์ ยังไม่สมควรปรินิพพาน จึงทรงขับไล่อาพาธด้วยความเพียร อธิษฐานชีวิตสังขาร (ตั้งพระหฤทัยให้ดำรงชีวิตอยู่) เมื่อหายประชวรแล้ว พระอานนท์เข้าไปเฝ้ากราบทูลความกังวลใจที่เห็นทรงประชวร ตรัสตอบว่า พระองค์ได้ทรงแสดงธรรมไม่มีภายในไม่มีภายนอก ไม่มีกำมือของอาจารย์ในธรรมทั้งหลาย (ไม่ปิดบังธรรมะ) ไม่ได้ทรงยึดถือว่าบริหารภิกษุสงฆ์ และมิได้ทรงยึดถือว่าภิกษุสงฆ์เป็นผู้เล่าเรียนจากพระองค์ ทรงเปรียบพระองค์ซึ่งแก่เฒ่าล่วงวัย มีพระชนมายุถึง ๘๐ ปี ว่าเหมือนเกวียนเก่าที่ซ่อมด้วยไม้ไผ่ **ตรัสเตือนให้พึ่งตน พึ่งธรรมะ และตรัสสอนสติปัฏฐาน ๔**

ทรงปลงอายุสังขาร

เมื่อเสด็จพักผ่อนกลางวัน ณ ปาวาลเจดีย์ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงนิมิตโอภาสอันชัดเจน (บอกใบ้อย่างชัดเจน) แก่พระอานนท์ว่า ผู้ใดเจริญอิทธิบาท (ธรรมที่ให้บรรลุความสำเร็จผล) ๔ ประการดีแล้ว ถ้าปรารถนาก็อาจมีอายุยืนอยู่ได้ถึงกัปป์หรือเกินกัปป์[๑] แต่พระอานนท์นึกไม่ถึง จึงมิได้กราบทูลอาราธนา

เมื่อพระอานนท์ออกไปจากที่เฝ้า มาร[๒] จึงมาอาราธนาให้นิพพาน พระองค์ทรงมีสติสัมปชัญญะ ปลงอายุสังขาร ณ ปาวาลเจดีย์นั้น (ปลงพระหฤทัยว่า ต่อไปนี้อีก ๓ เดือน จะเสด็จปรินิพพาน) ก็เกิดแผ่นดินไหวมหัศจรรย์ เป็นต้น

พระอานนท์กราบทูลถาม จึงตรัสตอบถึงเหตุแห่งแผ่นดินไหว แล้วทรงแสดงบริษัท ๘ มี ขัตติยบริษัท เป็นต้น และการที่พระองค์เคยเสด็จเข้าไปสู่บริษัทเหล่านั้นทำพระองค์ให้เข้ากันได้กับบริษัทเหล่านั้น แล้วทรงแสดงอภิภายตนะ (อารมณ์อันครอบงำธรรมะที่เป็นข้าศึก หรือธรรมะฝ่ายต่ำ) ๘ ประการ วิโมกข์ (ธรรมะเป็นเครื่องหลุดพ้นจากธรรมะที่เป็นข้าศึก) ๘ ประการ

แล้วตรัสเล่าเรื่องที่ทรงปลงอายุสังขาร พระอานนท์จึงกราบทูลอาราธนาให้ทรงพระชนมชีพอยู่อีก ตรัสว่า มิใช่กาลที่จะขอร้องเสียแล้ว เพราะได้ทรงแสดงนิมิต (เครื่องหมาย) แสดงโอภาส (แสงสว่าง-หมายถึงการบอกใบ้) อย่างชัดเจนแล้วหลายครั้ง คือที่

---

[๑] อรรถกถาแก้ว่า อยู่ได้อีกร้อยปีหรือยิ่งกว่า

[๒] คำว่า มาร อาจหมายได้หลายอย่าง ทั้งเทวปุตตมารและมัจจุมาร สุดแต่จะอธิบายให้เหมาะสม เป็นปุคลาธิษฐาน คือ แสดงบุคคลเป็นที่ตั้ง หรือธรรมาธิษฐาน แสดงธรรมะเป็นที่ตั้ง

กรุงราชคฤห์ ๑๐ แห่ง ที่กรุงเวสาลี ๖ แห่ง แต่พระอานนท์ก็มิได้อาราธนา บัดนี้พระองค์ทรงปลงอายุสังขารเสียแล้ว จึงมิใช่ฐานะที่จะทรงคืนความตั้งพระหฤทัย

เสด็จป่ามหาวันประชุมภิกษุสงฆ์

ต่อจากนั้นเสด็จสู่เรือนยอด ณ ป่ามหาวัน ทรงเรียกประชุมภิกษุสงฆ์ที่อยู่ในกรุงเวสาลีทั้งหมด ณ ที่นั้น แล้ว**ทรงแสดงสติปัฏฐาน** (การตั้งสติ ๔ อย่าง **สัมมัปปธาน**) (ความเพียรชอบ) ๔ อย่าง **อิทธิบาท** (ธรรมอันให้บรรลุความสำเร็จ) ๔ อย่าง **อินทรีย์** (ธรรมอันเป็นใหญ่ในหน้าที่ของตน) ๕ อย่าง **พละ** (ธรรมอันเป็นกำลัง) ๕ อย่าง **โพชฌงค์** (ธรรมอันเป็นองค์ประกอบให้ได้ตรัสรู้) ๗ อย่าง และ**มรรค** (ข้อปฏิบัติหรือทางดำเนิน) ๘ อย่าง **(รวม ๓๗ ประการ) ว่าเป็นอภิญญาเทสิตธรรม (ธรรมที่ทรงแสดงแล้วด้วยความรู้ยิ่ง)** แล้วตรัสเตือนภิกษุทั้งหลายให้ตั้งอยู่ในความไม่ประมาท อีก ๓ เดือนต่อแต่นี้ พระองค์จะปรินิพพาน

เสด็จภัณฑคามและที่อื่น ๆ

แล้วเสด็จจากกรุงเวสาลีสู่ภัณฑคาม **ทรงแสดงอริยธรรม** (ธรรมอันประเสริฐ) **๔ ประการ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา และวิมุติ** (ความหลุดพ้น) **และทรงแสดงเรื่องศีล สมาธิ ปัญญา โดยมาก**

ต่อจากนั้นเสด็จสู่หัตถิคาม, อัมพคาม, ชัมพุคาม และโภคนคร โดยลำดับ ณ โภคนคร **ทรงแสดงมหาปเทส** (หลักอ้างอิงสำหรับสอบสวนข้อกล่าวอ้างของผู้อื่นที่ว่า เป็นธรรมวินัย เป็นคำสอน

ของพระพุทธเจ้า) **๔ ประการ** โดยให้สอบกับพระสูตรเทียบกับพระวินัยก่อน

เสด็จกรุงปาวา ฉันอาหารของนายจุนทะ

ครั้นแล้วเสด็จสู่กรุงปาวา นายจุนทะบุตรช่างทองนิมนต์ฉัน ก็เสด็จไปฉัน พร้อมด้วยภิกษุทั้งหลาย ตรัสเรียกให้นำสูกรมัททวะ (มีผู้แปลว่า มังสะสุกรอ่อนบ้าง เห็ดชนิดหนึ่งบ้าง) มาที่พระองค์ ให้ถวายอาหารอื่นแด่พระสงฆ์ เมื่อฉันแล้วตรัสสั่งให้นำสูกรมัททวะนั้นไปฝังเสีย ต่อมาทรงประชวรลงพระโลหิต มีเวทนากล้า แต่ก็ทรงมีสติสัมปชัญญะอดกลั้นอาพาธนั้น ไม่ทรงเดือดร้อน

ระหว่างที่เสด็จสู่กรุงกุสินารา

ทรงเดินทางต่อไปยังกรุงกุสินารา ทรงแวะจากทาง ให้พระอานนท์ปูผ้าสังฆาฏิ ๔ ชั้นถวาย แล้วตรัสสั่งพระอานนท์ให้ไปตักน้ำมา ครั้งแรกน้ำขุ่นเพราะเกวียนประมาณ ๕๐๐ ผ่านไป พระอานนท์จึงไม่ตัก กราบทูลเชิญให้เสด็จต่อไปยังกกุธานที แต่ตรัสซ้ำให้ไปตักน้ำมา คราวนี้กลับได้น้ำใส

ณ ที่นั้น ปุกกุสะมัลลบุตร เดินทางจะไปกรุงปาวา เข้าไปเฝ้าสนทนาด้วย พระองค์ก็รับสั่งโต้ตอบด้วย เมื่อจะจากไปได้ถวายผ้าเนื้อเกลี้ยงสีทองคู่หนึ่งแด่พระผู้มีพระภาค ตรัสแนะให้ถวายพระองค์ผืนหนึ่ง ถวายพระอานนท์ผืนหนึ่ง เมื่อปุกกุสะไปแล้ว พระอานนท์ก็นำผ้าผืนที่ได้รับไปถวายพระผู้มีพระภาค และกราบทูลว่า พระฉวีวรรณผ่องใสยิ่งนัก ตรัสตอบว่า พระฉวีวรรณของพระองค์ย่อมผ่องใส

เป็นพิเศษ ๒ คราว คือในคืนที่จะตรัสรู้ กับในคืนที่จะปรินิพพาน

ต่อจากนั้นเสด็จข้ามแม่น้ำกกุธา ตรัสสั่งพระอานนท์ให้บอกแก่นายจุนทะอย่าให้เดือดร้อนว่าพระองค์ฉันอาหารของเขาแล้วปรินิพพาน ให้ชี้แจงว่า บิณฑบาตที่ถวายก่อนตรัสรู้และก่อนปรินิพพานนั้นมีผลมาก มีอานิสงส์มาก

ครั้นแล้ว**เสด็จเลียบฝั่งนอกของแม่น้ำหิรัญญวดี สู่ป่าไม้สาละของมัลลกษัตริย์ ใกล้กรุงกุสินารา** ให้ตั้งเตียงผินพระเศียรไปทางทิศอุดร ทรงบรรทมมีสติสัมปชัญญะ **ตรัสปรารภการบูชาด้วยการประพฤติธรรมว่ายอดเยี่ยม**

สถานที่ควรสังเวช ๔ แห่ง

ทรงแสดงสังเวชนียสถาน คือสถานที่ควรสังเวช ๔ คือที่ที่พระตถาคตประสูติ, ตรัสรู้, แสดงธรรมจักร และปรินิพพาน **ว่าเมื่อภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาจาริกไป มีจิตเลื่อมใส และตายลงก็จะเข้าสู่สุคติโลกสวรรค์** *(เป็นเหตุให้ชาวพุทธไปจาริกแสวงบุญกันมาก-ผู้รวบรวม)*

วิธีปฏิบัติในสตรีและพระพุทธสรีระ

ทรงแสดงวิธีปฏิบัติในสตรี (มาตุคาม) ตามที่พระอานนท์กราบทูลถามว่า **ไม่ควรมอง ถ้าจำเป็นจะมอง ก็ไม่ควรพูดด้วย ถ้าจำเป็นจะพูดด้วย ก็ให้ตั้งสติ**

แล้วทรงแสดงวิธีปฏิบัติต่อพระพุทธสรีระ เช่นเดียวกับสรีระของพระเจ้าจักรพรรดิ ในเมื่อพระอานนท์กราบทูลถาม โดยทรงแสดงว่าให้ห่อด้วยผ้าใหม่ แล้วห่อด้วยสำลี แล้วห่อด้วยผ้าใหม่ แล้วห่อด้วยสำลี รวม ๕๐๐ ชั้น แล้วใส่ในรางเหล็กเต็มด้วยน้ำมัน ปิดด้วยราง

เหล็ก ทำจิตกาธานด้วยของหอมแล้ว ทำการเผา สร้างสตูปไว้ในทางสี่แพร่ง

ผู้ควรแก่สตูป

ทรงแสดงถึงบุคคลผู้เป็นถูปารหะ (ผู้ควรแก่สตูป) ๔ คือ พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า สาวกของพระพุทธเจ้า และพระเจ้าจักรพรรดิ์

ตรัสสรรเสริญพระอานนท์

พระอานนท์เข้าไปสู่วิหารเหนี่ยวสลักเพชร (หัวลิ่มประตู ทำรูปเป็นศีรษะวานร) ยืนร้องไห้ ด้วยคิดว่า ท่านยังเป็นเสขะ (ผู้ยังต้องศึกษา คือเป็นเพียงพระโสดาบัน ยังไม่บรรลุอรหัตตผล) แต่พระผู้มีพระภาค ผู้ทรงอนุเคราะห์ท่าน จักปรินิพพานเสียแล้ว

พระผู้มีพระภาคทรงทราบ ตรัสเรียกให้เข้าเฝ้า แล้วตรัสปลอบใจว่า เป็นธรรมดาที่จะต้องพลัดพรากจากของรักของชอบใจ จะปรารถนาให้สิ่งที่มีความทรุดโทรมเป็นธรรมดามิให้ทรุดโทรม ย่อมเป็นไปไม่ได้ แล้วตรัสสรรเสริญพระอานนท์ว่า ตั้งเมตตาทางกาย วาจา ใจ ในพระองค์มาตลอดกาลนาน ได้ชื่อว่าทำบุญไว้แล้ว จึงเริ่มตั้งความเพียรเถิด จะเป็นผู้สิ้นอาสวะโดยพลัน

ครั้นแล้วตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมา ตรัสสรรเสริญพระอานนท์ว่า ภิกษุผู้อุปฐาก (รับใช้) พระพุทธเจ้าทั้งในอดีตและในอนาคต ก็อย่างยิ่งเพียงเท่าพระอานนท์ ทรงสรรเสริญว่า พระอานนท์เป็นบัณฑิตรู้กาล ที่ควรจะจัดให้ใครเข้าเฝ้า และเป็นที่พอใจใคร่สดับธรรมของบริษัท ๔

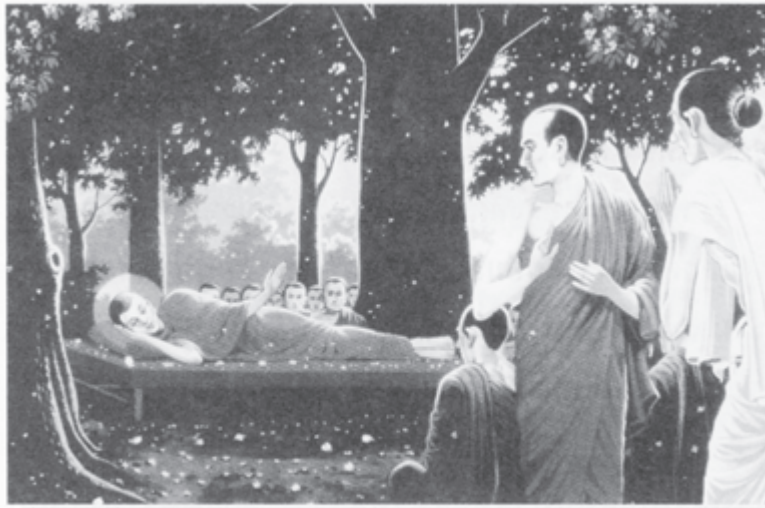

ประทับใต้ต้นสาละ สุภัททะปริพาชก ขอเข้าเฝ้า

ท่ามกลางบรรยากาศดังกล่าวนี้ นักบวชปริพาชกหนุ่มคนหนึ่งขออนุญาตผ่านฝูงชนขอเข้าเฝ้าพระศาสดา พระอานนท์ได้สดับสำเนียงนั้นจึงออกมารับและขอร้องวิงวอนว่าอย่ารบกวนพระผู้มีพระภาคเจ้าเลย

"ข้าแต่ท่านอานนท์ !" ปริพาชกผู้นั้นกล่าว "ข้าพเจ้าขออนุญาตเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าเพื่อทูลถามข้อข้องใจบางประการ ขอท่านได้โปรดอนุญาตเถิด ข้าพเจ้าสุภัททะปริพาชก"

"อย่าเลย สุภัททะ ท่านอย่ารบกวนพระผู้มีพระภาคเจ้าเลย พระองค์ทรงลำบากพระวรกายมากอยู่แล้ว พระองค์ประชวรหนักจะปรินิพพานในยามสุดท้ายแห่งราตรีนี้แน่นอน"

ตรัสเรื่องกรุงกุสินารา

พระอานนท์กราบทูลว่า อย่าปรินิพพานในกรุงกุสินารานี้ ซึ่งเป็นเมืองเล็ก เมืองดอย เป็นกิ่งเมือง ขอให้เสด็จไปปรินิพพานในเมืองใหญ่ๆ เช่น จัมปา ราชคฤห์ สาวัตถี โกสัมพี พาราณสี แต่ตรัสตอบว่า กรุงกุสินารา เคยเป็นราชธานีนามว่า กุสาวตี ซึ่งพระเจ้ามหาสุทัสสนะจักรพรรดิ์ทรงปกครอง เคยเจริญรุ่งเรืองยิ่งมาแล้ว ครั้นแล้วตรัสสั่งให้พระอานนท์ไปแจ้งข่าวที่จะปรินิพพานแก่มัลลกษัตริย์ซึ่งพากันเศร้าโศก และมาเฝ้าในราตรีนั้น พระอานนท์ก็จัดให้เข้าถวายบังคมเป็นครอบครัวไป เสร็จสิ้นภายในยามแรกแห่งราตรี

โปรดสุภัททปริพพาชก

ครั้งนั้น ปริพพาชก (นักบวชนอกพระพุทธศาสนา) คนหนึ่งชื่อสุภัททะ มาเฝ้า พระอานนท์จะไม่ให้เข้าเฝ้า แต่พระผู้มีพระภาคทรงทราบ จึงทรงอนุญาตให้เข้าเฝ้าได้ เมื่อกราบทูลถาม ทรงโต้ตอบแสดงธรรมให้ฟัง ก็ขอบวชและเพียรพยายามจนได้บรรลุอรหัตตผลในไม่ช้า นับเป็นพระสาวกองค์สุดท้ายที่ทันเห็นพระพุทธเจ้า

พระดำรัสตรัสสั่ง

ครั้นแล้วตรัสสั่งความแก่พระอานนท์ ดังต่อไปนี้

๑ ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้ว จักเป็นพระศาสดาของท่านทั้งหลายเมื่อเราล่วงลับไป

๒ เมื่อเราล่วงลับไปแล้ว ภิกษุทั้งหลายไม่พึงเรียกกันด้วยคำว่า อาวุโส เช่น ที่เรียกกันอยู่ในบัดนี้ พึงเรียกภิกษุอ่อนกว่า โดยชื่อ

โดยโคตร หรือ ด้วยคำว่า อาวุโส (ผู้มีอายุ) พึงเรียกภิกษุผู้แก่กว่าว่า ภันเต (ท่านผู้เจริญ) หรือ อายัสมา (ท่านผู้มีอายุ)

๓ เมื่อเราล่วงลับไปแล้ว เมื่อสงฆ์ปรารถนาก็จะถอนสิกขาบทเล็กน้อยเสียได้

๔ เมื่อเราล่วงลับไปแล้ว สงฆ์พึงลงพรหมฑัณฑ์แก่พระฉันนะ คือ ปล่อยให้ทำอะไรตามชอบใจ ไม่พึงว่ากล่าวตักเตือน

ทรงเปิดโอกาสให้ซักถาม

ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายแล้ว ทรงเปิดโอกาสว่า ถ้าภิกษุแม้รูปหนึ่งมีความสงสัยเคลือบแคลงในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ในมรรค หรือในข้อปฏิบัติ ก็ให้ถามได้ อย่าเดือดร้อนใจว่า ศาสดาอยู่ต่อหน้า แต่มิได้ถามในที่ต่อหน้า แต่ก็ไม่มีผู้ใดถาม พระอานนท์จึงกราบทูลแสดงความอัศจรรย์ ตรัสตอบว่า เพราะภิกษุที่ประชุมกันอยู่ถึง ๕๐๐ นี้ อย่างต่ำก็เป็นพระโสดาบัน

ปัจฉิมโอวาท

ครั้นแล้วตรัสว่า *"ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! บัดนี้เราเตือนท่าน สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา ท่านทั้งหลายจงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อม (สมบูรณ์) เถิด"* นี้เป็นปัจฉิมวาจาของพระตถาคต

ลีลาในการปรินิพพาน

ครั้นแล้วทรงเข้าฌานที่ ๑ ออกจากฌานที่ ๑ เข้าสู่ฌานที่ ๒ เป็นลำดับไปจนครบรูปฌาน (ฌานมีรูปเป็นอารมณ์) ๔ อรูปฌาน (ฌาน

มีสิ่งมิใช่รูปเป็นอารมณ์) ๔ และสัญญาเวทยิตนิโรธ (สมาบัติที่ดับสัญญา ความกำหนดหมาย และเวทนา ความรู้สึกสุข ทุกข์ ไม่ทุกข์ไม่สุข)[๑] ต่อจากนั้นทรงออกจากสัญญาเวทยิตนิโรธ ย้อนกลับเข้าสู่อรูปฌานที่ ๔ (คล้ายกับออกจากตึกชั้นที่ ๙ ย้อนลงมาสู่ชั้นที่ ๘) โดยนัยนี้ ทรงย้อนกลับไปถึงฌานที่ ๑ ออกจากฌานที่ ๑ เข้าสู่ฌานที่ ๒ เรื่อยไปจนถึงฌานที่ ๔ เมื่อออกจากฌานที่ ๔ แล้วก็ปรินิพพาน (เป็นการไม่ติดในรูปฌานหรือในอรูปฌาน เพราะนิพพานในระหว่างแห่งรูปฌานและอรูปฌาน)

เมื่อพระผู้มีพระภาคปรินิพพานแล้ว ก็เกิดแผ่นดินไหว และมีหลายท่านกล่าวภาษิตในทางธรรม เหตุการณ์นี้ยังความโศกสลดให้เกิดแก่ภิกษุผู้ยังไม่ปราศจากราคะ และยังธรรมสังเวชให้เกิดแก่ภิกษุผู้ปราศจากราคะแล้ว

[๑] รวมทั้งเก้าข้อนี้ เรียกอนุบุพพวิหาร คือธรรมเป็นเครื่องอยู่แห่งจิตใจโดยลำดับ คล้ายวิหาร ๙ ชั้น แต่ละชั้นมีอารมณ์แห่งจิตต่างกันไป

การถวายพระเพลิง

มัลลกษัตริย์ก็จัดการถวายพระเพลิงพระศพพระผู้มีพระภาค ภายหลังที่ตั้งพระศพจัดเครื่องสักการะบูชาครบ ๗ วัน และภายหลังที่พระมหากัสสปเถระ พร้อมด้วยภิกษุบริษัทมาถวายบังคมพระศพเสร็จแล้ว อนึ่ง ในบริษัทของพระมหากัสสปนั้น ขณะที่ภิกษุทั้งหลายกำลังร้องไห้คร่ำครวญในข่าวปรินิพพานของพระผู้มีพระภาค ก็มี**ภิกษุรูปหนึ่งผู้บวชเมื่อแก่ชื่อสุภัททะ** กล่าวห้ามภิกษุเหล่านั้นมิให้เศร้าโศก ควรจะดีใจว่า ต่อไปจะไม่มีใครมาห้ามทำอย่างนั้นอย่างนี้ ปรารถนาจะทำอะไรก็ทำได้ตามพอใจ (ซึ่งพระมหากัสสปได้ปรารภเป็น เหตุเสนอให้สงฆ์ทำสังคายนา)

เมื่อถวายพระเพลิงแล้ว ก็มีกษัตริย์และพราหมณ์จากแคว้นต่างๆ มาขอพระสารีริกธาตุ (พระอัฏฐิ) ครั้งแรกมัลลกษัตริย์จะไม่ให้ แต่โทณพราหมณ์พูดเกลี้ยกล่อมให้เห็นแก่ความสงบ จึงได้ตกลงแบ่งให้ไป ต่างก็นำไปทำสตูปบรรจุและทำการฉลองในนครของตน

๔. มหาสุทัสสนสูตร
สูตรว่าด้วยพระเจ้ามหาสุทัสสนะจักรพรรดิ์

(พระสูตรนี้เท่ากับเป็นการขยายความในมหาปรินิพพานสูตร ตอนที่ตรัสตอบพระอานนท์ เรื่องกรุงกุสินารา เคยเป็นราชธานี นามว่า กุสาวตี ซึ่งพระเจ้ามหาสุทัสสนะจักรพรรดิทรงปกครอง)

พระผู้มีพระภาคทรงพรรณนาความมั่งคั่งสมบูรณ์ของกรุงกุสาวตี และทรงพรรณนาถึงรัตนะ ๗ ประการ ที่เกิดขึ้นแก่พระเจ้ามหาสุทัสสนะจักรพรรดิ คือ

๑ จักรแก้ว ซึ่งหมุนไปในทิศต่างๆ ได้นำชัยชนะมาสู่

๒ ช้างแก้ว เป็นช้างเผือก ชื่ออุโบสถ

๓ ม้าแก้ว สีขาวล้วน ชื่อวลาหก

๔ แก้วมณี เป็นแก้วไพฑูรย์

๕ นางแก้ว รูปร่างงดงาม มีสัมผัสนิ่มนวล

๖ ขุนคลังแก้ว (คหปติรตนะ) ช่วยจัดการทรัพย์สินอย่างดีเลิศ

๗ ขุนพลแก้ว (ปริณายกรตนะ)[๑] บัณฑิตผู้สั่งสอนแนะนำ

อนึ่ง พระเจ้ามหาสุทัสสนะจักรพรรดิ ทรงมีความสำเร็จ (ฤทธิ์) ๔ ประการ คือ

๑ รูปงาม

๒ อายุยืน

๓ มีโรคน้อย

๔ เป็นที่รักของพราหมณ์และคฤหบดี (ประชาชน)

นอกจากนั้นยังทรงพรรณนาถึงสระโบกขรณี, ทรัพย์สิน, ปราสาทอันวิจิตรงดงามน่าชื่นชม

การบำเพ็ญฌานและพรหมวิหาร

ครั้นแล้วทรงแสดงว่าพระเจ้ามหาสุทัสสนะจักรพรรดิทรงเห็นว่า ผลดีต่างๆเหล่านั้นเกิดขึ้นเพราะ**ผลแห่งกรรมดี คือ ทาน** (การให้) **ทมะ** (การฝึกจิต) **และสัญญมะ** (การสำรวมจิต) **จึงทรงบำเพ็ญฌาน**

---

[๑] คำว่า **ขุนพลแก้ว** ในที่นี้ใช้ตามที่โบราณเคยใช้มา ตามคำอธิบายแท้ ๆ หมายถึงบัณฑิต **ผู้เป็นที่ปรึกษาที่ฉลาดสามารถ** แต่ในตอนต่อไป แสดงว่าเป็นผู้จัดกองทัพในการไปไหนด้วย คำโบราณที่ใช้ว่าขุนพลแก้วจึงมีทางเป็นไปได้

สงบความตรึกทางกาม ความตรึกทางพยาบาท และความตรึกทางเบียดเบียน ได้บรรลุฌานที่ ๑ ถึงฌานที่ ๔ ทรงแผ่พระมนัสอันประกอบด้วย**เมตตา** (คิดให้เป็นสุข) **กรุณา** (คิดให้พ้นทุกข์) **มุทิตา** (พลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี) และ**อุเบกขา** (วางใจเป็นกลาง) ไปทั้งสี่ทิศ

ทรงสั่งลดการเข้าเฝ้าให้น้อยลง (เพื่อทรงมีเวลาอบรมทางจิตใจได้มากขึ้น) ภายหลังพระราชเทวี พระนามว่า สุภัททา สั่งจัดจตุรังคินีเสนา (ทัพช้าง ทัพม้า ทัพรถ ทัพเดินเท้า) ซึ่งขุนพลแก้วก็จัดให้พระนางเดินทางไปเฝ้าพระเจ้ามหาสุทัสสนะ ขอให้ทรงเห็นแก่สมบัติ เห็นแก่ชีวิต แต่กลับตรัสตอบขอให้พระราชเทวีทรงขอร้องใหม่ในทางตรงกันข้าม คือ**อย่าเห็นแก่สมบัติ อย่าเห็นแก่ชีวิต เพราะการพลัดพรากจากของรักของชอบใจเป็นของธรรมดา การตายของผู้มีความกังวลห่วงใย เป็นทุกข์ และถูกติเตียน**

พระราชเทวีก็ทรงพระกันแสง และฝืนพระหฤทัย เช็ดน้ำพระเนตร ขอร้องใหม่ ตามที่พระเจ้ามหาสุทัสสนะทรงแนะนำนั้น และ**ต่อมาไม่ช้าพระเจ้ามหาสุทัสสนะก็สวรรคต และเข้าถึงพรหมโลก เพราะทรงเจริญพรหมวิหาร**

ตรัสสรูปเป็นคำสอน

ครั้นแล้วพระผู้มีพระภาคตรัสสรูปว่า **พระองค์เองได้เป็นพระเจ้ามหาสุทัสสนะจักรพรรดินั้น** พรั่งพร้อมสมบูรณ์ด้วยสมบัตินานาประการ แม้จะมีนครอยู่ในปกครอง**มากหลาย**[๑] ก็อยู่

---

[๑] คำว่า **มากหลาย** เป็นการถือเอาความจากคำว่า **แปดหมื่นสี่พัน** คือ ไม่จำเป็นต้องมีตัวเลขเท่านั้น ใช้เป็นสำนวนสำหรับหมายความว่ามาก

สถูปเจดีย์สถาน ที่ประดิษฐานพระพุทธสรีระหลังจากปรินิพพาน

อานันทเจดีย์ อนุสรณ์พระอานนท์ยอดอุปัฏฐาก
ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของสถูปปรินิพพาน

พระพุทธรูปหินแกะสลักปางไสยาสน์ ในปรินิพพานวิหาร ที่สวยงามมาก

มกุฎพันธนเจดีย์ สถานที่ถวายพระเพลิงพระบรมศพ ของสมเด็จพระบรมศาสดา
เจดีย์นี้ได้สร้างครอบเถ้าสรีระอังคารของพระพุทธองค์ไว้

ครอบครองได้เพียงนครเดียว คือ**นครกุสาวตี** แม้จะมีปราสาทมากหลาย แต่ก็อยู่ในครอบครองได้เพียงปราสาทเดียว คือ **ธัมมปราสาท** แม้จะมีเรือนยอดมากหลาย แต่ก็อยู่ครอบครองได้เพียงหลังเดียว คือเรือนยอดชื่อ**มหาวิยูหะ** แม้จะมีบัลลังก์มากหลาย แต่ก็ได้ใช้คราวละเพียงบัลลังก์เดียว แม้มีช้างมากหลาย แต่ก็ขึ้นขี่ได้เพียงคราวละตัวเดียว คือ**พญาช้างอุโบสถ** แม้จะมีม้ามากหลาย แต่ก็ขึ้นขี่ได้เพียงคราวละตัวเดียว คือ**พญาม้าวลาหก** แม้จะมีรถมากหลาย แต่ก็ขึ้นสู่ได้เพียงคราวละคันเดียว คือ**รถเวชยันต์** แม้จะมีสตรีมากหลาย แต่ก็มีสตรีที่ปฏิบัติรับใช้เพียงคราวละคนเดียว แม้จะมีคู่ผ้า (ผ้านุ่งผ้าห่ม) มากหลาย **แต่ก็นุ่งห่มเพียงคราวละคู่เดียว** แม้จะมีถาดอาหารมากหลาย **แต่ก็บริโภคได้อย่างมากเพียงจุทะนานเดียว** พร้อมทั้งกับข้าว ดูเถิดอานนท์ ! สังขารทั้งปวงเหล่านั้น ล่วงไปแล้ว ดับแล้ว ปรวนแปรแล้ว สังขารไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืน ไม่น่าวางใจอย่างนี้ **จึงควรที่จะเบื่อหน่ายในสังขารทั้งปวง ควรเพื่อจะคลายกำหนัด ควรเพื่อจะพ้นไปเสีย**

๕. ชนวสภสูตร
สูตรว่าด้วยยักษ์ชื่อชนวสภะ

(พระสูตรนี้ก็มีข้อความขยายความแห่งมหาปรินิพพานสูตรเช่นเดียวกัน คือเล่าเรื่องที่พระผู้มีพระภาคตรัสเมื่อประทับ ณ โรงพักคนเดินทาง ทำด้วยอิฐที่นาทิกคาม ระหว่างเสด็จสู่กรุงเวสาลี)

พระอานนท์กราบทูลถามถึงว่า ผู้นั้นผู้นี้ตายแล้วไปเกิดในที่ไหน และพระผู้มีพระภาคตรัสตอบเป็นรายๆไป

ในส่วนที่เกี่ยวกับ**พระเจ้าพิมพิสาร** พระผู้มีพระภาคตรัสเล่าว่า ได้มาปรากฏต่อพระองค์ **ประกาศตนว่าไปเกิดเป็นยักษ์**[๑] ชื่อชนวสภะ และว่าตนมีความหวังจะได้บรรลุความเป็นพระสกทาคามี (คือพระเจ้าพิมพิสารเป็นพระโสดาบันอยู่แล้ว จึงหวังจะได้บรรลุขั้นต่อไป คือการเป็นพระสกทาคามี ได้แก่พระอริยบุคคล ผู้จะมาเกิดเพียงครั้งเดียว) แล้วเล่าว่า **ตนได้เคยไปประชุมที่ธรรมสภาในดาวดึงส์เทวโลก** ได้เห็นว่าผู้ประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาค ซึ่งไปเกิดในที่นั้นรุ่งเรืองเหนือเทพอื่น ๆ ทั้งโดยผิวพรรณ และโดยยศ พร้อมทั้งได้เล่าถึงภาษิตต่าง ๆ ของ**สนังกุมารพรหม ซึ่งกล่าวในธรรมสภา** มีใจความดังต่อไปนี้

๑ ผู้ถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะ ทำให้บริบูรณ์ในศีล ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเทพชั้นปรนิมมิตวสวัตตี (สูงสุดในชั้นกาม) ลงมาถึงชั้นจาตุมหาราช (เทพประจำทิศทั้งสี่)อย่างต่ำที่สุด ก็เป็นคนธรรพ์ (เทพที่สิงอยู่ ณ ต้นไม้)

๒ **อิทธิบาท (องค์คุณให้บรรลุความสำเร็จ ๔ อย่าง)** ทำให้สมณพราหมณ์ในอดีต อนาคต ปัจจุบัน แสดงฤทธิ์ได้ด้วยประการต่างๆ

๓ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสรู้โดยลำดับ ซึ่งการบรรลุโอกาส ๓ เพื่อบรรลุความสุข โอกาส ๓ คือ :

๑) คนที่เคยคลุกคลีด้วยกาม ด้วยอกุศลธรรม ภายหลังไม่คลุกคลี ย่อมได้สุขโสมนัส (สุขกาย สุขใจ หมายถึงบรรลุฌานที่ ๑)

---

[๑] คำว่า **ยักษ์** ในที่นี้ **หมายถึงเทวดา**ชั้นจาตุมหาราช โดยปกติคำว่า ยักษ์ แปลได้หลายอย่าง เช่น **สัตว์, เทพ, พระขีณาสพ, รากษส** สุดแต่ความหมายในที่นั้น ๆ

๒) คนที่มีเครื่องปรุงกาย เครื่องปรุงวาจา เครื่องปรุงจิต อันหยาบ อันไม่สงบระงับ ภายหลังสงบระงับได้ ย่อมได้สุขโสมนัสยิ่งขึ้น (หมายถึงได้บรรลุฌานที่ ๒ ถึงที่ ๔)

๓) คนที่ไม่รู้จักสิ่งที่เป็นกุศล, อกุศล, มีโทษ, ไม่มีโทษ, ควรเสพ, ไม่ควรเสพ, เลว, ประณีต, ดำ, ขาว และมีส่วนเปรียบ ตามความเป็นจริง **ภายหลังได้สดับอริยธรรมปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม จึงรู้จักสิ่งเหล่านั้นตามความเป็นจริงก็จะละอวิชชาเสียได้ วิชชาก็จะเกิดขึ้น เมื่อเป็นเช่นนี้ก็จะมีสุขโสมนัสยิ่งขึ้น** (หมายถึงได้บรรลุอรหัตตมรรคอรหัตตผล)

๔ พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติสติปัฏฐาน (การตั้งสติ) ๔ อย่างไว้ดีแล้ว (ทรงแสดงการตั้งสติพิจารณา กาย, เวทนา, จิต, ธรรม ทั้งภายในภายนอก)

๕ **ธรรม ๗ ประการ** คือ ความเห็นชอบ, ความดำริชอบ, การเจรจาชอบ, การกระทำชอบ, การเลี้ยงชีพชอบ, ความเพียรชอบ, การตั้งสติชอบ **เป็นบริขารของสมาธิ** เป็นไปเพื่อเจริญสมาธิ ทำสมาธิให้บริบูรณ์ ความที่จิตมีอารมณ์เป็นหนึ่ง อันแวดล้อมด้วยองค์ ๗ เหล่านี้ **ชื่อว่าอริยสมาธิ** อันเรียกว่า มีอุปนิสัย (บริวาร)บ้าง มีบริขาร (เครื่องประกอบ) บ้าง

หมายเหตุ :- ในพระสูตรนี้ เรื่องที่เกี่ยวกับเทวดาและสวรรค์ เป็นเรื่องที่พึงศึกษาและพิจารณา แต่สาระสำคัญเห็นได้ว่า อยู่ที่ข้อธรรมอันพึงปฏิบัติที่ย่อไว้ รวม ๕ ข้อดังกล่าวมาแล้ว

๖. มหาโควินทสูตร
สูตรว่าด้วยมหาโควินทพราหมณ์

พระผู้มีพระภาคประทับ ณ ภูเขาคิชฌกูฏ ใกล้กรุงราชคฤห์ บุตรแห่งคนธรรพ์ชื่อปัญจสิขะ เข้าไปเฝ้ากราบทูลเล่าเรื่องที่ได้พบเห็นมาจากเทพชั้นดาวดึงส์ ในที่ประชุมชื่อสุธัมมสภา ท้าวสักกะได้กล่าวพรรณนาพระคุณของพระพุทธเจ้า ๘ ประการ คือ

๑ **ทรงปฏิบัติเพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนเป็นอันมาก** เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่เทวาและมนุษย์

๒ ทรงแสดงธรรมอัน**เห็นได้ด้วยตนเอง ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกมาดู ควรน้อมเข้ามาในตน** เป็นต้น

๓ **ทรงแสดงธรรม**อันเป็นกุศล, อกุศล, มีโทษ, ไม่มีโทษ, ควรเสพ, ไม่ควรเสพ, เลว, ประณีต, ดำ, ขาว และมี**ส่วนเปรียบ**

๔ **ทรงบัญญัติด้วยดี ซึ่งข้อปฏิบัติอันจะนำไปสู่พระนิพพาน** แก่พระสาวก พระนิพพานและข้อปฏิบัติก็เข้ากันได้เหมือนน้ำในแม่น้ำคงคากับยมุนา

๕ ทรงได้สหาย คือพระเสขะ[๑] ผู้ปฏิบัติ และพระอรหันต์ผู้อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว แต่ก็ทรงปลีกพระองค์จากสหายเหล่านั้น ทรงประกอบ**ความยินดีในการอยู่แต่พระองค์เดียว**[๒]

๖ ทรงมีลาภ และชื่อเสียงอันเพียบพร้อม มีกษัตริย์ เป็นต้นรักใคร่ แต่ก็**เสวยกระยาหารอย่างปราศจากความเมา**

---

[๑] **พระเสขะ** คือ **พระอริยบุคคลชั้นต่ำกว่าพระอรหันต์** ยังต้องศึกษาเพื่อบรรลุธรรมอันสูงขึ้นไป

[๒] อรรถกถาแก้ว่า แม้จะอยู่ในท่ามกลางสาวกเหล่านั้น ก็ทรงเข้าผลสมาบัติ **ไม่ติดหมู่คณะ**

๗ **ทรงพูดอย่างใดทำอย่างนั้น ทำอย่างใดพูดอย่างนั้น**

๘ **ทรงข้ามความสงสัย** ปราศจากความเคลือบแคลง มีความดำริอันสำเร็จสมบูรณ์ (ไม่ติดอยู่เพียงขั้นใดขั้นหนึ่ง)

ทั้งแปดข้อนี้ ท้าวสักกะกล่าวว่า ไม่มีศาสดาใดเทียบพระผู้มีพระภาคทั้งในอดีตและปัจจุบัน

ต่อมามีแสงสว่างอันโอฬารปรากฏขึ้น สนังกุมารพรหมก็นิรมิตอัตตภาพอันหยาบ ให้ปรากฏแก่เทพชั้นดาวดึงส์ ถามทราบความว่ากำลังสนทนากันเรื่องอะไร แล้วสนังกุมารพรหมก็เล่า**เรื่องโชติปาลมาณพผู้เป็นบุตรของโควินทพราหมณ์** ปุโรหิตของพระเจ้าทิสัมปติ ผู้ได้รับแต่งตั้งให้เป็นปุโรหิตแทนบิดาของตน เมื่อท่านถึงแก่กรรม เมื่อได้รับแต่งตั้งแล้วก็ทำหน้าที่เจริญรอยตามบิดา **จนคนทั้งหลายขนานนามว่ามหาโควินทพราหมณ์**

ต่อมาเมื่อพระเจ้าทิสัมปติสวรรคต เรณุราชกุมารผู้เป็นพระราชโอรส และเป็นพระสหายของมหาโควินทพราหมณ์ขึ้นเสวยราชย์ ก็ตรัสสั่งโควินทพราหมณ์ให้แบ่งราชสมบัติออกเป็น ๗ ส่วน ส่วนหนึ่งเพื่อพระองค์ อีก ๖ ส่วนเพื่อกษัตริย์ราชกุมารอื่นๆ ที่เป็นพระสหายรักใคร่ จึงมี ๗ แคว้น ๗ ราชธานี ดังนี้

๑ แคว้นกาลิงคะ ราชธานี ชื่อทันตปุระ
๒ แคว้นอัสสกะ ราชธานี ชื่อโปตนะ
๓ แคว้นอวันตี ราชธานี ชื่อมาหิสสติ[๑]
๔ แคว้นโสจิระ[๒] ราชธานี ชื่อโรรุกะ[๓]

---

[๑] ในอรรถกถาว่า มเหสยะ [๒] หมายเหตุในอรรถกถาว่า โสวีระ
[๓] หมายเหตุในอรรถกถาว่า โรทุกะ เรื่องชื่อแคว้น ชื่อเมือง นำมากล่าวไว้ในที่นี้เพื่อประโยชน์ทางโบราณคดีด้วย

๕ แคว้นวิเทหะ ราชธานี ชื่อมิถิลา

๖ แคว้นอังคะ ราชธานี ชื่อจัมปา

๗ แคว้นกาสี ราชธานี ชื่อพาราณสี

มหาโควินทพราหมณ์เป็นปุโรหิตถวายอนุสาสน์แด่พระมหากษัตริย์ทั้งเจ็ดแคว้นนั้น ต่อมาได้กราบทูลลาพระมหากษัตริย์ทั้งเจ็ดออกบวช ประพฤติพรหมจรรย์ เป็นที่เคารพนับถือของคนทั้งหลาย เป็นราชาของราชาทั้งหลาย เป็นพรหมของพวกพราหมณ์ และเป็นเทวดาของพวกคฤหบดี ใครไอ จาม หรือพลาดหกล้ม ก็เปล่งวาจาว่า ขอนมัสการมหาโควินทพราหมณ์บ้าง สัตตปุโรหิต (ปุโรหิตของพระราชาทั้งเจ็ด)บ้าง มหาโควินทพราหมณ์ได้เจริญฌานมีพรหมวิหาร ๔ เป็นอารมณ์ มีสาวกปฏิบัติตามได้ผลเป็นอันมาก นี้เป็นเรื่องเล่าของสนังกุมารพรหมในเทวสภาในดาวดึงส์ ปัญจสิขะบุตรแห่งคนธรรพ์ เล่าถวายพระผู้มีพระภาคอีกต่อหนึ่ง

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า พระองค์เองได้เสวยพระชาติเป็นมหาโควินทพราหมณ์ในครั้งนั้น แต่ในครั้งนั้น ทรงชี้ทางแก่สาวกเพียงแค่ที่จะไปอยู่ร่วมกับพรหมได้ แต่ในชาตินี้ทรงแสดงมรรค ๘ อันเป็นไปเพื่อพระนิพพาน (สูงกว่าพรหมโลก)

(**หมายเหตุ** นามเดิมของมหาโควินทพราหมณ์ ชื่อ โชติปาลมาณพ ได้รับแต่งตั้งให้เป็นปุโรหิตของพระเจ้าทิสัมปติแทนบิดา)

๗. มหาสมยสูตร
สูตรว่าด้วยการประชุมใหญ่

พระผู้มีพระภาคประทับ ณ ป่ามหาวัน ใกล้กรุงกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประมาณ ๕๐๐ รูป

ครั้งนั้น[๑] **เทพชั้นสุทธาวาส ๔ ตน คิดว่า เทวดาจาก ๑๐ โลกธาตุประชุมกัน**เพื่อเฝ้าพระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ น่าที่พวกตนจะไปเฝ้า และกล่าวคาถาคนละบทในสำนักพระผู้มีพระภาค

คิดแล้วจึงไปปรากฏเบื้องพระพักตร์พระผู้มีพระภาค แล้วกล่าวคาถากันคนละบท โดยใจความพรรณนาความประสงค์ที่มา ความประพฤติชอบของพระสงฆ์ และพรรณนาว่า ผู้ถึงพระพุทธเจ้าเป็นสรณะย่อมไม่ไปสู่อบาย

ต่อจากนั้นพระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลาย ตรัสเล่าว่าเทวดามาประชุมครั้งใหญ่ แล้วตรัสประกาศชื่อของเทวดาเหล่านั้นโดยละเอียด

หมายเหตุ : พระสูตรนี้แสดงหลักทางพระพุทธศาสนาว่า พุทธะคือท่านผู้ตรัสรู้นั้น เป็นผู้สูงกว่าเทวดาทุกประเภท ไม่ว่าเทวดาชั้นต่ำสุด หรือสูงสุด ถึงชั้นพรหมก็พากันนอบน้อมต่อพุทธะหรือพระพุทธเจ้าเพราะพุทธะเป็นสัญลักษณ์ของความบริสุทธิ์สะอาดจากกิเลสเครื่องเศร้าหมองทั้งปวง และเป็นสัญลักษณ์แห่งปัญญาความรู้เท่าทันความจริงที่เป็นเหตุให้หลุดพ้นจากทุกข์ได้

---

[๑] แสดงยืนยืนว่าเทพ-เทวดามีจริง และนอบน้อมผู้บริสุทธิ์หมดจดจากกิเลส จึงให้พึงเจริญ "เทวตานุสติ"ด้วย-ผู้รวบรวม*

๘. สักกปัญหสูตร
สูตรว่าด้วยปัญหาของท้าวสักกะ

พระผู้มีพระภาคประทับ ณ ถ้ำอินทสาละ ใกล้เวทยิกบรรพต ทางทิศเหนือของหมู่บ้านพราหมณ์ ชื่ออัมพสณฑ์ ซึ่งตั้งอยู่ทางด้านตะวันออกของกรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ

ท้าวสักกะใคร่จะไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค จึงเรียกปัญจสิขะบุตรคนธรรพ์มา ชวนให้ไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคด้วยกัน ปัญจสิขะถือพิณมีสีเหลืองเหมือนผลมะตูมไปด้วย เมื่อไปถึงที่ประทับแล้ว ท้าวสักกะจึงให้ปัญจสิขะบุตรคนธรรพ์หาทางทำความพอพระทัยให้พระผู้มีพระภาคก่อนที่จะได้เข้าเฝ้า

ปัญจสิขะบุตรคนธรรพ์ถือพิณเข้าไปยืน ณ ที่ควรส่วนหนึ่ง ไม่ไกลหรือใกล้เกินไป ดีดพิณ กล่าวคาถาเกี่ยวด้วยพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ พระอรหันต์ และกาม

พระผู้มีพระภาคตรัสชมแก่ปัญจสิขะบุตรคนธรรพ์ว่า เสียงพิณกับเสียงเพลงขับเข้ากันดี แล้วตรัสถามว่า คาถาอันเกี่ยวด้วยพระพุทธเป็นต้นนี้ แต่งไว้แต่ครั้งไร ปัญจสิขะกราบทูลว่า ตั้งแต่ครั้งพระผู้มีพระภาคตรัสรู้ใหม่ๆ ประทับที่ต้นอชปาลนิโครธ ใกล้ฝั่งน้ำเนรัญชรา

ครั้นได้โอกาส ท้าวสักกะพร้อมด้วยบริวารก็เข้าไปเฝ้า เมื่อได้ตรัสสัมโมทนียกถาพอสมควรแล้ว พระผู้มีพระภาคก็ทรงเปิดโอกาสให้ท้าวสักกะกราบทูลถามปัญหาได้ ต่อไปนี้เป็นคำถามและพระพุทธดำรัสตอบ

๑ **ถาม:** เทวา มนุษย์ อสูร นาค คนธรรพ์ และหมู่สัตว์เป็นอันมากอื่น ๆ **ถูกอะไรผูกมัด** แม้ตั้งใจว่าจะไม่จองเวร ไม่ใช้อาชญา ไม่มีศัตรู ไม่เบียดเบียน อยู่อย่างไม่มีเวร แต่ก็ต้องจองเวร ใช้อาชญา มีศัตรูเบียดเบียน และอยู่อย่างมีเวร

ตอบ: มี**ความริษยา**และ**ความตระหนี่**เป็นเครื่อง**ผูกมัด**

๒ **ถาม:** ความริษยาและความตระหนี่เกิดจากอะไร

ตอบ: **เกิดจากสิ่งเป็นที่รักและสิ่งอันไม่เป็นที่รัก** เมื่อไม่มีสิ่งเป็นที่รักและไม่เป็นที่รัก ก็ไม่มีความริษยาและความตระหนี่

๓ **ถาม:** สิ่งเป็นที่รักและสิ่งอันไม่เป็นที่รักเกิดจากอะไร

ตอบ: **เกิดจากความพอใจ** เมื่อไม่มีความพอใจ ก็ไม่มีสิ่งที่เป็นที่รักและไม่เป็นที่รัก[๑]

๔ **ถาม:** ความพอใจเกิดจากอะไร

ตอบ: **เกิดจากความตรึก** (วิตก) เมื่อไม่มีความตรึก ก็ไม่มีความพอใจ

๕ **ถาม:** ความตรึกเกิดจากอะไร

ตอบ: **เกิดจากปัญจสัญญาสังขานิทาน** คือส่วนแห่งความกำหนดหมายกิเลส (**ตัณหา** ความทะยานอยาก, **มานะ** ความถือตัว, **ทิฏฐิ** ความเห็น) เป็นเหตุให้เนิ่นช้า

---

[๑] คำว่า ความพอใจ แปลจากคำว่า ฉันทะ อรรถกถาอธิบายว่า **ฉันทะมี ๕ ประการ** คือ *๑.ปริเยสนฉันทะ* ความพอใจในการแสวงหา *๒.ปฏิลาภฉันทะ* ความพอใจในการได้มา *๓.ปริโภคฉันทะ* ความพอใจในการบริโภค *๔.สันนิธิฉันทะ* ความพอใจในการสะสม *๕.วิสัชชนฉันทะ* ความพอใจในการสละ

๖ ถาม: ภิกษุปฏิบัติอย่างไรจึงชื่อว่าปฏิบัติข้อปฏิบัติที่สมควรที่ให้ถึงความดับส่วนแห่งความกำหนดหมายกิเลสเป็นเหตุให้เนิ่นช้า

ตอบ: **โสมนัส** (ความดีใจ) **โทมนัส** (ความเสียใจ) **อุเบกขา** (ความวางเฉย) **มีอยู่ ๒ อย่าง อย่างหนึ่งควรส้องเสพ อีกอย่างหนึ่งไม่ควรส้องเสพ** คือเมื่อส้องเสพโสมนัสเป็นต้น อย่างใดอย่างหนึ่ง **กุศลธรรมเสื่อมไป อกุศลธรรมเจริญขึ้น สิ่งนั้นก็ไม่ควรส้องเสพ ; ถ้าอกุศลธรรมเสื่อมไป กุศลธรรมเจริญขึ้น สิ่งนั้นก็ควรส้องเสพ** ธรรมที่ควรส้องเสพนั้น คือที่**มีวิตก** (ความตรึก) **มีวิจาร** (ความตรอง) ; ที่ไม่มีวิตกวิจาร; ที่ไม่วิตก วิจาร แต่ประณีตขึ้นไปกว่า (หมายถึงโสมนัสเป็นต้น อันเกิดเพราะ**เนกขัมมะ**บ้าง เพราะ**วิปัสสนา**บ้าง เพราะ**อนุสสติ**บ้าง เพราะ**ปฐมฌาน** เป็นต้นบ้าง-อรรถกถา) ภิกษุปฏิบัติอย่างนี้ ชื่อว่าปฏิบัติข้อปฏิบัติที่สมควร ที่ให้ถึงความดับส่วนแห่งความกำหนดหมายกิเลสเป็นเหตุให้เนิ่นช้า

๗ ถาม: ภิกษุปฏิบัติอย่างไร จึงชื่อว่าปฏิบัติเพื่อสำรวมปาฏิโมกข์ (ศีลที่เป็นใหญ่เป็นประธาน)

ตอบ: **ความประพฤติทางกาย** (กายสมาจาร) **ความประพฤติทางวาจา** (วจีสมาจาร) **และการแสวงหา** (ปริเยสนา) อย่างหนึ่งควรส้องเสพ อีกอย่างหนึ่งไม่ควรส้องเสพ คือ เมื่อส้องเสพความประพฤติทางกาย เป็นต้น

อย่างใดอย่างหนึ่ง กุศลธรรมเสื่อมไป อกุศลธรรมเจริญขึ้น สิ่งนั้นก็ไม่ควรส้องเสพ ; ถ้าอกุศลธรรมเสื่อมไป กุศลธรรมเจริญขึ้น สิ่งนั้นก็ควรส้องเสพ ภิกษุผู้ปฏิบัติอย่างนี้ชื่อว่าปฏิบัติเพื่อสำรวมปาฏิโมกข์

๘ **ถาม:** **ภิกษุปฏิบัติอย่างไร จึงชื่อว่าปฏิบัติเพื่อสำรวมอินทรีย์** (คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ)

ตอบ: **อารมณ์ที่พึงรู้แจ้งทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นั้น มี ๒ อย่าง อย่างหนึ่งควรส้องเสพ อีกอย่างหนึ่งไม่ควรส้องเสพ** (พอตรัสถึงเพียงนี้ ท้าวสักกะก็กราบทูลว่า เข้าใจความหมายว่า ที่ไม่ควรส้องเสพและควรส้องเสพนั้น กำหนดด้วย เมื่อส้องเสพแล้วอกุศลธรรมหรือกุศลธรรมจะเจริญกันแน่)

๙ **ถาม:** สมณพราหมณ์ทั้งปวง มีวาทะ มีศีล มีฉันทะ มีจุดหมายปลายทาง อย่างเดียวกันใช่หรือไม่

ตอบ: ไม่ใช่ เพราะโลกมีธาตุเป็นอเนก มีธาตุต่าง ๆ กัน สัตว์ยึดถือธาตุอันใด ก็กล่าว เพราะความยึดถือธาตุนั้นว่า นี้แลจริง อย่างอื่นเป็นโมฆะ

๑๐ **ถาม:** สมณพราหมณ์ทั้งปวง มีความสำเร็จ มีความปลอดโปร่งจากกิเลสเครื่องยึด (โยคักเขมี) เป็นพรหมจารีมีที่สุดล่วงส่วน ใช่หรือไม่ (คำว่า ล่วงส่วน หมายความว่า เด็ดขาด ไม่กลับกำเริบหรือแปรปรวนอีก)

ตอบ: ไม่ใช่ จะมีความสำเร็จ เป็นต้น ล่วงส่วน ก็เฉพาะผู้ที่พ้นแล้วจากตัณหา (ความทะยานอยาก) เท่านั้น

ท้าวสักกะจึงกราบทูลว่า ตัณหาอันทำให้หวั่นไหว เป็นโรค เป็นหัวฝี เป็นลูกศร ย่อมฉุดคร่าบุรุษเพื่อให้เกิดในภพนั้นๆ ถึงความสูงบ้าง ต่ำบ้าง ครั้นแล้วได้แสดงความพอใจที่พระผู้มีพระภาคทรงตอบปัญหาแก้ความสงสัยได้ เท่าที่เคยไปถามสมณพราหมณ์เหล่าอื่นแทนที่จะตอบ กลับมาย้อนถามว่า เป็นใคร ครั้นรู้ว่าเป็นท้าวสักกะก็กลับถามปัญหายิ่งๆขึ้นว่า ทำกรรมอะไรไว้จึงเกิดเป็นท้าวสักกะ ท้าวสักกะก็ตอบไปตามที่ได้ฟัง ที่เล่าเรียนมา สมณพราหมณ์เหล่านั้น ก็อิ่มเอิบใจ ว่าได้เห็นท้าวสักกะ ได้ถามปัญหา และท้าวสักกะได้ตอบแก่เรา กลายมาเป็นสาวกของข้าพระองค์ไป

ครั้นแล้วได้กล่าววาจาสุภาษิตอีกหลายประการ ในที่สุดได้เอามือลูบแผ่นดิน แล้วเปล่งอุทานว่า **นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส** รวม ๓ ครั้ง

หมายเหตุ: พระสูตรนี้ มีท่วงทำนอง **จะแก้ความเคารพบูชาเทวดาสำคัญๆ** เช่น พระอินทร์หรือท้าวสักกะของบุคคลส่วนใหญ่ โดยชี้ให้เห็นว่าในพระพุทธศาสนา **เทวดาเหล่านั้น ยังต่ำกว่าพระพุทธเจ้า** ผู้มีพระปัญญาตรัสรู้ เท่ากับเป็นหลักการอันหนึ่งที่แสดงว่า **ท่านผู้เป็นพุทธะ เป็นผู้ตรัสรู้หมดกิเลส มีความบริสุทธิ์สะอาดสูงกว่าเทวดาทั้งปวง**

๙. มหาสติปัฏฐานสูตร
สูตรว่าด้วยการตั้งสติอย่างใหญ่

พระผู้มีพระภาคประทับ ณ นิคม ชื่อกัมมาสธัมมะ แคว้นกุรุ ตรัสสอนภิกษุทั้งหลายว่าหนทางเป็นที่ไปอันเอกเพื่อความบริสุทธิ์ของสัตว์ เพื่อก้าวล่วงความโศก ความคร่ำครวญ เพื่อให้ความทุกข์กายทุกข์ใจตั้งอยู่ไม่ได้ เพื่อบรรลุธรรมที่ถูกต้อง เพื่อทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน คือการตั้งสติ ๔ อย่าง ได้แก่

๑ ตั้งสติกำหนด**พิจารณากายในกาย** (กายส่วนย่อยในกายส่วนใหญ่[๑])

๒ ตั้งสติกำหนด**พิจารณาเวทนาในเวทนา** (ความรู้สึกอารมณ์ส่วนย่อยในความรู้สึกอารมณ์ส่วนใหญ่)

๓ ตั้งสติกำหนด**พิจารณาจิตในจิต** (จิตส่วนย่อยในจิตส่วนใหญ่ คือจิตดวงใดดวงหนึ่ง ในจิตที่เกิดขึ้นดับไปมากดวง)

๔ ตั้งสติกำหนด**พิจารณาธรรมในธรรม** (ธรรมส่วนย่อยในธรรมส่วนใหญ่)

การพิจารณากายแบ่งออกเป็น ๖ ส่วน

๑ พิจารณากำหนดลมหายใจเข้าออก **(อานาปานบรรพ)**

๒ พิจารณาอิริยาบถของกาย เช่น ยืน เดิน นั่ง นอน **(อิริยาปถบรรพ)**

---

[๑] การอธิบายไว้ในวงเล็บอย่างนี้ เป็นไปตามบาลีพุทธภาษิต ในพระไตรปิฎก เล่ม ๑๙ หน้า ๔๐๘ เช่นคำว่า พิจารณากายในกาย เพียงพิจารณาลมหายใจเข้าออก ก็ถือว่าลมหายใจเป็นกายอีกอย่างหนึ่ง ลมหายใจจึงเป็นกายส่วนย่อยในกายส่วนใหญ่

๓ พิจารณารู้ตัวในความเคลื่อนไหว เช่น ก้าวไป ก้าวมา คู้แขน เหยียดแขน กิน ดื่ม เป็นต้น **(สัมปชัญญบรรพ)**

๔ พิจารณาความน่าเกลียดของร่างกาย ซึ่งแบ่งออกเป็นส่วนย่อยต่างๆ มีผม ขน เป็นต้น **(ปฏิกูลมนสิการบรรพ)**

๕ พิจารณาร่างกายโดยความเป็นธาตุ **(ธาตุบรรพ)**

๖ พิจารณาร่างกายที่เป็นศพ มีลักษณะต่างๆ ๙ อย่าง **(นวสีวถิกาบรรพ)**

การพิจารณาเวทนา(ความรู้สึกอารมณ์) ๙ อย่าง

๑ สุข
๒ ทุกข์
๓ ไม่ทุกข์ไม่สุข
๔ สุขประกอบด้วยอามิส (เหยื่อล่อมีรูป เสียง เป็นต้น)
๕ สุขไม่ประกอบด้วยอามิส
๖ ทุกข์ประกอบด้วยอามิส
๗ ทุกข์ไม่ประกอบด้วยอามิส
๘ ไม่ทุกข์ไม่สุขประกอบด้วยอามิส
๙ ไม่ทุกข์ไม่สุขไม่ประกอบด้วยอามิส

การพิจารณาจิต ๑๖ อย่าง

๑ จิตมีราคะ
๒ จิตปราศจากราคะ
๓ จิตมีโทสะ
๔ จิตปราศจากโทสะ

๕ จิตมีโมหะ

๖ จิตปราศจากโมหะ

๗ จิตหดหู่

๘ จิตฟุ้งสร้าน

๙ จิตใหญ่ (จิตในฌาน)

๑๐ จิตไม่ใหญ่ (จิตที่ไม่ถึงฌาน)

๑๑ จิตมีจิตอื่นยิ่งกว่า

๑๒ จิตไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า

๑๓ จิตตั้งมั่น

๑๔ จิตไม่ตั้งมั่น

๑๕ จิตหลุดพ้น

๑๖ จิตไม่หลุดพ้น

การพิจารณาธรรมแบ่งออกเป็น ๕ ส่วน

๑ พิจารณาธรรมที่กั้นจิตมิให้บรรลุสมาธิ ที่เรียกว่านีวรณ์ ๕ **(นีวรณบรรพ)**

๒ พิจารณาขันธ์ ๕ คือ รูป, เวทนา, สัญญา, สังขาร, วิญญาณ **(ขันธบรรพ)**

๓ พิจารณาอายตนะภายใน ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ **(อายตนบรรพ)**

๔ พิจารณาธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้ ๗ ที่เรียกว่า โพชฌงค์ **(โพชฌงคบรรพ)**

๕ พิจารณาอริยสัจจ์ ๔ **(สัจจบรรพ)**

อนึ่ง การพิจารณากาย, เวทนา, จิต, ธรรม ทั้งสี่ข้อนี้ นอกจากมีรายการพิเศษดังกล่าวมาแล้ว ยังมีรายการพิจารณาที่ตรงกันอีก ๖ ประการ คือ

๑ ที่อยู่ภายใน
๒ ที่อยู่ภายนอก
๓ ที่อยู่ทั้งภายในภายนอก
๔ ที่มีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา
๕ ที่มีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา
๖ ที่มีทั้งความเกิดขึ้นและความเสื่อมไปเป็นธรรมดา

อานิสงส์สติปัฏฐาน

ครั้นแล้วทรงสรูปผลของการปฏิบัติ ในการตั้งสติ ๔ อย่างนี้ว่า จะเป็นเหตุให้ได้บรรลุผลอย่างใดอย่างหนึ่ง คือบรรลุอรหัตตผลในปัจจุบัน ถ้ายังมีเชื้อเหลือ ก็จะได้บรรลุความเป็นพระอนาคามี (ผู้ไม่กลับมาเกิดในโลกนี้อีก) ภายใน ๗ ปี หรือลดลงมาโดยลำดับถึงภายใน ๗ วัน

(หมายเหตุ พระสูตรนี้ ลงกันได้กับพระอภิธรรมปิฎก ปริจเฉท ๙ ในเล่ม ๘ โปรดอ่านประกอบกัน - ผู้รวบรวม)

ซากพระเจดีย์ขนาดใหญ่ที่โสมบุรี ราชศาลี บังคลาเทศ

ถ้ำอชันตา ถ้ำพุทธศาสนาล้วนๆ ที่เมืองออรังคบาต แคว้นอัสสกะ ปัจจุบันตั้งอยู่ในรัฐมหาราษฎร์ อินเดียภาคตะวันตกตอนใต้ของประเทศ สร้างเมื่อ พ.ศ.๓๕๐ ถึง พ.ศ. ๑๒๐๐ โดยเจาะภูเขาทั้งลูกเป็นวัด ด้วยศรัทธาอันมั่นคงต่อพระศาสนา ใช้เวลาก่อสร้าง ๘๕๐ ปี ปัจจุบันถูกยึดครองโดยชาวฮินดู

๑๐. ปายาสิราชัญญสูตร
สูตรว่าด้วยพระเจ้าปายาสิ

เหตุการณ์เกิดขึ้นในแคว้นโกศล พระกุมารกัสสป พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประมาณ ๕๐๐ รูป จาริกไปในแคว้นนั้น แวะพัก ณ ป่าไม้สีเสียด อันตั้งอยู่ทิศเหนือของเสตัพยนคร สมัยนั้นพระเจ้าปายาสิ (เป็นเพียงราชัญญะ คือ พระราชาที่มิได้อภิเษก) ได้รับพระราชทานจากพระเจ้าปเสนทิโกศลให้ครอบครองเสตัพยนคร

พระเจ้าปายาสิมีความเห็นผิดเกิดขึ้นว่า โลกอื่นไม่มี สัตว์เป็นอุปปาติกะ (เกิดใหญ่โตขึ้นทันที เช่น เทพ) ไม่มี ผลของกรรมดีกรรมชั่วไม่มี

เมื่อได้สดับกิตติศัพท์อันงามของ**พระกุมารกัสสป** พราหมณ์คฤหบดีทั้งหลายก็พากันเดินทางไปหาเป็นกลุ่มๆ **พระเจ้าปายาสิ**ทอดพระเนตรเห็นเช่นนั้น ตรัสถามทราบความก็เสด็จไปด้วย เมื่อผู้ที่ไปกล่าวสัมโมทนียกถาปราศรัยตามสมควรแล้ว พระเจ้าปายาสิก็ประกาศทิฏฐิของพระองค์ดังกล่าวแล้วแก่พระเถระ ซึ่งจะย่อคำโต้ตอบเป็นข้อ ๆ ดังต่อไปนี้

๑ *พระเถระถามว่า* ที่ทรงเห็นว่าโลกอื่นไม่มี เป็นต้นนั้น พระจันทร์พระอาทิตย์เป็นเทวดาหรือมนุษย์ ในโลกนี้หรือโลกอื่น ตรัสตอบว่า พระจันทร์พระอาทิตย์อยู่ในโลกอื่น มิใช่เทวดาหรือมนุษย์ในโลกนี้

๒ *ตรัสเล่าว่า* มีมิตรอำมาตย์ญาติสาโลหิตของพระองค์ที่ประพฤติชั่วมีประการต่างๆ เมื่อบุคคลเหล่านั้นเจ็บไข้ ซึ่งพระองค์

เห็นว่าจะไม่หายแน่ ก็เสด็จไปหา และสั่งว่า ถ้าไปตกนรก เพราะประพฤติชั่วตามคำของสมณพราหมณ์แล้ว ขอให้กลับมาบอก พวกเหล่านั้นรับคำแล้ว ก็ไม่มีใครมาบอกเลย พระองค์จึงไม่เชื่อโลกอื่นมี *พระเถระกล่าวว่า เปรียบเหมือนโจรที่ทำผิดราชบุรุษจับได้ ก็นำตระเวนไปสู่ที่ประหารชีวิต โจรเหล่านั้นจะขอผัดผ่อนให้ไปบอกพวกพ้องก่อนจะได้หรือไม่* ตรัสตอบว่า ไม่ได้ พระเถระจึงกล่าวว่า พวกที่ทำชั่วก็เช่นกัน ถ้าไปตกนรก ก็คงไม่ได้รับอนุญาตจากนายนิรยบาลให้มาบอก

๓ *ตรัสเล่าว่า* พระองค์เคยสั่งคนที่ทำความดีว่า ถ้าตายได้ไปสู่สุคติโลกสวรรค์ เพราะประพฤติดีตามคำของสมณพราหมณ์แล้ว ขอให้กลับมาบอก พวกนั้นรับคำ ก็ไม่มีใครมาบอกเลย พระองค์จึงไม่เชื่อว่าโลกอื่นมี *พระเถระทูลว่า เปรียบเหมือนคนตกลงไปในหลุมอุจจาระมิดศีรษะ พระองค์สั่งให้ราชบุรุษช่วยยกขึ้นจากหลุมนั้น เอาซี่ไม้ไผ่ปาดอุจจาระออก ทำความสะอาดหมดจดแล้ว นำพวงมาลัยเครื่องลูบไล้และผ้ามีราคาแพงมาให้นุ่งห่ม พาขึ้นสู่ปราสาท บำเรอด้วยกามคุณ ๕ บุรุษนั้นจะอยากลงไปอยู่ในหลุมอุจจาระอีกหรือไม่* ตรัสตอบว่า ไม่อยาก ถามว่า เพราะเหตุไร ตรัสตอบว่า เพราะหลุมอุจจาระไม่สะอาด มีกลิ่นเหม็น ปฏิกูล พระเถระทูลว่า มนุษย์ก็เป็นผู้ไม่สะอาด มีกลิ่นเหม็น ปฏิกูล สำหรับเทวดาทั้งหลายพวกทำความดีที่ไปสู่สุคติโลกสวรรค์ จะกลับมาบอกอย่างไร

๔ *ตรัสเล่าว่า* พระองค์เคยสั่งคนที่ทำความดีว่า สมณพราหมณ์บางพวกกล่าวว่า ผู้ทำความดีจะไปสู่สุคติโลกสวรรค์ ถึงความเป็นสหายของเทพชั้นดาวดึงส์ เมื่อท่านทั้งหลายไปเกิดเช่นนั้นแล้ว ขอให้

กลับมาบอกด้วย พวกนั้นรับคำแล้ว ก็ไม่มีใครมาบอกเลย พระองค์จึงไม่เชื่อว่าโลกอื่นมี *พระเถระทูลว่า ร้อยปีของมนุษย์เป็นคืนหนึ่งกับวันหนึ่งของเทพชั้นดาวดึงส์* ๓๐ ราตรี เป็น ๑ เดือน, ๑๒ เดือน เป็น ๑ ปี, ๑ พันปีทิพย์ เป็นประมาณแห่งอายุของเทพชั้นดาวดึงส์ ผู้ทำความดีที่ไปเกิดในที่นั้นคิดว่า อีกสัก ๒-๓ วัน จะไปบอกพระเจ้าปายาสิ จะมาบอกได้หรือไม่ ตรัสตอบว่า มาไม่ได้ เพราะข้าพเจ้าคงตายไปนานแล้ว แต่ก็ใครบอกแก่ท่านเล่าว่า เทพชั้นดาวดึงส์มีอายุยืนขนาดนั้น ข้าพเจ้าไม่เชื่อเลย *พระเถระทูลว่า เปรียบเหมือนคนที่เสียจักษุแต่กำเนิด มองไม่เห็นอะไรเลย จึงกล่าวว่า สีดำ ขาว เขียว เหลือง แดง แสดไม่มี* คนที่เห็นสีเช่นนั้นก็ไม่มี ดวงดาว พระจันทร์ พระอาทิตย์ไม่มี ผู้เห็นดวงดาว พระจันทร์ พระอาทิตย์ก็ไม่มีเพราะข้าพเจ้าไม่รู้ไม่เห็น สิ่งนั้นจึงไม่มีดังนี้ ผู้นั้นจะชื่อว่ากล่าวชอบหรือไม่ ตรัสตอบว่า กล่าวไม่ชอบ พระเถระจึงทูลว่า พระองค์ที่ปฏิเสธเรื่องเทพชั้นดาวดึงส์ก็เป็นเช่นนั้น สมณพราหมณ์บางพวกที่เสพเสนาสนะป่าอันสงัด ไม่ประมาท ทำความเพียร ชำระทิพยจักษุ มองเห็นโลกนี้ โลกอื่นและสัตว์อุปปาติกะด้วยจักษุอันเป็นทิพย์ เหนือจักษุของมนุษย์มีอยู่ เรื่องของปรโลกพึงเห็นอย่างนี้ ไม่พึงเข้าใจว่าจะเห็นได้ด้วยตาเนื้อนี้

๕ *ตรัสเล่าว่า* พระองค์เคยเห็นสมณพราหมณ์ที่มีศีลมีธรรมอันงาม ใคร่มีชีวิต ไม่อยากตาย ใคร่ความสุข เกลียดทุกข์ จึงทรงคิดว่า ถ้าสมณพราหมณ์ผู้มีศีลมีธรรมอันงามเหล่านี้ รู้ตัวว่าตายไปแล้วจะดีกว่าชาตินี้ ก็ควรจะกินยาพิษ เชือดคอตาย ผูกคอตาย หรือโดดเหวตาย แต่เพราะไม่รู้ว่าตายไปแล้วจะดีกว่าชาตินี้ จึงรักชีวิต ไม่อยากตาย ใคร่ความสุข เกลียดทุกข์ ข้อนี้เป็นเหตุให้พระองค์ไม่ทรง

เชื่อว่า โลกอื่นมี สัตว์อุปปาติกะ (เกิดเติบโตขึ้นทันที) มีผลแห่งกรรมดีกรรมชั่วมี พระเถระทูลเปรียบเทียบถวายว่า พราหมณ์คนหนึ่งมีภริยา ๒ คน คนหนึ่งมีบุตรอายุ ๑๐ หรือ ๑๒ ปี อีกคนหนึ่งมีครรภ์จวนคลอด พราหมณ์นั้นถึงแก่กรรม มาณพผู้เป็นบุตรจึงพูดกับมารดาเลี้ยงว่า ทรัพย์สมบัติทั้งปวงนี้ ตกเป็นของข้าพเจ้าทั้งหมดของท่านไม่มีเลย ขอท่านจงมอบความเป็นทายาทของบิดาแก่ข้าพเจ้า นางพราหมณีผู้เป็นมารดาเลี้ยงตอบว่า เจ้าจงรอก่อนจนกว่าเราจะคลอด ถ้าคลอดเป็นชาย ก็จะได้ส่วนแบ่งส่วนหนึ่ง ถ้าเป็นหญิงแม้น้องหญิงนั้นก็จะตกเป็นของเจ้า[๑] แต่มาณพนั้นก็เซ้าซี้อย่างเดิม แม้ครั้งที่ ๒ แม้ครั้งที่ ๓ นางพราหมณีจึงถือมีดเข้าไปในห้อง ผ่าท้องเพื่อจะรู้ว่าเด็กในท้องเป็นชายหรือหญิง *เป็นการทำลายตัวเอง ทำลายชีวิต ทำลายเด็กในครรภ์ และทำลายทรัพย์สมบัติ เพราะเป็นผู้เขลาแสวงหาสมบัติโดยไม่แยบคาย จึงถึงความพินาศ สมณพราหมณ์ผู้มีศีล มีธรรมอันดี ที่เป็นบัณฑิต ย่อมไม่ชิงสุกก่อนสุก ย่อมรอจนกว่าจะสุก* สมณพราหมณ์เหล่านี้ดำรงชีวิตอยู่นานเพียงใด ผู้อื่นก็ได้ประสบบุญมากเพียงนั้น และท่านก็ปฏิบัติเพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวาและมนุษย์ทั้งหลาย

๖ *ตรัสแย้งต่อไปว่า* เคยตรัสสั่งให้ลงโทษโจรที่จับได้ โดยให้ใส่ลงไปในหม้อทั้งเป็น ปิดฝาแล้วเอาหนังสดรัด เอาดินเหนียวที่เปียกยาให้แน่น ยกขึ้นสู่เตาแล้วจุดไฟ เมื่อรู้ว่าผู้นั้นตายแล้ว ก็ให้

---

[๑] พึงสังเกตว่า วัฒนธรรมเกี่ยวกับการจัดมรดกตามคตินี้ หญิงไม่มีสิทธิอะไรในทรัพย์สินของบิดาเลย สุดแต่ชายผู้เป็นพี่จะจัด เพราะตัวเองก็ตกอยู่ในฐานะที่พี่ชายจะใช้สอย หรือถือเอาเป็นภริยาได้ (ถ้าเป็นน้องต่างมารดา)

ยกหม้อลง กะเทาะดินที่ยาออก เปิดฝาค่อยๆมองดู เพื่อจะได้เห็นชีวะของโจรนั้นออกไปก็ไม่เห็นเลย จึงทำให้ไม่เชื่อว่ามีโลกอื่น **พระเถระทูลถามว่า** ทรงระลึกได้หรือไม่ว่า เคยบรรทมหลับกลางวัน แล้วทรงฝันเห็นสวน ป่า ภูมิสถานและสระน้ำอันน่ารื่นรมย์หรือไม่ ตรัสว่าระลึกได้ ถามว่า ในสมัยนั้น คนค่อม คนหรือเด็กๆเฝ้าพระองค์อยู่ใช่หรือไม่ ตรัสตอบว่า ใช่ ถามว่า พวกเหล่านั้นเห็นชีวะของพระองค์เข้าออกหรือไม่ ตรัสตอบว่าไม่เห็น *พระเถระจึงทูลว่า คนมีชีวิตยังไม่เห็นชีวะของพระองค์ผู้ทรงพระชนมชีพอยู่เข้าออก เหตุไฉนพระองค์จะทรงเห็นชีวะของคนตายเข้าออกเล่า*

๗ ตรัสแย้งต่อไปว่า เคยตรัสสั่งให้ลงโทษโจรที่จับได้ ให้ชั่งน้ำหนักดูเมื่อเป็น แล้วให้เอาเชือกรัดคอให้ตายแล้วชั่งดูอีก ในขณะที่เป็นมีน้ำหนักเบากว่า อ่อนกว่า ใช้การงานได้ดีกว่าเมื่อตายแล้ว เหตุนี้จึงไม่ทรงเชื่อเรื่องโลกอื่น *พระเถระทูลถามว่า พึงชั่งก้อนเหล็กที่เผาไฟตลอดวัน ร้อนลุกโพลง กับก้อนเหล็กที่เย็นเทียบกันดู อย่างไหนจะเบากว่า อ่อนกว่า ใช้การงานได้ดีกว่า* ตรัสตอบว่า ก้อนเหล็กที่ประกอบกับธาตุไฟ ธาตุลม ร้อนลุกโพลง เบากว่า อ่อนกว่า ใช้การงานได้ดีกว่า พระเถระทูลตอบไปว่า **ร่างกายก็เหมือนกัน ประกอบด้วยอายุ (เครื่องสืบต่อหล่อเลี้ยง) ประกอบด้วยไออุ่น ประกอบด้วยวิญญาณ ก็เบากว่า อ่อนกว่าใช้การงานได้ดีกว่า**

๘ ตรัสแย้งต่อไปว่า เคยตรัสสั่งให้ลงโทษโจรที่จับได้ ให้ฆ่าโดยไม่กระทบกระทั่งผิว, หนัง, เนื้อ, เอ็น, กระดูก, เยื่อในกระดูก เพื่อจะดูชีวะออกไป (จากร่าง) เมื่อเขาทำอย่างนั้น และเมื่อโจรนั้นจะตายแน่ ก็สั่งจับให้นอนหงาย เพื่อจะดูชีวะออกไป ก็ไม่เห็นชีวะ ออก

ไป สั่งให้จับนอนตะแคงทีละข้าง ให้ยกขึ้น ให้เอาศีรษะลง ให้ใช้ฝ่ามือ, ก้อนดิน, ท่อนไม้, ศัสตราเคาะดู, ให้ดึงเข้า ให้ผลักออก ให้พลิกไปมา เพื่อจะดูชีวะออกไป ก็ไม่เห็นชีวะออกไป โจรนั้นมีตา หู จมูก ลิ้น มีรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ แต่ก็ไม่รู้สึกอายตนะนั้นๆ (คือ ไม่รู้สึกเห็นรูป ฟังเสียง ดมกลิ่น ลิ้มรส ถูกต้องโผฏฐัพพะ) **พระเถระทูลเปรียบเทียบถวายว่า** เปรียบเหมือนคนเป่าสังข์เดินทางไปชนบทชายแดนแห่งหนึ่ง เป่าสังข์ขึ้น ๓ ครั้ง แล้ววางสังข์ไว้บนดิน ชาวบ้านได้ยินเสียงสังข์ชอบใจก็พากันมารุมถามว่าเสียงอะไร เขาตอบว่าเสียงสังข์นั้น ชาวบ้านก็จับสังข์หงาย พร้อมทั้งพูดว่า *"สังข์เอ๋ยจงเปล่งเสียง"* แต่สังข์ก็ไม่เปล่งเสียง จึงจับคว่ำ จับตะแคง ยกขึ้น เอาหัวลง เอาฝ่ามือ, ก้อนดิน, ท่อนไม้, ศัสตราเคาะ ดึงเข้ามา ผลักออกไป จับพลิกไปมา เพื่อจะให้สังข์นั้นเปล่งเสียง สังข์นั้นก็ไม่เปล่งเสียง คนเป่าสังข์เห็นว่า คนเหล่านั้นเป็นคนบ้านนอก เป็นคนเขลาหาเสียงสังข์โดยไม่แยบคาย จึงหยิบสังข์ขึ้นมาเป่า ๓ ครั้งให้เห็นแล้วก็หลีกไป คนเหล่านั้นจึงรู้ว่า สังข์นี้ประกอบด้วยคน ประกอบด้วยความพยายาม ประกอบด้วยลม จึงเปล่งเสียงได้ ถ้าไม่ประกอบด้วยเหตุเหล่านั้น ก็เปล่งเสียงไม่ได้ *กายก็เช่นเดียวกัน ประกอบด้วยอายุ ประกอบด้วยไออุ่น ประกอบด้วยวิญญาณ* จึงก้าวเดิน ถอยหลัง ยืน นั่ง นอนได้ เห็นรูป ฟังเสียง ดมกลิ่น ลิ้มรส ถูกต้องโผฏฐัพพะ รู้ธรรมะ (อารมณ์ที่เกิดกับใจ) ได้ ถ้าไม่ประกอบด้วยสิ่งเหล่านั้น ก็ทำอะไรไม่ได้

๙ *ตรัสแย้งต่อไปว่า* เคยตรัสสั่งให้โทษโจรที่จับได้ โดยให้ตัดผิวหนัง, ตัดหนัง, เนื้อ, เอ็น, กระดูก, เยื่อในกระดูก เพื่อจะดูชีวะก็ไม่เห็นชีวะ จึงไม่ทรงเชื่อว่าโลกอื่นมี เป็นต้น *พระเถระทูล*

เปรียบเทียบถวายว่า มีชฎิล(นักบวชเกล้าผมเป็นเชิง) ผู้บูชาไฟรูปหนึ่งอยู่ในกุฎี มุงด้วยใบไม้ในป่า พวกเดินทางพักแรมชาวชนบทคณะหนึ่ง[๑] ออกเดินทางมาพักแรมคืน รอบอาศรมของชฎิลผู้บูชาไฟนั้นแล้วจากไป ชฎิลจึงเดินไปในที่ที่เขาพักแรมด้วยหวังว่าจะได้เครื่องใช้อะไรบ้างในที่นั้น (ที่เขาทิ้ง แต่อาจเป็นประโยชน์แก่ชฎิลผู้อยู่ป่า) เมื่อเข้าไปก็เห็นเด็กแดงๆคนหนึ่ง เป็นเด็กชายนอนหงายอยู่ จึงนำมาเลี้ยงไว้จนเติบโต มีอายุได้ ๑๐ ปี หรือ ๑๒ ปี ต่อมาชฎิลมีธุระที่จะต้องไปในชนบท จึงเรียกมาสั่งให้บูชาไฟ (คอยเอาไฟใส่ในกองไฟ) อย่าให้ดับได้ ถ้าไฟดับ มีดอยู่นี่ ไม้อยู่นี่ ไม้สีไฟอยู่นี่ จงจุดไฟให้ติด บูชาไฟต่อไป เมื่อสั่งเสร็จและไปแล้ว เด็กมัวเล่นเพลินไป ไฟก็ดับ เด็กคิดถึงคำสั่ง จึงเอามีดมาถากไม้สีไฟด้วยหวังจะได้ไฟ ก็ไม่ได้ไฟ จึงผ่าไม้สีไฟออกเป็น ๒ ซีก ๓ ซีก จนถึง ๒๐ ซีก ทำเป็นชิ้นๆ ใส่ครกตำ แล้วเอามาโรยที่ลมด้วยหวังจะได้ไฟ แต่ก็ไม่ได้ ชฎิลกลับมาเห็นเช่นนั้น ถามทราบความแล้ว จึงคิดว่า

เด็กนี้ยังอ่อน ไม่ฉลาด จะหาไฟโดยวิธีที่ไม่ถูกได้อย่างไร จึงเอาไม้สีไฟมาสีให้เด็กดูถึงวิธีทำไฟให้ติด *พระองค์ก็เช่นเดียวกัน ทรงหาโลกอื่นโดยวิธีที่ไม่ถูก* ในที่สุดได้แนะให้พระเจ้าปายาสิทรงสละความเห็นผิดนั้นเสีย

แต่พระเจ้าปายาสิทรงอ้างว่า ทรงสละไม่ได้ เพราะพระเจ้าปเสนทิโกศล และพระราชาในรัฏฐะอื่น ๆ ก็ทรงทราบกันทั่วไปว่าพระองค์มีความเห็นอย่างนี้ ก็จะพากันติเตียนได้ *พระกุมารกัสสปเถระจึงยกอุปมา* เพื่อจูงใจให้ทรงละความเห็นผิดนั้น ๆ แต่เมื่อยังไม่

---

[๑] อาจจะเป็นพวกเร่ร่อน กางเต็นท์พักแรมในที่ต่างๆ

ทรงยอม ก็ยกอุปมาอื่นอีก โดยนัยนี้เป็นอุปมา ๔ ข้อดังต่อไปนี้

๑ **เปรียบเหมือนพ่อค้าเกวียนหมู่ใหญ่** เดินทางจากภาคตะวันออกไปภาคตะวันตก แล้วได้แบ่งกองเวียนออกเป็น ๒ กอง กองละประมาณ ๕๐๐ เล่ม ให้ขบวนหนึ่งล่วงหน้าไปก่อน อีกขบวนหนึ่งจะตามไปภายหลัง ขบวนที่ล่วงหน้าไปก่อนถูกคนเดินสวนทางหลอกให้ทิ้งหญ้าทิ้งน้ำ เล่าว่าข้างหน้าฝนตกในทางกันดาร พุ่มไม้, หญ้า, ไม้และน้ำบริบูรณ์ หัวหน้ากองเกวียนหลงเชื่อจึงพาพวกไปตายหมดสิ้นเพราะทิ้งหญ้าทิ้งน้ำแล้วก็หาน้ำและหญ้าข้างหน้าไม่ได้ พวกไปทีหลังไม่ยอมเชื่อคนหลอก ไม่ยอมทิ้งหญ้าทิ้งน้ำ จึงเดินทางข้ามทางกันดารโดยสวัสดี แล้วเปรียบว่าพระองค์แสวงหาโลกอื่นโดยไม่แยบคาย จะพลอยให้คนที่เชื่อถือพากันถึงความพินาศไปด้วย เหมือนนายกองเกวียนคณะแรก

๒ **เปรียบเหมือนชายเลี้ยงหมูคนหนึ่ง** ไปสู่หมู่บ้านอื่น เห็นคูถ (อุจจาระ) แห้ง ที่เขาทิ้งไว้เป็นอันมากก็คลี่ผ้าห่มออก เอาคูถแห้งใส่แล้วห่อทูนเหนือศีรษะมา ในระหว่างทางฝนตก คูถนั้นก็ไหลเลอะเปรอะไป คนทั้งหลายจึงพากันติเตียนว่าเป็นบ้าหรือไปแบกห่อคูถมาทำไม เขากลับตอบว่า ท่านต่างหากเป็นบ้า เพราะของที่แบกมานี่เป็นอาหารของหมู พระองค์ก็เปรียบเหมือนอย่างนั้น ขอจงทรงสละความเห็นผิดนั้นเสียเถิด

๓ **เปรียบเหมือนนักเลงสกา ๒ คน** เล่นสกากัน คนหนึ่งยอมกลืนลูกโทษที่มาถึงตัว[๑] (หมายถึงลูกสกาที่จะทำให้แพ้) อีกคน

---

[๑] แสดงว่าลูกสกาเป็นแบบลูกเต๋า ในอรรถกถาแก้ว่า เล่นด้วยลูกสี่เหลี่ยม(ลูกเต๋า) ก็มี เล่นด้วยลูกขลุบ หรือลูกคลี (คูล) ก็มี การกลืนลูกสกา อาจเป็นเคล็ดให้ได้ชัยชนะเรื่อยๆ

หนึ่งบอกว่า ท่านชนะเรื่อยข้างเดียว ขอลูกสกาให้ข้าพเจ้าทำพิธีบ้าง คนชนะจึงส่งให้ไป นักเลงคนที่ ๒ จึงเอายาพิษทาลูกสกา เมื่อเล่นครั้งที่ ๒ นักเลงสกาคนแรกก็กลืนลูกโทษที่มาถึงนั้นอีก (และตายเพราะกลืนยาพิษเข้าไปด้วย) พระองค์ก็เปรียบเหมือนนักเลงสกา (ที่กลืนยาพิษไปกับลูกสกาด้วย) ขอจงทรงสละความเห็นผิดนั้นเสียเถิด

๔ **เปรียบเหมือนชาย ๒ คน ชวนกันไปยังชนบทเพื่อหาทรัพย์** ไปพบป่านในระหว่างทางก็ห่อป่านเดินทางไป ครั้นไป**พบด้าย**ที่ทอจากป่าน คนหนึ่งเห็นด้ายมีราคากว่าก็ทิ้งป่านห่อด้ายไป อีกคนหนึ่งไม่ยอมทิ้ง ด้วยถือว่าแบกมาไกลแล้ว ผูกรัดไว้ดีแล้ว โดยนัยนี้ **ไปพบผ้าเปลือกไม้ ผ้าฝ้าย, เหล็ก, โลหะ, ดีบุก, ตะกั่ว, เงิน, ทอง** คนหนึ่งทิ้งของเก่าถือเอาของใหม่ที่มีราคากว่า แต่อีกคนหนึ่งไม่ยอมทิ้ง ถือว่าแบกมาไกลแล้ว ผูกรัดไว้ดีแล้ว เมื่อกลับไปถึงบ้าน บุตร ภริยา เพื่อนฝูงของผู้แบกห่อป่าน ก็ไม่ชื่นชม แต่บุตร ภริยา เพื่อนฝูงของผู้แบกห่อทองกลับมา ต่างชื่นชม พระองค์จะเป็นอย่างผู้แบกห่อป่าน ขอจงทรงสละความเห็นผิดนั้นเสียเถิด

พระเจ้าปายาสิทรงเลื่อมใสในพระกุมารกัสสปเถระ สรรเสริญภาษิต ประกาศพระองค์เป็นอุบาสกถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดพระชนมชีพ แล้วทรงถามถึงวิธีบูชายัญ ซึ่งพระเถระก็ถวายคำแนะนำให้บูชาโดยไม่มีการฆ่าสัตว์ พระเจ้าปายาสิก็ทรงปฏิบัติตาม โดยให้มีการแจกทาน **(ทำงานสังคมสงเคราะห์)** แล้วเพิ่มของที่ให้ดีขึ้นโดยลำดับ

จบความย่อแห่งพระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๐

เล่มที่ ๑๑ ชื่อทีฆนิกาย ปาฏิกวัคค์ (เป็นสุตตันตปิฎก)

พระไตรปิฎกเล่มนี้ ยังอยู่ในประเภท *'ทีฆนิกาย'* คือ *'หมวดพระสูตรขนาดยาว'* และปาฏิกวัคค์ คือวรรคที่เริ่มต้นด้วยปาฏิกสูตร ในวรรคนี้มี ๑๑ สูตร ตามลำดับดังนี้

๑ **ปาฏิกสูตร** ว่าด้วย *'ชีเปลือยบุตรแห่งปาฏิกะ (ช่างทำถาด)'* ผู้คุยโอ่ยกตนเสมอด้วยพระพุทธเจ้า

๒ **อุทุมพริกสูตร**[๑] ว่าด้วย *'เหตุการณ์ในปริพพาชการาม ซึ่งพระนางอุทุมพริกาสร้างถวาย'* กล่าวถึงการโต้ตอบระหว่างพระพุทธเจ้ากับนิโครธปริพพาชก เรื่องนักบวช

๓ **จักกวัตติสูตร**[๒] ว่าด้วย *'พระเจ้าจักรพรรดิ์'* และความเสื่อมความเจริญแห่งศีลธรรม และเรื่องพระเมตไตรยพุทธเจ้า

๔ **อัคคัญญสูตร** ว่าด้วย *'บุคคลผู้เลิศกว่าคนอื่น'* ด้วยความรู้และความประพฤติ แสดงถึงเรื่องวรรณะ หรือชั้นแห่งบุคคล ๔ ประเภท รวมทั้งที่มาเดิมของโลก ซึ่งเป็นต้นเรื่องของวรรณะ ๔

๕ **สัมปสาทนียสูตร** ว่าด้วย *'คุณธรรมที่น่าเลื่อมใส'* กล่าวถึงคำพรรณนาพระคุณอันน่าเลื่อมใสของพระพุทธเจ้า ซึ่งพระสาริบุตรได้กราบทูลพระผู้มีพระภาค

๖ **ปาสาทิกสูตร** ว่าด้วย *'พระธรรมเทศนาที่น่าเลื่อมใส'* กล่าวถึงธรรมวินัยที่กล่าวไว้ไม่ดี และที่กล่าวไว้ดี พร้อมทั้งข้อปฏิบัติของสาวก

---

[๑] ฉบับยุโรป ชื่อ อุทุมพริก สีหนาทสูตร

[๒] ฉบับยุโรป ชื่อ จักกวัตติ สีหนาทสูตร

๗ ลักขณสูตร ว่าด้วย *'มหาปุริสลักษณะ'* ๓๒ ประการ พร้อมด้วยเหตุผลที่ให้เกิดลักษณะนั้น ๆ

๘ สิงคาลกสูตร[๑] ว่าด้วย *'สิงคาลกมาณพ'* ส่วนใหญ่เป็นการสอนธรรมะของผู้ครองเรือน และเรื่องทิศ ๖ ที่อุปมาด้วยบุคคล ๖ ประเภท

๙ อาฏานาฏิยสูตร ว่าด้วย *'การรักษาในอาฏานาฏานคร'* ซึ่งท้าวจาตุมหาราชกราบทูลพระผู้มีพระภาค

๑๐ สังคีติสูตร ว่าด้วย *'การร้อยกรองหรือสังคายนาคำสอน'* พระสาริบุตรได้แสดงธรรมเป็นตัวอย่างในการจัดประเภทคำสอนของพระพุทธเจ้าให้เป็นหมวดหมู่ ซึ่งเป็นแบบอย่างของการสังคายนาในภายหลัง

๑๑ ทสุตตรสูตร ว่าด้วย *'หมวดธรรมอันยิ่งขึ้นไปจนถึงสิบ'* เป็นการแสดงธรรมของพระสาริบุตร จำแนกธรรมหมวดหนึ่ง หมวดสอง จนถึงหมวดสิบ ซึ่งเป็นตัวอย่างแห่งการร้อยกรองพระธรรมวินัยได้ดี เช่น สังคีติสูตร

---

[๑] ฉบับยุโรป ชื่อ สิงคาโลวาทสูตร สูตรว่าด้วยการประทานโอวาทแก่มาณพชื่อสิงคาลกะ

ขยายความ

๑. ปาฏิกสูตร
สูตรว่าด้วยชีเปลือยบุตรแห่งปาฏิกะ (ช่างทำถาด)

พระผู้มีพระภาคประทับ ณ นิคมชื่ออนุปปิยะ แคว้นมัลละ เช้าวันหนึ่งเสด็จออกบิณฑบาต **แต่ยังเช้าอยู่ จึงเสด็จแวะ**ไปยังอาราม ของภัคควโคตรปริพพาชก ตรัสสนทนากับภัคควโคตรปริพพาชก ผู้ทูลถามเรื่อง**บุตรลิจฉวีชื่อสุนักขัตตะ ผู้เข้ามาบวชแล้วสึกไป** โดยให้เหตุผลว่า

๑ ตนจะไม่อยู่อุทิศพระผู้มีพระภาคต่อไป

๒ **เพราะพระผู้มีพระภาคไม่ทรงแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ให้ดู**[๑]

๓ เพราะไม่ทรงบัญญัติสิ่งที่เป็นเลิศ (ไม่ชี้สิ่งประเสริฐสุด หรือสิ่งที่เป็นต้นเดิมของสิ่งทั้งหลายว่า ได้แก่อะไร)

ซึ่งพระผู้มีพระภาคได้ตรัสเล่าว่า ในข้อ ๑ พระองค์ได้ตรัสถามเขาว่า พระองค์ได้เคยขอร้องให้เขามาอยู่อุทิศพระองค์[๒] หรือว่าเขาเคยเข้ามากราบทูลว่า จะอยู่อุทิศพระองค์บ้างหรือเปล่า เขาตอบว่าเปล่า เมื่อเป็นเรื่องเปล่า จึงมิใช่เรื่องที่ใครจะบอกเลิกใคร

ในข้อ ๒ ตรัสถามเขาว่า พระองค์เคยตรัสหรือไม่ว่าจงมาอยู่อุทิศพระองค์เถิด แล้วพระองค์จะทรงแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ให้ดู ก็ตอบว่า เปล่า ตรัสถามต่อไปว่า ถ้าแสดงฤทธิ์ให้ดูหรือไม่แสดงก็ตาม จะทำให้สิ้นทุกข์ได้หรือไม่ ตอบว่า ไม่ทำให้สิ้นทุกข์ได้ จึงตรัสว่า ถ้าอย่างนั้น การแสดงฤทธิ์จะทำอะไรได้

---

[๑] แสดงว่าสมัยพุทธกาลก็ยังมีคนติดปาฏิหาริย์ อันไม่ใช่ทางพ้นทุกข์ด้วยเหมือนกัน-ผู้รวบรวม

[๒] เป็นสำนวน หมายความว่า มาบวช

ในข้อ ๓ ตรัสถามเขาว่า พระองค์เคยตรัสหรือไม่ว่าจงมาอยู่อุทิศพระองค์เถิด แล้วพระองค์จะทรงบัญญัติสิ่งที่เลิศแก่เขา เขาตอบว่าเปล่า **ตรัสถามต่อไปว่า จะบัญญัติสิ่งที่เลิศหรือไม่ก็ตาม จะทำให้สิ้นทุกข์ได้หรือไม่** ตอบว่า ไม่ทำให้สิ้นทุกข์ได้ จึงตรัสว่า ถ้าอย่างนั้นการบัญญัติสิ่งที่เลิศจะทำอะไรได้ อนึ่งได้ตรัส (เป็นเชิงทบทวนความทรงจำ) ว่า สุนักขัตตะเคยกล่าวพรรณนาคุณพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ไว้เป็นอเนกประการในวัชชีคาม

เรื่องชีเปลือยชื่อโกรักขัตติยะ

ตรัสเล่าต่อไปว่า เคยตรัสแก่สุนักขัตตลิจฉวีบุตร ถึงชีเปลือยชื่อโกรักขัตติยะ ผู้ประพฤติวัตรดั่งลูกสุนัข คือลงคลาน ๔ เท้า กินอาหารที่ตกอยู่บนพื้นดิน ด้วยใช้ปากงับ (ไม่ใช้มือหยิบเข้าปาก) ว่าจะตายด้วยโรคท้องอืดในวันที่ ๗ แล้วถูกนำไปทิ้งในป่าช้า ซึ่งมีกอหญ้าคมบาง สุนักขัตตลิจฉวีจึงไปหาชีเปลือยชื่อโกรักขัตติยะ เล่าคำของเราให้ฟัง แล้วแนะให้บริโภคอาหารพอประมาณ ดื่มน้ำพอประมาณเพื่อจะให้ถ้อยคำของเราคลาดเคลื่อน ครั้นในวันที่ ๗ ชีเปลือยนั้นก็ตายและถูกนำไปทิ้งไว้ในป่าช้า ซึ่งมีกอหญ้าคมบาง เราจึงย้อนถามสุนักขัตตลิจฉวีว่า ที่เป็นอย่างนี้ ชื่อว่าเราแสดงอิทธิปาฏิหาริย์แล้วหรือยัง สุนักขัตตลิจฉวีก็รับว่าแสดงแล้ว

เรื่องชีเปลือยชื่อกฬารมัชฌกะ

ตรัสเล่าถึงชีเปลือยชื่อกฬารมัชฌกะ ผู้เลิศด้วยลาภ ยศ อาศัยอยู่ในวัชชีคาม ใกล้กรุงเวสาลี เป็นผู้ถือข้อปฏิบัติ ๗ ประการ คือ

๑ เปลือยกาย
๒ ประพฤติพรหมจรรย์ ไม่เสพเมถุนธรรม
๓ ดื่มสุรา และกินเนื้อสัตว์ตลอดชีวิต ไม่กินข้าวสุก ขนมสด
๔ ไม่ล่วงเกินอุเทนเจดีย์ ซึ่งตั้งอยู่ทิศบูรพา (ตะวันออก)
๕ ไม่ล่วงเกินโคตรมกเจดีย์ ซึ่งตั้งอยู่ทิศทักษิณ (ใต้)
๖ ไม่ล่วงเกินสัตตัมพเจดีย์ ซึ่งตั้งอยู่ทิศประจิม (ตะวันตก)
๗ ไม่ล่วงเกินพหุปุตตกเจดีย์ ซึ่งตั้งอยู่ทิศอุดร (เหนือ) ของกรุงเวสาลี[๑]

เราเคยกล่าวกะสุนักขัตตลิจฉวีว่ากฬารมัชฌกะ จะนุ่งผ้า มีภริยา กินข้าวสุก ขนมสด (เพิ่มขึ้นจากสุรา และเนื้อสัตว์) ล่วงเกินเจดีย์ทั้งปวงในกรุงเวสาลี เสื่อมจากยศและตาย เหตุการณ์ก็เป็นจริงดั่งที่เรากล่าว เราจึงถามสุนักขัตตลิจฉวีว่าที่เป็นอย่างนี้ ชื่อว่าเราแสดงอิทธิปาฏิหาริย์แล้วหรือยัง สุนักขัตตลิจฉวีก็รับว่าแสดงแล้ว

เรื่องชีเปลือยชื่อปาฏิกบุตร

ตรัสเล่าถึงชีเปลือยชื่อปาฏิกบุตร ผู้เลิศด้วยลาภ ยศ อาศัยอยู่ในวัชชีคาม ใกล้กรุงเวสาลี ชีเปลือยผู้นี้เปล่งวาจาในท่ามกลางบริษัทว่า พระสมณโคดมเป็นญาณวาทะ (ผู้กล่าวรับรองญาณความรู้) ตนก็เป็นญาณวาทะ ควรจะแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ด้วยกันได้ พระสมณโคดมมาครึ่งทาง ตนจะไปครึ่งทาง พระสมณโคดมแสดงอิทธิปาฏิหาริย์กี่อย่าง ตนก็จะแสดงเพิ่มขึ้นเป็นทวีคูณ เมื่อสุนักขัตตลิจฉวีมาเล่าให้ฟัง เราจึงกล่าวชีเปลือยชื่อปาฏิกบุตรไม่ละทิ้งถ้อยคำนั้นความคิดนั้น

[๑] เรื่องนี้มีประโยชน์ทางภูมิศาสตร์ จึงนำรายละเอียดมาลงไว้ด้วย

ไม่สละความเห็นนั้น ก็ไม่ควรมาอยู่ต่อหน้าเรา ถ้าขืนมาศีรษะก็จะแตก สุนักขัตตลิจฉวีขอให้เรารักษาถ้อยคำที่เราพูดไว้ เราจึงให้สุนักขัตตลิจฉวีไปบอกแก่ชีเปลือยชื่อปาฏิกบุตร เช้าวันรุ่งขึ้น เมื่อกลับจากบิณฑบาตในกรุงเวสาลี เราจึงเข้าไปพักกลางวันในอารามของชีเปลือยชื่อปาฏิกบุตร สุนักขัตตลิจฉวีก็รีบเที่ยวไปบอกพวกกษัตริย์ลิจฉวี รวมทั้งพราหมณมหาศาล[๑] คฤหบดีมหาศาล และสมณพราหมณ์เจ้าลัทธิต่างๆให้รีบไปดูการแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ระหว่างเรากับชีเปลือยชื่อปาฏิกบุตร

เมื่อชีเปลือยชื่อปาฏิกบุตรทราบว่ามีคนมาประชุมเพื่อจะคอยดูก็ตกใจกลัว จึงเดินทางไปยังอารามของปริพพาชกชื่อติณฑุกขานุ (ตอไม้มะพลับ) พวกบริษัทก็ไปตาม พูดขอร้องให้ไปแสดงตัว ชีเปลือยผู้นั้นก็พูดว่า จะไป แต่กระเสือกกระสนอยู่ในที่นั้น ลุกขึ้นไม่ได้ มหาอำมาตย์ของเจ้าลิจฉวีไปตาม เขาก็พูดอย่างนั้น แต่ลุกขึ้นไม่ได้ ชาลิยะศิษย์ของปริพพาชกผู้ใช้บาตรไม้ จึงไปตาม และพูดว่าอย่างเจ็บ ๆ แต่ก็ไม่สำเร็จ ชีเปลือยไม่ยอมแสดงตัว เราจึงแสดงธรรมแก่บริษัทที่ไปประชุมนั้นแล้วกลับที่พัก และเราได้ถามสุนักขัตตลิจฉวีว่า ที่เป็นอย่างนี้ ชื่อว่าเราแสดงอิทธิปาฏิหาริย์แล้วหรือยัง สุนักขัตตลิจฉวีก็รับว่าแสดงแล้ว

เรื่องของสิ่งที่เลิศหรือเป็นต้นเดิม (อัคคัญญะ)

ตรัสต่อไปว่า *"เรารู้จักสิ่งที่เลิศ รู้จักสิ่งที่เลิศยิ่งขึ้นไปกว่านั้น แต่รู้แล้วก็ไม่ยึดถือ เมื่อไม่ยึดถือ ก็รู้แจ้งนิพพานเฉพาะตน เมื่อรู้จึง*

---

[๑] คำว่า มหาศาล หมายความว่า มีทรัพย์มาก

ไม่ประสบความเสื่อม" ครั้นแล้วทรงแสดงสิ่งที่เลิศตามทัศนะของศาสนาอื่นต่อไปนี้

๑ สมณพราหมณ์บางพวกบัญญัติสิ่งที่เลิศอันเป็นคำสอนของอาจารย์ คือเรื่องที่พระอิศวร[๑] สร้าง (อิสสรกุตตะ) พระพรหมสร้าง (พรหมกุตตะ) *คือเมื่อโลกหมุนเวียนเปลี่ยนไป บางครั้งพรหมวิมานว่างไม่มีใคร ผู้ที่ไปเกิดในที่นั้นคนแรกก็นึกว่าตนเป็นมหาพรหมผู้ยิ่งใหญ่ ผู้ไปเกิดทีหลังก็นึกว่าตนเป็นผู้ที่มหาพรหมสร้างขึ้น* ต่อมาพวกเหล่านั้นมาเกิดในโลกนี้ ออกบวชบำเพ็ญเพียร ระลึกชาติได้ ก็เอาความเข้าใจสมัยที่เกิดในพรหมโลกนั้นมากล่าวว่า มีผู้สร้างและผู้ถูกสร้าง

๒ สมณพราหมณ์บางพวกบัญญัติสิ่งที่เลิศอันเป็นคำสอนของอาจารย์เกี่ยวกับเทพพวก ขิฑฑาปโทสิกะ (ผู้เสียหายหรือมีโทษเพราะการเล่น) คือเมื่อมาออกบวชบำเพ็ญเพียร ระลึกชาติได้ว่า ตนเคยเป็นเทพ *พวกขิฑฑาปโทสิกะ ต้องจุติ คือพ้นฐานะเดิม* **เพราะการเล่นสนุกสนาน** *จึงเห็นว่าเทวดาพวกอื่นเที่ยง พวกขิฑฑาปโทสิกะไม่เที่ยง*

๓ สมณพราหมณ์บางพวกบัญญัติสิ่งที่เลิศอันเป็นคำสอนของอาจารย์เกี่ยวกับเทพ พวกมโนปโทสิกะ (ผู้เสียหายหรือมีโทษเพราะคิดร้ายผู้อื่น) คือเมื่อมาออกบวชบำเพ็ญเพียร *ระลึกชาติได้ว่า ตนเคยเป็นเทพพวกมโนปโทสิกะ ต้องจุติ คือพ้นฐานะเดิม* **เพราะคิดร้ายผู้อื่น** *จึงเห็นว่าเทวดาพวกอื่นเที่ยง พวกมโนปโทสิกะไม่เที่ยง*

---

[๑] อรรถกถาแก้ว่า ได้แก่ พระพรหม เพราะคำว่า อิสสระ แปลว่า ผู้เป็นใหญ่ ในที่นี้ได้แปลตามศัพท์ที่น่าจะเป็นไปได้

๔ สมณพราหมณ์บางพวกบัญญัติสิ่งที่เลิศอันเป็นคำสอนของอาจารย์เกี่ยวกับการมีเป็นขึ้นเองโดยไม่มีเหตุ (อธิจจสมุปปันนะ) คือ เมื่อมาออกบวชบำเพ็ญเพียร ระลึกชาติได้ว่า ตนเคยมีสัญญาเกิดขึ้น ขณะเป็นอสัญญีสัตว์ ไม่มีสัญญา พอเกิดสัญญาขึ้นก็จุติ จึงระลึกได้สิ้นสุดลงเพียงเมื่อจะจุติเท่านั้น ย้อนหลังไปกว่านั้นไม่เห็นมีอะไร จึงเห็นว่าสิ่งต่างๆมีขึ้นเองโดยไม่มีเหตุ

(ข้อบัญญัติทั้งสี่นี้ เป็นทิฏฐิความเห็นที่มีมูลฐานมาจากความรู้เพียงเปลาะใดเปลาะหนึ่ง ไม่รู้ตลอดสาย ทำให้เข้าใจผิด ดูพรหมชาลสูตรประกอบ)

ครั้นแล้วตรัสเรื่องสุภวิโมกข์ (ซึ่งอรรถกถาอธิบายว่า การบำเพ็ญกสิณ คือการเพ่งรูปนิมิต แบบใช้สีเป็นอารมณ์) เมื่อจบพระพุทธดำรัส ภัคควโคตรปริพพาชกชื่นชมภาษิตของพระผู้มีพระภาค

(**หมายเหตุ**: เป็นอันทรงตอบข้อกล่าวหาของสุนักขัตตลิจฉวีที่ว่าไม่ทรงแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ และไม่แสดงสิ่งที่เลิศ หรือสิ่งที่เป็นต้นเดิมของสิ่งทั้งหลายว่าได้ทรงแสดงแล้วอย่างไร)

การทรมานตนของนักบวชอินดูบางลัทธิ

๒. อุทุมพริกสูตร
สูตรว่าด้วยเหตุการณ์ในปริพพาชการาม ซึ่งนางอุทุมพริกาสร้างถวาย

พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เขาคิชฌกูฏ ใกล้กรุงราชคฤห์ สันธานคฤหบดี[๑] ออกจากกรุงราชคฤห์จะไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคในเวลากลางวัน และแวะเข้าไปหานิโครธปริพพาชก ซึ่งกำลังอยู่กับบริษัทใหญ่ประมาณ ๓ พันคน กำลังกล่าวถ้อยคำ ที่เป็นเรื่องภายนอกของสมณะ (ติรัจฉานกถา) ด้วยเสียงอันดัง เมื่อเห็นสันธานคฤหบดีเข้ามา ก็สั่งกันและกันให้สงบเสียง เพราะคฤหบดีผู้นี้เป็นสาวกฝ่ายคฤหัสถ์ที่อยู่ในกรุงราชคฤห์คนหนึ่งของพระสมณโคดม และเป็นพวกที่ไม่ชอบเสียงดัง พรรณนาคุณของความเป็นผู้มีเสียงน้อย เมื่อรู้ว่าบริษัทมีเสียงน้อยก็จะพึงเข้ามาหา

เมื่อสันธานคฤหบดีเข้าไปหานิโครธปริพพาชก กล่าวสัมโมทนียกถาปราศรัยกันเสร็จแล้ว ก็กล่าวว่านักบวชลัทธิอื่น (อัญญเดียรถีย์ปริพพาชก) ที่ประชุมกัน ส่งเสียงอื้ออึงเป็นคนละอย่างกับพระผู้มีพระภาค ผู้เสพเสนาสนะอันสงัด

นิโครธปริพพาชกจึงตอบว่า พระสมณโคดมจะสนทนาโต้ตอบแสดงความสามารถทางปัญญากับใครได้ ปัญญาของพระสมณโคดม

---

[๑] สันธานคฤหบดีผู้นี้เป็นคนสำคัญ มีบริวารมาก เป็นอนาคามีบุคคล คือพระอริยบุคคลชั้นที่ ๓ รองลงมาจากพระอรหันต์ พระผู้มีพระภาคตรัสสรรเสริญ ปรากฏในพระไตรปิฎก เล่ม ๒๒ หน้า ๑๕๘ ว่าประกอบด้วยคุณธรรม ๖ อย่าง คือ มีความเลื่อมใสในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์อย่างไม่หวั่นไหว มีศีลอันประเสริฐ มีญาณความรู้อันประเสริฐ มีวิมุติความหลุดพ้นอันประเสริฐ

ถูกกำจัดเสียแล้วในเรือนว่าง จึงไม่กล้าก้าวลงสู่บริษัท ไม่ควรที่จะโต้ตอบ ได้แต่เสพเสนาสนะอันสงัด เหมือนโคตาบอดที่หนีไปอยู่ป่าลึกเสพเสนาสนะอันสงัด (โดยใจความว่า การที่เสพเสนาสนะอันสงัด ก็เพราะไม่มีปัญญาจะโต้ตอบกับใคร จึงต้องเลี่ยงหนีประชุมชน เหมือนโคตาบอดที่กลัวถูกทำร้าย ต้องหลบซ่อนตัวอยู่ในที่เปลี่ยว) ขอให้พระสมณโคดมมาสู่บริษัทนี้เถิด เราจะสนทนาด้วยสักปัญหาหนึ่ง จะหมุนเสียให้เหมือนหม้อเปล่าทีเดียว

พระผู้มีพระภาคได้ทรงสดับถ้อยคำสนทนาของทั้งสองฝ่ายด้วยพระโสตธาตุอันเป็นทิพย์ จึงเสด็จลงจากเขาคิชฌกูฏ เสด็จจงกรมในที่แจ้ง ริมฝั่งน้ำสุมาคธา นิโครธปริพพาชกเห็นเช่นนั้นก็เตือนบริษัทให้สงบเสียงแล้วกล่าวว่า ถ้าพระสมณโคดมเสด็จมา ตนจะถามปัญหาเรื่องธรรมะที่ทรงแสดงแก่สาวกให้มีความปลอดโปร่งใจในการประพฤติพรหมจรย์เบื้องต้น

๑ พระผู้มีพระภาคเสด็จมาหานิโครธปริพพาชก ได้รับการต้อนรับปราศรัยเป็นอันดี ได้รับนิมนต์ให้นั่งบนอาสนะ ส่วนนิโครธปริพพาชกนั่งบนอาสนะที่ต่ำกว่า[๑] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสไต่ถามว่าสนทนาอะไรค้างอยู่ ปริพพาชกจึงกราบทูลว่า พูดกันว่า ถ้าพระองค์เสด็จมา จะถามเรื่องธรรมที่แสดงแก่สาวก ให้มีความปลอดโปร่งใจในการประพฤติพรหมจรรย์เบื้องต้น ตรัสตอบว่า เป็นการยากที่ท่านผู้มีความเห็นอย่างอื่น มีความพอใจอย่างอื่น มีความประพฤติอย่างอื่น

---

[๑] มีหลายสูตรที่เจ้าสำนักปริพพาชกเชิญให้พระพุทธเจ้าประทับบนอาสนะแล้วตนเองนั่งบนอาสนะต่ำกว่า จะเป็นด้วยถือว่าทรงเป็นกษัตริย์หรืออย่างไร เป็นเรื่องที่น่าสังเกต เท่าที่ย่อมาแล้วมีโปฏฐปาทสูตร และปาฏิกสูตร ก่อนสูตรหน้านี้

มีอาจารย์อย่างอื่น จะเข้าใจได้ ท่านจงถามปัญหาในลัทธิอาจารย์ของท่านเอง อันเกี่ยวด้วยการเกลียดชังความชั่วโดยการบำเพ็ญตบะดีกว่า พวกปริพพาชกก็อื้ออึงขึ้น กล่าวกันว่า น่าอัศจรรย์ที่พระสมณโคดมเป็นผู้มีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก ไม่ตอบปัญหาในลัทธิของตนแต่กลับปวารณา (ขอให้ถาม) ในลัทธิของผู้อื่น

๒ นิโครธปริพพาชกสั่งให้ปริพพาชกเหล่านั้นสงบเสียงแล้วถามว่า พวกข้าพเจ้ามีวาทะเกลียดชังความชั่วโดยการบำเพ็ญตบะ (ตโปชิคุจฉวาทะ) ยึดความเกลียดชังความชั่วโดยใช้ตบะหรือความเพียรอยู่ ประพฤติอย่างไรจึงจะสมบูรณ์ อย่างไรจึงไม่สมบูรณ์ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสตอบตามลัทธิของเขา เช่น เปลือยกายยืนถ่ายอุจจาระปัสสาวะ และกินอาหารเลียมือที่เลอะอาหารแทนการล้าง เป็นต้น แล้วตรัสถามว่า ประพฤติอย่างนี้ ชื่อว่าบริบูรณ์หรือยัง ปริพพาชกกราบทูลว่า บริบูรณ์แล้ว แต่กลับตรัสว่า จะทรงชี้ข้อเศร้าหมองในการปฏิบัติอย่างนี้ที่ (ถือกันว่า) บริบูรณ์แล้วให้ฟัง

๓ ปริพพาชกถามว่า จะทรงชี้ข้อเศร้าหมองในการปฏิบัตินี้อย่างไร ตรัสตอบว่า

๑) การที่บำเพ็ญตบะแล้วอิ่มเอิบใจ เต็มความปรารถนาด้วยตบะนั้น

๒) ยกตน ข่มผู้อื่น เพราะตบะนั้น

๓) มัวเมา เพราะตบะนั้น

๔) ทำลาภสักการะและชื่อเสียงให้เกิด เพราะตบะนั้น แล้วอิ่มเอิบใจ เต็มความปรารถนาด้วยลาภสักการะและชื่อเสียงนั้น

๕) ยกตน ข่มผู้อื่น เพราะลาภสักการะและชื่อเสียงนั้น
๖) มัวเมา เพราะลาภสักการะและชื่อเสียงนั้น
๗) แบ่งแยกในเรื่องอาหารว่า นี้ชอบใจ นี้ไม่ชอบใจ อันไหนไม่ชอบใจก็เพ่งเล็ง ละทิ้ง อันไหนชอบก็ติดใจ ไม่เห็นโทษ
๘) บำเพ็ญตบะเพราะใคร่จะได้ลาภชื่อเสียง เพื่อให้พระราชา, มหาอำมาตย์, กษัตริย์, พราหมณ์, คฤหบดี, เดียรถีย์สักการะตน
๙) รุกรานสมณพราหมณ์บางพวกด้วยเรื่องการบริโภคพืช ผลไม้
๑๐) ริษยาและตระหนี่ในสกุล เมื่อเห็นสมณพราหมณ์บางพวกมีผู้สักการะเคารพนับถือ
๑๑) นั่งแสดงตนในทาง (ที่คนผ่านไปมา)
๑๒) พูดไม่ตรงความจริง ชอบว่าไม่ชอบ ไม่ชอบว่าชอบ
๑๓) เมื่อตถาคตหรือสาวกของตถาคตแสดงธรรมไม่ยอมรับปริยายที่ควรยอมรับ[๑]
๑๔) เป็นคนมักโกรธ และผูกโกรธ
๑๕) เป็นคนมักลบหลู่บุณคุณท่านและตีเสมอ
๑๖) เป็นคนมักริษยาและตระหนี่
๑๗) เป็นคนโอ้อวดและมีมายา
๑๘) เป็นคนกระด้างและดูหมิ่นท่าน
๑๙) มีความปรารถนาลามก ตกอยู่ใต้อำนาจของความปรารถนาลามก

---

[๑] ในพระพุทธศาสนา ถ้าใครกล่าวถูกตรงความจริง ก็ถือว่ากล่าวถูกต้อง ไม่มีการปฏิเสธความจริงเพียงเพราะผู้พูดเป็นคนศาสนาอื่น

๒๐) มีความเห็นผิด ประกอบด้วยความเห็นยึดส่วนสุด

๒๑) ยึดแต่ความเห็นของตน ถือมั่น สลัดยาก

แต่ละอย่างนี้เป็นความเศร้าหมองของผู้บำเพ็ญตบะ

ครั้นแล้วตรัสถามว่า การเกลียดชังความชั่วโดยบำเพ็ญตบะดังกล่าวมานี้ จะนับว่าเศร้าหมองหรือไม่ นิโครธปริพพาชกยอมรับว่าเป็นความเศร้าหมอง มีฐานะที่ผู้บำเพ็ญตบะบางคนอาจประกอบด้วยความเศร้าหมองครบทุกข้อ จึงไม่ต้องกล่าวถึง เพียงข้อใดข้อหนึ่ง (ว่าจะไม่มีใครไม่มีความเศร้าหมองนี้บ้างเลย)

๔ ต่อจากนั้นทรงแสดงการบำเพ็ญตบะที่บริสุทธิ์ คือที่ตรงกันข้ามกับ ๒๑ ข้อข้างต้น นิโครธปริพพาชกยอมรับว่าเป็นการเกลียดชังความชั่ว โดยบำเพ็ญตบะที่บริสุทธิ์ ถึงความเป็นยอดและเป็นสาระ แต่พระผู้มีพระภาคก็ตรัสว่า ยังไม่ใช่ถึงความเป็นยอดหรือสาระ แต่ถึงความเป็นสะเก็ดเท่านั้น

๕ นิโครธปริพพาชกขอให้พระผู้มีพระภาคทรงแสดงวิธีบำเพ็ญตบะ ที่ถึงความเป็นยอดหรือเป็นแก่น จึงทรงแสดงความสังวร ๔ ประการ คือ

๑) ไม่ฆ่าสัตว์, ไม่ใช้ให้ฆ่า, *ไม่ยินดีต่อผู้ฆ่า*

๒) ไม่ลักทรัพย์, ไม่ใช้ให้ลัก, *ไม่ยินดีต่อผู้ลัก*

๓) ไม่พูดปด, ไม่ใช้ให้พูดปด, *ไม่ยินดีต่อผู้พูดปด*

๔) ไม่เสพกามคุณ, ไม่ใช้ให้ผู้อื่นเสพ, *ไม่ยินดีต่อผู้เสพ*

และทรงแสดงการเสพเสนาสนะ (ที่นอนที่นั่งหรือที่อยู่อาศัย) อันสงัด นั่งทำสติกำจัดนีวรณ์ ๕ คือ

๑) อภิชฌา[๑] (ความอยากได้)

๒) พยาบาท (ความปองร้าย)

๓) ถีนมิทธะ (ความหดหู่งวงงุน)

๔) อุทธัจจกุกกุจจะ (ความฟุ้งสร้านรำคาญใจ)

๕) วิจิกิจฉา (ความลังเลสงสัย)

เมื่อละนีวรณ์ ๕ ได้ เมื่อความเศร้าหมองแห่งจิตลดน้อยลงเพราะปัญญาแล้ว **ก็เจริญพรหมวิหาร ๔** แผ่ไปทั่วทุกทิศ สู่โลกทั้งสิ้น ครั้นแล้วตรัสถามว่า เท่านี้การบำเพ็ญตบะจะชื่อว่าบริสุทธิ์หรือไม่ กราบทูลว่า บริสุทธิ์ ถึงความเป็นยอดเป็นสาระ แต่ตรัสตอบว่า ยังไม่ถึงความเป็นยอดเป็นสาระ **ถึงเพียงแค่เปลือกเท่านั้น**

๖ นิโครธปริพพาชกขอให้พระผู้มีพระภาคทรงแสดงวิธีบำเพ็ญตบะที่ถึงความเป็นยอดหรือเป็นแก่นจึงตรัสแสดงข้อปฏิบัติต่อไปโดยเท้าความการปฏิบัติข้างต้น แล้วแสดงการได้ผล คือการระลึกชาติได้ตั้งแต่ ๑ ชาติถึงแสนชาติและหลายกัปป์ แล้วตรัสว่า เป็นเพียงกะพี้

๗ เมื่อทราบถูกขอร้องให้แสดงต่อไปอีก **จึงตรัสถึงการได้ผลคือ ทิพยจักษุ แล้วทรงสรูปว่า การบำเพ็ญตบะอย่างนี้ ถึงความเป็นยอดเป็นแก่น** แล้วทรงสรูปต่อไปว่า เป็นอันตอบปัญหาครั้งแรกที่นิโครธปริพพาชกทูลถามที่ว่า ทรงแนะนำสาวกด้วยธรรมอะไร ให้มีความปลอดโปร่งใจในการปฏิบัติพรหมจรรย์เบื้องต้น คือทรงแนะนำถึงฐานะอันยิ่งกว่า ประณีตกว่าที่แสดงไว้นี้อีก ปริพพาชกทั้งหลายก็แสดงความประหลาดใจที่ตนไม่เห็นไม่รู้ฐานะที่ยิ่งขึ้นไปกว่านี้ (ยิ่งกว่า

---

[๑] พึงสังเกตว่า ในที่นี้ ไม่ใช้คำว่า **กามฉันท์** ความพอใจในกาม แต่ใช้ **อภิชฌา** แทน

การได้ทิพยจักษุที่ว่าเป็นยอด แล้วยังมีอะไรยอดขึ้นไปอีก[๑])

สันธานคฤหบดีจึงกราบทูลทบทวนถึงข้อที่นิโครธปริพพาชกกล่าวกระทบกระทั่งพระผู้มีพระภาคในตอนแรก ซึ่งทำให้นิโครธปริพพาชกนั่งนิ่งเก้อเขิน พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า กล่าวไว้อย่างนั้นจริงหรือไม่ นิโครธปริพพาชกรับว่าจริง และกราบทูลขออภัย จึงตรัสถามให้ตอบด้วยความจริงใจ ถึงถ้อยคำของพวกปริพพาชกเก่าๆว่า เขากล่าวถึงพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าในอดีตว่าชอบส่งเสียงดัง พูดเรื่องไร้สาระ หรือว่าชอบสงบอยู่เสนาสนะอันสงัด นิโครธปริพพาชกก็ยอมรับว่าเคยได้ยินได้ฟังมาว่า พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าในอดีตทรงปฏิบัติเหมือนอย่างพระผู้มีพระภาคในปัจจุบันนี้

จึงตรัสสรูปว่า วิญญูชนผู้สูงอายุนั้น (หมายถึงปริพพาชกโบราณ) มิได้คิดว่า *"พระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้แล้ว ทรงแสดงธรรมเพื่อความตรัสรู้, ทรงฝึกพระองค์แล้ว ทรงแสดงธรรมเพื่อการฝึก (ให้ผู้อื่นฝึกตนเอง), ทรงสงบระงับแล้ว ทรงแสดงธรรมเพื่อความสงบระงับ, ทรงข้ามพ้นแล้ว ทรงแสดงธรรมเพื่อการข้ามพ้น, ทรงดับเย็นแล้ว ทรงแสดงธรรมเพื่อความดับเย็น"*

นิโครธปริพพาชกจึงกราบทูลขออภัยซ้ำอีก พระผู้มีพระภาคตรัสประทานอภัยแล้ว จึงทรงแสดงการปฏิบัติอย่างได้ผลในพระธรรมวินัยนี้ภายใน ๗ ปี ถึง ๗ วัน แล้วตรัสว่า มิได้ทรงประสงค์จะได้เขามาเป็นศิษย์, มิได้ทรงประสงค์จะให้เขาเลิกเรียน (แบบปริพ

---

[๑] เรื่องนี้เป็นการตอบปัญหาทีเดียว ได้ผล ๒ ทาง คือตอบปัญหาแบบชี้ให้เห็นความบกพร่องในลัทธิของปริพพาชกนั้นด้วยความรับรองของพวกเขาเองอย่างหนึ่ง อีกอย่างหนึ่งเป็นการตอบปัญหาเดิมที่เขาถามเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาด้วย

พาชก) จะให้เลิกจากอาชีวะ (การดำรงชีวิตแบบปริพพาชก), มิได้ทรงประสงค์จะให้ตั้งอยู่ในอกุศลธรรม, ถ่ายถอนจากกุศลธรรม **หากทรงแสดงธรรมเพื่อให้ละอกุศลธรรม** เมื่อปฏิบัติอย่างไรจะละอกุศลธรรมได้ ธรรมอันผ่องแผ้วจะเจริญขึ้น ก็จงทำให้ปัญญาบริบูรณ์ ทำให้แจ้งความไพบูลอยู่ในปัจจุบันเถิด

๓. จักกวัตติสูตร
สูตรว่าด้วยพระเจ้าจักรพรรดิ์

พระผู้มีพระภาคประทับ ณ นครมาตุลา แคว้นมคธ ตรัสสอนภิกษุทั้งหลายให้พึ่งตนพึ่งธรรมและเจริญสติปัฏฐาน ๔[๑] แล้วตรัสเล่าเรื่องรัตนะ ๗ ประการของพระเจ้าจักรพรรดิ์ พระนามว่า ทัฬหเนมิ คือ

๑ จักร (ลูกล้อรถ) แก้ว (จักกรัตนะ)
๒ ช้างแก้ว (หัตถิรัตนะ)
๓ ม้าแก้ว (อัสสรัตนะ)
๔ แก้วมณี (มณีรัตนะ)
๕ นางแก้ว (อิตถีรัตนะ)
๖ ขุนคลังแก้ว (คหปติรัตนะ)
๗ ขุนพลแก้ว (ปริณายกรัตนะ)

พระเจ้าทัฬหเนมิ ตรัสสั่งบุรุษคนหนึ่งให้คอยดูว่า จักรแก้ว

[๑] โปรดดูมหาสติปัฏฐานสูตร เพื่อเข้าใจว่าเจริญสติปัฏฐาน ๔ นั้นอย่างไร

เคลื่อนจากฐานเมื่อไรให้มาบอก จำเนียรกาลล่วงมา เมื่อจักรแก้วเคลื่อนจากที่ บุรุษนั้นก็ไปกราบทูล พระองค์จึงตรัสเรียกพระราชบุตรองค์ใหญ่ มอบราชสมบัติให้แล้วปลงพระเกสาและพระมัสสุ ทรงผ้ากาสายะ (ผ้าย้อมฝาด) ออกผนวชเป็นบรรพชิต เมื่อออกผนวชเป็นราชฤษีได้ ๗ วัน จักรแก้วก็อันตรธานหายไป

พระราชา (พระองค์ใหม่) ก็ทรงเสียพระราชหฤทัย เข้าไปเฝ้าพระราชฤษี เล่าความถวาย พระราชฤษี ก็ตรัสปลอบว่า จักรแก้วเป็นของให้กันไม่ได้ และทรงแนะนำให้บำเพ็ญจักกวัตติวัตร คือ ข้อปฏิบัติของพระเจ้าจักรพรรดิ์ มีฐานะอยู่ที่เมื่อปฏิบัติแล้ว จักรแก้วอันเป็นทิพย์ มีกำตั้งพัน, มีกง, ดุมสมบูรณ์ด้วยอาการทั้งปวงจักปรากฏขึ้นแก่พระราชาผู้รักษาอุโบสถในวันอุโบสถ ๑๕ ค่ำ ผู้ขึ้นสู่ชั้นบนปราสาท กราบทูลถามว่า วัตรอันประเสริฐของพระเจ้าจักรพรรดิ์เป็นอย่างไร ตรัสตอบว่า

๑ จงอาศัยธรรมสักการะเคารพนับถือธรรม ให้ความคุ้มครองอันเป็นธรรมแก่มนุษย์แลสัตว์ ไม่ยอมให้ผู้ทำอันเป็นอธรรมเป็นไปได้ในแว่นแคว้น[๑]

๒ ผู้ใดไม่มีทรัพย์ก็มอบทรัพย์ให้

๓ เข้าไปหาสมณพราหมณ์ผู้เว้นจากความเมา ประมาท ตั้งอยู่ในขันติ (ความอดทน) โสรัจจะ และถามถึงสิ่งเป็นกุศล, อกุศล, มีโทษ, ไม่มีโทษ, ควรเสพ, ไม่ควรเสพ, อะไรทำเข้าเป็นไปเพื่อเสียประโยชน์ เพื่อทุกข์ตลอดกาลนาน, อะไรทำเข้าเป็นไปเพื่อประโยชน์เพื่อสุขตลอดกาลนาน เมื่อฟังแล้ว ก็รับเอาสิ่งที่เป็นกุศลมาประพฤติ

[๑] ข้อนี้เก็บใจความจริง ๆ สำนวนบาลียาวมาก

นี้แลคือวัตรอันประเสริฐของพระเจ้าจักรพรรดิ์นั้น

(**หมายเหตุ**: ข้าพเจ้าย่อวัตรของพระเจ้าจักรพรรดิ์ได้ ๓ อย่าง แต่ในอรรถกถาแจกไปตามพยัญชนะได้ถึง ๑๐ อย่าง คือ ให้อารักขาอันเป็นธรรมแก่ ๑ พลกาย หรือกองทหารที่อยู่ใกล้ชิด (เป็นอันโตชน) ๒ กษัตริย์ (น่าจะหมายถึงพระราชวงศ์และกษัตริย์เมืองขึ้น) ๓ ผู้ติดตาม ๔ พราหมณ์คฤหบดี ๕ ชาวนิคมชนบท ๖ สมณพราหมณ์ ๗ เนื้อและนก ๘ ขัดขวางผู้ทำการที่ไม่เป็นธรรม ๙ เพิ่มให้ทรัพย์แก่ผู้ไม่มีทรัพย์ ๑๐ เข้าไปหาสมณพราหมณ์แล้วถามปัญหา และแล้วอธิบายต่อไปว่า แยกเป็น ๑๒ ข้อก็ได้ คือแยกคฤหบดีออกจากพราหมณ์และแยกนกออกจากเนื้อ แต่ที่ข้าพเจ้าย่อเหลือเพียง ๓ ก็เพราะประเด็นแรกมุ่งในทางเคารพธรรม ให้ความคุ้มครองอันเป็นธรรมและปราบอธรรม จัดเป็นข้อที่ ๑ ผู้จัดทำ)

เมื่อพระราชา (ผู้เป็นราชบุตร) กระทำตาม จักรแก้วก็ปรากฏขึ้นตามที่พระราชฤษีทรงกล่าวไว้ พระราชะจึงทรงถือเต้าน้ำด้วยพระหัตถ์ซ้าย ทรงหมุนจักรแก้วไปด้วยพระหัตถ์เบื้องขวา รับสั่งว่าจักรแก้วอันเจริญจงหมุนไปเถิด จงมีชัยเถิด แล้วยกกองทัพมีองค์ ๔ ติดตามไปทั้งสี่ทิศจนจดสมุทร สั่งสอนพระราชาในทิศนั้นๆให้ตั้งอยู่ในศีล ๕ แล้วมอบให้ครอบครองสมบัติต่อไปตามเดิม (เพียงให้ยอมแพ้เท่านั้น) เมื่อได้ชัยชนะทั้งสี่ทิศแล้ว ก็เสด็จกลับสู่ราชธานีตามเดิม

พระเจ้าจักรพรรดิ์ พระองค์ที่ ๒-๓-๔-๕-๖ และที่ ๗ ก็เป็นอย่างนี้ พระเจ้าจักรพรรดิ์ที่ ๗ เมื่อออกผนวชและมอบราชสมบัติแก่พระราชโอรสแล้ว จักรแก้วก็อันตรธานหายไป พวกอำมาตย์ราชบริพารก็ถวายคำแนะนำเรื่องวัตรของพระเจ้าจักรพรรดิ์

ความผิดพลาดในพระราชาองค์ที่ ๘

พระราชาสดับแล้ว ก็ทรงจัดการรักษาคุ้มครองอันเป็นธรรม แต่ไม่พระราชทานทรัพย์แก่ผู้ไม่มีทรัพย์ (ในข้อนี้เมื่อเทียบกับเหตุการณ์ในปัจจุบันก็คือ ไม่จัดการด้านสังคมสงเคราะห์ ไม่มีการช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก) ความยากจนก็ไพบูล เมื่อความยากจนไพบูล คนก็ลักทรัพย์ของผู้อื่น ราชบุรุษจับได้ก็นำมาถวายให้ทรงจัดการ เมื่อทรงไต่สวนได้ความเป็นสัตย์ และทราบว่าเพราะไม่มีอาชีพก็พระราชทานทรัพย์ให้ไปเลี้ยงตน เลี้ยงมารดาบิดา บุตรภรรยา ประกอบการงานและบำรุงสมณพราหมณ์ ต่อมามีคนลักทรัพย์ของผู้อื่นและถูกจับได้อีก ทรงไต่สวนได้ความเป็นสัตย์อย่างเดิม ก็พระราชทานทรัพย์อีก ข่าวก็ลือกันไปว่า ถ้าใครลักทรัพย์ก็จะได้พระราชทานทรัพย์ คนก็ปรารถนาจะลักทรัพย์กันมากขึ้น

ต่อมา ราชบุรุษจับคนลักทรัพย์ได้อีก แต่คราวขึ้นพระราชาทรงเกรงว่า ถ้าพระราชทานทรัพย์ การลักทรัพย์ก็จักเพิ่มยิ่งขึ้น จึงตรัสสั่งให้มัด โกนศีรษะ พาตระเวนไปตามถนนหนทาง**ด้วยบัณเฑาะว์เสียงกร้าว**[๑] นำออกทางประตูพระนครด้านใต้ ปราบกันอย่างถอนรากตัดศีรษะเสีย

เมื่อมนุษย์ได้ทราบข่าว ก็พากันสร้างศัสตราอันคมขึ้น และคิดว่าถ้าลักทรัพย์ใครก็จะต้องตัดศีรษะเจ้าทรัพย์บ้าง จึงเกิดการปล้นหมู่บ้านนิคมนครและการปล้นในหนทาง

---

[๑] แปลจากคำว่า ขรสฺสเรน ปณเวน อรรถกถาอธิบายว่า ด้วยใช้กลองเสียงหยาบ ที่ใช้สำหรับคนจะถูกฆ่า บัณเฑาะว์เป็นกลองชนิดหนึ่ง

อายุลด อธรรมเพิ่ม

จากการที่ไม่ให้ทรัพย์แก่ผู้ไร้ทรัพย์ ก็มากด้วยความยากจน มากด้วยการลักทรัพย์ มากด้วยการใช้ศัสตรา มากด้วยการฆ่า มากด้วยการพูดปด อายุและผิวพรรณของสัตว์ทั้งหลายก็เสื่อมลง คือ มนุษย์มีอายุ ๘ หมื่นปี บุตรมีอายุเพียง ๔ หมื่นปี และลดลงเรื่อยๆในเมื่อความชั่วเกิดมากขึ้น เช่น การพูดเท็จอย่างจงใจ, การพูดส่อเสียด, การประพฤติผิดในกาม เมื่ออายุลดลงมาเหลือ ๕ พันปี มากไปด้วยธรรม ๒ อย่าง คือการพูดคำหยาบ และการพูดเพ้อเจ้อ เมื่ออายุลดลงมาถึง ๒,๕๐๐ ปี มากไปด้วยธรรม ๒ อย่าง คือโลภอยากได้ของเขา และพยาบาทปองร้ายเขา เมื่ออายุลดลงมาถึง ๑ พันปี มากไปด้วยมิจฉาทิฏฐิ ความเห็นผิดจากคลองธรรม เมื่ออายุลดลงมาถึง ๕๐๐ ปี มากไปด้วยธรรม ๓ อย่าง คือ ๑ ความกำหนัดที่ผิดธรรม[๒] (อธมฺมราค) ๒ ความโลภรุนแรง (วิสมโลภ) ๓ ธรรมะที่ผิด (อรรถกถาอธิบายว่า ความกำหนัดพอใจผิดปกติ เช่น ชายในชาย หญิงในหญิง) เมื่ออายุลดลงมาถึง ๒๕๐ ปี มากไปด้วยธรรม คือการไม่ปฏิบัติชอบในมารดา, บิดา, ในสมณะ, ในพราหมณ์, การไม่อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในสกุล เมื่อเสื่อมลงอย่างนี้ ทั้งอายุและผิวพรรณ มนุษย์มีอายุ ๒๕๐ ปี บุตรก็มีอายุเพียง ๑๐๐ ปี

เหลืออายุ ๑๐ ปี เกิดมิคสัญญี

จักมีสมัยที่บุตรของมนุษย์มีอายุ ๑๐ ปี หญิงสาวอายุ ๕ ปี

---

[๒] เช่น ไม่เลือกว่าเป็นมารดา, ป้า, น้า, บิดา, ลุง, อา เป็นต้น-อรรถกถา

ก็มีสามีได้ ; รสเหล่านี้จะอันตรธานไป คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย รสเค็ม ; เมล็ดพืช ชื่อกุทรุสกะ (ไทยแปลกันว่าข้าวหญ้ากับแก้) จะเป็นโภชนะอันเลิศ เสมือนหนึ่งข้าวสุกแห่งข้าวสาลี และเนื้อสัตว์เป็นโภชนะอันเลิศในสมัยนี้ (คือของเลวสมัยนี้กลายเป็นของดีในสมัยเสื่อม) ; กุสลกัมมบถ (ทางแห่งกุศล) ๑๐ ประการ จะอันตรธาน อกุสลกัมมบถ (ทางแห่งอกุศล) ๑๐ ประการ จะรุ่งเรืองยิ่ง แม้คำว่า กุศล ก็ไม่มี ผู้ทำกุศลจะมีแต่ที่ไหน ; การไม่ปฏิบัติชอบในมารดาบิดา ในสมณะ ในพราหมณ์ การไม่อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในสกุล จะได้รับการบูชา สรรเสริญ ซึ่งตรงกันข้ามกับปัจจุบันนี้ ; จะไม่มีคำว่า มารดา, น้า, บิดา, ป้า, อา, ภริยาของอาจารย์, ภริยาของครู โลกจะเจือปนกันเหมือนสัตว์ เช่น แพะ ไก่ สุกร ; จักมีอาฆาต, พยาบาท, มุ่งร้ายกัน, คิดฆ่ากันอย่างรุนแรง, แม่คิดต่อลูก ลูกคิดต่อแม่, พ่อคิดต่อลูก ลูกคิดต่อพ่อ, พี่ชายคิดต่อน้องหญิง น้องหญิงคิดต่อพี่ชาย

จะเกิดมีสัตถันตรกัปป์[๑] คือ กัปป์ที่อยู่ในระหว่างศัสตรา ๗ วัน คนทั้งหลายจะมีความสำคัญในกันและกันว่าเป็นเนื้อ (มิคสัญญา[๒]) จะมีศัสตรา อันคมเกิดขึ้นในมือ ฆ่ากันและกันด้วยสำคัญว่าเนื้อ

---

[๑] คำว่า สัตถันตรกัปป์นี้ อรรถกถาอธิบายว่า อันตรกัปป์ที่พินาศในระหว่าง คือโลกยังไม่ถึงสังวัฏฏกัปป์ ก็พินาศด้วยศัสตราเสียในระหว่าง **อันตรกัปป์มี ๓ อย่าง** คือ **ทุพภิกขันตรกัปป์** กัปป์พินาศในระหว่างเพราะอดอาหาร **โรคันตรกัปป์** กัปป์พินาศในระหว่างเพราะโรค **สัตถันตรกัปป์** กัปป์พินาศในระหว่างศัสตราเป็นผลแห่งกรรมชั่วของมนุษย์ คือถ้าโลภจัดก็พินาศเพราะอดอาหาร หลงจัด ก็พินาศเพราะโรค ถ้าโทสะจัดก็พินาศเพราะศัสตรา

[๒] คำว่า มิคสัญญา แปลว่า ความสำคัญว่าเนื้อ ถ้าใช้เป็นคุณศัพท์ ก็ใช่ว่า มิคสัญญี แปลว่า ผู้มีความสำคัญว่าเนื้อ

กลับเจริญขึ้นอีก

มีบุคคลบางคนหลบไปอยู่ในป่าดง พงชัฏ กินเหง้าไม้ ผลไม้ในป่า เมื่อพ้น ๗ วันแล้ว ออกมาก็ดีใจร่าเริงที่รอดชีวิต จึงตั้งใจทำกุศลกรรม ละเว้นการฆ่าสัตว์ และบำเพ็ญกุศลกรรม ละเว้นอกุศลกรรมเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ อายุก็ยืนขึ้นเรื่อยๆ จนถึง ๘ หมื่นปี

พระเจ้าจักรพรรดิ์อีกพระองค์หนึ่ง

เมื่อมนุษย์มีอายุยืน ๘ หมื่นปีนั้น หญิงสาวอายุ ๕ พันปีจึงมีสามีได้ มนุษย์จะมีโรคเพียง ๓ อย่าง คือ

๑ ความปรารถนา (อยากอาหาร)

๒ ความไม่อยากกินอาหาร (เกียจคร้านอยากจะนอน)

๓ ความแก่

ชมพูทวีปนี้จะมั่งคั่งรุ่งเรือง มีคามนิคมราชธานีแบบไก่บินถึง (ใกล้เคียงกัน) ยัดเยียดไปด้วยมนุษย์ กรุงพาราณสีจะเป็นราชธานีนามว่าเกตุมตี อันมั่งคั่ง มีคนมาก อาหารหาง่าย จักมีพระเจ้าจักรพรรดิ์พระนามว่า สังขะ เป็นพระราชาผู้ปกครองโดยธรรม มีชัยชนะจบ ๔ ทิศ ปกครองชนบทถาวรสมบูรณ์ด้วยรัตนทั้งเจ็ด

พระเมตไตรยพุทธเจ้า

เมื่อมนุษย์มีอายุยืน ๘ หมื่นปีนั้น พระผู้มีพระภาคพระนามว่า เมตไตรย จักบังเกิดในโลกเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ถึงพร้อมด้วยวิชชา (ความรู้) จรณะ (ความประพฤติ) เป็นต้น แสดงธรรมไพเราะในเบื้องต้น ท่ามกลาง และเบื้องปลาย พร้อมทั้งอรรถะ

พยัญชนะ บริหารภิกษุสงฆ์มีพันเป็นอเนกเช่นเดียวกับที่เราบริหารภิกษุสงฆ์มีร้อยเป็นอเนก พระเจ้าสังขจักรพรรดิ์จักให้ยกปราสาทที่พระเจ้ามหาปนาทะให้สร้างขึ้น ครอบครอง แจกจ่ายทาน และออกผนวชในสำนัก พระเมตไตรยพุทธเจ้า ในไม่ช้าก็จะทำให้แจ้งซึ่งที่สุดแห่งพรหมจรรย์อันยอดเยี่ยมด้วยความรู้ยิ่งด้วยพระองค์เอง (คือสำเร็จเป็นพระอรหันต์)

ครั้นแล้วตรัสสอนให้ภิกษุทั้งหลายพึ่งตน พึ่งธรรม เจริญสติปัฏฐาน ๔ และสอนให้ท่องเที่ยวไปในโคจรของบิดา (ดำเนินตามพระองค์) ก็จักเจริญด้วยอายุ วรรณะ (ผิวพรรณ) สุข โภคะ (ทรัพย์สมบัติ และพละ (กำลัง)

๑ ทรงแสดงการเจริญอิทธิบาท (คุณให้บรรลุความสำเร็จ) ๔ ประการ ว่าเป็นเหตุให้ดำรงอยู่ได้ตลอดกัปป์หรือกว่ากัปป์

๒ ทรงแสดงการมีศีล สำรวมในปาฏิโมกข์ (ศีลที่เป็นประธาน) ว่าเป็นเหตุให้มีวรรณะ

๓ ทรงแสดงการเจริญฌานทั้งสี่ ว่าเป็นเหตุให้มีสุข

๔ ทรงแสดงการเจริญพรหมวิหาร ๔ ว่าเป็นเหตุให้มีโภคะ (ทรัพย์สมบัติ)

๕ ทรงแสดงการทำให้แจ้งเจโตวิมุติ (ความหลุดพ้นเพราะสมาธิ) ปัญญาวิมุติ (ความหลุดพ้นเพราะปัญญา) อันไม่มีอาสวะอยู่ในปัจจุบัน ว่าเป็นเหตุให้มีพละ (กำลัง)

ตรัสในที่สุดว่า ไม่ทรงเห็นกำลังอย่างอื่นสักอย่างหนึ่งที่ครอบงำได้ยากเท่ากำลังของมาร เพราะสมาทานกุศลธรรม บุญก็จะเจริญยิ่ง

๔. อัคคัญญสูตร
สูตรว่าด้วยสิ่งที่เลิศ หรือที่เป็นต้นทุนเดิม

พระผู้มีพระภาคประทับ ณ ปราสาทของนางวิสาขาในบุพพาราม ใกล้กรุงสาวัตถี สมัยนั้นสามเณรชื่อวาเสฏฐะและภารัทวาชะ (เดิมนับถือศาสนาอื่น) อยู่ปริวาส (อบรม) ในภิกษุทั้งหลาย ปรารถนาความเป็นภิกษุ ชวนกันไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ผู้กำลังจงกรมอยู่ในที่แจ้ง เพื่อฟังธรรม พระผู้มีพระภาคตรัสว่าพวกท่านมีชาติเป็นพราหมณ์ มีสกุลเป็นพราหมณ์ ออกบวช พวกพราหมณ์ที่เป็นชั้นหัวหน้า ไม่ด่าไม่บริภาษบ้างหรือ กราบทูลตอบว่า ด่าอย่างเต็มที่ ตรัสถามว่า ด่าอย่างไร กราบทูลว่า ด่าว่าพราหมณ์เป็นวรรณะประเสริฐ เป็นวรรณะขาว บริสุทธิ์ วรรณะอื่นเลว เป็นวรรณะดำ ไม่บริสุทธิ์ พราหมณ์เป็นบุตรของพรหม เกิดจากปากพรหม เป็นพรหมทายาท พวกท่านละวรรณะอันประเสริฐ ไปเข้าสู่วรรณะเลว คือ พวกสมณะศีรษะโล้นซึ่งเป็นพวกไพร่ พวกดำ พวกเกิดจากเท้าของพระพรหม ซึ่งเป็นการไม่ดี ไม่สมควรเลย พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า พราหมณ์พวกนั้นลืมตน เกิดจากองค์กำเนิดของพราหมณีแท้ ๆ ยังกล่าวว่าประเสริฐสุด เกิดจากปากพรหม เป็นต้น ซึ่งเป็นการกล่าวตู่พระพรหมและพูดปด

แล้วตรัสเรื่องมนุษย์ ๔ วรรณะ ที่ทำชั่วทำดีได้อย่างเดียวกัน และเรื่องที่พระเจ้าปเสนทิโกศล (ผู้เป็นกษัตริย์) แต่ปฏิบัติต่อพระองค์ซึ่งพวกพราหมณ์ถือว่าเป็นพวกดำ (เพราะปลงศีรษะออกบวช) อย่างเต็มไปด้วยความเคารพ

ครั้นแล้วตรัส (เป็นเชิงปลอบใจ หรือให้หลักการใหม่) ว่า ท่าน

ทั้งหลายมาบวช จากโคตร จากสกุลต่างๆ เมื่อมีผู้ถามว่า เป็นใคร ก็จงกล่าวตอบว่า พวกเราเป็นสมณะศากยบุตร ผู้ใดมีศรัทธาตั้งมั่นในตถาคต ผู้นั้นย่อมควรที่จะกล่าวว่า เราเป็นบุตร เป็นโอรสของพระผู้มีพระภาค เป็นผู้เกิดจากธรรม อันธรรมสร้างเป็นธรรมทายาท (ผู้รับมรดกธรรม) ทั้งนี้เพราะคำว่า ธัมมกาย (กายธรรม) พรหมกาย (กายพรหม) และผู้เป็นธรรม ผู้เป็นพรหม นี้เป็นชื่อของตถาคต

(เป็นการแก้ข้อต่างของพวกพราหมณ์ โดยสร้างหลักการใหม่ให้พวกมาบวชจากทุกวรรณะได้ชื่อว่ามีกำเนิดใหม่ที่ไม่แพ้พวกพราหมณ์)

ครั้นแล้วตรัสเรื่อง สมัยหนึ่งโลกหมุนเวียนไปสู่ความพินาศ สัตว์ทั้งหลายไปเกิดในชั้นอาภัสสรพรหมกันโดยมาก เมื่อโลกหมุนกลับ (คือเกิดใหม่ภายหลังพินาศ) สัตว์เหล่านั้นก็จุติมาสู่โลกนี้ เป็นผู้เกิดขึ้นจากใจกินปีติเป็นภักษา (ยังมีอำนาจฌานอยู่) มีแสงสว่างในตัว ไปได้ในอากาศ (เช่นเดียวกับเมื่อเกิดในชั้นอาภัสสรพรหม)

อาหารชั้นแรก

แล้วเกิดมีรสดิน (หรือเรียกว่าง้วนดิน) อันสมบูรณ์ด้วยสี กลิ่น รส สัตว์ทั้งหลายเอานิ้วจิ้มง้วนดินลิ้มรสดูก็ชอบใจ เลยหมดแสงสว่างในตัว เมื่อแสงสว่างหายไป ก็มีพระจันทร์ พระอาทิตย์ มีดาวนักษัตร มีคืนวัน มีเดือน มีกึ่งเดือน มีฤดู และปี เมื่อกินง้วนดินเป็นอาหาร กายก็หยาบกระด้าง ความทรามของผิวพรรณก็ปรากฏ พวกมีผิวพรรณดี ก็ดูหมิ่นพวกมีผิวพรรณทราม เพราะดูหมิ่นผู้อื่นเรื่องผิวพรรณ เพราะความถือตัวและดูหมิ่นผู้อื่น ง้วนดินก็หายไป ต่างก็พากันบ่นเสียดาย แล้วก็เกิดสะเก็ดดินที่สมบูรณ์ด้วยสี กลิ่น และ

รส ขึ้นแทน ให้เป็นอาหารได้ แต่เมื่อกินเข้าไปแล้วร่างกายก็หยาบกระด้างยิ่งขึ้น ความทรามของผิวพรรณก็ปรากฏชัดขึ้น เกิดการดูหมิ่นถือตัว เพราะเหตุผิวพรรณนั้นมากขึ้น สะเก็ดดินก็หายไป เกิดเถาไม้สมบูรณ์ด้วยสี กลิ่น และรส ขึ้นแทน ใช้กินเป็นอาหารได้ ความหยาบกระด้างของกาย และความทรามของผิวพรรณก็ปรากฏมากขึ้น เกิดการดูหมิ่น ถือตัว เพราะเหตุผิวพรรณนั้นมากขึ้น เถาไม้ก็หายไป ข้าวสาลี ไม่มีเปลือก มีกลิ่นหอม มีเมล็ดเป็นข้าวสารก็เกิดขึ้นแทน ใช้เป็นอาหารได้ ข้าวนี้เก็บเย็นเช้าก็แก่แทนที่ขึ้นมาอีก ไม่ปรากฏพร่องไปเลย ความหยาบกระด้างของกาย ความทรามของผิวพรรณก็ปรากฏมากขึ้น

เพศหญิงเพศชาย

จึงปรากฏเพศหญิงเพศชาย เมื่อต่างเพศเพ่งกันแลกันเกินขอบเขต ก็เกิดความกำหนัดเร่าร้อนและเสพเมถุนธรรมต่อหน้าคนทั้งหลาย เป็นที่รังเกียจ และพากันเอาสิ่งของขว้างปา เพราะสมัยนั้นถือว่าการเสพเมถุนเป็นอธรรม เช่นกับที่สมัยนี้ถือว่าเป็นธรรม (ถูกต้อง) ต่อมาจึงรู้จักสร้างบ้านเรือน ปกปิดซ่อนเร้น

การสะสมอาหาร

ต่อมามีผู้เกียจคร้านที่จะนำข้าวสาลีมาตอนเช้าเพื่ออาหารเช้า นำมาตอนเย็นเพื่ออาหารเย็น จึงนำมาครั้งเดียวให้พอทั้งเช้าทั้งเย็น ต่อมาก็นำมาครั้งเดียวให้พอสำหรับ ๒ วัน ๔ วัน ๘ วัน มีการสะสมอาหาร จึงเกิดมีเปลือกห่อหุ้มข้าวสาร ที่ถอนแล้วก็ไม่งอกขึ้นแทน ปรากฏความพร่อง (เป็นตอนๆที่ถูกถอนไป) มนุษย์เหล่านั้นจึงประชุมกัน

ปรารภความเสื่อมลงโดยลำดับ แล้วมีการแบ่งข้าวสาลีกำหนดเขต (เป็นของคนนั้นคนนี้)

อกุศลธรรมเกิดขึ้น กษัตริย์เกิดขึ้น

ต่อมาบางคนรักษาส่วนของตน ขโมยของคนอื่นมาบริโภค เมื่อถูกจับได้ ก็เพียงแต่สั่งสอนกันไม่ให้ทำอีก เขาก็รับคำ ต่อมาขโมยอีกถูกจับได้ถึงครั้งที่ ๓ ก็สั่งสอนเช่นเดิมอีก แต่บางคนก็ลงโทษ ตบด้วยมือ ขว้างด้วยก้อนดิน ตีด้วยไม้ เขาจึงประชุมกันปรารภว่า การลักทรัพย์ การติเตียน การพูดปด การจับท่อนไม้เกิดขึ้น ควรจะแต่งตั้งคนขึ้นให้ทำหน้าที่ติคนที่ควรติ ขับไล่คนที่ควรขับไล่ โดยพวกเราจะแบ่งส่วนข้าวสาลีให้ จึงเลือกคนที่งดงามมีศักดิ์ใหญ่แต่งตั้งเป็นหัวหน้า เพื่อปกครองคน (ติและขับไล่คนที่ทำผิด) คำว่า *"มหาสมมต"* (ผู้ที่มหาชนแต่งตั้ง) กษัตริย์ (ผู้เป็นใหญ่แห่งนา) ราชา (ผู้ทำความอิ่มใจ สุขใจแก่ผู้อื่น) จึงเกิดขึ้น **กษัตริย์ก็เกิดขึ้นจากคนพวกนั้น มิใช่พวกอื่น[๑] จากคนเสมอกัน มิใช่คนไม่เสมอกัน เกิดขึ้นโดยธรรม มิใช่เกิดขึ้นโดยอธรรม ธรรมะจึงเป็นสิ่งประเสริฐสุดในหมู่ชนทั้งในปัจจุบันและอนาคต**

เกิดพราหมณ์, แพทย์, ศูทร

ยังมีคนบางกลุ่มออกบวชมุ่งลอยธรรมที่ชั่วที่เป็นอกุศล จึงมีนามว่า พราหมณ์ (ผู้ลอยบาป), สร้างกุฎีหญ้าขึ้น เพ่งในกุฎีนั้น จึงมีนามว่า ฌายกะ (ผู้เพ่ง) ; บางคนไปอยู่รอบหมู่บ้านรอบนิคม แต่ง

---

[๑] คำว่า มิใช่พวกอื่น เติมตามฉบับยุโรป สงสัยว่าฉบับไทย จะตกคำว่า มิใช่

ตำรา (อรรถกถาว่า แต่งพระเวทและสอนให้ผู้อื่นสวดสาธยาย) คนจึงกล่าวว่า ไม่เพ่ง นามว่า อัชฌายกะ (ผู้ไม่เพ่ง) จึงเกิดขึ้น เดิมหมายความเลว แต่บัดนี้หมายความดี (อัชฌายกะ ปัจจุบันนี้แปลว่า ผู้สาธยาย)

ยังมีคนบางกลุ่ม ถือการเสพเมถุนธรรม อาศัยการล่าสัตว์เลี้ยงชีวิต จึงมีชื่อว่าศูทร (พระไตรปิฎก ฉบับไทยตกหาย ข้อความวรรคนี้ทั้งวรรค จึงต้องแปลตามฝรั่ง อรรถกถาอธิบายคำว่า สุทท (ศูทร) ว่าเพี้ยน มาจากคำว่า ลุทท (นายพราน) หรือ ขุทท (งานเล็กๆ น้อยๆ) เป็นเชิงว่าพวกแพศย์ คือ ผู้ทำงานสำคัญ แต่พวกศูทรทำงานเล็กๆ น้อย ๆ ที่เข้าใจกันทั่วไป คือศูทรเป็นพวกคนงานหรือคนรับใช้)

ครั้นแล้วตรัสสรูปว่า ทั้งพราหมณ์ แพศย์ ศูทร ก็เกิดจากพวกคนพวกนั้น มิใช่เกิดจากคนพวกอื่น เกิดจากคนที่เสมอกัน มิใช่เกิดจากคนที่ไม่เสมอกัน เกิดขึ้นโดยธรรม มิใช่เกิดขึ้นโดยอธรรม (แสดงว่า การแบ่งชั้นวรรณะนั้น ในชั้นเดิมมิได้มาจากหลักการอื่น นอกจากการแบ่งงานหรือแบ่งหน้าที่กันตามความสมัครใจ แล้วก็ไม่ใช่ใครวิเศษกว่าใครมาแต่ต้น แท้จริงก็คนชั้นเดียวกันมาแต่เดิม ทั้งนี้เป็นการทำลายทิฏฐิมานะ ช่วยให้ลดการดูหมิ่นกันแลกัน เป็นการปฏิเสธหลักการของพราหมณ์ ที่ว่าใครเกิดจากส่วนไหนของพระพรหมซึ่งสูงต่ำกว่ากัน)

สมณมณฑล

แล้วตรัสต่อไปว่า **มีสมัยซึ่งบุคคลในวรรณะทั้งสี่มีกษัตริย์เป็นต้น ไม่พอใจธรรมะของตน ออกบวช ไม่ครองเรือน จึงเกิด**

สมณมณฑล หรือคณะของสมณะขึ้น จากคณะทั้งสี่ คือเกิดจากคนเหล่านั้น มิใช่เกิดจากคนพวกอื่น เกิดจากคนที่เสมอกัน มิใช่เกิดจากคนที่ไม่เสมอกัน เกิดขึ้นโดยธรรม มิใช่เกิดขึ้นโดยอธรรม (อันนี้เป็นการพิสูจน์อีกว่า คนชั้นสมณะที่พวกพราหมณ์ดูหมิ่นอย่างยิ่งนั้น ก็เกิดจากวรรณะทั้งสี่ ซึ่งมีมูลเดิมมาด้วยกัน ไม่ใช่ใครสูงต่ำกว่ากัน)

การได้รับผลเสมอกัน

ครั้นแล้วตรัสสรูปว่า ทั้งกษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร และสมณะ[๑] ถ้าประพฤติทุจจริตทางกาย, วาจา, ใจ, มีความเห็นผิด, ประกอบกรรมซึ่งเกิดจากความเห็นผิด เมื่อตายไป ก็จะเข้าถึงอบาย ทุคคติ วินิบาตนรกเหมือนกัน ถ้าตรงกันข้าม คือประพฤติสุจริตทางกาย, วาจา, ใจ, มีความเห็นชอบ, ประกอบกรรม ซึ่งเกิดจากความเห็นชอบ เมื่อตายไป ก็จะเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์เหมือนกัน หรือถ้าทำทั้งสองอย่าง (คือชั่วก็ทำ ดีก็ทำ) ก็จะได้รับทั้งสุขทั้งทุกข์เหมือนกัน

อนึ่ง วรรณะทั้งสี่นี้ ถ้าสำรวมกาย, วาจา, ใจ, อาศัยการเจริญโพธิปักขิยธรรม ๗ ประการ[๒] ก็จะปรินิพพานได้ในปัจจุบันเหมือนกัน

และวรรณะทั้งสี่เหล่านี้ ผู้ใดเป็นภิกษุ เป็นพระอรหันต์ขีณาสพ หมดกิจ ปลงภาระ หลุดพ้นเพราะรู้โดยชอบ ผู้นั้นก็นับว่าเป็นยอดแห่งวรรณะเหล่านั้นโดยธรรม มิใช่โดยอธรรม เพราะธรรมะเป็นสิ่งประเสริฐสุดในหมู่ชนทั้งในปัจจุบันและอนาคต

---

[๑] ฉบับที่ฝรั่งแปล ไม่มีคำว่า สมณะ ถ้าเป็นเช่นนั้น พระไตรปิฎกฉบับยุโรปก็ตกที่สำคัญหลายวรรค

[๒] อรรถกถาแก้ว่า ได้แก่โพธิปักขิยธรรมทั้งสามสิบเจ็ดนั่นแหละ แต่ถ้าจัดตามหัวข้อใหญ่ก็มี ๗ มีสติปัฏฐาน สัมมัปปธาน เป็นต้น

ในที่สุดตรัสย้ำถึงภาษิตของสนังกุมารพรหมและของพระองค์ที่ตรงกันว่า ***"กษัตริย์เป็นผู้ประเสริฐสุดในหมู่ชนผู้ถือโคตร แต่ผู้ใดมีวิชชา (ความรู้) จรณะ (ความประพฤติ) ผู้นั้นเป็นผู้ประเสริฐสุดในเทวดาและมนุษย์"***

(**หมายเหตุ**: พระสูตรนี้ มีลีลาแสดงความเป็นมาของโลก แต่แสดงแล้ว ก็ยกธรรมะเป็นจุดสูงสุดในเทวดาและมนุษย์ **วรรณะทั้งสี่ก็มาจากคนพวกเดียวกัน** ไม่มีใครวิเศษกว่ากัน แต่ภายหลังคนเข้าใจผิดดูหมิ่นกันไปเอง การแสดงเรื่องความเป็นมาของโลก อาจวินิจฉัยได้เป็น ๒ ประการ คือประการแรก เป็นการเอาหลักของศาสนาพราหมณ์มาเล่า แต่อธิบายหรือตีความเสียใหม่ให้เข้ารูปเข้ารอยกับคติธรรมทางพระพุทธศาสนา อันชี้ให้เห็นว่าพราหมณ์เข้าใจของเก่าผิดจึงหลงยกตัวเองว่าประเสริฐ อีกอย่างหนึ่งเป็นการเล่าโดยมิได้อิงคติของพราหมณ์ โดยถือเป็นของพระพุทธศาสนาแท้ๆก็แปลกดีเหมือนกัน เพราะ**ถ้าเทียบส่วนใหญ่กับส่วนเล็กในทางวิทยาศาสตร์**แล้วปรมาณูที่มีโปรตอนเป็นศูนย์กลาง มีอิเล็กตรอน เป็นตัววิ่งวน รวมทั้งมีนิวตรอนเป็นส่วนประกอบด้วยนั้น **มีลักษณะใกล้เคียงกับสุริยะระบบซึ่งมีดวงอาทิตย์เป็นจุดศูนย์กลาง** มีดาวเคราะห์ (PLANETS) เช่นโลกเราและดาวพระศุกร์ พระเสาร์ เป็นต้น วนรอบคล้ายอิเล็กตรอน มีบางโอกาสที่ปรมาณูอาจถูกแยก ถูกทำลาย เพราะเหตุภายนอก เช่นที่นักวิทยาศาสตร์จัดทำ ฉันใด **สุริยะระบบ หรือ SOLAR SYSTEM ก็เช่นเดียวกัน อาจถูกทำลายหรือสลายตัว แล้วเกิดใหม่ได้ เพราะมีระบบสุริยะอื่นเข้ามาใกล้หรือมีเหตุอื่นเกิดขึ้น** ในการเกิดก็เช่นเดียวกัน เมื่อทำลายได้ก็อาจรวมตัวได้ ในเมื่อธาตุไฮโดรเยนกับออกซิเยนรวม

ตัวกันเป็นน้ำ พวกฝุ่นผงที่แหลกก็เข้ามารวมตัวกันเป็นน้ำได้และแข้นแข็งขึ้นในที่สุด เป็นเรื่องเสนอชวนให้คิด แต่มิได้ชวนให้ติดในเกร็ดเพราะสาระสำคัญอยู่ที่การถือธรรมะเป็นใหญ่เป็นหลักของสังคมทุกชั้น)

๕. สัมปสาทนียสูตร
สูตรว่าด้วยคุณธรรมที่น่าเลื่อมใสของพระพุทธเจ้า

พระผู้มีพระภาคประทับ ณ ป่ามะม่วงซึ่งเศรษฐีขายผ้าเป็นผู้ถวาย (ปาวาริกัมพวัน) พระสาริบุตรเข้าไปเฝ้ากราบทูลว่า ท่านเลื่อมใสในพระผู้มีพระภาคว่า ไม่มีสมณพราหมณ์ใดในอดีต อนาคต ปัจจุบันยิ่งกว่าพระผู้มีพระภาคในทางตรัสรู้ พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ท่านเปล่งวาจาอย่างอาจหาญ บันลือสีหนาทยืนยันแน่ลงไปในส่วนเดียว ท่านกำหนดรู้จิตของพระผู้มีพระภาคในอดีต อนาคต ปัจจุบัน หรือว่ามีศีล มีธรรม มีปัญญา มีธรรมเป็นเครื่องอยู่ และหลุดพ้นแล้วอย่างนี้ ๆ พระสาริบุตรตอบว่า เปล่า พระเจ้าข้า จึงตรัสถามว่า เมื่อเป็นเช่นนั้น เหตุไฉนจึงเปล่งวาจาอย่างอาจหาญ บันลือสีหนาท ยืนยันแน่ลงไปโดยส่วนเดียวอย่างนี้

พระสาริบุตรแสดงความแน่ใจ

พระสาริบุตรกราบทูลแสดงความแน่ใจของท่านว่า เปรียบเหมือนนายประตูผู้ฉลาดเฝ้าอยู่ทางประตูเข้าออก ไม่เห็นทางอื่น เช่นที่ต่อกำแพง หรือช่องกำแพง แม้ที่แมวจะเข้าออกได้ เขาย่อมแน่ใจว่าสัตว์ตัวใหญ่ย่อมเข้าออกพระนครนี้ ทางประตูนี้เท่านั้น ตัวท่านเองก็เป็นเช่นนั้น รู้นัยแห่งธรรมว่า พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งใน

อดีต อนาคต ปัจจุบัน **ทรงละนีวรณ์ ๕** อันเป็นเครื่องเศร้าหมองแห่งจิต อันทำปัญญาให้อ่อนกำลัง **ทรงตั้งจิตไว้ด้วยดีในสติปัฏฐาน ๔ ทรงเจริญโพชฌงค์ ๗ ตามเป็นจริงแล้ว** จึงได้บรรลุอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ[๑] อันยอดเยี่ยม ท่านได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเพื่อสดับธรรม เมื่อสดับธรรมแล้วก็รู้ยิ่งธรรมบางอย่างในธรรมนั้น ถึงความสำเร็จใน (อริยสัจจ)ธรรม เลื่อมใสในพระศาสดาว่า พระผู้มีพระภาคเป็นผู้ตรัสรู้เองโดยชอบ พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคแสดงดีแล้ว พระสงฆ์ปฏิบัติดีแล้ว

ข้อน่าเลื่อมใส ๑๕ ข้อ

ครั้นแล้วท่านได้แสดงธรรมะอันยอดเยี่ยมที่พระผู้มีพระภาคแสดงแก่ท่าน ซึ่งพระผู้มีพระภาคตรัสรู้อย่างไม่มีส่วนเหลือ ไม่มีข้อที่ควรรู้ยิ่งขึ้นไปอีก ซึ่งจะพึงมีสมณพราหมณ์อื่นยิ่งไปกว่า เป็นข้อ ๆ ดังต่อไปนี้

๑ **กุศลธรรม** (**แสดงโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ**ตามหัวข้อใหญ่ มีสติปัฏฐาน ๔ เป็นต้น จนถึงมรรคมีองค์ ๘)

๒ **ธรรมในการบัญญัติอายตนะ** (ทั้งภายในและภายนอก คือตากับรูป, หูกับเสียง, จมูกกับกลิ่น, ลิ้นกับรส, กายกับโผฏฐัพพะ, และใจกับธรรมะ)

๓ ธรรมในการก้าวลงสู่ครรภ์ (มี ๔ ชนิด มีการก้าวลงสู่ครรภ์ การตั้งอยู่ การออกจากครรภ์ โดยไม่มีความรู้สึกตัว; รู้ตัวใน

---

[๑] ในตอนนี้มีคำที่ควรชี้ความหมาย ๔ คือ ๑.นีวรณ์ กิเลสอันกั้นจิตมิให้บรรลุคุณความดี ๒. สติปัฏฐาน การตั้งสติ ๓.โพชฌงค์ องค์แห่งปัญญาเครื่องตรัสรู้ และ ๔. อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ ญาณคือการตรัสรู้เองโดยชอบอันยอดเยี่ยม

ข้อแรก ไม่รู้ตัวใน ๒ ข้อหลัง ; รู้ตัวใน ๒ ข้อแรก ไม่รู้ตัวในข้อหลัง ; รู้ตัวทั้งสามข้อ)

๔ ธรรมในทัสสนสมาบัติ (เข้าฌานที่มีการเห็นอารมณ์ต่างๆ รวม ๔ อย่าง คือเห็นอาการ ๓๒ มีผม ขน เป็นต้น; พิจารณากระดูก; พิจารณากระแสวิญญาณของบุรุษ อันตั้งอยู่ในโลกนี้และโลกอื่น; พิจารณาวิญญาณของบุรุษอันไม่ตั้งอยู่ในโลกนี้และโลกอื่น)

๕ ธรรมในการบัญญัติบุคคล (มี ๗ อย่าง มีอุภโตภาควิมุต ผู้พ้นโดยส่วนทั้งสอง เป็นต้น จนถึง สัทธานุสารี ผู้แล่นไปตามศรัทธา)

๖ ธรรมในกลุ่มที่เป็นประธาน (คือโพชฌงค์องค์แห่งปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้ ๗ อย่าง มีสติ เป็นต้น)

๗ ธรรมในข้อปฏิบัติ (ปฏิปทามี ๔ อย่าง มีปฏิบัติลำบากและรู้ได้ช้า ปฏิบัติไม่ลำบากรู้ได้เร็ว เป็นต้น)

๘ ธรรมใน**ความประพฤติเกี่ยวกับคำพูด (มี ๔ อย่าง คือ ไม่พูดเท็จ; ไม่พูดส่อเสียด** คือ ไม่ยุให้แตกร้าวกัน ; **ไม่พูดแข่งดี** หวังจะได้ชัยชนะ เช่น เมื่อถูกว่า ท่านเป็นคนทุศีล ก็ตอบว่า ท่านน่ะสิทุศีล อาจารย์ของท่านก็ทุศีล; **พูดด้วยใช้ปัญญา** มีข้ออ้างอิง ถูกต้องตามกาล)

๙ ธรรมในวิธีสั่งสอน (คือรู้วิธีสั่งสอนให้เป็นพระอริยบุคคล ๔ ชั้น มีพระโสดาบัน เป็นต้น)

๑๐ ธรรมในการรู้ความหลุดพ้นของผู้อื่น (รู้ความหลุดพ้นของพระอริยบุคคล ๔)

๑๑ ธรรมในสัสสตวาทะ คือลัทธิที่เห็นว่าเที่ยง (มี ๓ อย่าง

คือเห็นว่าตนและโลกเที่ยง เพราะระลึกชาติได้)

๑๒ ธรรมในญาณหยั่งรู้ความจุติ (เคลื่อนหรือตาย) และอุปบัติ (เกิดขึ้น) ของสัตว์ทั้งหลาย (มีทิพยจักษุ เห็นสัตว์ได้ชั่วได้ดีตามกรรมของตน)

๑๓ ธรรมในการแสดงฤทธิ์ (ทั้งฤทธิ์ที่มีอาสวะและกิเลส และฤทธิ์ที่ไม่มีอาสวะและกิเลส)

๑๔ พระผู้มีพระภาคทรงบรรลุธรรมที่บุรุษผู้มีศรัทธาพึงบรรลุด้วยความเพียร ด้วยเรี่ยวแรง ด้วยความบากบั่นของบุรุษ, ไม่ทรงประกอบพระองค์ให้ชุ่มด้วยกาม, ไม่ทรงประกอบการทรมานพระองค์ให้ลำบาก, ทรงได้ฌาน ๔ อันเป็นเรื่องของจิตใจชั้นสูง อันเป็นเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบันตามพระประสงค์ โดยไม่ยากลำบาก

ครั้นแล้วท่านก็ย้ำความแน่ใจของท่านว่า เมื่อมีใครถาม ท่านก็จะยืนยันว่า ไม่มีสมณพราหมณ์ทั้งในอดีต อนาคต ปัจจุบันจะยิ่งไปกว่าพระผู้มีพระภาคในทางตรัสรู้ แต่ถ้าถามว่ามี สมณพราหมณ์ในอดีต ในอนาคต ที่เสมอด้วยพระผู้มีพระภาคในทางตรัสรู้หรือไม่ก็จะตอบว่า มี แต่ถ้าถามถึงปัจจุบันก็จะตอบว่าไม่มี ถ้าถูกถามอีกว่าทำไมจึงเป็นเช่นนั้น ก็จะตอบว่า เคยได้สดับมาในที่เฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคว่า มีพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าในอดีต อนาคตที่เสมอด้วยพระองค์ในทางตรัสรู้ และได้เคยสดับในที่เฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาค (เช่นเดียวกัน)ว่า มิใช่ฐานะ มิใช่โอกาสที่ในโลกธาตุเดียวกัน จะมีพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเกิดขึ้นพร้อมกัน ๒ พระองค์ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสรับรองภาษิตของพระสาริบุตร

คำของพระอุทายี

พระอุทายีก็กราบทูลสรรเสริญพระผู้มีพระภาคว่า เป็นที่น่าอัศจรรย์ที่ทรงมีความปรารถนาน้อย ความสันโดษ ความขัดเกลา ทั้งๆ ที่ทรงมีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก แต่ก็ไม่ทรงทำพระองค์ให้ปรากฏ (โอ้อวด)

๖. ปาสาทิกสูตร
สูตรว่าด้วยพระธรรมเทศนาที่น่าเลื่อมใส

พระผู้มีพระภาคประทับในปราสาท ในป่ามะม่วงของเจ้าศากยะผู้เชี่ยวชาญในวิชาธนู (เวธญฺญาสกฺยา) ครั้งนั้น นิครนถนาฏบุตร (เจ้าลัทธิคนหนึ่งของศาสนานิครนถ์ หรือศาสนาเชน) ถึงแก่กรรมที่กรุงปาวา พวกนิครนถ์เกิดแตกกันเป็นสองฝ่าย ทะเลาะวิวาทกันอย่างรุนแรง พระจุนทะ[๑] (น้องชายพระสาริบุตร) จำพรรษาใกล้กรุงปาวาจนตลอดพรรษาแล้ว ก็ไปหาพระอานนท์ ณ สามคาม ไหว้พระอานนท์แล้วเล่าความให้ฟัง พระอานนท์จึงชวนพระจุนทะไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค กราบทูลให้ทรงทราบ

ศาสดา, หลักธรรม, สาวก

พระผู้มีพระภาคจึงตรัสถึงศาสดา, หลักธรรมคำสอนและสาวกแบ่งออกเป็นประเภทดังนี้

---

[๑] ในสำนวนบาลี เรียกเป็นจุนทะ สมณุทเทส (สามเณรจุนทะ เป็นคำเรียกติดปากมาจากสมัยที่ท่านเป็นสามเณร)

๑ ศาสดาไม่ดี, หลักธรรมไม่ดี, สาวกไม่ดี ก็เป็นที่ติเตียนทั้งสามฝ่าย ใครปฏิบัติตาม ก็ประสบสิ่งมิใช่บุญเป็นอันมาก

๒ ศาสดาไม่ดี, หลักธรรมไม่ดี แม้สาวกจะดี คือปฏิบัติตาม ก็เป็นที่ติเตียนทั้งสามฝ่าย ใครทำความเพียรตาม ก็ประสบสิ่งมิใช่บุญเป็นอันมาก

๓ ศาสดาดี, หลักธรรมดี, สาวกไม่ดี ศาสดาและหลักธรรมย่อมได้รับสรรเสริญ แต่สาวกถูกติเตียน ใครปฏิบัติตาม ก็ได้ประสบบุญเป็นอันมาก

๔ ศาสดาดี, หลักธรรมดี, สาวกดี ย่อมได้รับสรรเสริญทั้งสามฝ่าย ใครทำความเพียรตาม ก็ได้ประสบบุญเป็นอันมาก

๕ ศาสดาดี, หลักธรรมดี, สาวกไม่เข้าใจเนื้อความ (แห่งธรรม) แจ่มแจ้ง เมื่อศาสดาตายแล้วสาวกก็เดือดร้อนภายหลัง

๖ ศาสดาดี, หลักธรรมดี, สาวกเข้าใจเนื้อความ (แห่งธรรม) แจ่มแจ้ง เมื่อศาสดาตายแล้ว สาวกก็ไม่เดือดร้อนภายหลัง

พรหมจรรย์บริบูรณ์หรือไม่

ตรัสต่อไปอีกว่า พรหมจรรย์ที่ประกอบด้วยองค์เหล่านี้แล้ว

๑ แต่ถ้าศาสดามิใช่เป็นเถระ ผู้รู้เห็นเหตุการณ์มานาน บวชนาน ก็ยังชื่อว่าบกพร่องในข้อนี้ ถ้าศาสดาเป็นเถระ เป็นต้น จึงชื่อว่าบริบูรณ์ในข้อนี้

๒ ถ้าศาสดาเป็นเถระ เป็นต้น แต่ภิกษุผู้เป็นสาวกชั้นเถระไม่ฉลาดอาจหาญ ไม่บรรลุธรรมอันเกษม ไม่สามารถจะบอกเล่าว่าสัทธรรมย่ำยีปรัปวาท (ข้อกล่าวหาของผู้อื่น) ก็ยังชื่อว่าบกพร่องในข้อนี้

ถ้าสาวกชั้นเถระเป็นผู้ฉลาดอาจหาญ เป็นต้น จึงชื่อว่าบริบูรณ์ในข้อนี้

๓ ถ้าศาสดาและสาวกชั้นเถระเข้าลักษณะที่ดี แต่ภิกษุผู้เป็นสาวกชั้นกลางยังไม่ดี (เหมือนชั้นเถระ) ก็ยังชื่อว่าบกพร่องในข้อนี้ โดยนัยนี้ กินความถึงภิกษุผู้เป็นสาวกที่บวชใหม่; นางภิกษุณีผู้เป็นสาวิกาชั้นเถระ; ชั้นกลาง, ผู้บวชใหม่ ; อุบาสกผู้ประพฤติพรหมจรรย์, ผู้บริโภคกาม; อุบาสิกาผู้ประพฤติพรหมจรรย์, ผู้บริโภคกาม[๑] ถ้ายังไม่ดีสมบูรณ์ พรหมจรรย์ก็ยังไม่สมบูรณ์ ต่อเมื่อดีสมบูรณ์ พรหมจรรย์จึงชื่อว่าสมบูรณ์

๔ ครั้นแล้วตรัสถึงพระองค์ พระธรรมคำสั่งสอน และพระสาวก ทั้งบรรพชิต และคฤหัสถ์ว่ามีคุณลักษณะสมบูรณ์ พรหมจรรย์จึงชื่อว่าสมบูรณ์

๕ ตรัสถึงพระองค์และพระสงฆ์ ว่าถึงความเป็นผู้เลิศด้วยลาภ ยศ แล้วตรัสถึงคำของอุททกดาบสรามบุตร ที่ว่าเห็นอยู่ แต่ไม่เห็น ซึ่งไขความว่า เห็นใบมีดโกนที่ลับดีแล้ว แต่ไม่เห็นคมมีดโกนดังนี้ว่าเป็นภาษิตไร้ประโยชน์ ที่ถูกควรจะหมายถึงไม่เห็นพรหมจรรย์ ที่สมบูรณ์บริบูรณ์และประกาศดีแล้ว จึงจะชื่อว่ากล่าวชอบ

ตรัสแนะให้จัดระเบียบหรือสังคายนาพระธรรม

ตรัสแนะพระจุนทะให้เทียบเคียงธรรมที่ทรงแสดงแล้วด้วยปัญญาอันยิ่ง พึงสังคายนา พึงวิจารอรรถะกับอรรถะ พยัญชนะกับพยัญชนะ เพื่อให้พรหมจรรย์ตั้งอยู่ยั่งยืน เป็นไปเพื่อประโยชน์ และ

---

[๑] มีข้อน่าสังเกตในที่นี้ คือคำว่า อุบาสก อุบาสิกา หรือสาวกฝ่ายคฤหัสถ์นั้น มีทั้งสองประเภท คือประเภทถือพรหมจรรย์ และประเภทครองเรือนธรรมดา

ความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์ เพื่อประโยชน์เกื้อกูล และความสุขแก่เทวาและมนุษย์[๑] **แล้วทรงชี้แจงว่า ธรรมที่ทรงแสดงด้วยปัญญาอันยิ่ง มีสติปัฏฐาน ๔ เป็นต้น มีมรรคมีองค์ ๘ เป็นที่สุด (ที่เรียกว่า โพธิปักขิยธรรม คือธรรมอันเป็นฝักฝ่ายแห่งปัญญาตรัสรู้ รวม ๓๗ ประการ)**

ตรัสแนะลักษณะสอบสวนพระธรรม

ตรัสแนะให้ศึกษาพระธรรม (ทั้งสามสิบเจ็ดประการเหล่านั้น) โดยพร้อมเพรียง ไม่วิวาทกันแล้วตรัสแนะวิธีสอบสวนพระธรรมเมื่อพระสงฆ์พรหมจารีกล่าวธรรม

๑ ถ้ารู้สึกว่า **ถือเอาอรรถะผิด ยกพยัญชนะผิด** ก็ไม่พึงเห็นด้วย (อภินันท์) หรือคัดค้าน พึงกล่าวกะเธอว่า **พยัญชนะนี้ กับพยัญชนะอีกอันหนึ่งของอรรถะนี้ และอรรถะนี้ กับอรรถะอีกอันหนึ่งของพยัญชนะนี้** อย่างไหนจะชอบด้วยอุบายกว่ากัน ถ้าผู้กล่าวธรรมกล่าวว่า พยัญชนะนี้ อรรถะนี้ ชอบด้วยอุบายกว่าก็ไม่พึงยกย่องหรือคัดค้าน พึงกำหนดหมายให้ดี เพื่อพิจารณาอรรถะและพยัญชนะนั้นๆ (คำว่า พยัญชนะ หมายถึงตัวอักษรหรือถ้อยคำ อรรถะหมายถึง ความหมายของตัวอักษรหรือถ้อยคำ)

๒ ถ้ารู้สึกว่า **ถือเอาอรรถะผิด ยกพยัญชนะถูก** ก็พึงสอบถาม **อรรถะของพยัญชนะสองฝ่าย** ว่าอันไหนจะชอบด้วยอุบายกว่ากัน แล้วพิจารณา (เหมือนข้อ ๑)

---

[๑] นี้เป็นที่มาสำคัญ ที่แสดงว่าพระพุทธเจ้าทรงแนะให้สังคายนาให้วิจารพระธรรมที่ทรงแสดงแล้ว

๓ ถ้ารู้สึกว่า **ถือเอาอรรถะถูก ยกพยัญชนะผิด** ก็พึงสอบถาม **อรรถะสองฝ่ายของอรรถะนี้** ว่าอันไหนจะชอบด้วยอุบายกว่ากัน แล้วพิจารณา (เหมือนข้อ ๑)

๔ ถ้ารู้สึกว่า ถือเอาอรรถะถูก ยกพยัญชนะถูก ก็พึงอนุโมทนา

อาสวะปัจจุบันกับอนาคต

แล้วตรัสว่า มิได้ทรงแสดงธรรมเพื่อให้สำรวมอาสวะ (กิเลสที่ดองสันดาน) ที่เป็นปัจจุบัน หรือเพื่อให้ทำลายอาสวะที่เป็นอนาคตอย่างใดอย่างหนึ่งเท่านั้น แต่เพื่อทั้งสองอย่าง

แล้วทรงแสดง**การที่อนุญาตปัจจัย ๔ ว่า เพื่อบำบัดร้อนหนาวและเพื่อพอยังชีวิตให้เป็นไป** เป็นต้น

ตรัสแนะข้อโต้ตอบกับเจ้าลัทธิอื่น

๑ ถ้านักบวชลัทธิอื่นกล่าวหาว่า สมณะศากยบุตรประกอบตนให้**ชุ่มด้วยความสุข** พึงถามว่า ประกอบแบบไหน เพราะมีอยู่มากด้วยกัน คือบางคน**ฆ่าสัตว์, ลักทรัพย์, พูดปด, บำเรอ (ตน) ด้วยกามคุณ** อย่างนี้ชื่อว่าประกอบตนให้ชุ่มด้วยความสุขแบบชาวบ้าน ซึ่งไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน

๒ ถ้านักบวชลัทธิอื่นกล่าวหาว่า สมณะศากยบุตรประกอบตนให้ชุ่มด้วย**ความสุข ๔ อย่าง** (ดังกล่าวในข้อ ๑) ก็พึงปฏิเสธว่าไม่เป็นจริง แล้วทรงแสดงการประกอบตนให้ชุ่มด้วยความสุข ที่เป็นไปเพื่อนิพพานว่า **ได้แก่ ความสุขในฌาน ๔ ถ้านักบวชลัทธิอื่นกล่าวว่า สมณะศากยบุตรประกอบตนให้ชุ่มด้วยความสุข ๔ อย่างนี้ ก็พึงรับรองว่ากล่าวถูกต้อง**

๓ ถ้านักบวชลัทธิอื่นถามถึงผลและอานิสงส์ (ผลดี) ที่ผู้ประกอบตนให้ชุ่มด้วยความสุข (ในฌาน ๔) จะพึงหวังได้ ก็พึงตอบว่า มี ๔ อย่าง คือ

๑) เป็นพระโสดาบัน จะได้ตรัสรู้ต่อไป เพราะสิ้นสัญโญชน์ ๓

๒) เป็นพระสกทาคามีผู้จะกลับมาเกิดเพียงครั้งเดียว เพราะสิ้นสัญโญชน์ ๓ และทำราคะ โทสะ โมหะให้น้อยลง

๓) เป็นพระอนาคามีผู้ไม่กลับมาเกิด เพราะสิ้นสัญโญชน์เบื้องต่ำทั้งห้า

๔) ทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุติ ปัญญาวิมุติอันไม่มีอาสวะ เพราะสิ้นอาสวะอยู่ในปัจจุบัน (เป็นพระอรหันต์)[๑]

๔ นักบวชลัทธิอื่นกล่าวหาว่า สมณศากยบุตรมีธรรมอันไม่ตั้งมั่น พึงชี้แจงว่า ธรรมะที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแก่สาวก มิให้ก้าวล่วงจนตลอดชีวิต มีอยู่ คือภิกษุผู้เป็นพระอรหันต์ สิ้นอาสวะแล้วย่อมไม่ควรก้าวล่วงฐานะ ๙ อย่างจนตลอดชีวิต คือ (ศีล ๕ อคติ ๔)

๑) ไม่ฆ่าสัตว์โดยจงใจ

๒) ไม่ลักทรัพย์

๓) ไม่เสพเมถุน

---

[๑] **พระโสดาบัน** ละกิเลสที่เรียกว่าสัญโญชน์ (เครื่องร้อยรัดหรือเครื่องผูก) ๓ อย่าง คือ **๑.สักกายทิฏฐิ** ความเห็นเป็นเหตุถือตัวตน **๒.วิจิกิจฉา** ความลังเลสงสัย **๓.สีลัพพตปรามาส** ความเชื่อถือโชคลางหรือพิธีกรรม **พระอนาคามี**ละเพิ่มได้อีก ๒ คือ **๔. กามราคะ** ความกำหนัดด้วยอำนาจกิเลสกาม **๕. ปฏิฆะ**ความขัดใจ. **พระอรหันต์**ละสัญโญชน์ได้ทั้งสิบคือ ๕ ข้อแรกที่กล่าวมาแล้ว และ **๖. รูปราคะ** ความติดใจในรูป หมายถึงติดรูปฌาน **๗. อรูปราคะ** ความติดใจในสิ่งที่มิใช่รูป หมายถึงติดอรูปฌาน **๘. มานะ** ความถือตัว **๙. อุทธัจจะ** ความฟุ้งสร้าน **๑๐. อวิชชา** ความไม่รู้อริยสัจจ์ ๔ ตามเป็นจริง ๕ ข้อแรก เรียกสัญโญชน์เบื้องต่ำ ๕ ข้อหลังเรียกสัญโญชน์เบื้องสูง *(ลงกันได้กับปริจเฉท ๗ พระอภิธรรมในเล่ม ๘-ผู้รวบรวม)*

๔) ไม่พูดปดทั้งที่รู้

๕) ไม่สะสมอาหารบริโภคเหมือนคนที่เคยเป็นเจ้าหน้าที่เรือนคลัง

๖) ไม่ลำเอียงเพราะชอบ

๗) ไม่ลำเอียงเพราะชัง

๘) ไม่ลำเอียงเพราะหลง

๙) ไม่ลำเอียงเพราะกลัว

๕ นักบวชลัทธิอื่นอาจกล่าวหาว่า พระสมณโคดมบัญญัติญาณทัสสนะ (ความเห็นด้วยญาณ) อันไม่มีขอบเขตปรารภระยะกาลนานไกลอันเป็นอดีต ไม่ปรารภระยะกาลนานไกลอันเป็นอนาคต เพราะเป็นผู้เขลา ญาณหยั่งรู้ความเป็นไปในชาติก่อน ปรารภอดีตกาลนานไกลของพระตถาคต มีอยู่ ปรารถนาจะระลึกเท่าใด ก็ระลึกได้เท่านั้น ส่วนญาณที่เกิดจากปัญญาตรัสรู้ ที่ปรารภอนาคตกาลนานไกล ย่อมเกิดขึ้นแก่พระตถาคตว่า ชาตินี้เป็นชาติสุดท้าย ไม่มีการเกิดอีก

ก อดีต, อนาคต, ปัจจุบัน ที่ไม่จริง ไม่แท้ ไม่มีประโยชน์ ตถาคตก็ไม่พยากรณ์

ข อดีต, อนาคต, ปัจจุบัน ที่จริง แท้ แต่ไม่มีประโยชน์ ตถาคตก็ไม่พยากรณ์

ค อดีต, อนาคต, ปัจจุบัน ที่จริง แท้ มีประโยชน์ ตถาคตย่อมรู้กาลที่จะตอบปัญหานั้นในเรื่องนั้น

ฆ ตถาคตเป็นผู้กล่าวให้เหมาะแก่กาล, กล่าวความจริง, กล่าวสิ่งที่เป็นจริง, กล่าวสิ่งมีประโยชน์, กล่าวเป็นธรรม, กล่าวเป็นวินัย ในธรรมที่เป็นอดีต อนาคตและปัจจุบัน

ฉะนั้น จึงเรียกว่า ตถาคต

ง ตถาคตตรัสรู้โดยชอบสิ่งซึ่งโลก พร้อมทั้งเทวดา มาร พรหม สมณพราหมณ์ ได้รู้แจ้งด้วยอายตนะ, ได้บรรลุ, ได้แสวงหา, ได้ครองถึงแล้ว ฉะนั้น จึงเรียกว่าตถาคต

จ ตถาคตตรัสแสดงถึงสิ่งใดในระหว่างที่ตรัสรู้ จนถึงปรินิพพานด้วยอนุปาทิเสสนิพพานธาตุ สิ่งนั้นย่อมเป็นอย่างนั้นทั้งหมด ไม่เป็นอย่างอื่น ฉะนั้น จึงเรียกว่าตถาคต

ฉ ตถาคตพูดได้อย่างใด ทำได้อย่างนั้น ทำได้อย่างใด พูดได้อย่างนั้น ฉะนั้น จึงเรียกว่าตถาคต

ช ตถาคตเป็นใหญ่, ไม่มีใครครอบงำได้, รู้เห็นตามเป็นจริง, เป็นผู้มีอำนาจ (โดยคุณธรรม) ฉะนั้นจึงเรียกว่าตถาคต

๖ ถ้านักบวชลัทธิอื่นถามว่า สัตว์ตายแล้วเกิด หรือไม่เกิด หรือว่าทั้งเกิดทั้งไม่เกิด หรือว่าเกิดก็ไม่ใช่ ไม่เกิดก็ไม่ใช่ พึงตอบว่า ข้อนั้นพระผู้มีพระภาคไม่ทรงพยากรณ์

๗ ถ้านักบวชลัทธิอื่นถามว่า **เหตุไฉนพระผู้มีพระภาคจึงไม่ทรงพยากรณ์ข้อนั้น** (ที่กล่าวในข้อ ๖) พึงตอบว่า **เพราะไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ไม่ประกอบด้วยธรรม ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน** ถ้าถามว่าอะไรเล่าที่ทรงพยากรณ์ พึงตอบว่า ทุกข์, เหตุให้เกิดทุกข์, ความดับทุกข์, และข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ (อริยสัจจ์ ๔) ถ้าถามว่าเหตุไฉน **พระผู้มีพระภาคจึงทรงพยากรณ์เรื่อง (อริยสัจจ์ ๔)นั้น พึงตอบว่า เพราะประกอบด้วยประโยชน์ ประกอบด้วยธรรม เป็นไปเพื่อนิพพาน**

ไม่ทรงอนุมัติทิฏฐิต่าง ๆ เพราะเหตุไร

ทรงแสดงว่าเรื่องที่ควรพยากรณ์ ก็ทรงพยากรณ์ ไม่ควรพยากรณ์ จะทรงพยากรณ์ทำไม ทรงแสดงทิฏฐิที่ปรารภที่สุดเบื้องต้น ทั้งทิฏฐิที่ปรารภที่สุดเบื้องปลาย (ดูพรหมชาลสูตร ซึ่งใน พระสูตรนี้นำมากล่าวเพียงบางส่วน) แล้วตรัสว่า ไม่ทรงอนุมัติตามคำกล่าวของสมณพราหมณ์เหล่านั้น เพราะที่ยืนยันลงไปอย่างนั้น ยังมีสัตว์ประเภทอื่นอีก ที่เป็นอย่างอื่น

แล้วทรงแสดงสติปัฏฐาน (การตั้งสติ) ๔ อย่างว่า เพื่อละเพื่อก้าวล่วงทิฏฐิทั้งสองประเภทนั้น

พระอุปทานะยืนถวายอยู่งานพัด ณ เบื้องพระปฤษฎางค์พระพุทธเจ้า กราบทูลสรรเสริญพระธรรมเทศนาว่า น่าอัศจรรย์ น่าเลื่อมใส (ปาสาทิกะ) พระผู้มีพระภาคจึงตรัสให้เรียกชื่อธรรมปริยายนี้ว่า *"ปาสาทิกะ"*

๗. ลักขณสูตร
สูตรว่าด้วยมหาปุริสลักขณะ ๓๒ ประการ

พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เชตวนารามของอนาถบิณฑิกคฤหบดี ใกล้กรุงสาวัตถี ณ ที่นั้นตรัสแสดงมหาปุริสลักขณะ ๓๒ ประการ ที่ทำให้มหาบุรุษมีคติเป็น ๒ คือถ้าอยู่ครองเรือน จะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ์ ถ้าออกบวช จะได้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

มหาปุริสลักขณะ ๓๒ ประการ มีพระบาทตั้งลงด้วยดี (มีพื้นพระบาทเสมอ ไม่แหว่งเว้า) เป็นข้อต้น มีพระเศียรประดับด้วย

พระอุณหิส (กรอบพระพักตร์) เป็นข้อสุดท้าย แล้วทรงแสดงว่า ลักษณะแต่ละอย่างที่เกิดขึ้นนั้น เกิดขึ้นเพราะกระทำกรรมดีต่างๆไว้

เช่นในข้อแรก เพราะเคยสมาทานมั่นในกุศลธรรม สมาทานมั่นในกุศลธรรมอันยิ่งข้อใด ข้อหนึ่ง เช่น กายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต ในการจำแนกทาน สมาทานศีล รักษาอุโบสถ เกื้อกูลมารดาบิดา สมณพราหมณ์ และอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในสกุล

ข้อสุดท้าย เพราะเคยเป็นหัวหน้าในการบำเพ็ญกุศลธรรม มีกายสุจริต เป็นต้น

(หมายเหตุ : การแสดงเหตุผลที่ได้มหาปุริสลักษณะแต่ละข้อในพระสูตรนี้มิได้เป็นไปตามลำดับข้อและในที่นี้ได้นำมากล่าวอย่างย่นย่อที่สุด เพื่อสามารถย่อพระไตรปิฎกเล่มอื่นๆได้อีก มิฉะนั้น จะต้องขยายอีกหลายเล่ม แต่ขอเสนอว่า ถ้าท่านผู้ใดสนใจจะอ่านเรื่องนี้โดยละเอียด อาจหาหนังสือปฐมสมโพธิกถา ฉบับที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงชำระ ซึ่งพิมพ์แพร่หลายพอสมควร[๑] อ่านได้ จุดสำคัญของพระสูตรนี้ แสดงว่าการได้ดีไม่ใช่เกิดขึ้นลอยๆ ต้องประกอบเหตุจึงได้รับผล)

๘. สิงคาลกสูตร
สูตรว่าด้วยสิงคาลกมาณพ

พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เวฬุวัน (ป่าไผ่) ใกล้กรุงราชคฤห์ เช้าวันหนึ่งเสด็จสู่กรุงราชคฤห์เพื่อบิณฑบาต ได้ทอดพระเนตรเห็น

[๑] พิมพ์ พ.ศ.๒๔๓๗ จำนวน ๒,๐๐๐ ฉบับ โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

สิงคาลกมาณพมีผ้าเปียก มีผมเปียก ไหว้ทิศทั้งหกอยู่ ตรัสถาม ทราบว่าเป็นการทำตามคำสั่งของบิดา จึงตรัสว่า ในอริยวินัยไม่พึงไหว้ทิศแบบนี้ เมื่อมาณพกราบทูลถามว่า พึงไหว้อย่างไร จึงตรัสแสดงธรรมเป็นลำดับว่า เพราะเหตุที่อริยสาวก (สาวกของพระอริยะ) ละธรรมกิเลส (ศีล) ๔ ได้ ; ไม่ทำกรรมชั่วโดยฐานะ (อคติ) ๔; ไม่เสพปากทางแห่งความเสื่อมทรัพย์ **(โภคานํ อปายมุขานิ)** ๖ ประการ; เขาปราศจากความชั่ว ๑๔ ดั่งกล่าวได้แล้ว เป็นผู้ปกปิดทิศ ๖ ชื่อว่าปฏิบัติเพื่อชัยชนะในโลกทั้งสอง คือโลกนี้และโลกหน้า, เมื่อตายไปก็จะเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์

กรรมกิเลส ๔

กรรมกิเลส คือ การกระทำที่เศร้าหมอง มี ๔ อย่างที่อริยสาวกละได้ คือ

๑ ฆ่าสัตว์

๒ ลักทรัพย์

๓ ประพฤติผิดในกาม

๔ พูดปด

ไม่ทำความชั่วโดยฐานะ ๔

อริยสาวกไม่ทำกรรมชั่วโดยฐานะ ๔ (อคติ ๔) คือถึงความลำเอียง เพราะรัก, เพราะชัง, เพราะหลง, เพราะกลัว ทำกรรมชั่ว

อบายมุข ๖

อริยสาวกไม่เสพปากทางแห่งความเสื่อมทรัพย์ ๖ อย่าง คือ

๑ เป็นนักเลงสุรา

๒ เที่ยวกลางคืน

๓ เที่ยวดูการเล่น

๔ เล่นการพนัน

๕ คบคนชั่วเป็นมิตร

๖ เกียจคร้าน

ครั้นแล้วทรงแสดงโทษของอบายมุขแต่ละข้อ ข้อละ ๖ อย่าง

มิตรเทียม ๔ ประเภท

ทรงแสดงมิตรเทียม (มิตตปฏิรูปกะ) ๔ ประเภท คือ

๑ มิตรปอกลอก

๒ มิตรดีแต่พูด

๓ มิตรหัวประจบ

๔ มิตรชวนในทางเสียหาย

พร้อมทั้งแสดงลักษณะของมิตรเทียมทั้งสี่ประเภทนั้นประเภทละ ๔ ประการ

มิตรแท้ ๔ ประการ

ทรงแสดงมิตรแท้ ๔ ประการ คือ

๑ มิตรมีอุปการะ

๒ มิตรร่วมทุกข์ร่วมสุข

๓ มิตรแนะประโยชน์

๔ มิตรอนุเคราะห์ (อนุกัมปกะ)[๑]

พร้อมทั้งแสดงลักษณะของมิตรแท้ทั้งสี่ประเภทนั้น ประเภทละ ๔ ประการ

---

๑. ในนวโกวาทใช้คำว่า มิตรมีความรักใคร่ คือ ทุกข์ ๆ ด้วย สุขๆ ด้วย โต้เถียงคนที่ติเตียนเพื่อน รับรองคนที่พูดสรรเสริญเพื่อน ส่วนมิตรมีอุปการะประเภทแรก คือป้องกันเพื่อนผู้ประมาท ป้องกันทรัพย์ของเพื่อน ผู้ประมาท เมื่อมีภัยเอาเป็นที่พึ่งได้ เมื่อมีธุระออกทรัพย์ช่วยเหลือเกินกว่าที่ออกปาก. ในที่นี้ได้เทียบให้ดูมิตรมีอุปการะ กับมิตรอนุเคราะห์ซึ่งมีชื่อคล้ายกันว่ามีลักษณะต่างกันอย่างไร

ทิศ ๖ คือบุคคล ๖ ประเภท

อริยสาวกเป็นผู้ปกปิด (ปฏิบัติชอบ) ทิศทั้งหก คือ ควรทราบว่า

๑ ทิศเบื้องหน้า	ได้แก่	มารดา บิดา
๒ ทิศเบื้องขวา	ได้แก่	อาจารย์
๓ ทิศเบื้องหลัง	ได้แก่	บุตร ภรรยา
๔ ทิศเบื้องซ้าย	ได้แก่	มิตร อำมาตย์ (คำว่า อำมาตย์ เป็นสำนวนบาลี หมายถึงมิตร อย่างเดียว)
๕ ทิศเบื้องล่าง	ได้แก่	ทาส กรรมกร
๖ ทิศเบื้องบน	ได้แก่	สมณพราหมณ์ (คำว่า พราหมณ์ ก็เหมือนกัน เป็นสำนวนแฝด กับคำว่า สมณะ คงหมายเฉพาะ สมณะ)

ครั้นแล้วทรงแสดงการปฏิบัติต่อบุคคลทั้งหกประเภท ที่เปรียบเหมือนทิศ ๖ เหล่านี้ ฝ่ายละ ๕ ประการ เป็นการถ้อยทีถ้อยปฏิบัติต่อกันทุกฝ่าย เช่น มารดาบิดากับบุตรธิดา ; อาจารย์กับศิษย์ ; สามีกับภรรยา ; มิตรกับมิตร ; นายจ้างกับลูกจ้าง ; สมณะกับประชาชน

สิงคาลมาณพก็เลื่อมใสพระธรรมเทศนา แสดงตนเป็นอุบาสกถึงพระรัตนตรัยตลอดชีวิต

(**หมายเหตุ**: พระสูตรนี้ชาวยุโรปเลื่อมใสกันมากว่าจะแก้ปัญหาสังคมได้ เพราะเสนอหลักทิศ ๖ อันแสดงว่าบุคคลทุกประเภทในสังคมควรปฏิบัติต่อกันในทางที่ดีงาม ไม่มีการกดฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งลงไป อนึ่งในที่นี้ไม่ได้แปลรายละเอียดทั้งหมด เพื่อรวบรัด ผู้ต้องการทราบ

รายละเอียดโปรดอ่านหนังสือนวโกวาท ซึ่งพิมพ์เผยแพร่หลายแล้วนับจำนวนล้านฉบับ)

๙. อาฏานาฏิยสูตร
สูตรว่าด้วยการรักษาในอาฏานาฏานคร

พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เขาคิชฌกูฏ ใกล้กรุงราชคฤห์ ในราตรีหนึ่ง**ท้าวมหาราชทั้งสี่**[๑] พร้อมด้วยเสนารักษ์[๒] คนธรรพ์ (รุกขเทวดา), กุมภัณฑ์และนาค มาเฝ้าพระผู้มีพระภาค

เมื่อท้าวมหาราชทั้งสี่ถวายบังคมแล้ว ท้าวเวสสวัน (มีนามอย่างหนึ่งว่าท้าวกุเวร) กราบทูลว่า มียักษ์ชั้นผู้ใหญ่ชั้นกลางชั้นต่ำ ที่เลื่อมใสพระผู้มีพระภาคก็มี ไม่เลื่อมใสก็มี แต่ที่ไม่เลื่อมใสมีมาก เพราะพระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรม เพื่อเว้นจากฆ่าสัตว์, ลักทรัพย์, ประพฤติผิดในกาม, พูดปด, ดื่มสุราเมรัย พวกยักษ์เหล่านั้นไม่เว้นจากสิ่งเหล่านี้โดยมากจึงไม่ชอบ มีสาวกของพระผู้มีพระภาคเสพเสนาสนะอันสงัดในป่า ซึ่งพวกยักษ์ผู้ใหญ่ที่ไม่เลื่อมใสในพระธรรมวินัยของพระผู้มีพระภาคอาศัยอยู่ เพื่อคุ้มครองรักษา เพื่อไม่เบียดเบียน เพื่ออยู่เป็นสุขแห่งภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงเรียนการรักษา ชื่ออาฏานาฏิยา เพื่อทำยักษ์เหล่านั้นให้เลื่อมใส พระผู้มีพระภาคทรงรับโดยดุษณีภาพ ท้าวเวสสวัณจึงกล่าว

---

[๑] **ท้าวมหาราชทั้งสี่** คือท้าวธตรฐ มีคนธรรพ์เป็นบริวาร ครองทิศบูรพา:ท้าววิรุฬหก มีกุมภัณฑ์เป็นบริวารครองทิศทักษิณ ; ท้าววิรูปักข์ มีนาคเป็นบริวาร ครองทิศประจิม ; ท้าวกุเวรหรือเวสสวัณ มียักษ์เป็นบริวาร ครองทิศอุดร (เป็นอีกพระสูตรหนึ่งที่ยืนยันว่า เทวดามีจริง เป็นโอปปาติกะลงกันกับปริจเฉท ๕ วิถีมุตตสังคหะ เล่ม ๘ เรื่องสังสารวัฏ ๓๑ ภูมิ-ผู้รวบรวม)

[๒] คำนี้น่าจะเป็น “เสนายักษ์” แต่เมื่อตรวจสอบพระไตรปิฎก แล้วยืนยันคำเดิม จึงต้องคงไว้-ผู้รวบรวม

ถึงการรักษา[๒] ชื่ออาฏานาฏิยา

ใจความแห่ง *"รักขา"* นั้น เป็นถ้อยคำนมัสการพระพุทธเจ้า ๗ พระองค์ มีพระวิปัสสี เป็นต้น พระโคดมพุทธเจ้าเป็นองค์ที่สุด พร้อมทั้งพรรณนาถึงคุณลักษณะของพระองค์ มีการกล่าวพรรณนาถึงท้าวมหาราชทั้งสี่องค์ ประจำทิศต่างๆพร้อมด้วยบุตร ซึ่งเคารพนมัสการพระพุทธเจ้า เมื่อภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา **เรียน *"รักขา"* นี้ ท่องบ่นดีแล้ว อมนุษย์ใด ๆ จะเป็นยักษ์ คนธรรพ์ กุมภัณฑ์ นาค ตลอดจนพวกพ้อง ถ้ามีจิตประทุษร้าย เข้าไปใกล้ผู้เรียน *"รักขา"* นี้ จะเข้าพวกไม่ได้** จะชื่อว่าประพฤติผิดเหมือนโจร จะถูกลงโทษ พวกยักษ์ มหายักษ์ เสนาบดี มหาเสนาบดีจะคอยชี้ความผิดของอมนุษย์เหล่านั้น

พระผู้มีพระภาคจึงตรัสเล่าให้ภิกษุทั้งหลายฟัง และทรงพระอนุญาตให้เรียน *"รักขา"* นี้ได้

(**หมายเหตุ**: พระสูตรนี้ เมื่อพิจารณาอย่างกว้าง ๆ ย่อมแสดงถึงความเข้มแข็งของพระพุทธศาสนาเป็นการเสนอหลักการให้ถอนความกลัวต่อภูตผีปีศาจ ซึ่งคนสมัยนั้นเชื่อกันอยู่ทั่วไป เพราะเมื่อนายของพวกยักษ์ คนธรรพ์ กุมภัณฑ์ และนาคเองยังมาอ่อนน้อมกราบไหว้คุณความดีของพระพุทธเจ้า พวกบริวารก็เกะกะไม่ถนัดนัก เป็นการนำความดีชั้นสูงมาช่วยให้ผู้หวาดกลัวมีความอุ่นใจในคุณความดีที่เหนือกว่า เท่ากับเอาชนะความชั่วด้วยความดี)

---

[๒] คำว่า "รักขา" มีลักษณะเดียวกับ "ปริตร" คือคำสวดสำหรับคุ้มครองป้องกันภัย

๑๐. สังคีติสูตร
สูตรว่าด้วยการร้อยกรองหรือสังคายนาคำสอน

พระผู้มีพระภาค พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ เสด็จจาริกไปในแคว้นมัลละ ทรงแวะ ณ นครปาวา ประทับอยู่ในป่ามะม่วงของนายจุนทะบุตรช่างทอง

ครั้งนั้น มัลลกษัตริย์สร้าง**สัณฐาคาร**[๑] ขึ้นใหม่ ยังไม่มีใครใช้ เมื่อทราบว่าพระผู้มีพระภาคเสด็จมาจึงนิมนต์ให้ทรงใช้ก่อน มัลลกษัตริย์จะใช้ภายหลัง พระผู้มีพระภาคทรงรับนิมนต์แล้ว เสด็จไปพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ พระองค์เองประทับนั่งพิงเสากลาง ภิกษุสงฆ์นั่งพิงฝาด้านตะวันออก มัลลกษัตริย์นั่งพิงฝาด้านตะวันตก พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมจนดึก จึงตรัสให้มัลลกษัตริย์กลับได้ ครั้นทรงเห็นภิกษุสงฆ์ยังไม่ง่วง จึงตรัสสั่งพระสาริบุตรให้แสดงธรรมแทน พระองค์เองทรงปูผ้าสังฆาฏิ ๔ ชั้น ทรงพักผ่อนสำเร็จสีหไสยา (บรรทมแบบราชสีห์ คือตะแคงขวา)

พระสาริบุตรปรารภความที่นิครนถนาฏบุตรถึงแก่กรรม สาวกแตกกันเป็นสองฝ่าย โต้เถียงกันด้วยเรื่องธรรมวินัย จึงสอนแนะให้ภิกษุทั้งหลาย**สังคายนาพระธรรม**[๒]ไม่วิวาทกัน เพื่อให้พรหมจรรย์ตั้งอยู่ยั่งยืน ครั้นแล้วท่านได้แสดงตัวอย่างการสังคายนาธรรมเป็นหมวดๆ (ซึ่งจะนำมากล่าวในที่นี้พอเป็นตัวอย่าง) ดังต่อไปนี้ :-

หมวดที่ ๑ ธรรมอย่างหนึ่ง คือสัตว์เป็นอยู่ได้ด้วยอาหาร

หมวดที่ ๒ ธรรม ๒ อย่าง คือ ๑ นาม ๒ รูป ;

---

[๑] โรงโถงหรือหอประชุม

[๒] พระสูตรนี้ และพระสูตรถัดไปต่างยืนยันว่า มีการร้อยกรองสังคายนา “พระธรรมวินัย” มาเป็น “พระอภิธรรม” รับรองพระอภิธรรมว่าเป็นพระพุทธวจนะจริง-ผู้รวบรวม

๑ อวิชชา (ความหลงไม่รู้จริง)

๒ ภวตัณหา (ความทะยานอยากมีอยากเป็น)

๑ ภวทิฏฐิ (ความเห็นที่ติดในความมีความเป็น)

๒ วิภวทิฏฐิ (ความเห็นที่ติดในความไม่มี ไม่เป็น) ฯลฯ

หมวดที่ ๓ รากเหง้าแห่งอกุศล ๓ อย่าง คือ ๑ โลภะ (อยากได้) ๒ โทสะ (คิดประทุษร้าย) ๓ โมหะ (หลง) ; รากเหง้าแห่งกุศล ๓ อย่าง คือ ๑ ไม่โลภ ๒ ไม่คิดประทุษร้าย ๓ ไม่หลง ฯลฯ

หมวดที่ ๔ การตั้งสติ (สติปัฏฐาน ดูมหาสติปัฏฐานสูตร) ๔; ความเพียรชอบ (สัมมัปปธาน ๔ คือ ๑ เพียงระวังไม่ให้บาปเกิดขึ้น ๒ เพียรละบาปที่เกิดขึ้นแล้ว ๓ เพียรทำกุศลให้เกิด ๔ เพียรทำกุศลที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญยิ่งขึ้น) ฯลฯ

หมวดที่ ๕ ขันธ์ ๕ คือ ๑ รูปขันธ์ (กองรูป) ๒ เวทนาขันธ์(กองเวทนา ความรู้สึกอารมณ์) ๓ สัญญาขันธ์ (กองสัญญา ความจำได้หมายรู้) ๔ สังขารขันธ์ (กองสังขาร หรือความคิด หรือเจตนาที่ดีชั่ว) ๕ วิญญาณขันธ์ (กองวิญญาณ คือความรู้แจ้งอารมณ์ทางตา หู เป็นต้น) ฯลฯ

หมวดที่ ๖ อายตนะภายใน ๖ คือ ๑ ตา, ๒ หู, ๓ จมูก, ๔ ลิ้น, ๕ กาย, ๖ ใจ ฯลฯ

หมวดที่ ๗ อริยทรัพย์ (ทรัพย์อันประเสริฐ) ๗ คือ ๑ **ศรัทธา** (เชื่อสิ่งที่ควรเชื่อ) ๒ **ศีล** (รักษากายวาจาให้เรียบร้อย) ๓ **หิริ** (ละอายต่อบาป) ๔ **โอตตัปปะ** (เกรงกลัวต่อบาป) ๕ **สุตะ** (ศึกษาหรือสดับตรับฟัง) ๖ **จาคะ** (เสียสละ) ๗ **ปัญญา** (รอบรู้สิ่งที่ควรรู้) ฯลฯ

หมวดที่ ๘ ความผิด ๘ คือ ๑ มิจฉาทิฏฐิ (ความเห็นผิด) ๒ มิจฉาสังกัปปะ (ความดำริผิด) ๓ มิจฉาวาจา (วาจาผิด) ๔ มิจฉากัมมันตะ (การกระทำผิด) ๕ มิจฉาอาชีวะ (เลี้ยงชีพผิด) ๖ มิจฉาวายามะ (เพียรพยายามผิด) ๗ มิจฉาสติ (ระลึกผิด) ๘ มิจฉาสมาธิ (ตั้งใจมั่นผิด) ฯลฯ

หมวดที่ ๙ ที่ตั้งแห่งความอาฆาต ๙ คือผูกอาฆาตว่า ๑ เขาได้ประพฤติสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ (เสียหาย) ต่อเรา ๒ เขากำลังประพฤติสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ต่อเรา ๓ เขาจักประพฤติ สิ่งไม่เป็นประโยชน์ต่อเรา ๔ เขาได้ประพฤติสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ต่อคนที่รักที่ชอบใจของเรา ๕ เขากำลังทำอย่างนั้น ๖ เขาจักทำอย่างนั้น ๗ เขาได้ประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อคนที่เรา ไม่รักไม่ชอบใจ ๘ เขากำลังทำอย่างนั้น ๙ เขาจักทำอย่างนั้น ฯลฯ

หมวดที่ ๑๐ ธรรมะที่ทำที่พึ่ง (นาถกรณธรรม) ๑๐ คือ ๑ มีศีล สำรวมปาฏิโมกข์ (ศีลที่เป็นประธาน) ๒ สดับตรับฟังมาก ทรงจำได้ดี ๓ คบเพื่อนที่ดี ๔ ว่าง่าย ๕ ขยันช่วยทำกิจธุระของเพื่อน ๖ ใคร่ในธรรม ๗ สันโดษ (ยินดีตามมีตามได้) ๘ ลงมือทำความเพียร ๙ มีสติ ๑๐ มีปัญญา ฯลฯ

เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จลุกขึ้นจากบรรทม ก็ตรัสชมเชยว่าพระสารีบุตรได้กล่าวสังคีติปริยาย (บรรยายเรื่องสังคายนา) แก่พระภิกษุทั้งหลายเป็นอย่างดี

๑๑. ทสุตตรสูตร
สูตรว่าด้วยหมวดธรรมอันยิ่งขึ้นไปจนถึงสิบ

พระผู้มีพระภาค พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ ประทับ ณ ฝั่งสระน้ำชื่อคัคครา ใกล้กรุงจัมปา (ราชธานีแห่งแคว้นอังคะ)

พระสาริบุตรแสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลาย (ทำนองเดียวกับสังคีติสูตร ซึ่งในที่นี้จะนำมากล่าวตั้งแต่หมวด ๑ ถึงหมวด ๑๐ พอเป็นตัวอย่าง) ดังต่อไปนี้ :-

หมวดที่ ๑ ธรรมอย่างหนึ่ง มีอุปการะมาก คือ ความไม่ประมาทในกุศลธรรม ฯลฯ

หมวดที่ ๒ ธรรม ๒ อย่าง มีอุปการะมาก คือ ๑ สติ ความระลึกได้ ๒ สัมปชัญญะ ความรู้ตัว ฯลฯ

หมวดที่ ๓ ธรรม ๓ อย่าง มีอุปการะมาก คือ ๑ คบสัตบุรุษ (คนดี) ๒ ฟังธรรม (ของท่าน) ๓ ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ฯลฯ

หมวดที่ ๔ ธรรม ๔ อย่าง มีอุปการะมาก คือ จักร ๔ อันได้แก่ ๑ อยู่ในประเทศหรือที่อยู่อันสมควร ๒ คบ (หรือเข้าใกล้) สัตบุรุษ ๓ ตั้งตนไว้ชอบ ๔ ความเป็นผู้มีบุญอันได้ทำไว้ในกาลก่อน ฯลฯ

หมวดที่ ๕ ธรรม ๕ อย่าง มีอุปการะมาก คือ องค์ ๕ ที่ควรตั้งไว้เป็นประธาน อันได้แก่ ๑ มีศรัทธาเชื่อปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ๒ มีโรคน้อย ๒ ไม่โอ้อวด ไม่มีมายา ๔ ลงมือทำความเพียร ๕ มีปัญญาเห็นความเกิดความดับ ฯลฯ

หมวดที่ ๖ ธรรม ๖ อย่าง มีอุปการะมาก คือ สาราณิยธรรม ธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งการทำกันแลกันให้ระลึกถึง อันได้แก่ ๑

ตั้งกายกรรมอันประกอบด้วยเมตตา ๒ ตั้งวจีกรรมอันประกอบด้วยเมตตา ๓ ตั้งมโนกรรมอันประกอบด้วยเมตตา ๔ แบ่งปันลาภ ๕ มีศีลอันดีเสมอกัน ๖ มีทิฏฐิ (ความเห็น) อันดีเสมอกัน ฯลฯ

หมวดที่ ๗ ธรรม ๗ อย่าง มีอุปการะมาก คือ อริยทรัพย์ ๗ อย่าง (กล่าวไว้แล้วในสังคีติสูตร) ; ธรรม ๗ อย่าง ควรเจริญ คือ**โพชฌงค์ (องค์แห่งปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้) ๗** อันได้แก่ ๑ **สติ** ๒ **ธัมมวิจยะ** เลือกเฟ้นธรรม ๓ **วิริยะ** ความเพียร ๔ **ปีติ** ความอิ่มใจ ๕ ปัสสัทธิ ความสงบความอิ่มใจ ๖ **สมาธิ** ความตั้งใจมั่น ๗ อุเบกขา ความวางเฉยอย่างมีสติกำกับ

หมวดที่ ๘ ธรรม ๘ อย่าง มีอุปการะมาก คือ เหตุ ๘ ปัจจัย ๘ อันเป็นไปเพื่อได้ปัญญาซึ่งเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ที่ยังไม่ได้, ทำปัญญาที่ได้แล้วให้เจริญบริบูรณ์ยิ่งขึ้น อันได้แก่ ๑ ตั้งความ ละอายใจ ความเกรงกลัว ความรัก ความเคารพในศาสดาและเพื่อนพรหมจารี ๒ เข้าไปหาไต่ถามเป็นครั้งคราว ๓ ฟังธรรมแล้ว ก็ทำความสงบกาย สงบใจ[๑] ให้ถึงพร้อมทั้งสองอย่าง ๔ สำรวมในปาฏิโมกข์ (ศีลที่เป็นประธาน) สมบูรณ์ด้วยอาจาระ (มารยาท) และโคจร (รู้จักที่ควรไปไม่ควรไป) ๕ สดับตรับฟังมาก ๖ ลงมือทำความเพียร ๗ มีสติ ๘ เห็นความเกิดความดับในขันธ์ ๕ ฯลฯ

หมวดที่ ๙ ธรรม ๙ อย่าง มีอุปการะมาก คือ องค์แห่งความบริสุทธิ์ที่ควรตั้งไว้เป็นประธาน (ปาริสุทธิปธานิยังคะ) อันได้แก่ ๑ **สีลวิสุทธิ** ความหมดจดแห่งศีล ๒ **จิตตวิสุทธิ** ความหมดจดแห่ง

---

[๑] กายวูปกาเสน จิตฺตวูปกาเสน เป็นคำนาม เมื่อเทียบกับคุณศัพท์ วูปกฏฐ

จิต ๓ **ทิฏฐิวิสุทธิ** ความหมดจดแห่งความเห็น ๔ **กังขาวิตรณวิสุทธิ** ความหมดจดแห่งญาณเป็นเหตุข้ามความสงสัยเสียได้ ๕ **มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ** ความหมดจดแห่งการเห็นด้วยญาณซึ่งทางและมิใช่ทาง ๖ **ปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิ** ความหมดจดแห่งการเห็นด้วยญาณซึ่งข้อปฏิบัติ ๗ **ญาณทัสสนวิสุทธิ** ความหมดจดแห่งการเห็นด้วยญาณ ๘ **ปัญญาวิสุทธิ** ความหมดจดแห่งปัญญา ๙ **วิมุตติวิสุทธิ** ความหมดจดแห่งความหลุดพ้น ฯลฯ

หมวดที่ ๑๐ ธรรม ๑๐ อย่าง มีอุปการะมาก คือ ธรรมะที่ทำที่พึ่ง (นาถกรณธรรม) ๑๐ (ซึ่งกล่าวไว้แล้วในสังคีติสูตร) ฯลฯ

เมื่อแสดงธรรมจบ ภิกษุทั้งกลายก็ชื่นชมภาษิตของพระสาริบุตร

(**หมายเหตุ**: ข้อธรรมในทสุตตรสูตรนี้ ตั้งแต่หมวด ๑ ถึงหมวด ๑๐ ยืนตัวอยู่ ๑๐ หัวข้อ คือ ๑ ธรรมมีอุปการะมาก ๒ ธรรมที่ควรเจริญ ๓ ธรรมที่ควรกำหนดรู้ ๔ ธรรมที่ควรละ ๕ ธรรมที่มีส่วนแห่งความเสื่อม ๖ ธรรมที่มีส่วนแห่งความเจริญ ๗ ธรรมที่เข้าใจได้ยาก ๘ ธรรมที่ควรทำให้เกิดขึ้น ๙ ธรรมที่ควรรู้ยิ่ง ๑๐ ธรรมที่ควรทำให้แจ้ง แล้วแจกรายละเอียดออกไปตามหมวดว่า หมวด ๑ ได้แก่อะไร หมวด ๒ ได้แก่อะไร จนถึงหมวด ๑๐ ได้แก่อะไร ในที่นี้แสดงพอเป็นตัวอย่าง)

จบความย่อแห่งพระไตรปิฎก เล่มที่ ๑๑

เล่มที่ ๑๒ ชื่อมัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ (เป็นสุตตันตปิฎก)

พระสุตตันตปิฎก ตั้งแต่เล่ม ๙ ถึงเล่ม ๑๑ ที่ย่อมาแล้ว รวม ๓ เล่ม เป็นทีฆนิกาย คือหมวดหรือพวกแห่งพระสูตรขนาดยาว บัดนี้มาถึงหมวดถัดมา คือมัชฌิมนิกาย คือหมวด หรือพวกแห่งพระสูตรขนาดกลาง ไม่ยาวหรือไม่สั้นเกินไป ถ้าพิจารณาดูตัวเลข หรือจำนวนพระสูตรในทีฆนิกายกับมัชฌิมนิกายเทียบเคียงกันดูแล้ว ก็พอจะเห็นได้ดังนี้ ทีฆนิกาย เล่ม ๙ มี ๑๓ สูตร, เล่ม ๑๐ มี ๑๐ สูตร, เล่ม ๑๑ มี ๑๑ สูตร **รวม ๓ เล่ม มี ๓๔ สูตร** ส่วนมัชฌิมนิกาย มี ๓ เล่มเช่นกัน คือ เล่ม ๑๒ มี ๕๐ สูตร, เล่ม ๑๓ มี ๕๐ สูตร, เล่ม ๑๔ มี ๕๒ สูตร **รวม ๓ เล่ม มี ๑๕๒ สูตร** เมื่อเทียบดูความต่างกันจากจำนวนสูตรแล้ว ก็จะเห็นได้ว่า ทีฆนิกายมีสูตรยาวกว่าสูตรในมัชฌิมนิกายประมาณ ๕ เท่า

มีข้อที่ควรสังเกต คือพระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย ซึ่งแบ่งออกเป็น ๓ เล่มนั้น มีชื่อเรียกกำหนดด้วยคำว่า ปัณณาสก์ หรือปัณณาสกะ (หมวด ๕๐) เป็นหลัก เพราะมีเล่มละประมาณ ๕๐ สูตร เกินไปบ้างเล็กน้อย เพียง ๒ สูตร เฉพาะเล่มสุดท้าย เล่ม ๑๒ มัชฌิมนิกาย **มูลปัณณาสก์** (หมวด ๕๐ ที่เป็นรากหรือโคน เทียบด้วยรากหรือโคนต้นไม้) เล่ม ๑๓ มัชฌิมนิกาย **มัชฌิมปัณณาสก์** (หมวด ๕๐ ที่เป็นท่อนกลาง) เล่ม ๑๔ มัชฌิมนิกาย **อุปริปัณณาสก์** (หมวด ๕๐ ที่เป็นยอดหรือเป็นปลาย)

อนึ่ง พึงทราบไว้ด้วยว่า เพื่อสะดวกแก่การท่องจำหรือกำหนดหมาย ในปัณณาสก์หนึ่งๆ หรือเล่มหนึ่งๆ ซึ่งมี ๕๐ สูตรนั้น

ท่านแบ่งออกเป็น ๕ วรรค วรรคละ ๑๐ สูตร (คงมีวรรคละ ๑๒ สูตร อยู่วรรคเดียวในเล่ม ๑๔ หรือเล่มสุดท้ายแห่งมัชฌิมนิกาย)

เล่มที่ ๑๒ ชื่อมัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ มี ๕๐ สูตร

สูตรที่ ๑ ถึงที่ ๑๐ เรียกมูลปริยายวรรค คือวรรคที่นำด้วยมูลปริยายสูตร

๑. มูลปริยายสูตร
สูตรว่าด้วยเรื่องราวอันเป็นมูลแห่งธรรมทั้งปวง

พระผู้มีพระภาคประทับ ณ โคนไม้สาละใหญ่ ในป่าชื่อสุภคะ (ป่าโชคดี) ใกล้เมืองอุกกัฏฐา ณ ที่นั้น ได้ทรงแสดงเรื่องราวอันเป็นมูลแห่งธรรมทั้งปวง (สัพพธัมมมูลปริยาย) มีใจความสำคัญแบ่งออกเป็น ๘ ส่วน หรือ ๘ นัย เนื่องด้วยปุถุชน (คนที่ยังหนาไปด้วยกิเลส) ๑ นัย เนื่องด้วยพระเสขะ (พระอริยบุคลผู้ยังศึกษา หมายถึงพระโสดาบัน พระสกทาคามี และพระอนาคามี) ๑ นัย เนื่องด้วยพระขีณาสพ (พระอรหันต์ ผู้สิ้นอาสวะ คือกิเลสที่ดองสันดาน) ๔ นัย เนื่องด้วยพระศาสดา ๒ นัย (เมื่อกล่าวถึงบุคคลผู้เกี่ยวข้องแท้ๆ ก็มีเพียง ๔ ประเภท)

๑ **บุถุชนผู้มิได้สดับ ย่อมรู้ตามความจำ** (สญฺชานาติ) **ถึงสิ่งต่างๆ[๑] แล้วยึดถือว่าเป็นของเรา** เพราะไม่ได้กำหนดรู้ตามเป็นจริงซึ่งสิ่งนั้นๆ นี้เป็นกำหนดภูมิบุถุชนนัยที่ ๑

---

[๑] คำว่า สิ่งต่าง ๆ เป็นคำรวบรัด ในบาลีแสดงไว้ถึง ๒๑ อย่าง มีดิน เป็นต้น มีนิพพานเป็นที่สุด

๒ **ภิกษุผู้เป็นเสขะ** รู้ยิ่งด้วยปัญญา (อภิชานาติ) ซึ่งสิ่งต่างๆ เพลา[๒] การยึดถือว่าเป็นของเรา เพราะสิ่งนั้นๆ พระเสขะควรกำหนดรู้ได้ นี้เป็นกำหนดภูมิพระเสขะนัยที่ ๒

๓ **ภิกษุผู้เป็นพระอรหันต์ขีณาสพ รู้ยิ่งด้วยปัญญาซึ่งสิ่งต่าง ๆ ย่อมไม่ถือว่าเป็นของเรา**

๑) เพราะกำหนดรู้สิ่งนั้นๆแล้ว

๒) เพราะสิ้นราคะความกำหนัดยินดี

๓) เพราะสิ้นโทสะความคิดประทุษร้าย

๔) เพราะสิ้นโมหะความหลง

นี้เป็นกำหนดภูมิพระขีณาสพ นัยที่ ๓, ๔, ๕ และ ๖

๔ พระศาสดา รู้ยิ่งด้วยปัญญาซึ่งสิ่งต่าง ๆ **ไม่ยึดถือว่าเป็นของเรา**

๑) เพราะกำหนดรู้สิ่งนั้นๆแล้ว

๒) เพราะสิ้นตัณหาด้วยประการทั้งปวง ตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว

นี้เป็นกำหนดภูมิพระศาสดานัยที่ ๗ และ ๘

---

[๒] **เพลาการยึดถือ** คือ การยึดถือเหมือนกัน แต่เพลากว่าบุถุชน แต่ไม่ถึงกับละได้เหมือนพระอรหันต์

๒. สัพพาสวสังวรสูตร
สูตรว่าด้วยการสำรวมระวังอาสวะทุกชนิด

พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เชตวนารามของอนาถบิณฑิกคฤหบดี ใกล้กรุงสาวัตถี ตรัสเทศนาเรื่องการสำรวมระวังอาสวะทุกชนิด **มี ๗ หลักการใหญ่ คืออาสวะที่พึงละได้ด้วย**

๑ การเห็น

๒ การสำรวม ระวัง

๓ การส้องเสพ

๔ การอดทน

๕ การงดเว้น

๖ การบรรเทา

๗ การอบรม

พร้อมทั้งรายละเอียด

๓. ธัมมทายาทสูตร
สูตรว่าด้วยผู้รับมรดกธรรม

พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เชตวนาราม ตรัสสอนภิกษุทั้งหลายให้เป็นผู้รับมรดกธรรม (ธัมมทายาท) อย่าเป็นผู้รับมรดกอามิส (อามิสทายาท)

๑ แล้วตรัสยกตัวอย่างว่า พระองค์ฉันพระกระยาหารเหลือภิกษุ ๒ รูปหิวเป็นกำลังมาเฝ้า พระองค์ก็ทรงอนุญาตว่า ถ้าจะฉันก็ฉันได้ ถ้าไม่ฉันก็จะทรงเททิ้ง รูปหนึ่งทนหิว ไม่ฉัน ด้วยระลึกถึง

พระพุทธพจน์ที่ให้รับมรดกธรรม ไม่รับมรดกอามิส อีกรูปหนึ่งฉันอาหารที่เหลือนั้น ตรัสว่า ทรงสรรเสริญภิกษุรูปที่ยอมหิวมากกว่า

๒ เมื่อพระศาสดาเสด็จหลีกไปแล้ว พระสาริบุตรได้ตั้งปัญหาถามภิกษุเหล่านั้นว่า ด้วยเหตุเพียงไร สาวกจะชื่อว่าไม่ศึกษา หรือศึกษาวิเวก (ความสงัด) ในเมื่อพระศาสดาเป็นผู้สงัด แล้วภิกษุทั้งหลายขอให้พระสาริบุตรตอบเอง

๓ พระสาริบุตรจึงเฉลยว่า เมื่อพระศาสดาเป็นผู้สงัดแล้ว แต่สาวก

๑) ไม่ศึกษาความสงัด

๒) ไม่ละธรรมที่พระศาสดาสอนให้ละ

๓) เป็นผู้มักมาก ย่อหย่อน เห็นแก่หลับนอน ทอดธุระในความสงัด

ไม่ว่าจะเป็นภิกษุผู้เถระ, ปูนกลางหรือบวชใหม่ ก็ถูกติเตียนโดยฐานะ ๓ เหล่านี้ ถ้าพระศาสดาเป็นผู้สงัดและสาวก

๑) ศึกษาความสงัด

๒) ละธรรมที่พระศาสดาสอนให้ละ

๓) ไม่มักมาก ไม่ย่อหย่อน ทอดธุระในการหลับนอน มีความสงัดเป็นเบื้องหน้า

ก็เป็นที่สรรเสริญโดยฐานะ ๓ ทั้งภิกษุที่เป็นเถระ, ปูนกลางและบวชใหม่

๔ ครั้นแล้วได้แสดงทางสายกลาง คือมรรคมีองค์ ๘ มีความเห็นชอบ เป็นต้น สำหรับละธรรมที่ชั่ว คือ

๑) ความโลภและคิดประทุษร้าย

๒) ความโกรธและผูกโกรธ

๓) ลบหลู่บุญคุณท่านและตีเสมอ

๔) ริษยาและตระหนี่

๕) มายาและโอ้อวด

๖) กระด้างและแข่งดี

๗) ถือตัวและดูหมิ่นท่าน

๘) มัวเมาและประมาท

(ธรรมฝ่ายชั่วเหล่านี้ เมื่อคิดเป็นรายข้อจะรวมเป็น ๑๖ ข้อ เรียกว่า อุปกิเลส คือเครื่องเศร้าหมองแห่งจิตอันจะปรากฏในวัตถูปมสูตร ที่ ๗ ในเล่มที่ ๑๒ นี้ ในที่นี้แสดงควบข้อละ ๒ ประการตามสำนวนบาลีเฉพาะสูตรนี้)

๔. ภยเภรวสูตร
สูตรว่าด้วยความกลัวและสิ่งที่น่ากลัว

พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เชตวนาราม ชาณุสโสณิพราหมณ์เข้าไปเฝ้า กราบทูลสรรเสริญว่า ทรงเป็นหัวหน้า เป็นผู้มีอุปการะมาก เป็นผู้แนะนำกุลบุตรที่ออกบวชอุทิศพระองค์

แล้วกราบทูลต่อไปว่า เสนาสนะอันสงัดอันตั้งอยู่ในป่าและราวป่า อดทนได้ยาก[๑] **ความสงัดความเป็นผู้อยู่ผู้เดียวทำได้ยาก ยินดีได้ยาก ประหนึ่งว่าป่าจะนำใจของภิกษุผู้ไม่ได้สมาธิไปเสีย**

---

[๑] ทุรภิสมฺภาวานิ อรรถกถาแก้ว่า ทุสฺสหานิ

พระผู้มีพระภาคตรัสรับว่าเมื่อก่อนตรัสรู้ ยังเป็นพระโพธิสัตว์ พระองค์ก็เคยทรงคิดถึงเสนาสนะป่าเช่นนั้น แล้วได้ทรงแสดงความคิดของพระองค์ก่อนตรัสรู้ (๑๖ ข้อที่เกี่ยวกับเสนาสนะป่า) ดังต่อไปนี้

(ข้อ ๑ ถึง ๑๖) ทรงคิดว่า สมณพราหมณ์บางพวก

๑ มีการงานทางกายไม่บริสุทธิ์

๒ มีการงานทางวาจาไม่บริสุทธิ์

๓ มีการงานทางใจไม่บริสุทธิ์

๔ มีอาชีพไม่บริสุทธิ์

๕ มีความอยากได้ มีระคะกล้าในกาม

๖ มีจิตพยาบาท

๗ มีความหดหู่ง่วงงุนรัดรึงจิต

๘ มีจิตไม่สงบ

๙ มีความลังเลสงสัย

๑๐ เป็นผู้ยกตน, ข่มผู้อื่น

๑๑ เป็นผู้สะดุ้งหวาดกลัว

๑๒ ใคร่ลาภสักการะชื่อเสียง

๑๓ เกียจคร้าน มีความเพียรเลว

๑๔ หลงลืมสติ

๑๕ มีจิตไม่ตั้งมั่น หมุนไปผิด

๑๖ มีปัญญาทราม น้ำลายไหลเวลาพูด

สมณพราหมณ์เหล่านี้เสพเสนาสนะอันสงัดอันตั้งอยู่ในป่าและราวป่า ย่อมเรียกร้องเอาอกุศลเพราะเหตุโทษ ๑๖ ข้อนั้นมาเป็นความกลัวและสิ่งที่น่ากลัว แต่พระองค์ (พระโพธิสัตว์) ไม่มีโทษ ๑๖

ข้อนั้น **ทรงเห็นความสมบูรณ์ (อันตรงกันข้ามกับโทษ ๑๖ ข้อในพระองค์)** จึงมีขนตก (ไม่หวาดกลัว ไม่ขนพอง) **อยู่ป่าได้ดีผู้หนึ่ง**ในพระอริยเจ้า ผู้เสพเสนาสนะอันสงัดอันตั้งอยู่ในป่าทั้งหลาย

การเผชิญความกลัว

ครั้นแล้วทรงแสดงถึงความคิดของพระองค์ (เมื่อก่อนตรัสรู้) ต่อไปอีกว่า **เมื่อถึงวัน ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ และ ๘ ค่ำแห่งปักษ์ ควรทดลองอยู่ในเสนาสนะที่น่ากลัวน่าขนพองสยองเกล้า เช่น สวน, ป่า, ต้นไม้ ที่คนเข้าใจว่าศักดิ์สิทธิ์[๑] เพื่อจะได้เห็นความกลัวและสิ่งที่น่ากลัว** เมื่อทดลองเข้าไปสู่ที่เช่นนั้น เมื่อสัตว์เดินมา นกยูงทำกิ่งไม้ตกลงมา หรือลมพัดถูกเศษใบไม้ เราก็คิดว่า ความกลัวและสิ่งที่น่ากลัวกำลังมา และมาในขณะที่เราอยู่ในอาการใด เช่น กำลังเดิน, ยืน, นั่งหรือนอน เราก็จะอยู่ในอาการนั้น ไม่เปลี่ยนอาการเป็นอย่างอื่น ขจัดความกลัวและสิ่งที่น่ากลัวให้จงได้ แล้วเราก็ทำตามที่คิดนั้น

บางพวกหลงวันหลงคืน

สมณพราหมณ์บางพวกก็หลงกลางคืนว่าเป็นกลางวัน หลงกลางวันว่าเป็นกลางคืน แต่พระองค์มิได้เป็นเช่นนั้น

ทรงแสดงข้อปฏิบัติของพระองค์

ครั้นแล้วทรงแสดงข้อปฏิบัติของพระองค์ คือการตั้งสติจนมีอารมณ์เป็นอันเดียว ได้ฌานที่ ๑ ถึงฌานที่ ๔ แล้วทรงได้วิชชา

---

[๑] อารามเจติยานิ วนเจติยานิ รุกฺขเจติยานิ

และแสงสว่าง ประเภทระลึกชาติได้ในยามที่ ๑ ประเภททิพยจักษุ เห็นการเกิดการตายของสัตว์ทั้งหลายในยามกลาง, ประเภททำอาสวะให้สิ้นในยามสุดท้าย แล้วตรัสสรูปในที่สุดว่า อาจมีผู้คิดว่าพระองค์ยังไม่หมดราคะ โทสะ โมหะ จึงต้องเสพเสนาสนะอันสงัดอันตั้งอยู่ในป่า ซึ่งไม่ควรคิดเช่นนั้น พระองค์ทรงเห็นอำนาจประโยชน์ ๒ อย่าง จึงเสพเสนาสนะอันสงัดอันตั้งอยู่ในป่า คือ:๑) ความอยู่เป็นสุขในปัจจุบันของพระองค์เอง, ๒) ทรงมุ่งอนุเคราะห์คนรุ่นหลัง (เพื่อให้ถือเป็นตัวอย่าง)

ชาณุสโสณิพราหมณ์ก็รับรองว่า ทรงอนุเคราะห์คนรุ่นหลังอย่างแท้จริง แล้วประกาศความเลื่อมใสในพระธรรมเทศนา แสดงตนเป็นอุบาสกถึงพระรัตนตรัยตลอดชีวิต

๕. อนังคณสูตร
สูตรว่าด้วยบุคคลผู้ไม่มีกิเลส

พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เชตวนาราม พระสาริบุตรแสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลายถึง บุคคล ๔ ประเภท คือ

๑ มีกิเลส ไม่รู้ตามความจริงว่ามีกิเลส

๒ มีกิเลส รู้ตามความจริงว่ามีกิเลส

๓ ไม่มีกิเลส ไม่รู้ตามความจริงว่าไม่มีกิเลส

๔ ไม่มีกิเลส รู้ตามความจริงว่าไม่มีกิเลส

ประเภทที่ ๑ เลว ประเภทที่ ๒ ประเสริฐสุด ใน ๒ ประเภทที่มีกิเลส ; ประเภทที่ ๓ เลว

ประเภทที่ ๔ ประเสริฐสุดใน ๒ ประเภทที่ไม่มีกิเลส

พระโมคคัลลานะกล่าวถามถึงเหตุผลที่บุคคลเหล่านั้นดีเลวกว่ากัน พระสาริบุตรตอบโดยใจความว่า ๒ พวกที่ไม่รู้ตามความจริง จะเป็นผู้มีราคะ โทสะ โมหะ มีกิเลส มีจิตเศร้าหมองทำกาลกิริยา ส่วน ๒ พวกที่รู้ตามความจริง ถ้ามีกิเลสก็พยายามเพื่อละกิเลส ถ้าไม่มีกิเลส ราคะก็จะไม่ตามรบกวน ในที่สุดก็จะเป็นผู้ไม่มีราคะ โทสะ โมหะ ไม่มีกิเลส ไม่มีจิตเศร้าหมองทำกาลกิริยา แล้วพระสาริบุตรได้อธิบายว่า คำว่า **อังคณะ (กิเลสที่เปรียบเหมือนเนิน) เป็นชื่อของอกุศล** ปาปธรรมอันเป็นที่ท่องเที่ยวแห่งความปรารถนา (มีความปรารถนาอย่างนั้นอย่างนี้เป็นส่วนสำคัญ)

ต่อไปได้แสดงตัวอย่างแห่งความปรารถนาของภิกษุซึ่งเกิดขึ้นในทางที่ผิด รวม ๑๓ ตัวอย่าง พร้อมทั้งเกิดความโกรธ ความไม่พอใจตามมาด้วย แล้วสรูปในท้ายของทุกข้อว่า ความโกรธ และความไม่พอใจทั้งสองอย่างนั้น เป็นอังคณะ (กิเลสที่เปรียบเหมือนเนิน) ตัวอย่างแห่งความปรารถนา ๑๓ ข้อ เช่น ภิกษุต้องอาบัติ ก็ปรารถนาให้ภิกษุอื่นอย่ารู้เรื่องเป็นข้อแรก ปรารถนาให้ตนเท่านั้นได้ลาภ ภิกษุอื่นอย่าได้ลาภ เป็นข้อสุดท้าย ครั้นไม่สมปรารถนาก็เกิดความโกรธ ทั้งความปรารถนาและความโกรธนั้นจัดเป็นอังคณะ (กิเลส) ด้วยกันทั้งสองอย่าง

ครั้นแล้วแสดงต่อไปว่า **แม้ภิกษุจะอยู่ป่า อยู่เสนาสนะอันสงัด นุ่งห่มผ้าสีหมอง (อันแสดงว่าเคร่ง) แต่ถ้าละอกุศลบาปธรรมที่มีความปรารถนาเป็นส่วนสำคัญเหล่านี้ไม่ได้** เพื่อนพรหมจารีก็ไม่เคารพนับถือ**เปรียบเหมือนถาดสำริดที่ใส่ซากศพ** ย่อมเป็นที่รังเกียจ ไม่ชวน

ให้บริโภค **แต่ถ้าละอกุศลเหล่านี้ได้ แม้จะอยู่ใกล้บ้าน รับนิมนต์ ทรงคฤหบดีจีวร (ซึ่งไม่เคร่งเหมือนพระอยู่ป่า)** แต่เพื่อนพรหมจารีก็เคารพนับถือ **เปรียบเหมือนถาดสำริดที่ใส่ข้าวสุกแห่งข้าวสาลี** มีแกงและกับอันมากมาย ย่อมไม่เป็นที่รังเกียจ แต่กลับชวนให้บริโภค

พระโมคคัลลานะก็กล่าวสรรเสริญพระสาริบุตรว่า เหมือนช่างถากไม้ที่ถากได้ดีถึงใจสำหรับภิกษุที่ยังมีกิเลส ส่วนสำหรับภิกษุผู้ไม่มีกิเลส เปรียบเหมือนบุคคลได้พวงมาลัยดอกไม้หอม เสมือนได้ดื่มกินธรรมปริยายนี้ด้วยปากและด้วยใจ

๖. อากังเขยยสูตร
สูตรว่าด้วยความหวังของภิกษุ

พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เชตวนาราม ทรงแสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งกลายให้สำรวมใน**ปาฏิโมกข์ (ศีลที่เป็นประธาน)** สมบูรณ์ด้วยมารยาท และการรู้จักไปในที่อันควร เห็นภัยในโทษ แม้เล็กน้อย

ต่อจากนั้นได้ทรงแสดงความหวัง ๑๗ ข้อ เริ่มต้นแต่ความหวังขนาดธรรมดา ให้เป็นที่รักเคารพของเพื่อนพรหมจารีขึ้นไปจนถึงความหวังขั้นสูงสุด คือการทำให้แจ้งเจโตวิมุติ ปัญญาวิมุติ อันไม่มีอาสวะ (เป็นพระอรหันต์) ว่า ถ้าหวังแต่ละข้ออย่างนั้น ก็พึงทำให้บริบูรณ์ในศีล หมั่นประกอบความสงบจิต (เจโตสมถะ) ภายใน ไม่ปล่อยให้ฌานเสื่อม ประกอบด้วยวิปัสสนา เจริญการอยู่ในเรือนว่าง **(ข้อปฏิบัติที่แสดงในที่นี้คือ ศีล สมาธิ ปัญญา)**

๗. วัตถูปมสูตร
สูตรอุปมาด้วยผ้าที่ย้อมสี

๑ พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เชตวนาราม ตรัสสอนภิกษุทั้งหลายว่า **เมื่อจิตเศร้าหมอง ทุคคติเป็นอันหวังได้** เปรียบเหมือนผ้าที่เศร้าหมองมีมลทินจับ ช่างย้อมจะย้อมในน้ำสีใดก็ตาม ก็มีสีไม่ดีไม่บริสุทธิ์ **เมื่อจิตไม่เศร้าหมอง สุคติเป็นอันหวังได้** เปรียบเหมือนผ้าที่บริสุทธิ์ ผ่องแผ้ว ช่างย้อมจะย้อมในน้ำสีใด ๆ ก็ตาม ก็มีสีดีบริสุทธิ์ ทั้งนี้เพราะผ้าไม่บริสุทธิ์หรือบริสุทธิ์นั่นเอง

๒ ครั้นแล้วทรงแสดง**อุปกิเลส (เครื่องเศร้าหมองจิต) ๑๖ ประการ** คือ ๑ โลภ ๒ พยาบาท ๓ โกรธ ๔ ผูกโกรธ ๕ ลบหลู่บุญคุณท่าน ๖ ตีเสมอ ๗ ริษยา ๘ ตระหนี่ ๙ มายา ๑๐ โอ้อวด ๑๑ กระด้าง ๑๒ แข่งดี ๑๓ ถือตัว ๑๔ ดูหมิ่น ๑๕ มัวเมา ๑๖ ประมาท

๓ **ภิกษุผู้รู้ความจริง**เกี่ยวกับอุปกิเลสแห่งจิต ๑๖ อย่างเหล่านี้แล้ว **ย่อมละอุปกิเลสแห่งจิตเหล่านี้** (แต่ละอย่าง) เสียได้ เมื่อละได้แล้ว ก็มีความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวใน พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เพราะละกิเลสที่**พึงละด้วยมรรคเบื้องต่ำได้** (โสดาปัตติมรรค สกทาคามิมรรค และอนาคามิมรรค) จึงได้ความรู้อรรถ รู้ธรรมว่าตนมีความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ได้ความปราโมทย์อันประกอบด้วยธรรม เกิดปีติ มีกายอันสงบระงับ ได้เสวยสุข มีจิตตั้งมั่น ภิกษุมีศีล มีธรรม มีปัญญาอย่างนี้ ฉันบิณฑบาตข้าวสาลีมีแกงและกับมากมาย ก็ไม่มีอันตราย เป็นผู้เปรียบ

เหมือนผ้าอันบริสุทธิ์หรือทองเงินอันบริสุทธิ์

๔ เธอมีจิตประกอบด้วยเมตตา, กรุณา, มุทิตา, อุเบกขา แผ่ไป ๔ ทิศ รวมทั้งเบื้องบน เบื้องล่าง เบื้องขวาง ในที่ทั้งปวง รู้อริยสัจจ์ ๔ เมื่อรู้เห็นอย่างนี้ จิตก็หลุดพ้นจากอาสวะ เมื่อหลุดพ้นก็เกิดญาณหยั่งรู้ว่าหลุดพ้นแล้ว รู้ว่าชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์ได้อยู่จบแล้ว ทำหน้าที่เสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีก **ภิกษุนี้ชื่อว่าอาบน้ำแล้วด้วยการอาบน้ำภายใน**

๕ สุนทริกภารทวาชพราหมณ์ นั่งอยู่ไม่ไกล จึงชวนพระผู้มีพระภาคไปสู่แม่น้ำพาหุกา เพื่อสนานกาย เมื่อตรัสถามเหตุผลพราหมณ์จึงกราบทูลว่า เพราะแม่น้ำนี้ชนเป็นอันมากถือกันว่าเป็นบุญลอยบาปที่ทำไว้แล้วได้ พระผู้มีพระภาคจึงตรัสอธิบายว่า **แม่น้ำต่างๆ ที่มีชื่อนั้นไม่ทำให้คนพาลบริสุทธิ์ได้ แต่ถ้าไม่ทำความชั่วก็จะไปสู่แม่น้ำคยาทำไม แม้น้ำดื่มก็เป็นแม่น้ำคยาอยู่แล้ว** สุนทริกภารทวาชพราหมณ์เลื่อมใสทูลขอบวช เมื่อบวชแล้วไม่นานก็ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์

๘. สัลเลขสูตร
สูตรว่าด้วยการขัดเกลากิเลส

๑ พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เชตวนาราม พระมหาจุนทะเข้าไปเฝ้า กราบทูลถามปัญหาเรื่องการละ การสละทิฏฐิที่ประกอบด้วยอัตตวาทะ (วาทะเกี่ยวกับตน) โลกวาทะ (วาทะเกี่ยวกับโลก)[๑] พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า เมื่อเห็นด้วยปัญญาอันชอบตามเป็นจริง

[๑] วาทะเกี่ยวกับตน เช่น เห็นรูปเป็นตน วาทะเกี่ยวกับโลก เช่น เห็นว่าตนและโลกเที่ยง เป็นต้น

ว่า **ทิฏฐินั้นๆไม่ใช่ของเรา เราไม่ได้เป็นนั่น นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา** ก็จะละสละ ทิฏฐิเหล่านั้นได้

๒ ตรัสต่อไปว่า ภิกษุเข้ารูปฌาน (ฌานมีรูปเป็นอารมณ์) ทั้งสี่แต่ละอย่าง แล้วนึกว่าเราอยู่ด้วย การขัดเกลาดังนี้ ก็ยังไม่เรียกว่าเป็นการขัดเกลาในอริยวินัย เรียกได้แต่ว่าธรรมะเป็นเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน

๓ แล้วตรัสว่า ภิกษุเข้าอรูปฌาน (ฌานมีสิ่งมิใช่รูปเป็นอารมณ์) แล้วนึกว่าเราอยู่ด้วยการขัดเกลาดังนี้ ก็ยังไม่เรียกว่าเป็นการขัดเกลาในอริยวินัย เรียกได้แต่ว่าธรรมะเป็นเครื่องอยู่อันสงบระงับ

๔ ตรัสสอนให้ทำการขัดเกลาว่า คนอื่นเขาทำความชั่ว เราจักทำความดี (ทรงแสดงการเบียดเบียนและอกุศลกรรมบถ ๑๐ มีฆ่าสัตว์ เป็นต้น มีความเห็นผิดเป็นที่สุด, มิจฉัตตะ ๑๐ (ความผิด) มีความเห็นผิด เป็นต้น มีความหลุดพ้นผิดเป็นที่สุด และทรงแสดงโทษอื่นๆอีก เช่น อุปกิเลส เป็นฝ่ายชั่ว ตรงกันข้ามเป็นฝ่ายดี รวมฝ่ายละ ๔๔ ข้อ)

๕ ตรัสสอนว่า **เพียงแต่คิดในกุศลธรรม ก็ยังมีอุปการะมาก จึงไม่ต้องกล่าวถึงการลงมือทำด้วยกายและวาจา** ฉะนั้น จึงควรคิดว่าคนอื่นเขาเบียดเบียน เราจักไม่เบียดเบียน เป็นต้น

๖ ตรัสว่า เปรียบเหมือนพึงมีทางเรียบอีกทางหนึ่ง เพื่อเลี่ยงทางไม่เรียบ พึงมีท่าน้ำที่เรียบอีกท่าหนึ่ง เพื่อเลี่ยงท่าน้ำที่ไม่เรียบ การทำความดี เช่น การไม่เบียดเบียน ก็เพื่อเลี่ยงความชั่ว เช่น การเบียดเบียน

๗ ตรัสว่า อกุศลธรรมทั้งหมดมีการเบียดเบียน เป็นต้น มีความตกต่ำเป็นที่ไป กุศลธรรมทั้งหมดมีการไม่เบียดเบียน เป็นต้น มีความสูงขึ้นเป็นที่ไป

๘ ตรัสว่า คนที่จม (ลงไปในหล่ม) จะอุ้มคนที่จม (ลงไปในหล่มด้วยกัน) ขึ้นมาได้นั้น มิใช่ฐานะที่มีได้ คนที่ไม่จมจึงอุ้มคนที่จมขึ้นมาได้ คนที่ไม่ฝึก ไม่หัด ไม่ดับเย็นด้วยตนเอง จะฝึก จะหัด จะทำให้คนอื่นดับเย็น มิใช่ฐานะที่มีได้ คนที่ฝึกหัดดับเย็นด้วยตนเองจึงฝึกหัดทำให้คนอื่นดับเย็นได้ แล้วทรงแจกรายละเอียดว่า ความไม่เบียดเบียนจึงเป็นไปเพื่อดับเย็น (ปรินิพพาน) ของผู้เบียดเบียน เป็นต้น

(**หมายเหตุ**: คำสรูปท้ายพระสูตรนี้ คือบท ๔๔ สนธิ ๕ เรียกว่า สัลเลขสูตร ลึกซึ้งเหมือนสาคร คำว่า บท ๔๔ คือความชั่ว ๔๔ อย่าง ตรงกันข้ามกับความดี ๔๔ อย่าง สนธิ ๕ คือที่ต่อ ๕ แห่ง ได้แก่ เงื่อนไข ๕ ประการ พึงนับจากที่ย่อไว้ข้อ ๔ มาถึงข้อ ๘ ก็จะเห็นเงื่อนไขหรือสนธิ ๕)

๙. สัมมาทิฏฐิสูตร
สูตรว่าด้วยความเห็นชอบ

พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เชตวนาราม พระสาริบุตรได้แสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลาย ถึงเรื่อง**ความเห็นชอบ โดยยกเอาการรู้จักอกุศลและมูลรากของอกุศล การรู้จักกุศลและมูลรากของกุศล** ขึ้นแสดงก่อน เมื่อภิกษุทั้งหลายถามถึงปริยายอย่างอื่นอีก ก็แสดงยักย้ายนัยเรื่อยๆ ไปอีก ๑๕ ข้อ (รวมเป็น ๑๖ ข้อ ทั้งนัยแรก)

๑๕ ข้อหลัง คือ ๑ **อาหาร**[๑] ๒ **ทุกข์** ๓ ชรามรณะ (ความแก่ความตาย) ๔ ชาติ (ความเกิด) ๕ ภพ (ความมีความเป็น) ๖ อุปาทาน (ความยึดมั่นถือมั่น) ๗ ตัณหา (ความทะยานอยาก) ๘ เวทนา (ความรู้สึกอารมณ์ว่าทุกข์สุข เป็นต้น) ๙ ผัสสะ (ความถูกต้องทางตา เป็นต้น) ๑๐ สฬายตนะ (อายตนะ ๖ มีตา เป็นต้น) ๑๑ นามรูป (สิ่งที่เป็นเพียงชื่อ คือเรื่องของจิตใจ เรียกนาม สิ่งที่ถูกต้องได้เห็นได้เรียกรูป) ๑๒ วิญญาณ (ความรู้แจ้งอารมณ์ทางตา เป็นต้น) ๑๓ สังขาร (เครื่องปรุงแต่งกาย วาจา จิต) ๑๔ อวิชชา (ความไม่รู้อริยสัจจ์ ๔) ๑๕ **อาสวะ**[๒] (กิเลสที่ดองสันดาน) **โดยรู้จักตัวสิ่งนั้น เหตุเกิดของสิ่งนั้นความดับของสิ่งนั้น ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับสิ่งนั้น** *(หมายเหตุ ข้อ ๑, ๒, ๑๕ เพิ่มจากปฏิจจสมุปบาท ๑๒ จึงรวมเป็น ๑๕)*

๑๐. สติปัฏฐานสูตร
สูตรว่าด้วยการตั้งสติ ๔ อย่าง

ข้อความในพระสูตรนี้ซ้ำกับข้อความในมหาสติปัฏฐานสูตร ซึ่งอยู่ในเล่ม ๑๐ สูตรที่ ๙ อันย่อไว้แล้ว)

จบวรรคที่ ๑ ขึ้นวรรคที่ ๒ ชื่อสีหนาทวรรค

คือวรรคมีสีหนาทสูตรเป็นหัวหน้า มี ๑๐ สูตร

---

[๑] **รูปอาหาร–นามอาหาร** มีรายละเอียดในปริจเฉท ๗ สมุจจยสังคหะ เล่ม ๘ พระอภิธรรม ให้เน้น "ผัสสาหาร"

[๒] **อาสวะ** มีอยู่ในปริจเฉท ๗ เล่ม ๘ เป็นมูลรากของอกุศล ไปสงเคราะห์รวมลงกับ "ปฏิจจสมุปบาท" ให้เคลื่อนหมุนไป-ผู้รวบรวม*

๑๑. จูฬสีหนาทสูตร
สูตรว่าด้วยการบรรลือสีหนาท สูตรเล็ก[๑]

๑ พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เชตวนาราม ตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า สมณะที่ ๑ ถึงที่ ๔ (โสดาบันถึงอรหันต์) มีเฉพาะในธรรมวินัยนี้เท่านั้น ลัทธิอื่นว่างจากสมณะเหล่านี้ ท่านทั้งหลายพึงบันลือสีหนาทโดยชอบอย่างนี้เถิด

๒ ตรัสต่อไปว่าถ้านักบวชลัทธิอื่นถามถึงเหตุผลที่กล่าวอย่างนี้ ก็พึงอ้างความเลื่อมใสในศาสดาในธรรม การทำให้สมบูรณ์ในศีล และอ้างผู้ร่วมประพฤติธรรม ซึ่งเป็นที่รักที่พอใจทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิต ถ้าเขาอ้างว่าในลัทธิของเขาก็มีเหมือนกัน จะมีอะไรทำให้ต่างกัน ก็พึงถามว่า ความสำเร็จ (สูงสุด) ของท่านมีอย่างเดียวหรือหลายอย่าง ถ้าจะตอบให้ชอบ เขาก็ควรตอบว่า มีอย่างเดียว พึงถามต่อไปว่า ความสำเร็จนั้นๆ สำหรับผู้มีราคะ โทสะ โมหะ และกิเลสอื่นๆอีก หรือว่าสำหรับผู้ปราศจากราคะ โทสะ โมหะ และกิเลสอื่นๆ ถ้าจะตอบให้ชอบ เขาก็ควรตอบว่า สำหรับผู้ปราศจากราคะ โทสะ โมหะ และกิเลสอื่นๆ

๓ ตรัสถึงภวทิฏฐิ (ความเห็นยึดเรื่องความมีความเป็น) วิภวทิฏฐิ (ความเห็นยึดความไม่มีไม่เป็นสมณพราหมณ์ผู้ติดอย่างหนึ่งเป็นปฏิปักษ์ต่ออีกอย่างหนึ่ง ถ้าไม่รู้เท่าทันตามเป็นจริง เรากล่าวว่าจะไม่หมดกิเลส ไม่พ้นไปจากความแก่ความตายและความทุกข์ได้ ต่อ

[๑] คำว่า เล็กหรือน้อย คู่กับใหญ่ หมายความว่ามีสูตรซ้ำกัน ๒ สูตร ก็ต้องใช้คำว่า น้อยสูตรหนึ่ง ใหญ่สูตรหนึ่ง เพื่อเป็นเครื่องหมายจำง่าย และเป็นเครื่องหมายยาวสั้นกว่ากันด้วย

เมื่อรู้เท่าทันตามเป็นจริง จึงหมดกิเลส และพ้นไปจากความแก่ความตายและความทุกข์ได้

๔ **ทรงแสดงอุปาทาน**[๑] (ความยึดมั่นถือมั่น) ๔ อย่าง คือ ความยึดมั่นถือมั่นในกาม, ทิฏฐิ, ศีลพรต (ข้อปฏิบัติประจำลัทธิ พิธี) และวาทะว่าตัวตน แล้วตรัสถึงสมณพราหมณ์บางพวก ที่ปฏิญญาตนว่า กล่าวถึง การกำหนดรู้อุปาทานทั้งปวง แต่ก็ไม่บัญญัติการกำหนดรู้อุปาทานทั้งปวงจริง คงบัญญัติอย่างเดียวบ้าง, ๒ อย่างบ้าง, ๓ อย่างบ้าง ขาดไป ๓ อย่างบ้าง, ๒ อย่างบ้าง อย่างเดียวบ้าง (คืออุปาทานมี ๔ เมื่อบัญญัติการกำหนดรู้เพียงอย่างเดียว ก็ขาดไป ๓ อย่าง บัญญัติการกำหนดรู้เพียง ๒ อย่าง ก็ขาดไป ๒ อย่าง และบัญญัติการกำหนดรู้เพียง ๓ อย่าง ก็ขาดไปอย่างหนึ่ง ไม่สมบูรณ์ได้) ความเลื่อมใสในธรรมวินัยในศาสดา เป็นต้น จึงไม่ถึงความดีเลิศ (สัมมัคคตะ) เพราะข้อนั้นเป็นไปในธรรมวินัยที่กล่าวไว้ไม่ดี

๕ ครั้นแล้วตรัสถึง**อุปาทาน ๔** ว่าเกิดจากตัณหา, ตัณหาเกิดจากเวทนา, เวทนาเกิดจากผัสสะ, ผัสสะเกิดจากอายตนะ ๖, อายตนะ ๖ เกิดจากนามรูป, นามรูปเกิดจากวิญญาณ, วิญญาณเกิดจากสังขาร, สังขารเกิดจากอวิชชา, **เมื่อละอวิชชาได้ วิชชาก็เกิดขึ้น จึงทำให้ไม่ถือมั่นด้วยอุปาทานทั้งสี่ เมื่อไม่มีอุปาทาน ก็ไม่ดิ้นรน เมื่อไม่ดิ้นรน ย่อมดับสนิท** (ปรินิพพาน) เฉพาะตน สิ้นชาติ อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำหน้าที่เสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีก (คำอธิบายศัพท์ในข้อ ๕ นี้ มีอยู่แล้วในสัมมาทิฏฐิสูตรที่ ๙ ซึ่งย่อมาแล้ว)

---

[๑] พระสูตรนี้ อธิบายเหตุของปฏิจจสมุปบาท-อวิชชา คือ อุปาทาน ละอวิชชาคือละอุปาทาน โปรดดูปริจเฉท ๘ ในเล่ม ๘ เรื่องปัจจัยสังคหะประกอบ-ผู้รวบรวม

๑๒. มหาสีหนาทสูตร
สูตรว่าด้วยการบรรลือสีหนาท สูตรใหญ่

พระผู้มีพระภาคประทับในราวป่า ด้านตะวันตกแห่งพระนคร นอกกรุงเวสาลี

๑ สุนักขัตตลิจฉวี[๑] ซึ่งหลีกไปจากพระธรรมวินัย ได้กล่าววาจาในที่ชุมชนในกรุงเวสาลีว่า พระสมณโคดมไม่มีอุตตริมนุสสธรรม (ฤทธิ์อำนาจพิเศษ) แสดงธรรมตามที่นึกเดาเอา พิจารณาเอาตามปฏิญาณของตน แต่ธรรมะนั้นก็นำให้ผู้ที่ทำตามพ้นทุกข์ได้ พระสาริบุตรไปบิณฑบาตในกรุงเวสาลี ได้ทราบเรื่อง จึงนำความมากราบทูลพระผู้มีพระภาค

๒ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า สุนักขัตตลิจฉวีกล่าวด้วยความโกรธ คิดว่าจะกล่าวโทษ แต่ที่กล่าวว่าธรรมะที่เราแสดงนำให้ผู้ทำตามพ้นทุกข์ได้นั้น ก็เป็นการกล่าวขอบคุณ แล้วทรงแสดงว่าสุนักขัตตลิจฉวีไม่มีญาณหยั่งรู้ธรรมเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า, เกี่ยวกับการแสดงฤทธิ์ได้ของพระพุทธเจ้า, เกี่ยวกับทิพยโสต (หูทิพย์) ของพระพุทธเจ้า, เกี่ยวกับเจโตปริยญาณ (ญาณกำหนดรู้จิตผู้อื่น) ของพระพุทธเจ้า

กำลัง ๑๐ (ทศพลญาณ)

๓ **ทรงแสดงกำลังของพระตถาคต**[๒] ๑๐ ประการ คือ

๑) ฐานาฐานญาณ (ญาณกำหนดรู้ฐานะและมิใช่ฐานะ)

๒) วิปากญาณ (ญาณกำหนดรู้ผลแห่งกรรมในอดีต

---

[๑] เรื่องของสุนักขัตตลิจฉวี มีปรากฏในปาฏิกสูตรที่ ๑ หน้า ๑๓๖ เล่มนี้

[๒] ทรงแสดงทศพลญาณ จึงให้มั่นคงในตถาคตโพธิสัทธา และพึงหมั่นเจริญ "พุทธานุสติ" ให้มาก มีอานิสงส์เกิดเป็นหัวหน้าเทวดา ๗ ชาติและจักรพรรดิ์อีก ๗ ชาติ ดังในจูฬนีสูตร ๒๐/๒๑๕-ผู้รวบรวม*

อนาคต และปัจจุบัน)

๓) สัพพัตถคามินีปฏิปทาญาณ (ญาณกำหนดรู้ทางไปสู่ภูมิทั้งปวง)

๔) นานาธาตุญาณ (ญาณกำหนดรู้ธาตุต่างๆ)

๕) นานาธิมุตติกญาณ (ญาณกำหนดรู้อัธยาศัยต่าง ๆ ของสัตว์ทั้งหลาย)

๖) อินทริยปโรปริยัตตญาณ (ญาณกำหนดรู้ความหย่อนและความยิ่งแห่งอินทรีย์ คือ ศรัทธา, ความเพียร, สติ, สมาธิ, ปัญญาของสัตว์ทั้งหลาย)

๗) ฌานาทิสังกิเลสาทิญาณ (ญาณกำหนดรู้อาการ มีความเศร้าหมอง เป็นต้น แห่งธรรมมีฌาน เป็นต้น) คือ ฌานาทิสังกิเลสาทิญาณ

๘) **ปุพฺเพนิวาสานุสสติญาณ** (ญาณกำหนดระลึกชาติหนหลังได้)

๙) **จุตูปปาตญาณ** หรือทิพยจักษุญาณ (ญาณกำหนดรู้ความจุติความเกิดของสัตว์ทั้งหลาย)

๑๐) **อาสวักขยญาณ** (ญาณอันทำให้กิเลสที่หมักดองสันดานสิ้นไปได้)

แล้วตรัสสรูปในที่สุดของแต่ละข้อว่า เพราะมีญาณแต่ละข้อนี้จึงปฏิญญาความเป็นใหญ่ บันลือสีหนาทในบริษัท ประกาศพรหมจักร (ธรรมะซึ่งเปรียบเหมือนลูกล้อหมุนไปสู่ความเจริญอันประเสริฐ)

เวสารัชชะ ๔

๔ แล้วทรงแสดงความเป็นผู้แกล้วกล้า (เวสารัชชะ) ของพระตถาคต ๔ อย่าง ซึ่งเป็นเหตุให้พระองค์ทรงปฏิญญาความเป็นใหญ่[๑] บรรลือสีหนาทในบริษัท ประกาศพรหมจักร คือ**ไม่ทรงเห็นว่าจะมีสมณพราหมณ์ เทวดา มาร พรหม หรือใครๆ ในโลกจะกล่าวทักท้วงได้โดยชอบธรรมว่า**

๑) ธรรมที่ทรงปฏิญญาว่าตรัสรู้แล้ว มิได้ทรงตรัสรู้

๒) อาสวะที่ทรงปฏิญญาว่าสิ้นไปแล้ว ยังไม่สิ้นไป

๓) ธรรมที่ตรัสว่าทำอันตราย ไม่ทำอันตรายได้

๔) ทรงแสดงธรรมเพื่อประโยชน์แก่ผู้ใด ไม่นำผู้นั้นซึ่งทำตามให้สิ้นทุกข์โดยชอบได้

บริษัท ๘

๕ แล้วทรงแสดงถึงบริษัท ๘ ที่พระองค์ผู้ประกอบด้วยความเป็นผู้แกล้วกล้า ๔ ประการ เสด็จเข้าไปหา เคยประทับนั่งสนทนาสากัจฉา (ไต่ถาม โต้ตอบ) กับบริษัทเหล่านั้น นับจำนวนหลายร้อยบริษัท คือ **กษัตริย์, พราหมณ์, คฤหบดี** (ผู้ครองเรือน), **สมณะ, เทพชั้นจาตุมหาราช, เทพชั้นดาวดึงส์, มาร, พรหม** ไม่ทรงเห็นนิมิตหมายที่ว่าจะเกิดความกลัว ความหวาดแก่พระองค์ในบริษัทนั้น ๆ

---

[๑] คำว่า ความเป็นใหญ่ แปลจากคำว่า อาสภณฐาน ซึ่งแปลตามตัวว่า ฐานะแห่งความเป็นโคผู้ (อุสภะ) โดยใจความ หมายถึงความเป็นหัวหน้า เป็นผู้นำ

กำเนิด ๔

๖ แล้วทรงแสดงกำเนิด ๔ คือ กำเนิดจากไข่ **(อัณฑชะ)**, กำเนิดจากปุ่มเปือก (เกิดจากครรภ์มารดา = **ชลาพุชะ**), กำเนิดจากของโสโครก (**สังเสทชะ** เช่น ในของเปื่อยเน่า ในน้ำครำ), และเกิดเติบโตขึ้นทันที (**โอปปาติกะ** เช่น เทพ, สัตว์นรกบางจำพวก, มนุษย์บางจำพวก, เปรตบางจำพวก)

คติ ๕

๗ แล้วทรงแสดงคติ ๕ คือ**นรก**, กำเนิด**เดียรฉาน**, ภูมิแห่ง**เปรต, มนุษย์, เทพ** ซึ่งพระองค์ทรงทราบ พร้อมทั้งทรงทราบหนทางและข้อปฏิบัติที่จะให้ไปเกิดในคตินั้นๆ นอกจากนั้นยังทรงแสดงด้วยว่าทรงรู้จักนิพพาน (สภาพที่ดับเย็น ปราศจากกิเลสและความทุกข์) พร้อมทั้งหนทางและข้อปฏิบัติที่จะให้ถึงพระนิพพานด้วย

การประพฤติพรหมจรรย์มีองค์ ๔

๘ ทรงแสดงการประพฤติพรหมจรรย์มีองค์ ๔ ของพระองค์ คือ

๑) บำเพ็ญตบะอย่างยิ่ง
๒) เป็นผู้ปอนหรือเศร้าหมองอย่างยิ่ง
๓) เป็นผู้รังเกียจ (ในการทำลายชีวิตสัตว์) อย่างยิ่ง
๔) เป็นผู้สงัดอย่างยิ่ง

แล้วทรงแสดงตัวอย่าง **ในการบำเพ็ญตบะ** เช่น ทดลองเปลือยกาย นั่งกระหย่ง นอนบนหนาม เป็นต้น ; **ในการเป็นผู้ปอน**

เช่น ปล่อยให้ธุลีละอองหมักหมม จับกายอยู่จนเป็นสะเก็ด เหมือนสะเก็ดไม้ โดยไม่คิดจะลูบทิ้ง ; **ในการรังเกียจ** เช่น มีสติก้าวเดินตั้งความเอ็นดู แม้ในหยดน้ำ เพื่อมิให้สัตว์มีชีวิตขนาดเล็กถึงความพินาศ; **ในการเป็นผู้สงัด** เช่น ทรงเข้าไปอยู่ป่า หลีกเลี่ยงมิให้พบคนเลี้ยงโค เลี้ยงปศุสัตว์ คนหาหญ้าหาฟืน คนทำงานในป่า **(นี้เป็นการแสดงว่าทรงทดลองหมดทุกอย่างที่นักบวชสมัยนั้นประพฤติปฏิบัติกัน อันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในภายหลังที่ทรงคัดค้านการทรมานตัว จะได้ทรงอ้างได้ว่า ทรงทดลองมาแล้วไม่ได้ผล)**

การทรมานพระองค์อย่างอื่นอีก

ทรงแสดงการทดลองของพระองค์เกี่ยวกับอาหาร คือ มูลโค รวมทั้งมูตร แลกรีส (อุจจาระ) ของพระองค์เอง

ทรงแสดงถึงการเข้าไปอยู่ในป่าที่น่ากลัว ซึ่ง**คนผู้ยังไม่ปราศจากราคะเข้าไปสู่ป่าเช่นนั้น ย่อมขนพองสยองเกล้าโดยมาก**

ทรงแสดงถึงการบรรทมหนุนกระดูกศพในป่าช้า บางครั้งเด็กเลี้ยงโคมาถ่มน้ำลายรด ปัสสาวะรดเอาขี้ฝุ่นโรย เอาซี่ไม้ยอนช่องพระกรรณ แต่ก็ไม่ทรงมีจิตคิดร้ายในเด็กเหล่านั้น เป็นตัวอย่างแห่งการอยู่ด้วยอุเบกขา[๑]

ทรงทดลองความบริสุทธิ์เพราะเหตุต่าง ๆ

๑ สมณพราหมณ์บางพวกกล่าวว่า **ความบริสุทธิ์มีได้ด้วยอาหาร** จึงทรงยังพระชนมชีพด้วยผลกะเบา เคี้ยวผลกะเบา ผลกะเบาป่น ดื่ม

---

[๑] อรรถกถาเล่าว่า พวกเด็กเลี้ยงโคพยายามรังแกด้วยประการต่าง ๆ ด้วยต้องการจะให้รับสั่ง แต่ก็ทรงนิ่งเฉย อันเป็นพฤติการณ์ตอนหนึ่งระหว่างทรงค้นหาความจริงเพื่อตรัสรู้

น้ำกะเบา บริโภคกะเบาที่ทำเป็นชนิดต่างๆ ; ทรงยังพระชนมชีพด้วยถั่ว, งา, ข้าวสาร (ลองเป็นอย่างๆไป) ลดลงจนเหลือเพียงกะเบา, ถั่ว, งา หรือข้าวสารเพียงเมล็ดเดียว เพราะขาดอาหารนั้น ทำให้พระกายซูบซีด ซวนล้ม เมื่อลูบพระกาย พระโลมาซึ่งมีรากเน่าก็หลุดจากพระกาย **แต่ก็มิได้ทรงบรรลุธรรมอันยิ่งของมนุษย์ เพราะมิได้ทรงบรรลุปัญญาอันประเสริฐอันจะทำให้ถึงที่สุดทุกข์ได้**[๑]

๒ สมณพราหมณ์บางพวกกล่าวว่า **ความบริสุทธิ์มีได้ด้วยสงสาร** (การท่องเที่ยวเวียนว่ายตายเกิด) ก็ไม่มีการท่องเที่ยวไป ในที่ใดที่ไม่ทรงเคยไป จะพึงหาได้ง่ายโดยกาลอันนานนี้ เว้นไว้แต่เทพชั้นสุทธาวาส เพราะถ้าท่องเที่ยวไปในเทพชั้นสุทธาวาส (ซึ่งเป็นที่อยู่ของพระอนาคามี ผู้ไม่กลับมาสู่มนุษยโลกอีก) พระองค์ก็จะไม่มาสู่โลกนี้อีก

๓ และ ๔ สมณพราหมณ์บางพวกกล่าวว่า **ความบริสุทธิ์มีได้ด้วยการเกิด** (อุปบัติ), การอยู่ (อาวาส) ก็ไม่มีการเกิด, การอยู่ในที่ไหนที่ไม่ทรงเคยเกิด, เคยอยู่ โดยกาลอันนานนี้ เว้นแต่เทพชั้นสุทธาวาส เพราะถ้าทรงเกิด, ทรงอยู่ในเทพชั้นสุทธาวาส ก็จะไม่มาสู่โลกนี้อีก

๕ สมณพราหมณ์บางพวกกล่าวว่า **ความบริสุทธิ์มีได้ด้วยยัญ** ก็ไม่มียัญชนิดไหนที่ไม่ทรงเคยบูชาโดยกาลอันนานนี้

๖ สมณพราหมณ์บางพวกกล่าวว่า **ความบริสุทธิ์มีได้ด้วยการบำเรอไฟ** (คือหาเชื้อใส่ไฟตลอดเวลา) ก็ไม่มีไฟที่ไม่เคยทรงบำเรอโดยกาลอันนานนี้

---

[๑] เรื่องกินอาหารมังสวิรัติ(หรืออาหารเจ) ไม่อาจทำให้ถึงที่สุดทุกข์ได้ จึงให้ใช้ปัญญาพิจารณา (แม้กระทั่งเสื้อผ้าการแต่งกายชุดขาว) แต่อาหารสัปปายะมีอยู่ กรรมฐานของใครของคนนั้น-ผู้รวบรวม*

คนหนุ่มจึงมีปัญญาจริงหรือ?

๗ สมณพราหมณ์บางพวกกล่าวว่า **คนยังหนุ่มอยู่ในปฐมวัย จึงประกอบด้วยความเป็นผู้เฉลียวฉลาดด้วยปัญญา เมื่ออายุถึง ๘๐, ๙๐, ๑๐๐ ก็เสื่อมจากความเป็นผู้เฉลียวฉลาดด้วยปัญญานั้น ซึ่งไม่พึงเห็นเช่นนั้น** เพราะพระองค์เองมีพระชนมายุ ๘๐ ดำเนิน, พระสาวก ๔ รูป มีอายุถึง ๑๐๐ ก็ยังประกอบด้วย สติ คติ และความทรงจำอันยอดเยี่ยม ประกอบด้วยความเป็นผู้เฉลียวฉลาดด้วยปัญญาอันยอดเยี่ยม สาวกเหล่านั้นทูลถามปัญหาเกี่ยวกับสติปัฏฐาน (การตั้งสติ) ๔, ก็ทรงตอบไป, เธอก็ทรงจำไว้ได้ ไม่ต้องถามเป็นครั้งที่สอง การแสดงธรรม, การแยกบทแห่งธรรม การตอบปัญหาของตถาคตไม่มีที่สิ้นสุด (คือดำเนินไปได้ติดต่อกัน) เว้นไว้แต่กิน ดื่ม หรือถ่ายอุจจาระปัสสาวะ เป็นต้น สาวกทั้งสี่รูปนั้น ผู้มีอายุ ๑๐๐ ก็จะทำกาละเมื่อล่วง ๑๐๐ ปี แม้ท่านทั้งหลายจะหามตถาคตไปด้วยเตียง ความแปรเป็นอย่างอื่นแห่งความเป็นผู้เฉลียวฉลาดด้วยปัญญาย่อมไม่มีเลยแก่ตถาคต

พระนาคสมาละถวายอยู่งานพัดอยู่เบื้องพระปฤษฎางค์ กราบทูลว่า ท่านสดับธรรมบรรยายนี้แล้วเกิดขนลุก ควรจะเรียกธรรมปริยายนี้ว่ากระไร ตรัสตอบว่า ควรเรียกได้ว่า **โลมหังสนปริยาย** (เรื่องที่ทำให้ขนลุก)

(**หมายเหตุ**: มหาสีหนาทสูตรนี้ สมเป็นการบันลือสีหนาทที่ยิ่งใหญ่ เพราะเป็นการเปล่งพระวาจาอย่างอาจหาญ เล่าความที่เคยทรงทดลองปฏิบัติมาแล้วทุกอย่าง ตามที่เข้าใจกันว่า จะตรัสรู้ได้ แต่

ก็ไม่สำเร็จ การค้านข้อปฏิบัติของสมณพราหมณ์ครั้งนั้น จึงเป็นการค้านอย่างมีเหตุผลยิ่ง)

๑๓. มหาทุกขักขันธสูตร
สูตรว่าด้วยกองทุกข์ สูตรใหญ่

๑ พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เชตวนาราม ตรัสกะภิกษุทั้งหลาย ถึงเรื่องที่นักบวชศาสนาอื่นกล่าวว่า พระสมณโคดมและพวกเขาบัญญัติข้อที่ควรกำหนดรู้เกี่ยวกับกาม (ความใคร่และสิ่งที่น่าใคร่) รูป (ธาตุทั้งสี่ประชุมกันเป็นกาย) และเวทนา (ความรู้สึกเป็นสุขทุกข์หรือไม่ทุกข์ไม่สุข) เหมือนๆกัน ไม่มีอะไรต่างกัน

๒ ตรัสสอนให้ภิกษุทั้งหลายลองย้อนถามดูว่า อะไรคือ **ความพอใจ** (อัสสาทะ), **โทษ** (อาทีนวะ), **การพ้นไป** (นิสสรณะ = แล่นออก) **ของกาม, รูป และเวทนา** ซึ่งนักบวชลัทธิอื่นจะตอบไม่ได้ และมีความอึดอัดยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพราะมิใช่ปัญหาในวิสัย ทรงยืนยันว่า ไม่มีใครตอบปัญหานี้ได้เป็นที่พอใจ เว้นไว้แต่ตถาคต สาวกของตถาคต หรือผู้ฟังจากศาสนานี้

๓ **ทรงแสดงกามคุณ ๕** คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ[๑] ที่น่าปรารถนา รักใคร่ ชอบใจว่าเป็น **ความพอใจ (อัสสาทะ) ของกาม**; ทรงแสดง**การต้องประกอบอาชีพต่างๆ ลำบากตรากตรำ** หนาวร้อน หิวกระหาย เป็นต้น, **การที่เพียรพยายาม** แต่ไม่ได้ผล ต้องเศร้าโศกเสียใจ, **เมื่อได้ผลแล้วก็ต้องทุกข์กาย ทุกข์ใจ เนื่องด้วยการ**

---

[๑] พระสูตรนี้ ลงกันได้กับพระอภิธรรมปริจเฉท ๓-๔ ปกิณณกะ-วิถีสังคหะ เรื่องอารมณ์-ทวาร-วิญญาณ ๖ กามคุณ ๕ มีคุณและโทษมาก-ผู้รวบรวม*)

อารักขา (สินทรัพย์ที่เกิดขึ้น) เพื่อมิให้เป็นอันตราย, เมื่อมีอันตรายเกิดขึ้นก็เศร้าโศกเสียใจ, ทะเลาะวิวาทกับคนทั้งหลาย แล้วทำร้ายร่างกายกัน, ใช้อาวุธทำสงครามฆ่าฟันกัน, ก่อสร้างป้อม, ถูกลงโทษทรมานต่างๆ เพราะทำความผิด เช่น ตัดช่อง, ปล้นสะดม เป็นต้น, ที่มีกามเป็นเหตุว่า แต่ละอย่างเหล่านี้ **เป็นโทษของกาม เป็นกองทุกข์ที่เห็นทันตา** เมื่อตายไปก็เข้าถึงอบาย, ทุคคติ, วินิบาต, นรก เพราะประพฤติทุจริตทางกายวาจาใจที่มีกามเป็นเหตุ **เป็นโทษของกาม เป็นกองทุกข์ในอนาคต** ทรงแสดงการนำความพอใจ ความกำหนัดยินดีในกามออกเสียว่า **เป็นการพ้นไปจากกาม** สมณพราหมณ์ที่ไม่รู้เรื่องเหล่านี้ตามเป็นจริงที่จะกำหนดรู้กามด้วยตนเอง หรือชักชวนผู้อื่นเพื่อกำหนดรู้ ซึ่งผู้อื่นปฏิบัติตามแล้ว จักกำหนดรู้กาม ย่อมเป็นไปไม่ได้ ต่อเมื่อรู้ตามความจริง จึงกำหนดรู้กามด้วยตนเองหรือชักชวนผู้อื่นให้กำหนดรู้ได้

๔ ทรงแสดงความสุขกายสุขใจ เพราะมีผิวพรรณงดงามว่าเป็นความยินดีแห่งรูป ; ทรงแสดงความแก่เฒ่า หลังโกง ฟันหัก ผมหงอก เป็นต้น จนถึงตายถูกทิ้งในป่าช้า มีกระดูกสีขาว ว่าเป็นโทษของรูป ; ทรงแสดงการนำความพอใจ ความกำหนัดยินดีในรูปออกเสียว่าเป็นการพ้นไปจากรูป แล้วตรัสเรื่องสมณพราหมณ์ที่ไม่รู้เรื่องเหล่านี้ตามเป็นจริง และที่รู้เรื่องเหล่านี้ตามเป็นจริงเหมือนเรื่องกาม (ในข้อ ๓)

๕ ทรงแสดงการเข้าฌานทั้งสี่ ทีละข้อในสมัยที่เข้าฌานนั้นๆ ย่อมไม่คิดเบียดเบียนตน เบียดเบียนคนอื่น หรือเบียดเบียนทั้งสองฝ่าย ย่อมเสวยเวทนาอันไม่มีการเบียดเบียนว่า**เป็นความยินดี**

แห่งเวทนา ; ทรงแสดงเวทนาที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนไปเป็นธรรมดา ว่าเป็นโทษของเวทนา; แล้วทรงแสดงการนำความพอใจความกำหนัดยินดีในเวทนาออกเสียว่า เป็นการพ้นไปจากเวทนาและสมณพราหมณ์ผู้ไม่รู้ตามเป็นจริงและรู้ตามเป็นจริงเกี่ยวกับเวทนาเช่นเดียวกับเรื่องกาม (ในข้อ ๓)

๑๔. จูฬทุกขักขันธสูตร
สูตรว่าด้วยกองทุกข์ สูตรเล็ก[๑]

๑ พระผู้มีพระภาคประทับ ณ นิโครธาราม ใกล้กรุงกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ ตรัสแสดงธรรมแก่**มหานามศากยะ** ผู้กราบทูลถามว่า โลภะ โทสะ โมหะ เป็นเครื่องเศร้าหมองแห่งจิต ข้าพระองค์ละธรรมอะไรในภายในไม่ได้ บางคราวธรรมะคือโลภะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง จึงครอบงำจิตตั้งอยู่ ตรัสตอบว่าละธรรมภายในนั้นไม่ได้จึงเป็นเช่นนั้น **ถ้าละธรรมภายในนั้นได้ ก็จะไม่ครองเรือน ไม่บริโภคกาม**

๒ ตรัสถึงอริยสาวก และแม้พระองค์เอง **เมื่อก่อนตรัสรู้ ถ้ายังไม่เห็นดีด้วยปัญญาอันชอบตามเป็นจริงว่า กามมีความยินดีน้อยมีทุกข์โทษมากแล้ว[๒] ก็ยังมิได้บรรลุความสุขอื่นจากกามหรืออกุศลธรรมหรือประณีตกว่านั้น** ยังไม่หมดความเวียนมาในกาม ต่อเมื่อเห็นดีด้วยปัญญาอันชอบตามเป็นจริงแล้ว จึงได้บรรลุความสุขที่อื่นจากกามหรืออกุศลธรรม หรือประณีตกว่านั้น หมดความเวียนมาในกาม

---

[๑] เล็กหรือใหญ่ คำนี้มิได้หมายความว่า กองทุกข์เล็กหรือกองทุกข์ใหญ่ หมายถึงสูตรใหญ่ สูตรเล็ก ที่มีชื่ออย่างเดียวกัน จึงต้องใช้คำว่า ใหญ่ เล็ก มาประกอบเพื่อจำง่าย

[๒] กามเป็นสมุทัย ได้แก่ "โลภเจตสิก" เหตุแห่งทุกข์ ให้อ่านปริจเฉท ๒ เจตสิกสังคหะในเล่ม ๘-ผู้รวบรวม*

๓ แล้วตรัสแสดงความพอใจของกาม, โทษของกาม, การออกไปจากกาม เช่นเดียวกับมหาทุกขักขันธสูตรที่ย่อมาแล้ว

๔ แล้วตรัสเล่าเรื่องที่ทรงโต้ตอบกับพวกนิครนถ์ทรงเทียบให้ดูว่า พระองค์ทรงมีความสุขมากกว่าพระเจ้าพิมพิสารอย่างไร ซึ่งพวกนิครนถ์ได้ยอมรับว่าจริง

๑๕. อนุมานสูตร
สูตรว่าด้วยการอนุมาน

พระมหาโมคคัลลานะอยู่ในป่าชื่อเภสกฬา อันเป็นที่ให้อภัยแก่เนื้อ ใกล้นครสุงสุมาคิระ แคว้นภัคคะ ท่านแสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลาย พอจะกำหนดเป็นข้อๆ ดังต่อไปนี้

๑ ท่านแสดงถึงภิกษุ**ผู้ปวารณาตนให้ภิกษุอื่นว่ากล่าว แต่ก็เป็นผู้ว่ายาก** จึงไม่มีใคร (เพื่อนพรหมจารี) อยากว่ากล่าวตักเตือนหรือคุ้นเคยด้วย แล้วแสดงธรรมะที่ทำให้ว่ายากหลายข้อ มีความปรารถนาลามก เป็นต้น มีการยึดแต่ความเห็นของตนเป็นข้อสุดท้าย

๒ แสดงถึงภิกษุ**ผู้แม้ไม่ปวารณาตนให้ภิกษุผู้อื่นว่ากล่าว แต่ก็เป็นผู้ว่าง่าย** จึงมีเพื่อนพรหมจารี อยากว่ากล่าวตักเตือนหรือคุ้นเคยด้วย แล้วแสดงธรรมะที่ทำให้ว่าง่ายฝ่ายตรงกันข้าม

๓ สอนภิกษุทั้งหลายให้อนุมาน (คาดคะเน) ตนเองได้ด้วยตนว่า ถ้าประกอบด้วยความชั่วมีความปรารถนาลามก เป็นต้น ก็คงไม่เป็นที่พอใจของผู้อื่น **จึงควรตั้งจิตที่จะไม่มีความปรารถนาลามก** เป็นต้น

๔ สอนภิกษุทั้งหลาย**ให้พิจารณาตนด้วยตนว่ามีความชั่ว เช่น ความปรารถนาลามก เป็นต้น หรือไม่** ถ้ามีก็ควรพยายามละเสีย, ถ้าไม่มีก็ควรศึกษาเนือง ๆ ในกุศลธรรมทั้งหลาย อยู่ด้วยความปีติปราโมทย์

ภิกษุทั้งหลายก็ชื่นชมภาษิตของพระเถระ

๑๖. เจโตขีลสูตร
สูตรว่าด้วยกิเลสที่เปรียบเหมือนตอของจิต

๑ พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เชตวนาราม ทรงแสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลาย ถึงเรื่องที่ว่า ถ้าภิกษุยังละกิเลสที่เปรียบเหมือนตอของจิต (เจโตขีละ) ๕ ประการ และถอนกิเลสที่เปรียบเหมือนเครื่องผูกมัดจิต (เจตโสวินิพันธะ) ๕ ประการไม่ได้ ก็มิใช่ฐานะที่ภิกษุนั้นจะถึงความเจริญงอกงามไพบูลในพระธรรมวินัยนี้

ตอของจิต ๕

๒ แล้วทรงแสดง**กิเลสที่เปรียบเหมือนตอของจิต** ๕ ประการ คือ

๑) สงสัยใน**พระศาสดา**

๒) สงสัยใน**พระธรรม**

๓) สงสัยใน**พระสงฆ์**

๔) สงสัยใน**สิกขา** (ข้อที่จะต้องศึกษา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา)

๕) **โกรธเคือง**ในเพื่อนพรหมจารี

เมื่อมีความสงสัยหรือความโกรธเคืองข้อใดข้อหนึ่งนี้แล้ว จิตก็ไม่น้อมไปเพื่อความเพียร

๓ แล้วทรงแสดง**กิเลสที่เปรียบเหมือนเครื่องผูกมัดจิต** ๕ ประการ คือ

๑) ไม่ปราศจากความ**กำหนัดพอใจรักใคร่**ในกาม

๒) ไม่ปราศจากความ**กำหนัดพอใจรักใคร่**ในกาย

๓) ไม่ปราศจากความ**กำหนัดพอใจรักใคร่**ในรูป

๔) กินแล้วก็**ประกอบสุขในการนอน**

๕) ประพฤติพรหมจรรย์**ด้วยหวังว่าจะไปเกิดในเทพ**พวกใดพวกหนึ่ง

เมื่อมีกิเลสเหล่านี้ข้อใดข้อหนึ่ง จิตก็ไม่น้อมไปเพื่อความเพียร

๔ **ถ้าละและถอนกิเลสข้างต้นเสียได้ ก็มีฐานะที่จะถึงความเจริญงอกงามไพบูลในพระธรรมวินัยนี้**

๕ ทรงแสดงภิกษุผู้ประกอบด้วย**อิทธิบาท** คือคุณธรรมที่ให้ถึงความสำเร็จ ๔ ประการ คือ

๑) **พอใจ**

๒) **เพียร**

๓) **คิด**

๔) **ไตร่ตรอง**

พร้อมทั้งมีความกระตือรือร้น (อุสฺโสฬฺหิ) เป็นที่ ๕ รวมเป็นมีคุณธรรม ๑๕ อย่าง คือ **ละกิเสลอย่างละ ๕ สองอย่างข้างต้นกับมีคุณธรรมอีก ๕ อย่าง ก็สามารถจะตรัสรู้ได้** เปรียบเหมือนแม่ไก่กกไข่ดี แม้ไม่ปรารถนาอะไรมาก ลูกไก่ก็ออกมาได้ฉะนั้น

๑๗. วนปัตถสูตร
สูตรว่าด้วยการอยู่ป่าของภิกษุ

๑ พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เชตวนาราม ตรัสแสดงธรรม **เรื่องภิกษุผู้อยู่ป่า (๔ ประเภท)** คือ

๑) **ถ้าอยู่แล้ว สติไม่ตั้งมั่น** จิตไม่เป็นสมาธิ อาสวะไม่สิ้น ไม่บรรลุธรรมอันปลอดโปร่งจากกิเลสอันยอดเยี่ยม ทั้งปัจจัย ๔ ก็หาได้ยาก **ก็ควรหลีกไปจากป่านั้น** ไม่ควรอยู่ในเวลากลางวันหรือกลางคืน

๒) **ถ้าอยู่แล้วสติไม่ตั้งมั่น** เป็นต้น แต่ปัจจัย ๔ หาได้ไม่ยาก ก็ควรพิจารณาว่าตนไม่ได้บวชเพราะเหตุแห่งปัจจัย ๔ พิจารณาแล้ว **ก็ควรหลีกไปจากป่านั้น ไม่ควรอยู่**

๓) **ถ้าอยู่แล้ว สติตั้งมั่น** เป็นต้น **แต่ปัจจัย ๔ หาได้ยาก** ก็ควรพิจารณาว่าตนไม่ได้บวชเพราะเหตุแห่งปัจจัย ๔ พิจารณาแล้ว **ก็ควรอยู่ในป่านั้น ไม่ควรหลีกไป**

๔) **ถ้าอยู่แล้ว สติตั้งมั่น** เป็นต้น **และปัจจัย ๔ ก็หาได้ไม่ยาก ก็ควรอยู่ในป่านั้นแม้ตลอดชีวิต ไม่ควรหลีกไป**

๒ ทรงแสดงถึงภิกษุผู้อยู่อาศัย **คาม, นิคม, นคร, ชนบท** และ**บุคคล** โดยทำนองเดียวกับการอยู่ป่า ๔ ข้อข้างต้น โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับบุคคล หมายถึงการติดตาม (ทำนองศิษย์ติดตามอาจารย์) **โดยทรงเล็งถึงการที่จะดีขึ้นทางคุณธรรมเป็นสำคัญ ส่วนปัจจัย ๔ หาได้ยากหรือไม่ยากไม่เป็นประมาณ**

๑๘. มธุปิณฑิกสูตร
สูตรว่าด้วยธรรมะที่น่าพอใจเหมือนขนมหวาน

๑ พระผู้มีพระภาคประทับ ณ นิโครธาราม ใกล้กรุงกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ ตรัสตอบคำถามของทัณฑปาณิศากยะ ที่ว่า *"ทรงมีวาทะอย่างไร ตรัสบอกอย่างไร"* โดยทรงชี้ไปว่า ทรงมีวาทะและตรัสบอกในทางที่**จะไม่ทะเลาะกับใครๆ** ในโลกพร้อมทั้งเทวโลก และในทางที่สัญญา (ความกำหนดหมายด้วยกิเลส-กิเลสสัญญา-อรรถกถา) จะไม่แฝงตัวตาม[๑] บุคคลผู้อยู่อย่างไม่ประกอบด้วยกาม ผู้ลอยบาป ผู้**สิ้นความสงสัย รังเกียจ ปราศจากความทะยานอยาก**ในภพน้อยใหญ่

๒ ทรงเล่าเรื่องข้างต้นให้ภิกษุทั้งหลายฟัง เมื่อภิกษุรูปหนึ่งขอให้ทรงอธิบาย ก็ทรงอธิบายอย่างย่อๆ ภิกษุทั้งหลายจึงไปหาพระมหากัจจานเถระให้อธิบายโดยละเอียด พระเถระจึงอธิบายขยายความของพระพุทธภาษิตสั้นๆที่ว่า *"ส่วนแห่งความกำหนดหมายกิเลสเป็นเหตุให้เนิ่นช้า (ปปัญจสัญญาสังขา[๒]) ย่อมครอบงำบุรุษเพราะเหตุใด ถ้าไม่เพลิดเพลิน ไม่ยึดถือ ในเหตุนั้น (อายตนะ ๑๒) ได้ นั่นแหละเป็นที่สุดแห่งกิเลสที่แฝงอยู่ (อนุสัย ๗ กิเลสที่นอนซ่อนตัวอยู่ในสันดาน), นั่นแหละ เป็นที่สุดแห่งการจับท่อนไม้ ศัสตรา การทะเลาะวิวาท การชี้หน้าด่าทอ การส่อเสียด การพูดปด"* **โดยขยายความแสดงลำดับธรรมะ ดังนี้**[๓]

---

[๑] คำว่า แฝงตัวตาม แปลจากคำว่า อนุเสนฺติ โดยพยัญชนะว่า นอนตาม คือมีอยู่อย่างไม่ค่อยปรากฏตัวเหมือนตะกอนก้นตุ่ม ต่อเมื่อมีอะไรมากวนจึงขุ่นขึ้น

[๒] คำนี้มีในสักกปัญหสูตรที่ ๘ แล้ว โปรดดูบันทึกทางวิชาการในภาค ๕ ด้วย

[๓] พระสูตรนี้ ลงกันได้กับพระอภิธรรม เรื่องรูป-นาม ขันธ์ อายตนะ ธาตุ โปรดอ่านเล่ม ๘ ประกอบ-ผู้รวบรวม

๑) **อาศัยอายตนะภายในอายตนะภายนอก** เกิดความรู้แจ้งอารมณ์ เรียกว่าวิญญาณ

๒) รวมธรรม ๓ ประการ คือ อายตนะภายใน อายตนะภายนอก และ**วิญญาณ เรียกว่า ผัสสะ** (ความถูกต้อง)

๓) เพราะผัสสะเป็นปัจจัย**จึงเกิดเวทนา** (คือความรู้สึกสุข ทุกข์ ไม่ทุกข์ไม่สุข)

๔) รู้สึกอารมณ์ใด ก็จำอารมณ์นั้นได้ (มีเวทนาก็มี**สัญญา**)

๕) จำอารมณ์ใดได้ ก็ตรึกถึงอารมณ์นั้น (มีสัญญาก็มี**วิตก**)

๖) ตรึกอารมณ์ใด ก็**เนิ่นช้าอยู่กับอารมณ์**นั้น

๗) เนิ่นช้าอยู่กับอารมณ์ใด ส่วนแห่งความกำหนดหมายกิเลสเป็นเหตุให้เนิ่นช้าใน**รูปที่พึงรู้ได้ด้วยตา** เป็นต้นที่เป็นอดีต, อนาคต, ปัจจุบัน **ย่อมครอบงำเขา** เพราะเหตุนั้น

๘) **เมื่อมีอายตนะภายใน มีอายตนะภายนอก มีวิญญาณ** ก็มีฐานะที่จักบัญญัติผัสสะได้, เมื่อมีการ**บัญญัติผัสสะ** ก็มีฐานะที่จักบัญญัติเวทนาได้, เมื่อมีการ**บัญญัติเวทนา** ก็มีฐานะที่จัก**บัญญัติวิตก** (ความตรึก) ได้, เมื่อมีการบัญญัติวิตก ก็มีฐานะที่จัก**บัญญัติการครอบงำ**ของส่วนแห่งความกำหนดหมายกิเลสเป็นเหตุให้เนิ่นช้า

๓ พระผู้มีพระภาคทรงทราบก็ทรงอนุโมทนาว่า ถ้าให้พระองค์ทรงอธิบาย ก็จักตรัสอธิบาย เช่นเดียวกับพระมหากัจจานะ พระอานนท์กราบทูลสรรเสริญคำอธิบายนี้ว่า เหมือนคนหิวระหายอ่อนกำลังได้ขนมหวาน จึงตรัสให้เรียกธรรมปริยายนี้ว่า มธุปิณฑิกปริยาย (บรรยายที่เปรียบเหมือนขนมหวาน)

๑๙. เทวธาวิตักกสูตร[๑]
สูตรว่าด้วยความตรึกสองทาง

๑ พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เชตวนาราม ตรัสสอนภิกษุทั้งหลายถึงความนึกคิดที่เกิดขึ้นในสมัยที่ทรงเป็นพระโพธิสัตว์ยิงมิได้ตรัสรู้ ทรงแบ่งความนึกคิด (วิตกความตรึก) ออกเป็น ๒ ส่วน คือ **ฝ่ายชั่ว ได้แก่ คิดนึกในกาม**, คิดนึกปองร้าย, คิดนึกเบียดเบียน; **ฝ่ายดี ได้แก่คิดนึกออกจากกาม**, คิดนึกไม่ปองร้าย, คิดนึกไม่เบียดเบียน **เมื่อความคิดนึกฝ่ายชั่วเกิดขึ้นและทรงรู้เท่าทันก็ตั้งอยู่ไม่ได้ พระองค์จึงทรงละ ทรงบรรเทา ทรงทำให้สิ้นสุดซึ่งความคิดนึกฝ่ายชั่วได้**

๒ ตรัสต่อไปว่า **ภิกษุตรึกตรองถึงเรื่องใดมาก จิตก็น้อมไปทางนั้น** (ทั้งทางคิดชั่วและคิดดี) พระองค์ทรงเห็นโทษของอกุศลธรรม เห็นอานิสงส์ (ผลดี) ของกุศลธรรม เมื่อทรงทราบว่า ความคิดฝ่ายดีกำลังเกิดขึ้น ก็ไม่ทรงเห็นภัย จากการคิดนั้น ไม่ว่าในกลางคืนกลางวันหรือทั้งกลางคืนกลางวัน **แต่ถ้าตรึกตรอง (วิตกวิจาร)นานเกินไป กายลำบาก จิตก็จะฟุ้งสร้าน เมื่อจิตฟุ้งสร้านก็จะห่างจากสมาธิ** พระองค์จึงทรงตั้งจิตไว้ภายใน ทำให้มีอารมณ์เป็นหนึ่ง ทำให้เป็นสมาธิ ทรงเปรียบการเห็นโทษของความชั่ว **เห็นคุณของความดี เหมือนคนเลี้ยงโคที่ต้อนโคไปให้พ้นที่ซึ่งเต็มไปด้วยข้าวกล้า** เพราะเห็นโทษ (ซึ่งจะเกิดขึ้นเมื่อโคไปกินข้าวกล้าของคนอื่น) ทรงเปรียบการทำสติถึงธรรมเหล่านั้นเหมือนคนเลี้ยงโคที่พัก ณ โคนไม้หรือกลางแจ้ง **ทำสติถึงโคเหล่านั้น**

---

[๑] **พระสูตรนี้** สอนให้รู้จัก "โยนิโสมนสิการ" คิดดี คิดเป็น เป็นปัญญา คิดบวก (POSITIVE THINKING โพสิทีฟทิ้งคิ่ง) หรือเจริญอนุสติ ทั้งวันได้ก็ดี กิเลสไม่เข้า-ผู้รวบรวม*

๓ ตรัสต่อไปถึงการที่ทรงมีความเพียร ตั้งสติมั่น มีกายสงบระงับ มีจิตตั้งมั่น มีอารมณ์เป็นหนึ่ง เข้าฌานที่ ๑ จนถึงฌานที่ ๔ ; ระลึกชาติได้ในยามแรก ; ได้จุตูปปาตญาณ (ญาณเห็นความตายความเกิดของสัตว์) หรือทิพยจักษุ (ตาทิพย์) ในยามกลาง ; ได้อาสวักขยญาณ (ญาณอันทำอาสวะให้สิ้น) รู้อริยสัจจ์ ๔ ตามเป็นจริง รู้จักอาสวะ เหตุเกิดอาสวะ ความดับอาสวะ และข้อปฏิบัติให้ถึงความดับอาสวะ ตามเป็นจริงในยามสุดท้ายแห่งราตรี

๔ ทรงเปรียบ**มารเหมือนผู้คิดร้าย ปิดทางดี เปิดทางไม่ดี** ให้หมู่เนื้อไปสู่ความพินาศ และ**เปรียบพระตถาคตเหมือนผู้มุ่งดี ที่ปิดทางร้ายเปิดทางดี**ให้เนื้อเดินทางไปสู่ความเจริญ แล้วตรัสว่า ได้ทรงทำหน้าที่ของพระศาสดาแล้ว **นั่นโคนไม้ นั่นเรือนว่าง จงเพ่งเถิด อย่าประมาท อย่าเดือดร้อนภายหลังเลย นี่แหละคือคำสอนของเรา**

๒๐. วิตักกสัณฐานสูตร
สูตรว่าด้วยที่ตั้งของความตรึกหรือความคิด

พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เชตวนาราม ตรัสสอนว่า ภิกษุผู้ทำสมาธิ (ประกอบอธิจิต) พึงใส่ใจเครื่องหมาย ๕ ประการอยู่เสมอ คือ

๑ เมื่อใส่ใจถึงเครื่องหมาย[๑] ใด เกิดความคิดฝ่ายชั่ว[๒] ขึ้น

---

[๑] คำว่าเครื่องหมาย หรือนิมิต ก็คืออารมณ์ที่จะให้จิตกำหนดขึ้นเอง

[๒] มีข้อน่าสังเกตในที่นี้ คือแสดง**ความคิดฝ่ายชั่วว่าประกอบด้วยฉันทะ** โทสะ โมหะ ตามธรรมดากิเลสฝ่ายชั่วเคยเรียงราคะ โทสะ โมหะ หรือโลภะ โทสะ โมหะ **แต่ในที่นี้ใช้ ฉันทะ ความพอใจมาแทนราคะ หรือโลภะ**

ให้เปลี่ยนเครื่องหมายนั้น ไปสู่เครื่องหมายอื่นอันประกอบด้วยกุศล ซึ่งจะเป็นเหตุให้ละความคิดฝ่ายชั่ว ทำจิตให้เป็นสมาธิได้ เปรียบเหมือนนายช่างเอาลิ่มเนื้อละเอียดมาตอกเอาลิ่มเนื้อหยาบออกไปฉะนั้น

๒ เมื่อใส่ใจถึงเครื่องหมายอื่น อันประกอบด้วยกุศล ความคิดฝ่ายชั่วยังเกิดขึ้น **ก็พึงพิจารณาโทษของความคิดฝ่ายชั่ว** ก็จะละความคิดฝ่ายชั่ว ทำจิตให้เป็นสมาธิได้ เปรียบเหมือนชายหนุ่มหญิงสาวที่รักสวยรักงาม **รังเกียจซากศพสัตว์ต่าง ๆ ที่มาคล้องอยู่ที่คอฉะนั้น**

๓ เมื่อพิจารณาโทษของความคิดฝ่ายชั่วเหล่านั้น ความคิดฝ่ายชั่วยังเกิดขึ้น ก็**พึงไม่ระลึกไม่ใส่ใจความคิดฝ่ายชั่วเหล่านั้น** ก็จะละความคิดฝ่ายชั่ว ทำจิตให้เป็นสมาธิได้ เปรียบเหมือนคนตาดี ไม่ต้องการเห็นรูป ก็หลับตาเสีย หรือมองไปทางอื่น

๔ เมื่อไม่ระลึก ไม่ใส่ใจความคิดฝ่ายชั่วเหล่านั้น ความคิดฝ่ายชั่วยังเกิดขึ้น ก็พึงใส่ใจถึงที่ตั้งแห่งเหตุของความคิด (วิตักกสังขารสัณฐานะ คือ**ให้ดูว่าอะไรเป็นเหตุให้ความคิดฝ่ายชั่วเกิดขึ้น**) ก็จะละความคิดฝ่ายชั่ว ทำจิตให้เป็นสมาธิได้ เปรียบเหมือนคนเดินเร็วเดินช้าลง หยุด ยืน นั่ง นอน สละอิริยาบถหยาบๆลง สำเร็จอิริยาบถละเอียดขึ้น

๕ เมื่อใส่ใจถึงที่ตั้งแห่งเหตุของความคิดฝ่ายชั่วเหล่านั้น ความคิดฝ่ายชั่วยังเกิดขึ้น **ก็พึงเอาฟันกดฟัน เอาลิ้นกดเพดาน ข่มขี่บีบคั้นจิต เปรียบเหมือนคนมีกำลังกว่า จับคอคนมีกำลังน้อยกว่าข่มขี่บีบคั้นฉะนั้น**

สรุป

เมื่อทำได้อย่างนี้ ภิกษุนี้ก็ชื่อว่าชำนาญในทางที่เกี่ยวกับความคิด (วิตก ความตรึก) ประสงค์จะคิดเรื่องอะไร ก็คิดได้ ไม่ประสงค์จะคิดเรื่องอะไร ก็ไม่คิดได้ นับว่าตัดตัณหาได้ คลายเครื่องรัดได้ ทำความทุกข์ให้ถึงที่สุดได้ ด้วยการตรัสรู้เรื่องของจิตใจโดยชอบ

จบวรรคที่ ๒ ขึ้นวรรคที่ ๓ ชื่อ โอปัมมวรรค คือวรรคที่กล่าวถึงข้ออุปมา มี ๑๐ สูตร

๒๑. กกจูปมสูตร
สูตรเปรียบด้วยเลื่อย[๑]

๑ พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เชตวนาราม ตรัสสอนภิกษุชื่อโมลิยผัคคุ ผู้คลุกคลีด้วยนางภิกษุณีทั้งหลายจนเกินขอบเขต เมื่อมีใครติเตียนนางภิกษุณีต่อหน้าเธอ เธอก็โกรธเคืองก่ออธิกรณ์ หรือเมื่อมีใครติเตียนเธอต่อหน้านางภิกษุณีทั้งหลาย นางภิกษุณีทั้งหลายก็โกรธเคืองก่ออธิกรณ์ โดย**ทรงสั่งสอนให้ละความพอใจแบบชาวบ้าน** (เคหสิตะ = อาศัยบ้าน) เมื่อมีใครติเตียนหรือทำร้ายด้วยฝ่ามือ ด้วยก้อนดิน ด้วยไม้พลอง ด้วยศัสตรา ซึ่งนางภิกษุณีทั้งหลายหรือแม้ซึ่งตัวเธอเอง ก็ให้สำเหนียกว่า จักไม่ให้จิตปรวนแปร จักไม่เปล่งวาจาชั่วร้าย **จักมีเมตตาจิต หวังอนุเคราะห์** ไม่ตกอยู่ในระหว่างแห่งโทสะ

---

[๑] **พระสูตรนี้** ลงได้กับการเจริญสติในปริจเฉท ๗ เล่ม ๘ **"โกรธเป็นหนู-รู้เป็นแมว"** รู้คือสติ **"เก้าอี้ดนตรีใจใครครอง"** สติครองอยู่หรือโกรธครองอยู่ ก็ให้ตามรู้ให้ทัน-ผู้รวบรวม*

๒ ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลาย เล่าให้ฟังถึงเรื่องที่ภิกษุทั้งหลายเคยยังพระหฤทัยของพระองค์ให้ยินดีมาแล้วในสมัยหนึ่ง[๑] คือทรงแนะเรื่องฉันอาหารมื้อเดียว[๒] ไม่ต้องสั่งสอนเพียงแต่แนะให้เกิดสติเปรียบเหมือนสารถีขึ้นสู่รถที่เทียมไว้ดีแล้ว ให้รถแล่นไปแล่นกลับได้ตามปรารถนา (ไม่ต้องเฆี่ยนตีม้า) ครั้นแล้วตรัสสอนให้ละอกุศลทำความเพียรในกุศลธรรมก็จะเจริญงอกงามในพระธรรมวินัยนี้ **เปรียบเหมือนคนปรารถนาดี ถางป่าไม้สาละ ที่เต็มไปด้วยละหุ่ง** (อันเป็นภัยต่อไม้สาละ) ตัดต้นสาละหนุ่มที่คดออก บำรุงด้วยดีซึ่งต้นสาละหนุ่มที่ตรง ที่เกิดดีแล้ว ป่านั้นก็จะเจริญงอกงาม

๓ ตรัสเล่าเรื่อง แม่เจ้าเรือน ชื่อเวเทหิกา ซึ่งมีชื่อเสียงว่าสงบเสงี่ยม แต่ถูกนางทาสีลองดี ก็ตีศีรษะนางทาสีแตก เลยกลายเป็นคนมีชื่อเสียงว่าโหดร้าย **แล้วตรัสสอนว่า จะพึงรู้ได้ว่า ภิกษุสงบเสงี่ยมหรือไม่ ก็ต่อเมื่อมีถ้อยคำที่ไม่พอใจมากระทบ** และตรัสว่ายังไม่ตรัสว่า **เมื่อเคารพนบนอบธรรมก็ควรเป็นคนว่าง่าย**

๔ ตรัสถึงถ้อยคำ (ศัพท์เต็ม วจนปถา = ทางแห่งถ้อยคำ) ๕ ประเภท คือ

๑) **ถูกกาละ** หรือไม่ถูกกาละ

๒) **จริง** หรือไม่จริง

๓) **อ่อนหวาน** หรือหยาบคาย

---

[๑] **หมายถึงสมัยแรกๆ** ภิกษุชั้นดีมีมาก ไม่ต้องว่ากล่าวกันมาก เพียงแนะก็รับไปปฏิบัติ อรรถกถาเล่าเพื่อชี้ให้เห็นว่า พระโมลิยผัคคุเป็นพระดื้อว่ายาก

[๒] **เอกาสนโภชน์ (การฉันบนอาสนะเดียว)** อรรถกถาแก้ว่า หมายถึงกำหนดเวลาฉันอาหารเช้าชั่วเที่ยงจะฉันสัก ๑๐ ครั้งในกำหนดนั้น ก็ชื่อว่าฉันมื้อเดียว เป็นเรื่องน่าพิจารณา

๔) **ประกอบด้วยประโยชน์** หรือไม่ประกอบด้วยประโยชน์

๕) **พูดด้วยจิตเมตตา** หรืออยู่ในระหว่างโทสะ ที่คนอื่นมาว่ากล่าวก็พึงสำเหนียกว่าจักคุมจิตไม่ให้ปรวนแปร จักไม่เปล่งวาจาหยาบคาย **จักมีเมตตาจิต หวังอนุเคราะห์** ไม่ตกอยู่ในระหว่างแห่งโทสะ **แผ่จิตอันประกอบด้วยเมตตาไปยังบุคคลนั้นและสัตว์อื่นทั่วทั้งโลก**

๕ ตรัสสอนให้ควบคุมจิตให้มีคุณธรรมดังกล่าวข้างต้น แล้ว**ให้ทำจิตเสมอด้วยแผ่นดิน** ซึ่งใครจะขุดให้หมดไปจากโลกไม่ได้; **เสมอด้วยอากาศ** ซึ่งใครจะเขียนรูปให้ปรากฏไม่ได้;**เสมอด้วยแม่น้ำคงคา**ซึ่งใครจะเอาคบหญ้ามาเผาให้แห้งไม่ได้;**เสมอด้วยถุงที่ทำด้วยหนังแมว** ฟอกดีแล้วอ่อนนุ่ม ซึ่งใครจะเอาไม้เอาก้อนกรวดมาทำให้เกิดเสียงไม่ได้

๖ ตรัสว่า โจรเอาเลื่อยมีคม ๒ ข้างมาเลื่อยตัดอวัยวะน้อยใหญ่ **ผู้ใดมีใจคิดประทุษร้ายในโจรนั้น ผู้นั้นไม่ชื่อว่าทำตามคำสอนของพระองค์** แล้วตรัสสอนให้ควบคุมจิตให้มีคุณธรรมดั่งกล่าวข้างต้น

๗ ตรัสสรูปในที่สุดให้ภิกษุทั้งหลายใส่ใจเนือง ๆ ถึงพระโอวาท อันเปรียบด้วยเรื่องเลื่อยนี้ อันจะทำให้**ไม่มีถ้อยคำที่อดทนไม่ได้**[๑] เป็นไปเพื่อประโยชน์ ความสุขสิ้นกาลนาน

---

[๑] ให้พิจารณาถึงโทษของความโกรธ *"คนอื่นทำให้เราตกนรกไม่ได้ เราจะตกนรกก็เพราะตัวเราทำเอง"* ถ้าตายขณะโกรธ ต้องไปเกิดเป็นสัตว์นรก-ผู้รวบรวม*

๒๒. อลคัททูปมสูตร
สูตรแสดงข้อเปรียบเทียบด้วยงูพิษ

๑ พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เชตวนาราม **ภิกษุชื่ออริฏฐะ** ผู้สืบสกุลที่เคยฆ่าแร้ง มีความเห็นผิดเกิดขึ้นว่า ธรรมะที่พระผู้มีพระภาคแสดงว่ามีอันตรายนั้น ไม่เป็นอันตรายแก่ผู้ส้องเสพจริง ภิกษุทั้งหลายตักเตือนก็ไม่ฟัง ความทราบถึงพระผู้มีพระภาค ทรงเรียกไปชี้แจง ก็นั่งนิ่งเก้อเขินถอนใจ ไม่มีปฏิภาณ

๒ **จึงตรัสต่อไปถึงบางคนผู้เรียนธรรม[๑] แต่ไม่พิจารณาความหมายของธรรมเหล่านั้นด้วยปัญญา เมื่อไม่พิจารณาความหมายธรรมะของคนเหล่านั้นก็ไม่ทนต่อการเพ่ง คนเหล่านั้นเรียนธรรมเพียงเพื่อจะยกโทษผู้อื่นและเพื่อเปลื้องวาทะของผู้อื่น จึงไม่ได้รับประโยชน์ของการเรียน ธรรมะที่เรียนไม่ดี จึงเป็นไปเพื่อสิ่งไม่เป็นประโยชน์ เพื่อความทุกข์ เปรียบเหมือนคนต้องการงูพิษ แต่จับไม่ดี ก็อาจถูกงูกัดตายหรือปางตาย ส่วนคนที่เรียนดี พิจารณาความหมายเป็นต้น ก็ได้รับประโยชน์จากการเรียน เหมือนคนต้องการงูพิษจับงูพิษดี ก็ไม่ถึงแก่ความตาย ไม่ได้รับทุกข์ปางตายฉะนั้น**

๓ **ตรัสถามที่สำคัญต่อไปว่า เพราะฉะนั้น พึงเข้าใจความหมายแห่งภาษิตของเราแล้วทรงจำไว้ ถ้าไม่เข้าใจ ก็พึงไต่ถามเราหรือภิกษุผู้ฉลาด เราแสดงธรรมมีอุปมาด้วยแพ เพื่อให้ถอนตัว (นิตถรณะ) ไม่ใช่เพื่อยึดถือ (คหณะ) เปรียบเหมือนคนข้ามฝั่งน้ำด้วย**

---

[๑] ในรายละเอียดได้แจกออกไปด้วยว่า ธรรม คือ สุตตะ (พระวินัย) เคยยะ (พระสูตร) ไวยากรณ (พระอภิธรรม) เป็นต้น โดยใจความก็คือ ธรรมะในที่นี้ หมายถึงคำสอนของพระพุทธเจ้า ๙ อย่าง มีพระสูตร, วินัย, อภิธรรม, อุทาน, ชาดก, พระสูตรถาม-ตอบ(เวทัลละ), พระสูตรว่าด้วยข้ออัศจรรย์(อัพภูตธรรม), พระสูตร อิติวุตตกะ ๑๑๐ สูตร และคาถาพระเถระ-เถรี

อาศัยแพ ***เมื่อถึงฝั่งแล้วไม่จำเป็นต้องแบกแพไปด้วย เมื่อรู้ธรรมะที่เราแสดงเปรียบด้วยแพ ก็พึงละแม้ธรรมะ จะกล่าวไยถึงอธรรมว่าจะไม่ต้องละ***

๔ **ทรงแสดงที่ตั้งแห่งความเห็น ๖ อย่าง** คือ รูป, เวทนา, สัญญา, สังขาร, สิ่งที่เห็น ที่ฟัง ที่ทราบ ที่รู้ ที่ค้นหาด้วยใจ (รวม ๕ อย่าง) ที่บุคคลเห็นว่า นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นตัวตนของเรา กับ (อย่างที่ ๖) ยึดถือความเห็นที่ว่า โลกหรืออัตตาเที่ยง ว่าเป็นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นตัวตนของเรา **อริยสาวกผู้ได้สดับย่อมเห็นว่า สิ่งเหล่านั้นมิใช่ของเรา** เราไม่เป็นนั่น นั่นมิใช่ตัวตนของเรา **เมื่อเห็นอย่างนั้นก็ไม่สะดุ้งดิ้นรนในเมื่อสิ่งนั้นไม่มี**

๕ เมื่อภิกษุรูปหนึ่งกราบทูลถามถึงความสะดุ้งดิ้นรน และความไม่สะดุ้งดิ้นรนในสิ่งที่ไม่มีทั้งภายนอกทั้งภายใน[๒] เป็นลำดับ จึงตรัสชี้แจงทั้งสี่ประการ

๖ ตรัสแสดงว่า เมื่อยังหวงแหน **ยังมีวาทะว่าตัวตน** ยังอาศัยทิฏฐิ (ที่ผิด) ก็จะต้องเกิดความโศก ความคร่ำครวญ ทุกข์กาย ทุกข์ใจ และคับแค้นใจ

๗ ตรัสว่า **เมื่อมีตน ก็มีการยึดว่า** สิ่งที่เนื่องด้วยตนของเรามีอยู่, **เมื่อมีสิ่งที่เนื่องด้วยตน ก็มีการยึด**ว่าตนของเรามีอยู่, เมื่อไม่ได้ตนหรือสิ่งที่เนื่องด้วยตนโดยแท้จริง ความเห็นว่าโลกเที่ยง อัตตาเที่ยงจึงเป็นธรรมะของคนพาลอันบริบูรณ์ ครั้นแล้วตรัสถามภิกษุทั้งหลาย **ให้เห็นด้วยตนเองว่า ขันธ์ ๕ ไม่เที่ยง** เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัวตน ไม่ควร

---

[๒] อรรถกถาชี้ว่า ภายนอก เช่น เครื่องใช้ ภายใน ได้แก่ ขันธ์ หรือส่วนประกอบที่รวมเป็นกายใจ

ยึดถือ อริยสาวกผู้รู้เห็นอย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่าย คลายกำหนัด และหลุดพ้น ต่อจากนั้นทรงแสดงข้อเปรียบเทียบภิกษุผู้หลุดพ้นในทำนองผู้ชนะศึกที่ตีเมืองอื่นได้

๘ ตรัสว่า พระองค์ทรงบัญญัติทุกข์และความดับทุกข์ทั้งในกาลก่อนและในปัจจุบัน แต่สมณพราหมณ์บางพวกก็ยังกล่าวหาว่าทรงสอนขาดสูญ แล้วทรงแสดงต่อไปว่า **ไม่ทรงอาฆาตหรือเสียใจเพราะมีผู้อื่นด่า ไม่ทรงชื่นชมโสมนัสเพราะมีผู้อื่นสักการะเคารพนับถือบูชา** แล้วตรัสสอนภิกษุให้ทำเช่นนั้นบ้าง กับได้ตรัสสรูปว่าสิ่งที่ไม่ใช่ของท่าน จงละเสีย สิ่งที่ไม่ใช่ของท่านคือขันธ์ ๕ (ความมุ่งหมายคือเพื่อคลายความยึดถือ)

๙ ทรงแสดงถึงผู้ปฏิบัติได้ผลในพระธรรมวินัยที่ตรัสไว้ดีแล้ว ตั้งแต่เป็นพระอรหันต์ลงมาถึงชั้นต่ำสุด คือผู้มีศรัทธา มีความรักในพระองค์

๒๓. วัมมิกสูตร
สูตรแสดงข้อเปรียบเทียบด้วยจอมปลวก[๑]

พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เชตวนาราม พระกุมารกัสสปนำปัญหาของเทวดา ๑๕ ข้อติดต่อกันไปทูลถามว่า ได้แก่อะไร ปัญหานั้นโดยใจความว่า **พราหมณ์สั่งศิษย์ให้ขุดจอมปลวก ซึ่งเป็นควันในเวลากลางคืน เป็นเปลวไฟในเวลากลางวัน** ซึ่งพระผู้มีพระภาคทรงเฉลยว่า จอมปลวก ได้แก่กาย (ของมนุษย์) **เป็นควัน**ในเวลากลางคืน

[๑] **พระสูตรนี้** ทรงสอนให้ปฏิบัติ **"การปล่อยวาง"** ไม่ยึดมั่นถือมั่น(อุปาทาน) วางจึงว่าง ว่างแล้วปัญญาเกิด-ผู้รวบรวม*

เพราะคิดเรื่องราวต่าง ๆ **เป็นเปลวไฟ**ในเวลากลางวัน คือ**วุ่นวิ่งทำการงาน**ด้วยกาย ด้วยวาจา ในเวลากลางวัน พราหมณ์ที่สั่งให้ขุด คือ**พระสัมมาสัมพุทธเจ้า** ศิษย์ผู้ขุด คือ**พระเสขะ** (ท่านผู้ยังศึกษา) ศัสตราที่ขุด คือ**ปัญญา**

๒๔. รถวินีตสูตร
สูตรแสดงข้อเปรียบเทียบด้วยรถ ๗ ผลัด

พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เวฬุวนาราม ใกล้กรุงราชคฤห์ **พระปุณณะมันตานีบุตร** เป็นผู้ได้รับสรรเสริญจากภิกษุทั้งหลายที่อยู่ในชาติภูมิ (เป็นที่แห่งหนึ่งในสักกชนบท ขึ้นแก่กรุงกบิลพัสดุ์) **พระสาริบุตร**จึงถือโอกาสที่ท่านมาเฝ้าพระผู้มีพระภาค แล้วไปพักกลางวันในป่า เข้าไปพบสนทนาธรรมะกัน

ธรรมะที่สนทนากันนั้น **คือเรื่องวิสุทธิ** (ความบริสุทธิ์หรือความหมดจด) **๗ อย่าง** มีความหมดจดแห่งศีลเป็นข้อแรก มีความหมดจดแห่งญาณทัสสนะ (ความเห็นด้วยญาณ) เป็นข้อที่ ๗[๑] ซึ่งพระปุณณะกล่าวว่า ท่านมิได้ประพฤติพรหมจรรย์เพื่อวิสุทธิเพียงข้อใดข้อหนึ่ง แต่ประพฤติเพื่อความดับโดยไม่มีเชื้อเหลือ เพราะ วิสุทธิเหล่านี้เป็นเพียง**เหมือนรถ ๗ ผลัด**ที่ส่งให้ถึงที่หมาย (รถจึงมิใช่ที่หมาย แต่ส่งให้ถึงที่หมายได้)

ทั้งสองท่านต่างชื่นชมภาษิตของกันและกัน

---

[๑] ดูข้อความละเอียดในทสุตตรสูตรที่ ๑๑ แห่งพระไตรปิฎก เล่ม ๑๑ ซึ่งย่อไว้ในเล่มนี้แล้ว ลำดับแห่งวิสุทธิ ๗ มีในหมวด ๙ ซึ่งในที่นั้นแสดงวิสุทธิ ๙

๒๕. นิวาปสูตร
สูตรแสดงข้อเปรียบเทียบด้วยเหยื่อหรืออาหารสัตว์

พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เชตวนาราม ทรงแสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลายถึงสมณพราหมณ์ ๔ ประเภท ที่ตกอยู่ในเงื้อมมือของมาร ๓ ประเภท พ้นไปได้เพียง ๑ ประเภท เปรียบเหมือนเนื้อ ๔ ประเภทที่ตกอยู่ในเงื้อมมือของนายพรานผู้เอาเหยื่อล่อ ๓ ประเภท พ้นไปได้เพียงประเภทเดียว **ทรงเปรียบโลกามิส (รูป, เสียง, กลิ่น, รส, โผฏฐัพพะ หรือกามคุณ ๕) ด้วยเหยื่อล่อ,** เปรียบมารด้วยนายพราน, เปรียบบริษัทของมารด้วยบริษัทของนายพราน, เปรียบสมณพราหมณ์ด้วยหมู่เนื้อ

๑ สมณพราหมณ์พวกแรก ติดโลกามิส ไม่พ้นเงื้อมมือมาร จึงเปรียบเหมือนเนื้อพวกแรกที่**เห็นแก่เหยื่อล่อ**ของนายพราน

๒ สมณพราหมณ์พวกที่สอง ไม่ติดตอนแรก แต่ไปติดในตอนหลัง (ไม่อดทนต่อความอดอยาก) เปรียบเหมือนเนื้อพวกที่สองที่หนีเหยื่อตอนแรก แต่**ทนอดไม่ได้ ต้องมาหาเหยื่อในภายหลัง**

๓ สมณพราหมณ์พวกที่สาม ไม่ติดอามิส แต่**ติดทิฏฐิความเห็นผิด** เปรียบเหมือนเนื้อพวกที่สามที่ไม่ติดเหยื่อล่อ แต่**ถูกล้อมจับด้วยเครื่องมือจับสัตว์**

๔ สมณพราหมณ์พวกที่สี่ ซึ่ง**ไม่ติดอามิส ไม่ติดทิฏฐิ ไม่ประมาท** จึง**พ้นจากเงื้อมมือมาร** เปรียบเหมือนเนื้อพวกที่สี่ **ซึ่งไม่ติดเหยื่อล่อ และไม่ถูกล้อมจับได้**

ตรัสแสดงข้อปฏิบัติ คือรูปฌาน ๔ อรูปฌาน ๔ และสัญญาเวทยิตนิโรธ[๑] ว่ามิใช่คติของมาร และบริษัทของมาร มารมองไม่เห็น

๒๖. ปาสราสิสูตร[๒]
สูตรแสดงข้อเปรียบเทียบด้วยบ่วงดักสัตว์

พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เชตวนาราม ทรงแสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลาย ณ อาศรมของพราหมณ์ ชื่อ รัมมกะ แสดงการแสวงหาว่ามี ๒ อย่าง คือการแสวงหาไม่ประเสริฐ กับการแสวงหาอันประเสริฐ

๑ **การแสวงหาไม่ประเสริฐ คือแสวงหาสิ่งที่มีความเกิด,** ความแก่, ความตาย, ความโศก, ความเศร้าหมองเป็นธรรมดา **ส่วนการแสวงหาอันประเสริฐ คือแสวงหาพระนิพพาน** อันไม่มีความเกิด เป็นต้น เป็นธรรมดา

๒ ตรัสเล่าเหตุการณ์ในสมัยที่พระองค์ยังเป็นพระโพธิสัตว์ ยังมิได้ตรัสรู้ว่า ทรงมีความเกิด เป็นต้น เป็นธรรมดา แต่ก็แสวงหาสิ่งที่มีความเกิด เป็นต้น เป็นธรรมดา จึงทรงพระดำริที่จะแสวงหาพระนิพพาน

๓ ตรัสเล่าเรื่องที่เสด็จออกผนวช เมื่อยังอยู่ในวัยหนุ่ม เสด็จไปศึกษาใน**สำนักของอาฬารดาบสกาลามโคตร ทรงศึกษาปฏิบัติสมาบัติชื่ออากิญจัญญายตนะ (นับเป็นสมาบัติที่ ๗** ซึ่งเพ่งอารมณ์

---

[๑] ธรรมะเป็นเครื่องอยู่แห่งใจ ๙ ประการนี้

[๒] ฉบับยุโรปเรียก อริยปริเยสนสูตร แปลว่า สูตรว่าด้วยการแสวงหาอันประเสริฐ

เห็นว่าไม่มีอะไร) เมื่อทรงเห็นว่ายังมิใช่ทางพระนิพพาน จึงเสด็จออกจากสำนักนั้น ไปศึกษาใน**สำนักของอุททกดาบสรามบุตร ทรงศึกษาปฏิบัติสมาบัติชื่อเนวสัญญานาสัญญายตนะ (นับเป็นสมาบัติที่ ๘** ที่ละเอียดถึงขนาดว่ามีสัญญาก็ไม่ใช่ ไม่มีสัญญาก็ไม่ใช่) ซึ่งทรงเห็นว่ายังมิใช่ทางพระนิพพาน *(ผู้ปฏิบัติสมถะเจริญฌานโปรดใช้ปัญญาพิจารณาให้มาก เพราะไม่ใช่ทางพ้นทุกข์ -ผู้รวบรวม)*

๔ จึงเสด็จไปสู่ตำบลอุรุเวลาเสนานิคม ทรงทำความเพียรจนได้ค้นพบพระนิพพาน และ**เห็นว่าธรรมะนี้ลุ่มลึก จึงคิดจะไม่ทรงแสดงธรรม** ต่อท้าวสหัมบดีพรหมมาอาราธนา จึงทรงตกลงพระหฤทัยจะแสดงธรรม

๕ ครั้งแรกทรงคิดถึงดาบสทั้งสองที่เคยทรงศึกษาด้วย แต่ก็ทรงทราบว่าตายเสียแล้ว จึงทรงรำลึกถึงพระปัญจวัคคีย์ (ภิกษุ ๕ รูป) ซึ่งเคยรับใช้พระองค์มาในระหว่างทรงทำความเพียร ในระหว่างทางที่เสด็จไปสู่กรุงพาราณสี**ได้ทรงพบอุปกาชีวก แต่อุปกาชีวกไม่เลื่อมใส**ที่ทรงตอบคำถามว่า ทรงตรัสรู้ได้เอง จึงหลีกไป ครั้นแล้วได้แสดงธรรมโปรดภิกษุปัญจวัคคีย์เมื่อเสด็จไปถึงที่พักของเธอ

๖ ใจความในพระธรรมเทศนา (เป็นเชิงเตือนใจก่อนแสดงธัมมจักกัปปวัตตนสูตร) ว่า **กามคุณ ๕** คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ที่น่าปรารถนารักใคร่ชอบใจ **ทำให้สมณพราหมณ์ผู้ติดอยู่ถึงความพินาศเหมือนเนื้อติดบ่วง**

๗ ทรงแสดงข้อปฏิบัติ ตั้งแต่ฌานที่ ๑ ถึงสัญญาเวทยิตนิโรธ รวม ๙ ข้อ เหมือนในนิวาปสูตรว่า ไม่ไปสู่ทางของมาร

๒๗. จูฬหัตถิปโทปมสูตร
สูตรแสดงข้อเปรียบเทียบด้วยรอยเท้าช้าง สูตรเล็ก

๑ พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เชตวนาราม **ชาณุสโสณิพราหมณ์**ได้ฟังปริพพาชกผู้นุ่งผ้าท่อนเก่าสรรเสริญพระพุทธเจ้า ๔ ข้อ (จำแนกตามประเภทบุคคล) คือ **กษัตริย์, พราหมณ์, คฤหบดี,** ผู้เป็นบัณฑิตแต่งปัญหาเตรียมยกวาทะ พอได้พบปะชื่นชมด้วยธรรมกถา ก็เลยไม่ถาม เลยไม่ได้ยกวาทะ กลายมาเป็นสาวกของพระสมณโคดมไป และ **สมณะ** ผู้เป็นบัณฑิตก็เช่นกัน แต่งปัญหาเตรียมยกวาทะ พอได้พบปะชื่นชมด้วยธรรมกถา ก็เลยไม่ถาม เลยไม่ได้ยกวาทะ ขอโอกาส ออกบวช ทำให้แจ้งซึ่งที่สุดแห่งพรหมจรรย์อยู่ในปัจจุบัน สมณะเหล่านั้นย่อมกล่าวว่า เป็นพราหมณ์ เป็นพระอรหันต์ (จริงๆแล้ว) **ชาณุสโสณิพราหมณ์**ก็เลื่อมใส ลงจากรถขาวเทียมด้วยม้าขาว ทำผ้าห่ม เฉวียงบ่า เปล่งวาจานมัสการพระผู้มีพระภาคเจ้า **(นโม ตสฺส ฯลฯ)**

๒ ชาณุสโสณิพราหมณ์ไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค กราบทูลความที่ได้สดับจากปริพพาชกผู้นุ่งผ้าท่อนเก่านั้นทุกประการ พระผู้มีพระภาคตรัสตอบ พรรณนาถึงการที่พระตถาคตเกิดขึ้นในโลก ทรงแสดงธรรมแล้ว คฤหบดีหรือบุตรคฤหบดีได้สดับธรรมออกบวช เว้นจากความชั่วต่าง ๆ **มีศีล สำรวมอินทรีย์ มีสติสัมปชัญญะเสพเสนาสนะอันสงัด ชำระจิตจากนีวรณ์[๑] ๕** บำเพ็ญสมาธิจนได้ฌานที่ ๑ ที่ ๒ ที่ ๓ ที่ ๔, ได้ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ (ญาณอันทำให้ระลึก

---

[๑] พึงสังเกตอย่างหนึ่งว่า **นีวรณ์ ๕** ที่กล่าวถึงในสูตรนี้ และในหลายสูตร เช่น สามัญญผลสูตร และสูตรอื่น ๆ ในพระไตรปิฎก เล่ม ๙ **ใช้อภิชฌาแทนกามฉันท์**ในข้อแรกเสมอ

ชาติได้), ได้จุตูปปาตญาณ (ญาณเห็นความตาย ความเกิด หรือทิพยจักษุญาณก็เรียก), ได้อาสวักขยญาณ (ญาณอันทำอาสวะคือกิเลสที่ดองสันดานให้สิ้น) แต่ละขั้นที่บำเพ็ญมาตั้งแต่ได้ฌานที่ ๑ จนถึงได้อาสวักขยญาณ ก็ยังไม่ปลงใจว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นผู้ตรัสรู้ดีโดยชอบ, พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคตรัสดีแล้ว, พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว ต่อเมื่อจิตพ้นจากอาสวะ และเกิดญาณรู้ว่าพ้นแล้ว ชาติสิ้นสุดแล้ว จบพรหมจรรย์แล้ว ทำหน้าที่เสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นที่จะพึงทำเพื่อความเป็นอย่างนี้อีก **ที่เทียบด้วยร่องรอยของตถาคต ธรรมะที่ตถาคตส้องเสพ และหักรานแล้ว**[๒], จึงถึงความปลงใจ ว่าพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นผู้ตรัสรู้ดีโดยชอบ เป็นต้น **เปรียบเหมือนคนที่เข้าไปสู่ป่าที่ช้างอยู่ เห็นรอยเท้าช้างใหญ่ ยาว กว้าง เห็นที่ซึ่งช้างเสียดสีในเบื้องสูง** ถ้าเป็นผู้ฉลาดก็ยังไม่ปลงใจทีเดียวว่าช้างตัวนี้ใหญ่ เพราะมีช้างพัง(ช้างตัวเมีย) ชื่ออุจจากฬาริกา ที่มีรอยเท้าใหญ่ อาจเป็นรอยเท้าของช้างพังนั้นก็ได้ หรือเห็นรอยเท้าช้างใหญ่ ยาว กว้าง เห็นที่ซึ่งช้างเสียดสีในเบื้องสูง เห็นรอยงาระในเบื้องสูง ถ้าเป็นผู้ฉลาด ก็ยังไม่ปลงใจทีเดียวว่าช้างตัวนี้ใหญ่ เพราะมีช้างพังชื่ออุจจากเรณุกา ที่มีรอยเท้าใหญ่ อาจเป็นรอยเท้าของช้างพังนั้นก็ได้ ต่อเมื่อเห็นรอยเท้าช้างใหญ่ ยาว กว้าง เห็นที่ซึ่งช้างเสียดสีในเบื้องสูง เห็นรอยงาระในเบื้องสูง และเห็นพญาช้างนั้น ซึ่งกำลังไปสู่โคนไม้หรือกลางแจ้ง หรือยืน หรือเทา (นั่ง) หรือนอน เขาจึงปลงใจว่า นี้แหละคือช้างใหญ่ฉะนั้น

---

[๒] ความจริงตรงนี้ใช้สำนวนอุปมาเกี่ยวกับช้าง คือ**รอยเท้าช้าง เทียบด้วยร่องรอยของพระตถาคต,** ที่ที่ช้างเสียดสี เทียบด้วยธรรมะที่พระตถาคตส้องเสพ, กิ่งใบไม้ที่ช้างเอางาระ เทียบด้วยธรรมะ (ฝ่ายชั่ว) ที่พระตถาคตหักราน อรรถกาอธิบายว่า เปรียบเหมือนเสียดสีหรือเคี้ยวด้วยญาณ

ชาณุสโสณิพราหมณ์ก็เลื่อมใสพระธรรมเทศนา แสดงตนเป็นอุบาสกถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต

๒๘. มหาหัตถิปโทปมสูตร
สูตรแสดงข้อเปรียบเทียบด้วยรอยเท้าช้าง สูตรใหญ่

๑ พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เชตวนาราม พระสาริบุตรแสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลาย ใจความว่า **กุศลธรรมทุกอย่าง ย่อมรวมลงในอริยสัจจ์ ๔ เหมือนรอยเท้าสัตว์ทุกชนิดรวมลงในรอยเท้าช้าง**

๒ ครั้นแล้วได้อธิบายรายละเอียดเฉพาะทุกขอริยสัจจ์ข้อแรก โดยแสดงความเกิดแก่ตาย เป็นต้น ว่าเป็นทุกข์ และกล่าวโดยรวบยอด**อุปาทานขันธ์ (กองแห่งรูปนามที่ยึดถือ) ๕ อย่าง ว่าเป็นทุกข์** และได้อธิบายโดยพิเศษ เฉพาะกองรูปซึ่งแยกออกเป็นรูปใหญ่ (มหาภูตรูป) คือรูปที่ประกอบด้วยธาตุ ๔ กับ**อุปาทารูป** (**รูปอาศัย** คือต้องอาศัยธาตุ ๔ จึงปรากฏ) แล้วได้แจกรายละเอียดเรื่องธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม ทีละข้อจนจบ โดยสรุปท้ายในตอนจบว่า **ความพอใจ <u>ความอาลัย</u>[๑] ในอุปาทานขันธ์ ๕ เป็นเหตุให้ทุกข์เกิด นำออกเสียละเสีย ซึ่งความพอใจในอุปาทานขันธ์ ๕ เป็นความดับทุกข์** ส่วนข้อปฏิบัติให้ถึงความ ดับทุกข์ไม่ได้แสดงโดยตรง หากได้พูดไว้ท้ายการแจกรายละเอียดเรื่องทุกข์แต่ละข้อ

---

[๑] **ความอาลัย**เป็นทุกข์ ถ้าไม่อาลัย คือ ไม่ทุกข์ ออาลัย = อนาลัย แปลว่า นิพพาน อนาลโย ไม่อาลัยกามคุณ รูป เสียง ฯลฯ ตา หู ฯลฯ เห็น ได้ยิน เป็นต้น - *ผู้รวบรวม**

๒๙. มหาสาโรปมสูตร
สูตรแสดงข้อเปรียบเทียบด้วยแก่นไม้ สูตรใหญ่

พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เขาคิชฌกูฏ ใกล้กรุงราชคฤห์ ตรัสแสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลาย ถึงการที่ผู้ออกบวชได้ผลดีบางอย่าง หรือทำความดีบางอย่างให้เกิดแล้วมัวเมาประมาท ยกตนข่มผู้อื่น เพราะเหตุแห่งผลดีหรือความดีนั้นๆ เทียบด้วยผู้ถือเอาสิ่งที่มิใช่แก่นไม้ว่าเป็นแก่นไม้ ในที่สุดได้ทรงแสดงความหลุดพ้นแห่งใจที่ไม่กำเริบว่าเป็นเหมือนแก่นไม้ ต่อไปนี้เป็นข้อเปรียบเทียบที่ทรงแสดง

๑ ลาภสักการะชื่อเสียง เปรียบเหมือน**กิ่งและใบไม้**

๒ ความสมบูรณ์ด้วยศีล เปรียบเหมือน**สะเก็ดไม้**

๓ ความสมบูรณ์ด้วยสมาธิ เปรียบเหมือน**เปลือกไม้**

๔ ญาณทัสสนะ (ความเห็นด้วยปัญญา) เปรียบเหมือน**กะพี้ไม้**

๕ อกุปปา เจโตวิมุติ (**ความหลุดพ้นแห่งใจ**ที่ไม่กลับกำเริบ) เปรียบเหมือน**แก่นไม้**[๑]

๓๐. จูฬสาโรปมสูตร
สูตรแสดงข้อเปรียบเทียบด้วยแก่นไม้ สูตรเล็ก

พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เชตวนาราม ทรงแสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลาย มีใจความคล้ายคลึงกับสูตรที่ ๒๙ ข้างบนนี้

จบวรรคที่ ๓ ขึ้นวรรคที่ ๔ ชื่อมหายมกวรรค คือวรรคที่มีสูตรคู่ขนาดใหญ่ (คู่กับจูฬยมกวรรค คือวรรคที่มีสูตรคู่ขนาดเล็กซึ่งอยู่ถัดไป) มี ๑๐ สูตร

---

[๑] แก่น คือ ความหลุดพ้น แม้ปัญญา, สมาธิ, ศีล พระพุทธเจ้ายังทรงตรัสว่าเป็นกะพี้ เปลือก สะเก็ด - *ผู้รวบรวม*

๓๑. จูฬโคสิงคสาลสูตร
สูตรว่าด้วยป่าไม้สาละชื่อโคสิงคะ สูตรเล็ก

๑ พระผู้มีพระภาคประทับ ณ ที่พักแรมทำด้วยอิฐในนาทิกคาม เสด็จไปเยี่ยมพระอนุรุทธ์ พระนันทิยะ พระกิมพิละ ณ ป่าโคสิงคสาลวัน[๑] แต่ผู้เฝ้าป่าไม่รู้จัก จึงไม่อนุญาตให้เสด็จเข้าไป พระอนุรุทธ์พูดกับผู้เฝ้าป่าแนะให้รู้จักว่า พระผู้มีพระภาคเสด็จมา แล้วชวนพระนันทิยะและพระกิมพิละมาเฝ้ารับบาตร จีวร ปูอาสนะถวาย

๒ ตรัสถามถึงความอยู่เป็นผาสุก ก็กราบทูลว่า **ต่างอยู่กันอย่างตั้งเมตตาทางกาย วาจา ใจ ต่อกัน** พยายามไม่ทำอะไรตามใจตน แต่**รู้จักทำตามใจผู้อื่น** แม้จะมีกายต่างกัน แต่มีจิตเสมือนเป็นอันเดียวกัน

๓ ตรัสถามถึงการอยู่อย่างไม่ประมาท มีความเพียร ก็กราบทูลถึงพฤติการณ์ที่ได้**อยู่กันอย่างไม่ประมาท มีความเพียร**

๔ ตรัสถามถึงการบรรลุคุณพิเศษ ก็กราบทูลถึงคุณพิเศษที่ได้เริ่มต้นแต่รูปฌาน ๔ จนถึงอรูปฌาน ๔ และคุณพิเศษที่สูงขึ้นไปกว่านั้นอีกข้อหนึ่ง คือสัญญาเวทยิตนิโรธ (สมาบัติที่ดับสัญญาและเวทนา)

๕ พระผู้มีพระภาคทรงสนทนาด้วยธรรมิกถากับพระเถระเหล่านั้นพอสมควรแล้วก็เสด็จหลีกไป **ต่อจากนั้นก็มีเสียงสดุดีจากยักษ์ชื่อทีฆปรชน**ถึงพระเถระทั้งสามรูปนั้น เมื่อไปเฝ้ากราบทูลพระผู้

---

[๑] พึงสังเกตว่า ในภาษาบาลีเองใช้คำว่า โคสิงคสาลวนายะ คำว่า **วนะ กับ ทายะ แปลว่า ป่า** ด้วยกัน จึงแปลว่า ป่า คำหนึ่ง แปลทับศัพท์คำหนึ่งว่า ป่าชื่อโคสิงคสาลวัน คือ ป่าไม้สาละที่ต้นไม้ใหญ่ต้นหนึ่ง มีลักษณะเหมือนเขาโค เขาจึงถือเครื่องหมายนั้น ตั้งชื่อป่า

มีพระภาคว่าเป็นลาภของชาววัชชี (นาทิกคามอยู่ในแคว้นวัชชี) ที่พระผู้มีพระภาคเสด็จมาประทับอยู่พร้อมด้วยพระอนุรุทธ์ พระนันทิยะ และพระกิมพิละ **และเสียงสดุดีนั้นก็กล่าวต่อกันไปถึงพรหมโลก**

๓๒. มหาโคสิงคสาลสูตร
สูตรว่าด้วยป่าไม้สาละชื่อโคสิงคะ สูตรใหญ่

๑ พระผู้มีพระภาคประทับ ณ ป่าโคสิงคสาลวัน พร้อมด้วยพระเถระผู้ใหญ่ที่มีชื่อเสียง คือ พระสาริบุตร พระมหาโมคคัลลานะ พระมหากัสสป พระอนุรุทธ์ พระเรวตะ พระอานนท์ และพระสาวกผู้ใหญ่ที่มีชื่อเสียงอื่นๆ

๒ เวลาเย็นพระมหาโมคคัลลานะชวนพระมหากัสสปเพื่อไปฟังธรรมของพระสาริบุตร พระอานนท์ ก็ชวนพระเรวตะไปหาพระสาริบุตรเพื่อฟังธรรมเช่นกัน เมื่อไปประชุมพร้อมกันแล้ว พระสาริบุตรก็ตั้งปัญหาถามพระอานนท์ก่อนว่า **ป่าโคสิงคสาลวันนี้งามแก่ภิกษุเช่นไร พระอานนท์**ตอบว่า งามสำหรับพระภิกษุผู้สดับตรับฟังมาก เมื่อถามพระเถระอื่นๆ ต่างก็ตอบว่างามสำหรับภิกษุผู้มีคุณธรรมนั้นๆ ตามที่ท่านพอใจ คือ **พระเรวตะ** ว่างามสำหรับภิกษุผู้หลีกเร้น ประกอบเจโตสมถะ (ความสงบแห่งจิต) ในภายใน **พระอนุรุทธ์** ว่างามสำหรับภิกษุผู้มีทิพยจักษุ **พระมหากัสสป** ว่างามสำหรับภิกษุผู้อยู่ป่า, เที่ยวบิณฑบาต นุ่งห่มผ้าบังสุกุล (ผ้าเปื้อนฝุ่นที่เก็บตกนำมาปะติปะต่อเป็นจีวร) จนถึงสมบูรณ์ด้วยศีล, สมาธิ, ปัญญา, วิมุตติ, วิมุตติญาณทัสสนะ, **พระโมคคัลลานะ** ว่างามในเมื่อภิกษุ ๒ รูป สนทนา

ถามตอบอภิธัมมกถากัน เมื่อพระมหาโมคคัลลานะย้อนถามพระสาริบุตรบ้าง **พระสาริบุตร** จึงตอบว่า งามสำหรับภิกษุผู้คุมจิตไว้ในอำนาจ ได้ ปรารถนาจะอยู่ด้วยธรรมะเป็นเครื่องอยู่อันใดในเวลาไหน ก็อยู่ได้ดังประสงค์

๓ ครั้นแล้วพระสาริบุตรจึงชวนพระเถระเหล่านั้นไปเฝ้ากราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ ตรัสรับรองคำกล่าวของพระเถระทุกรูป แต่เมื่อกราบทูลถามว่า ภาษิตของรูปใดจะชื่อว่ากล่าวดีแล้ว ตรัสตอบว่า กล่าวดีทุกรูปโดยปริยาย (คือในแง่ใดแง่หนึ่ง) พระองค์เองตรัสว่า **ป่านี้งามสำหรับภิกษุผู้กลับจากบิณฑบาต นั่งคู้บัลลังก์ (ขัดสมาธิ) ตั้งกายตรง ดำรงสติเฉพาะหน้า ตั้งใจว่าจะไม่เลิกนั่งสมาธิตราบใดที่จิตไม่พ้นจากอาสวะ ไม่ถือมั่นด้วยอุปาทาน**[๑]

(**หมายเหตุ**: เรื่องนี้เห็นชัดว่า พระเถระทั้งหลายกล่าวว่า ป่านี้งามสำหรับผู้มีคุณพิเศษต่างๆ ซึ่งเป็นผู้เลอเลิศอยู่แล้ว **แต่พระผู้มีพระภาคกลับตรัสว่า ป่านี้งามสำหรับภิกษุผู้ยังไม่มีคุณพิเศษอะไรเลย แต่เพียรพยายาม มีความตั้งใจมั่นว่า ถ้ายังไม่หมดอาสวะจะไม่ลุกขึ้น** นับเป็นข้อเฉลยที่น่าเลื่อมใสว่า พระผู้มีพระภาคมิได้ทรงมองเฉพาะภิกษุผู้วิเศษด้วยคุณธรรมแล้ว แต่ทรงถือว่าผู้ยังไม่บรรลุอะไรเลยก็สำคัญอยู่มากเป็นพิเศษ สมกับการที่**พระพุทธศาสนาตั้งขึ้น**มิใช่เพื่อผู้มีคุณธรรมสูงแล้วเท่านั้น แต่**เพื่อคนเดินถนนหรือสามัญชนธรรมดา**นี้เอง)

---

[๑] พระพุทธเจ้าสรรเสริญ การอยู่ป่าเพื่อธุตังคะ คือ ธุดงค์ขัดเกลากิเลส ให้พ้นจากอาสวะ และอนุสัยนอนเนื่อง จนไม่ยึดมั่นอยู่ใกล้นิพพาน - ผู้รวบรวม*

๓๓. มหาโคปาลสูตร
สูตรแสดงข้อเปรียบเทียบด้วยคนเลี้ยงโค สูตรใหญ่

๑ พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เชตวนาราม ตรัสแสดงถึงการขาดและความสมบูรณ์ด้วยคุณธรรมของภิกษุ ๑๑ อย่าง เทียบเคียงด้วยการขาดหรือการมีความสมบูรณ์ด้วยคุณสมบัติของคนเลี้ยงโค ๑๑ ข้อ ว่าจะทำให้ภิกษุไม่ควรถึงหรือควรถึงความเจริญ งอกงามในพระธรรมวินัยนี้

๒ คุณสมบัติของคนเลี้ยงโค เทียบด้วย**คุณธรรมของภิกษุดังต่อไปนี้** (การขาดคุณสมบัติ พึงรู้โดยตรงกันข้าม)

๑) รู้จักรูป เทียบด้วย**รู้จักรูปใหญ่และรูปอาศัย**[๑]

๒) รู้จักลักษณะ เทียบด้วย**รู้จักลักษณะพาล** ลักษณะบัณฑิต เพราะการกระทำของคนเหล่านั้น

๓) เขี่ยไข่ขัง (เมื่อแมลงวันหยอดไข่ขังที่แผลโค) เทียบด้วย**ละ, บรรเทา, ทำให้สิ้นไป** ซึ่งความคิดฝ่ายชั่ว (อกุศลวิตก)

๔) ปิดแผล เทียบด้วย**สำรวมอินทรีย์**[๒] คือ ตา หู เป็นต้น มิให้อกุศลบาปธรรมท่วมทับจิต

๕) สุมควัน เทียบด้วย**แสดงธรรมที่ฟังแล้ว เล่าเรียนแล้ว** แก่ผู้อื่นได้โดยพิสดาร

---

[๑] **มหาภูตรูป** รูปใหญ่ คือประกอบด้วยธาตุทั้งสี่, **อุปาทารูป** รูปอาศัย คือรูปที่ปรากฏได้เพราะอาศัยรูปใหญ่ **อุปาทายรูป** ก็เรียก

[๒] พระสูตรนี้ทรงสอนทั้งรูปและนามให้ปฏิบัติสติปัฏฐาน รู้จักที่โคจรสัมปชัญญะละบรรเทาอกุศล -ผู้รวบรวม*

๖) รู้จักท่าน้ำ เทียบด้วย**รู้จักเข้าไปหาภิกษุ**ผู้เชี่ยวชาญทางต่าง ๆ เช่น ทรงธรรม ทรงวินัย ทรงมาติกา (แม่บทของธรรมะ เช่น บทตั้งของอภิธรรม) แล้วไต่ถาม

๗) รู้จักน้ำดื่ม เทียบด้วย**รู้อรรถรู้ธรรม** เมื่อมีผู้แสดงธรรมที่พระตถาคตประกาศแล้ว

๘) รู้ทาง (วิถี) เทียบด้วย**รู้จักอริยมรรคมีองค์ ๘** (มีความเห็นชอบ เป็นต้น) ตามเป็นจริง

๙) ฉลาดในโคจร **(ทำเลที่โคควรเที่ยวไป)** เทียบด้วย**รู้จักสติปัฏฐาน (การตั้งสติ) ๔** อย่างตามความจริง

๑๐) ไม่รีดนมจนหมด เทียบด้วย**รู้จักประมาณในการรับ** เมื่อผู้มีศรัทธาอนุญาตให้นำปัจจัย ๔ ไปได้

๑๑) บูชาโคผู้ ที่เป็นพ่อโค เป็นผู้นำฝูง เทียบด้วย**แสดงความเคารพนับถือพระภิกษุผู้เป็นเถระบวชนาน** เป็นบิดาสงฆ์ เป็นผู้นำของสงฆ์

๓๔. จูฬโคปาลสูตร
สูตรแสดงข้อเปรียบเทียบด้วยคนเลี้ยงโค สูตรเล็ก

๑ พระผู้มีพระภาคประทับ ณ ริมฝั่งแม่น้ำคงคา ใกล้นครอุกกเวลา แคว้นวัชชี ตรัสเล่า**เรื่องคนเลี้ยงโคชาวมคธผู้ไม่ฉลาด**[๑] ไม่พิจารณาฝั่งนี้ฝั่งโน้นของแม่น้ำคงคา **พาโคข้ามผิดท่าน้ำ** ทางฝั่งด้านเหนือของแคว้นวิเทหะในฤดูสารทท้ายพรรษา โคทั้งหลายก็ว่ายเวียน

[๑] พระสูตรนี้ เข้ากันได้กับเหตุการณ์บ้านเมือง หรือโลกปัจจุบัน ผู้นำประเทศและผู้นำโลก และชาวโลก ชาวบ้านพึงนำไปโยนิโสให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม จะไม่เกิดอันตราย จะได้ไม่พากันไปตายทั้งฝูงดุจ**โคข้ามผิดท่าน้ำ**-ผู้รวบรวม*

ในกระแสน้ำ จมน้ำตายกลางแม่น้ำคงคา เทียบด้วยสมณพราหมณ์ผู้ไม่ฉลาดในเรื่องต่างๆ คือโลกนี้ โลกหน้า บ่วงมาร มิใช่บ่วงมาร บ่วงมัจจุ มิใช่บ่วงมัจจุ พลอยให้คนที่เชื่อฟังปราศจากประโยชน์ ได้รับความทุกข์ไปด้วยตลอดกาลนาน

๒ ครั้นแล้วทรงแสดงถึง**คนเลี้ยงโคชาวมคธ** ผู้ฉลาดให้โคผู้ที่เป็นพ่อโค เป็น**ผู้นำฝูงข้ามน้ำก่อน**แล้วจึงให้โคที่มีกำลัง โคฝึกลูกโคตัวผู้ตัวเมีย และลูกโคที่อ่อนกำลังข้ามตามไป ตรัสว่า แม้ลูกโคที่คลอดในขณะนั้น ก็ว่ายน้ำตามแม่โค ตัดกระแสน้ำไปได้ สมณพราหมณ์ ผู้ฉลาดก็ฉันนั้น ทำให้คนที่เชื่อฟังได้รับประโยชน์ความสุขไปด้วยตลอดกาลนาน

๓ ทรงเปรียบ**โคผู้ พ่อโค ผู้นำฝูง** ด้วยพระอรหันต์ขีณาสพที่ตัดกระแสของมารข้ามไปได้ เปรียบ**โคมีกำลัง** โคฝึกด้วยพระอนาคามีผู้ละสัญโญชน์เบื้องต่ำ ๕ ประการได้ เปรียบ**ลูกโคผู้ โคเมีย** ด้วยพระสกทาคามี เปรียบ**ลูกโคอ่อนกำลัง** ด้วยพระโสดาบัน **เปรียบโคที่เกิดในขณะนั้น ด้วยผู้ตั้งอยู่ในมรรค[๑] ที่เรียกว่า ธัมมานุสารี (ผู้แล่นไปตามธรรมะ) และสัทธานุสารี (ผู้แล่นไปตามศรัทธา)**

๓๕. จูฬสัจจกสูตร
สูตรว่าด้วยสัจจกนิครนถ์ สูตรเล็ก

๑ พระผู้มีพระภาคประทับ ณ ศาลาเรือนยอดในป่าใหญ่ใกล้กรุงเวสาลี (แคว้นวัชชี) ในสมัยนั้นสัจจกนิครนถ์ก็อาศัยอยู่ใน

[๑] คือท่านผู้กำลังทำหน้าที่ละกิเลสด้วยมรรค ยังไม่เป็นพระโสดาบัน หรือผู้ตั้งอยู่ในผลโดยสมบูรณ์ นับเป็นก้าวแรกของพระอริยบุคคล

กรุงเวสาลี เป็นผู้ชอบโต้เถียง ยกตนว่าฉลาด ชนหมู่ใหญ่ยกย่องว่าดี สัจจกนิครนถ์พูดในที่ประชุมชนกรุงเวสาลีว่า ไม่เห็นใครแม้ที่จะปฏิญญาตนว่าเป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ชอบด้วยตนเอง ที่ตนโต้ตอบด้วยแล้วจะไม่หวั่นไหว ไม่มีเหงื่อไหลออกมาจากรักแร้ อย่าว่าแต่มนุษย์เลย แม้ตนจะโต้ตอบกับต้นเสา ต้นเสาก็ยังหวั่นไหว

๒ สัจจกนิครนถ์พบพระอัสสชิเถระ เช้าวันหนึ่ง จึงเข้าไปหาปราศรัยแล้วถามว่า พระสมณโคดมแนะนำสาวกอย่างไร คำสอนส่วนใหญ่คืออะไร พระอัสสชิตอบว่า **ทรงสอนว่า ขันธ์ ๕ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ไม่เที่ยง ไม่ใช่ตัวตน สังขารทั้งปวงไม่ใช่ตัวตน** สัจจกนิครนถ์ก็กล่าวว่า ท่านฟังมาไม่ดีแล้ว ที่ได้ฟัง พระสมณโคดมผู้มีวาทะอย่างนี้ ตนพบพระสมณโคดมคราวใดคราวหนึ่งก็จะถ่ายถอนเสียจากความเห็นอันชั่วนี้ให้ได้ สัจจกนิครนถ์จึงเข้าไปยังที่ประชุมของเจ้าลิจฉวีประมาณ ๕๐๐ เล่าความที่โต้ตอบกับพระอัสสชิให้ฟัง และอวดอ้างว่าจะฟัดฟาดพระสมณโคดมเสียด้วยวาทะเหมือนดึงขนแกะเล่น เป็นต้น

๓ สัจจกนิครนถ์จึงพร้อมด้วยเจ้าลิจฉวี ๕๐๐ ไปยังศาลาเรือนยอดป่ามหาวัน เมื่อพบพระพุทธเจ้าแล้วก็กล่าวขอโอกาสเพื่อให้ตอบปัญหา พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตให้ถามได้ ก็ถามว่า ทรงแนะนำสาวกอย่างไร คำสอนส่วนใหญ่คืออะไร ตรัสตอบอย่างที่พระอัสสชิเถระตอบ สัจจกนิครนถ์แย้งว่า พืชพันธุ์ไม้และคนสัตว์อาศัยแผ่นดินฉันใด คนเราก็อาศัยรูปเวทนา เป็นต้น ได้ประสบบุญและมิใช่บุญ **(เท่ากับว่า ถ้าปฏิเสธขันธ์ ๕ ว่าเป็นอัตตาเสียแล้ว ก็คล้ายกับไม่มีมูลฐาน เหมือนคน สัตว์ ต้นไม้ เมื่อไม่มีดินก็ไม่มีที่ตั้ง)**

๔ ตรัสย้อนถามว่า ถ้าอย่างนั้น ท่านกล่าวว่า ขันธ์ ๕ เป็นตนของท่านใช่ไหม สัจจกนิครนถ์ตอบว่า ใช่ ประชุมชนใหญ่นี้ก็ว่าอย่างนั้น ตรัสตอบว่า ประชุมชนใหญ่นี้จะทำอะไร ท่านจงแก้วาทะของตนเองเถิด สัจจกนิครนถ์จึงยืนยันว่า ข้าพเจ้ากล่าวว่า ขันธ์ ๕ เป็นตนของข้าพเจ้า

๕ ตรัสถามว่า กษัตริย์ผู้ได้รับมูรธาภิเษก มีอำนาจต่างๆ ในแว่นแคว้นของพระองค์ เช่น การฆ่า การริบทรัพย์ การเนรเทศใช่หรือไม่ ทูลรับว่า ใช่ ตรัสถามว่า ท่านกล่าวว่า รูป (ส่วนหนึ่งใน ๕ ส่วนของขันธ์ ๕) เป็นตัวตนของท่าน ท่านจะมีอำนาจในรูปนั้นว่า จงเป็นอย่างนี้เถิด อย่าเป็นอย่างนั้นเลยได้หรือไม่ สัจจกนิครนถ์นิ่ง ตรัสถามย้ำถึง ๓ ครั้งก็นิ่ง ในที่สุดก็ยอมรับว่า **ไม่มีอำนาจให้รูปเป็นอย่างนั้นอย่างนี้**จึงตรัสถามไปทีละข้อจนถึงวิญญาณ ซึ่งสัจจกนิครนถ์ก็ยอมรับว่าไม่มีอำนาจให้เป็นอย่างนั้นอย่างนี้เช่นเดียวกันทุกข้อ

๖ ตรัสถามว่า ขันธ์ ๕ เที่ยงหรือไม่เที่ยง ตอบว่า ไม่เที่ยง ตรัสถามว่า **สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข** ตอบว่า เป็นทุกข์ ตรัสถามว่า สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนไปเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะตามเห็นว่า นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นตัวตนของเรา ตอบว่า ไม่ควร ตรัสถามว่า**ผู้ใดติดทุกข์ ยึดทุกข์ ตามเห็นว่า ทุกข์นั้นเป็นของเรา เราเป็นนั่น นั้นเป็นตัวตนของเรา ผู้นั้นจะกำหนดรู้ทุกข์ หรือทำทุกข์ให้สิ้นไปได้หรือไม่** ตอบว่า ไม่ได้ ตรัสถามว่า ท่านติดทุกข์ ยึดทุกข์ ตามเห็นว่าทุกข์นั้นเป็นของเรา เป็นตนใช่หรือไม่ สัจจกนิครนถ์ยอมรับว่าเป็นเช่นนั้น

(หมายเหตุ พระสูตรนี้ ทรงสอนไตรลักษณ์ รูป-นาม ขันธ์ อายตนะ ธาตุ ล้วนไม่เที่ยง ฯลฯ ถ้าฟังแล้วเข้าใจคำสอน ท่านก็พ้นทุกข์-ผู้รวบรวม)

๗ ตรัสเปรียบว่า คนที่ต้องการแก่นไม้ แต่ไปตัดต้นกล้วย จึงไม่ได้แม้แต่กะพี้ไม้ จึงไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงแก่น ตัวท่านที่อวดตนในเรื่องการโต้ตอบว่า ผู้ที่พูดกับท่านจะต้องหวั่นไหว เหงื่อแตก แม้แต่เสาก็หวั่นไหว บัดนี้เหงื่อของท่านไหลเอง ตถาคตไม่มีเหงื่อไหลเลย สัจจกนิครนถ์ก็นั่งนิ่งเก้อเขิน บุตรเจ้าลิจฉวีชื่อทุมมุขะ ก็กราบทูลพระผู้มีพระภาคถึงสัจจกนิครนถ์ว่าเหมือนปูถูกหักก้าม สัจจกนิครนถ์ก็ว่าบุตรเจ้าลิจฉวี ว่าเป็นเรื่องของการสนทนาระหว่างพระสมณโคดมกับตน (คนอื่นไม่ควรเกี่ยว)

๘ แล้วสัจจกนิครนถ์จึงทูลถามว่า สาวกของพระองค์จะข้ามความสงสัย ไม่ต้องพึ่งผู้อื่น (ในเรื่องความเชื่อ) ด้วยเหตุเพียงเท่าไร ตรัสตอบว่า สาวกนั้นเห็นด้วยปัญญาอันชอบตามเป็นจริงว่า ขันธ์ ๕ ทุกชนิด ไม่เป็นของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่เป็นตัวตนของเรา ทูลถามว่า **ภิกษุจะเป็นพระอรหันต์ขีณาสพด้วยเหตุเพียงเท่าไร** ก็ตรัสตอบอย่างเดียวกับตอนแรก คือไม่ยึดถือขันธ์ ๕ ว่าเป็นของเรา เป็นต้น แล้วตรัสสรูปว่า **ภิกษุผู้หลุดพ้นแล้วอย่างนี้ ย่อมประกอบด้วยอนุตตริยะ (สิ่งยอดเยี่ยม) ๓ ประการ คือ ทัสสนานุตตริยะ (ความเห็นอย่างยอดเยี่ยม) ปฏิปทานุตตริยะ (ความปฏิบัติอย่างยอดเยี่ยม) วิมุตตานุตตริยะ (ความหลุดพ้นอย่างยอดเยี่ยม**) ย่อมเคารพบูชาตถาคตว่า ตรัสรู้, ฝึกพระองค์, ข้ามพ้น, ดับเย็น ด้วยพระองค์เองแล้ว จึงแสดงธรรมเพื่อให้ผู้อื่นเป็นเช่นนั้น

๙ สัจจกนิครนถ์กราบทูลยอมรับว่าตนผิด และนิมนต์พระผู้มีพระภาค พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ไปฉันภัตตาหาร ซึ่งพระผู้มีพระภาคก็ทรงรับนิมนต์และเสด็จไปฉัน ณ อารามของนิครนถ์นั้นในวันรุ่งขึ้น

๓๖. มหาสัจจกสูตร
สูตรว่าด้วยสัจจกนิครนถ์ สูตรใหญ่

๑ พระผู้มีพระภาคประทับ ณ ศาลาเรือนยอด ในป่าใหญ่ใกล้กรุงเวสาลี เช้าวันหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเตรียมเสด็จเข้าสู่กรุงเวสาลีเพื่อบิณฑบาต พระอานนท์เห็นสัจจกนิครนถ์เดินมาแต่ไกล ก็อาราธนาพระผู้มีพระภาคให้ประทับนั่งอยู่ครู่หนึ่งก่อน เพื่อสงเคราะห์เขา สัจจกนิครนถ์ก็เข้ามาเฝ้า กล่าวปราศรัยแล้วตั้งกระทู้ขึ้นว่า

๒ มีสมณพราหมณ์บางพวกประกอบ**การอบรมกาย** แต่ไม่ประกอบ**การอบรมจิต** เมื่อได้รับทุกขเวทนาทางกายก็อาจเป็นโรคขาแข็ง (อัมพาต), หัวใจแตก, (น่าจะได้แก่โรคหัวใจวายหรือเส้นเลือดโลหิตในสมองแตกอย่างใดอย่างหนึ่ง), อาเจียนเป็นโลหิต, จิตฟุ้งสร้าน เป็นบ้า จิตของคนเหล่านั้นเป็นไปตามกาย เป็นไปตามอำนาจของกาย เพราะมิได้อบรมจิต ส่วนสมณพราหมณ์อีกพวกหนึ่งประกอบการอบรมจิต แต่ไม่ประกอบการอบรมกาย เมื่อได้รับทุกขเวทนาทางจิต เจตสิกก็อาจเป็นโรคขาแข็ง, หัวใจแตก, อาเจียนเป็นโลหิต, จิตฟุ้งสร้าน เป็นบ้า กายของคนเหล่านั้นเป็นไปตามจิต เป็นไปตามอำนาจของจิต เพราะมิได้อบรมกาย ข้าพเจ้าคิดว่า สาวกของพระสมณโคดมคงประกอบการอบรมจิต ไม่ประกอบการอบรมกาย

๓ พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า การอบรมกายที่ท่านได้ฟังมา (ตามคำพูดของท่าน) เป็นอย่างไร ? สัจจกนิครนถ์อ้างชื่อ นันทะ-วัจฉโคตร, กิสะสังกิจจโคตร, มักขลิโคสาล ซึ่งเปลือยกาย ยืนถ่ายอุจจาระปัสสาวะและกินอาหารเลียมือ เป็นต้น จนถึงกินอาหารวันละ

ครั้ง ๒ วันครั้ง จนถึงกึ่งเดือนครั้ง ตรัสถามว่า ยังชีพด้วยอาหารเพียงเท่านั้นเองหรือ ? ทูลตอบว่า บางคราวก็กินดื่มอาหารดี ๆ ให้เกิดกำลังกาย ตรัสตอบว่า ร่างกายของสมณพราหมณ์พวกนั้นที่ละทิ้งการทรมานตนในเบื้องแรก มาสะสมในภายหลัง จึงเจริญบ้าง เสื่อมบ้าง

หมายเหตุ : ประเด็นสำคัญตอนนี้ คือการตีความหมายถ้อยคำว่าอบรมกายเป็นอย่างไร อบรมจิตเป็นอย่างไร เฉพาะการอบรมกายพวกนิครนถ์ถือว่า คือการทรมานร่างกาย แต่แล้วก็กลับชี้ให้เห็นความย่อหย่อนในภายหลัง พระผู้มีพระภาคจึงทรงติงไว้ในตอนท้ายอรรถกถาแก้ว่า **ความหมายของฝ่ายพระพุทธศาสนาไม่เหมือนกัน โดยชี้ว่า <u>อบรมกาย</u> ได้แก่ วิปัสสนา (ปัญญา) <u>อบรมจิต</u> ได้แก่ สมถะ (สมาธิ)** จึงควรเข้าใจว่า คำว่า กาย นั้น ไม่ได้หมายถึงร่างกายเสมอไป หากหมายถึงนามกายหรือธรรมะที่เกิดกับจิต คือ เจตสิกซึ่งมี ที่ใช้อยู่หลายแห่ง แต่ก็น่าพอใจว่าพระผู้มีพระภาคทรงย้อนถามให้นิครนถ์ตีความถ้อยคำของตนเองเสียก่อนเพื่อจะได้ไม่ยุ่ง

๔ ตรัสถามต่อไปว่า การอบรมจิตที่ท่านได้ฟังมาเป็นอย่างไร ? สัจจกนิครนถ์ไม่สามารถตอบได้ พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า การอบรมกายข้างต้น (ตามที่เขาเข้าใจ) มิใช่การอบรมกายในอริยวินัย ก็เมื่อไม่รู้การอบรมกายแล้ว จะรู้การอบรมจิตอย่างไร ครั้นแล้วจึงตรัสบอกให้คอยฟัง

๕ ผู้มิได้อบรมกาย มิได้อบรมจิต คือบุถุชนผู้มิได้สดับ เมื่อสุขเวทนา (ความรู้สึกเป็นสุข) ถูกต้อง ก็กำหนัดในสุข เมื่อทุกขเวทนาเกิดขึ้นเพราะสุขเวทนาดับไป ก็เศร้าโศกคร่ำครวญ หลงเลอะ **สุขเวทนาเกิดขึ้นครอบงำจิตของผู้นั้นได้ ก็เพราะมิได้อบรมกาย ทุกขเวทนาเกิด**

ขึ้นครอบงำจิตของผู้นั้นได้ก็เพราะมิได้อบรมจิต[๑] สุขเวทนาและทุกขเวทนาเกิดขึ้นทั้งสองฝ่าย ครอบงำจิตพราะมิได้อบรมกาย มิได้อบรมจิตอย่างนี้

๖ ผู้อบรมกาย อบรมจิต คืออริยสาวก (สาวกของพระอริยเจ้า) ผู้ได้สดับ (ที่ตรงกันข้ามกับบุถุชนผู้มิได้สดับ) สุขเวทนา ทุกขเวทนา **ไม่ครอบงำจิต**ของผู้นั้นได้ *(พึงเจริญเวทนานุปัสสนาให้เห็นว่าไม่เที่ยง-ผู้รวบรวม)*

๗ สัจจกนิครนถ์กล่าวแสดงความพอใจเห็นด้วยกับพระดำรัสอธิบาย พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า ภายหลังที่เสด็จออกผนวชแล้ว ก็มิใช่ฐานะที่สุขเวทนาหรือทุกขเวทนาจะครอบงำพระหฤทัยของพระองค์ตั้งอยู่ได้ ซึ่งสัจจกนิครนถ์ก็แสดงความเชื่อมั่นว่าเป็นเช่นนั้น

๘ ครั้นแล้วตรัสเล่าเรื่องที่ทรงเห็นการครองเรือนเป็นเหมือนทางที่เต็มไปด้วยฝุ่น ส่วนการบรรพชาเหมือนที่กลางแจ้ง จึงเสด็จออกบรรพชา ทั้งๆที่พระมารดาบิดาทรงกันแสงไม่ปรารถนาให้ออก ตั้งแต่อยู่ในปฐมวัย พระเกสาดำสนิท แล้วตรัสเล่าต่อไปถึงการแสวงหาสันติวรบท (ทางอันประเสริฐไปสู่สันติ) *ทรงศึกษาในสำนักอาฬารดาบส กาลามโคตร และอุททกดาบส รามบุตร* ***เมื่อไม่ทรงพอพระหฤทัยว่าจะเป็นไปเพื่อพระนิพพาน จึงเสด็จออกจากสำนักของสองดาบสนั้น*** จาริกไปโดยลำดับ ถึงตำบลอุรุเวลาเสนานิคม

๙ **ตรัสเล่าถึงอุปมา ๓ ข้อที่ปรากฏแก่พระองค์** คือ

๑) **ไม้สดชุ่มด้วยยาง แช่ในน้ำ** ไม่สามารถจะสีให้ไฟติดได้ เปรียบเหมือนสมณพราหมณ์ที่**มีกายไม่หลีกจาก**

---

[๑] อรรถกถาแก้ว่า **อบรมกาย ได้แก่ วิปัสสนา** เพราะวิปัสสนาใกล้ข้างทุกขเวทนา จะสังเกตว่าผู้เจริญวิปัสสนานาน มักมีเหงื่อแตก รู้สึกร้อนบนศีรษะ **ส่วนอบรมจิต ได้แก่ สมถะ** (คือสมาธิ) เพราะผู้เจริญสมาธิเข้าสมาบัติ ความทุกข์จะหายไป

กาม มีความพอใจในกาม แม้จะบำเพ็ญเพียรได้รับทุกขเวทนากล้า ก็ไม่ควรได้ตรัสรู้

๒) **ไม้สดชุ่มด้วยยาง วางอยู่บนบก** ไม่สามารถจะสีไฟให้ติดได้ เปรียบเหมือนสมณพราหมณ์ที่**มีกายหลีกจากกาม แต่ยังมีความพอใจในกาม** แม้จะบำเพ็ญเพียรได้รับทุกขเวทนากล้า ก็ไม่ควรได้ตรัสรู้

๓) **ไม้แห้งวางอยู่บนบก** สามารถจะสีไฟให้ติดได้ เปรียบเหมือนสมณพราหมณ์ผู้**มีกายออกจากกาม ละความพอใจในกามเสียได้ดี** แม้จะไม่บำเพ็ญเพียรได้รับทุกขเวทนากล้า ก็ควรตรัสรู้ได้

๑๐ ตรัสเล่าถึงการทรมานพระกาย เช่น กดพระทนต์ด้วยพระทนต์ กดพระตาลุด้วยพระชิวหา[๑] จนกระทั่งพระเสโทไหลออกจากพระกัจฉะ; การกลั้นพระอัสสาสะปัสสาสะ[๒] ทางพระโอษฐ์และพระนาสิก จนเกิดเสียงเมื่อลมออกทางช่องพระกรรณ; การกลั้นพระอัสสาสะทั้งทางพระโอษฐ์ ทางพระนาสิก และทางพระกรรณ จนมีความรู้สึกที่พระเศียรคล้ายคนเอาของแหลมคมมากดลงไป, จนลมเสียดพระอุทรคล้ายเอามีดเชือด, จนพระกายเร่าร้อนเหมือนถูกย่างบนหลุมถ่านเพลิง ทุกขเวทนาก็มิได้ครอบงำพระหฤทัยตั้งอยู่ได้; ทรงแสดงการอดพระกระยาหารด้วยประการทั้งปวง; การกลับเสวยพระกระยาหารอ่อน ประเภทเยื่อถั่วต่างๆ ทีละน้อยประมาณฟายมือหนึ่งจนกระทั่งซูบผอม; แล้วทรงแสดงว่า สมณพราหมณ์ที่บำเพ็ญเพียรได้รับทุกขเวทนากล้าก็อย่างยิ่งเพียงเท่านี้ ไม่ยิ่งไปกว่านี้

---

[๑] ใช้ฟันกดลิ้น ใช้ลิ้นกดเพดาน จนเหงื่อไหลออกจากรักแร้

[๒] กลั้นลมหายใจเข้าออกทางจมูก จนลมออกทางหู

๑๑ ตรัสถึงการที่ทรงระลึกถึงการสงัดจากกาม ได้ฌานที่ ๑ ที่ร่มเงาไม้หว้าในสมัยที่ยังทรงพระเยาว์ว่าจะเป็นทางตรัสรู้ได้ จึงกลับเสวยพระกระยาหารหยาบ ซึ่งเป็นเหตุให้ภิกษุ ๕ รูปหาว่าพระองค์ทรงมักมาก คลายความเพียร จึงพากันหลีกไป พระองค์จึงทรงบำเพ็ญฌาน ได้ฌานที่ ๑ ถึง ๔ สุขเวทนาก็ไม่ครอบงำพระหฤทัยของพระองค์ตั้งอยู่ได้ ทรงได้ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ (ญาณระลึกชาติก่อนได้) ในยามแรก, ทรงได้จุตูปปาตญาณ (ญาณเห็นความตายความเกิด) ในยามกลาง, และทรงได้อาสวักขยญาณ (ญาณอันทำอาสวะให้สิ้น) ในยามสุดท้ายแห่งราตรี **สุขเวทนาเห็นปานนี้ ไม่ครอบงำพระหฤทัยของพระองค์ตั้งอยู่ได้** *(สุข-ทุกข์ก็ไม่เที่ยง-ผู้รวบรวม)*

๑๒ ตรัสถึงการทรงแสดงธรรมในบริษัทหลายร้อย ซึ่งแต่ละคนก็คิดว่าทรงแสดงธรรมปรารภเขาคนเดียว ซึ่งไม่ควรเห็นอย่างนั้น ทรงแสดงธรรมด้วยดีแก่เขาทั้งหลาย เพื่อให้รู้แจ้ง พอแสดงจบ ก็ทรงตั้งพระมนัสในนิมิตก่อนหน้า (การแสดง)นั้น ทำให้มีอารมณ์เป็นหนึ่งในภายในอยู่เป็นนิตย์ด้วยสมาธิจิต

๑๓ สัจจกนิครนถ์ยอมรับว่า เชื่อว่าเป็นเช่นนั้น แล้วทูลถามว่าเคยทรงนอนหลับกลางวันหรือไม่ ตรัสตอบว่า ทรงระลึกได้ว่า ในเดือนสุดท้ายฤดูร้อนเสด็จกลับจากบิณฑบาต เมื่อเสวยเสร็จแล้ว ทรงปูผ้าสังฆาฏิ ๔ ชั้น **ทรงเอนข้าง มีสติสัมปชัญญะก้าวลงสู่ความหลับ** สัจจกนิครนถ์กล่าวว่า สมณพราหมณ์บางพวกกล่าวถึงการนอนหลับกลางวันว่าเป็นการอยู่ด้วยความหลง ตรัสตอบว่า เพียงเท่านั้นยังไม่นับว่าหลง หรือไม่หลง แต่หลงเป็นอย่างไร ไม่หลงเป็นอย่างไร จักทรงแสดงให้ฟัง

๑๔ ทรงแสดงว่า ผู้ใดยังละอาสวะ (กิเลสที่ดองสันดาน) อันทำให้เศร้าหมอง ทำให้เกิดอีกไม่ได้ ผู้นั้นชื่อว่าผู้หลง **ถ้าละได้ก็เรียกว่าผู้ไม่หลง** ตถาคตละอาสวะได้แล้ว เหมือนตาลยอดด้วนที่จะไม่งอกงามขึ้นมาได้อีก

๑๕ สัจจกนิครนถ์ชมเชยพระผู้มีพระภาคว่า น่าอัศจรรย์ที่เมื่อถูกถ้อยคำกระทบกระทั่ง ยังมีพระฉวีวรรณผ่องแผ้ว มีสีพระพักตร์ผ่องใสดังพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า[๑] พร้อมทั้งเล่าให้ฟังว่า ตนเคยโต้ตอบกับครูทั้งหก คือ ปูรณะกัสสปะ, มักขลิโคสาล, อชิตะเกสกัมพล, ปกุธะกัจจายนะ, สัญชัยเวลัฏฐบุตร และนิครนถนาฏบุตร พอตนเริ่มวาทะด้วย ก็พูดเลี่ยงไปเสียนอกเรื่อง แสดงความโกรธ ความคิดประทุษร้าย และความไม่พอใจให้ปรากฏ ส่วนพระผู้มีพระภาคกลับมีพระฉวีวรรณผ่องแผ้ว มีพระพักตร์ผ่องใส ครั้นแล้วสัจจกนิครนถ์ก็ทูลลากลับไป

๓๗. จูฬตัณหาสังขยสูตร
สูตรว่าด้วยการสิ้นไปแห่งตัณหา สูตรเล็ก

๑ พระผู้มีพระภาคประทับ ณ ปราสาทของนางวิสาขาในบุพพาราม ใกล้กรุงสาวัตถี **ท้าวสักกะมาเฝ้ากราบทูลถามว่า กล่าวโดยย่อด้วยเหตุเพียงเท่าไร ภิกษุชื่อว่าพ้นเพราะสิ้นตัณหา** มีความสำเร็จ, ปลอดโปร่งจากธรรมะที่ผูกมัด, เป็นพรหมจารี, มีที่สุดล่วงส่วน (คือแน่นอนเด็ดขาด) เป็นผู้ประเสริฐกว่าเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

---

[๑] แสดงว่าสัจจกนิครนถ์มิได้ถือว่า พระผู้มีพระภาคเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เพียงแต่ชมเชยว่ามีลีลาเป็นเช่นนั้น

๒ ตรัสตอบว่า ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ย่อมได้สดับว่า ธรรมทั้งปวงไม่ควรยึดถือ เธอจึงรู้ยิ่ง, กำหนดรู้ธรรมะทั้งปวง **เธอเสวยเวทนาใดๆ ไม่ว่าจะเป็นสุข ทุกข์ หรือไม่ทุกข์ไม่สุข ก็พิจารณาเห็นความไม่เที่ยง พิจารณาเห็นด้วยความคลายกำหนัด พิจารณาเห็นความดับ พิจารณาเห็นด้วยการปล่อยวางในเวทนาเหล่านั้น ไม่ถือมั่นสิ่งใด ๆ ในโลก เมื่อไม่ถือมั่นก็ไม่สะดุ้งดิ้นรน เมื่อไม่สะดุ้งดิ้นรนก็ดับเย็น (ปรินิพพาน)**[๑] เฉพาะตน รู้ว่าสิ้นชาติ อยู่จบพรหมจรรย์ ทำหน้าที่เสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นที่จะพึงทำเพื่อความเป็นอย่างนี้อีก ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ ภิกษุชื่อว่าพ้นเพราะสิ้นตัณหา ฯลฯ ประเสริฐกว่าเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ท้าวสักกะก็ชื่นชมภาษิต และกราบทูลลากลับ

๓ พระมหาโมคคัลลานะไปปรากฏกายในชั้นดาวดึงส์ ท้าวสักกะก็ต้อนรับเป็นอันดี เมื่อท่านถามถึงคำเฉลยปัญหาที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ย่อๆ เกี่ยวกับความหลุดพ้นเพราะสิ้นตัณหา ท้าวสักกะกลับพูดเลี่ยงไปเรื่องอื่น และชวนพระมหาโมคคัลลานะไปชมปราสาทชื่อเวชยันต์ ซึ่งสร้างขึ้นภายหลังชนะสงครามระหว่างเทวดากับอสูร อย่างวิจิตรพิสดาร **พระมหาโมคคัลลานะเห็นท้าวสักกะเป็นผู้ประมาท** ก็แสดงฤทธิ์เอาหัวแม่เท้าเขี่ยปราสาทเวชยันต์ให้หวั่นไหวซึ่งทำให้ท้าวสักกะ ท้าวเวสสวัณ และเทพชั้นดาวดึงส์ พากันอัศจรรย์ในฤทธิ์อานุภาพของพระเถระเป็นอันมาก[๒]

๔ เมื่อพระเถระเห็นเช่นนั้น จึงถามย้ำอีกถึงพระดำรัสเฉลยปัญหาเรื่องความหลุดพ้นเพราะสิ้นตัณหาของพระผู้มีพระภาค คราวนี้

---

[๑] แสดงถึงการเจริญเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน สามารถบรรลุนิพพานได้-ผู้รวบรวม*

[๒] เรื่องนี้ถ้าถอดความเป็นธรรมะจะเห็นได้ว่า มีคติเตือนใจว่า มีปราสาทที่เลอเลิศขนาดนั้นก็อย่ามัวเมาประมาท เป็นเครื่องเหนี่ยวรั้งมิให้คนฟุ้งเฟ้อเห่อเหิมดีมาก

ท้าวสักกะเล่าถวายเป็นอันดี พระเถระจึงลากลับมาเฝ้าพระผู้มีพระภาค กราบทูลถามเรื่องการที่ทรงตอบปัญหานั้น ซึ่งก็ตรัสเล่าความให้ฟังตรงกัน *(โปรดดูขยายความในทีฆนขสูตร ในมนุษย์เล่ม ๑๐ ประกอบ)*

๓๘. มหาตัณหาสังขยสูตร
สูตรว่าด้วยการสิ้นไปแห่งตัณหา สูตรใหญ่

๑ พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เชตวนาราม สมัยนั้น ภิกษุชื่อสาติ ผู้เป็นบุตรของชาวประมงเกิดความเห็นผิดขึ้นว่า วิญญาณดวงนั้นนั่นแหละแล่นไป ท่องเที่ยวไป มิใช่ดวงอื่น (ถือว่าวิญญาณเที่ยงเป็นตัวยืนในการเวียนว่ายตายเกิด) ภิกษุทั้งหลายว่ากล่าวตักเตือนว่า พระผู้มีพระภาคมิได้ตรัสเช่นนั้น ก็ไม่เชื่อฟัง ความทราบถึงพระผู้มีพระภาค จึงตรัสสั่งให้เรียกตัวภิกษุชื่อสาติมาสอบถาม และชี้ให้เห็นว่า การเป็นการกล่าวตู่พระองค์ เพราะพระองค์ตรัสอยู่โดยปริยายเป็นอเนกว่า **วิญญาณเกิดขึ้นเพราะอาศัยปัจจัย เว้นจากปัจจัย ความเกิดขึ้นแห่งวิญญาณย่อมไม่มี (เมื่อเกิดเพราะอาศัยเหตุปัจจัย จึงดับได้ ไม่ใช่ของยั่งยืนดังที่เข้าใจผิดไปนั้น)** ภิกษุชื่อสาติก็นั่งก้มหน้าเก้อเขินถอนใจ

๒ พระผู้มีพระภาคตรัสสอบถามความเข้าใจของภิกษุทั้งหลาย ก็กราบทูลตอบตรงตามหลัก คือ วิญญาณเกิดขึ้นเพราะอาศัยปัจจัยอื่นจากปัจจัย ความเกิดแห่งวิญญาณย่อมไม่มี ครั้นแล้วจึงทรงแสดง **การที่วิญญาณอาศัยปัจจัยเกิดขึ้น อันทำให้มีชื่อเรียก คือ อาศัยตาอาศัยรูป วิญญาณเกิดขึ้น** เรียกว่าจักขุวิญญาณ (ความรู้แจ้งทางตา)

เป็นต้น จนถึงอาศัยใจ อาศัยธรรมะ วิญญาณเกิดขึ้น เรียกว่ามโนวิญญาณ (ความรู้แจ้งทางใจ) เปรียบเหมือนไฟเกิดจากไม้ ก็เรียกว่าไฟไม้ เป็นต้น

๓ แล้วตรัสแสดงหลักการเรื่อง**ภูตะ (สิ่งที่มีที่เป็น) ว่า เกิดขึ้นเพราะอาหาร ดับไปเพราะดับอาหาร** ถ้ารู้ความจริงอย่างนี้ด้วยปัญญาอันชอบ ก็จะละความสงสัยเสียได้ **แม้ความเห็นอันบริสุทธิ์ผ่องแผ้วนี้ ก็ไม่ควรยึดไม่ควรติด** เพราะทรงแสดงธรรมอุปมาด้วยแพ เพื่อให้ถอนตัว มิใช่เพื่อให้ยึดถือ

๔ ทรงแสดง**อาหาร ๔ อย่าง** คือ ๑ **กวฬิงการาหาร** อาหารที่กลืนกิน ๒ **ผัสสาหาร** อาหารคือผัสสะ ความถูกต้อง ๓ **มโนสัญเจตนาหาร** อาหารคือเจตนาที่จะทำความดีความชั่ว ๔ **วิญญาณาหาร** อาหารคือวิญญาณ ครั้นแล้วตรัสว่า **<u>อาหารทั้งสี่เหล่านี้ เกิดจากตัณหา</u>** (ความทะยานอยาก) **<u>ตัณหาเกิดจากเวทนา</u>** (เรื่อยไปตามหลักปฏิจจสมุปบาท) จนถึงสังขารเกิดจากอวิชชาเป็นปัจจัย และตรัสสรูปว่าอวิชชาเป็นต้นเหตุให้เกิดกองทุกข์ (เป็นลูกโซ่ไปโดยลำดับ)

๕ ตรัสถามให้ภิกษุทั้งหลายตอบว่า ความแก่ ความตาย มีชาติเป็นปัจจัย สาวหาต้นเหตุขึ้นไปโดยลำดับจนถึงอวิชชาอีก แล้วทรงชี้ให้เห็นทั้งสายเกิดสายดับ สายเกิด คือเพราะมีสิ่งที่เป็นปัจจัยจึงเกิดสิ่งนี้และสายดับก็ทำนองเดียวกัน เพราะดับอวิชชาโดยไม่เหลือสิ่งอื่นๆก็ดับไปโดยลำดับ

๖ ตรัสถามให้เห็นว่า เมื่อรู้เห็นอย่างนี้ ก็จะไม่คิดไปถึงที่สุดเบื้องต้น ว่าได้เคยมีเคยเป็น หรือไม่มีไม่เป็นหรือไม่ อย่างไร เป็นอย่างนี้แล้วเป็นอะไรต่อไป; ไม่คิดไปถึงที่สุดเบื้องปลาย คืออนาคตว่า

จักมีจักเป็นหรือไม่ เป็นต้น; ไม่สงสัยปรารภปัจจุบัน ว่าเรามีเราเป็นหรือไม่ เป็นต้น; เมื่อรู้เห็นอย่างนี้ก็จะไม่อุทิศศาสดาอื่น ไม่ถือเอาเรื่องข้อวัตรและเรื่องมงคลตื่นข่าวของสมณพราหมณ์ทั้งหลายว่าเป็นสาระ และตรัสสรูปในที่สุดว่า นี่แหละเป็นธรรมะที่เห็นได้ด้วยตนเอง ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามาในตน อันวิญญูชนพึงรู้จำเพาะตน

๗ ตรัสต่อไปว่า เพราะประชุมเหตุ ๓ อย่าง คือ ๑ มารดาบิดาอยู่ร่วมกัน ๒ มารดามีระดู ๓ คนธรรพ์ปรากฏ จึงมีการตั้งครรภ์ ถ้าขาดข้อใดข้อหนึ่ง ก็ไม่มีการตั้งครรภ์ (คำว่า ตั้งครรภ์ แปลหักจากคำว่า การก้าวลงของสัตว์ในครรภ์) มารดาบริหารครรภ์ อันนับเป็นภาระหนักด้วยความสงสัยอันใหญ่ตลอดเวลา ๙ เดือนบ้าง ๑๐ เดือนบ้าง แล้วก็คลอดและเลี้ยงเด็กที่เกิดนั้นด้วยโลหิตของตน ด้วยความสงสัยอันใหญ่ แล้วตรัสว่า คำว่า โลหิตในอริยวินัย คือ น้ำนมของมารดา

๘ ครั้นแล้วทรงแสดงถึง**การที่เด็กนั้นเจริญวัยขึ้น เล่นของเล่นต่างๆของเด็ก จนกระทั่งเติบใหญ่ขึ้น พรั่งพร้อมด้วยกามคุณ ๕** คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ที่น่าปรารถนา รักใคร่ชอบใจ เห็นรูป เป็นต้น **ก็กำหนัดในรูปที่น่ารัก ขัดเคืองในรูปที่ไม่น่ารัก ไม่มีสติ** ตั้งมั่น ไม่รู้เจโตวิมุติ ปัญญาวิมุติ อันเป็นที่ดับแห่งอกุศลธรรมทั้งปวง เมื่อละความยินดียินร้ายไม่ได้ เสวยเวทนาเป็นสุข เป็นทุกข์ หรือไม่ทุกข์ไม่สุข ก็ชื่นชมยึดถือเวทนา จึงเกิดความพอใจ ความยึดมั่นถือมั่น เกิดภพเกิดชาติโดยลำดับ จนถึงเกิดความคับแค้นใจนี้เป็นความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งปวง

๙ ทรงแสดงถึงการที่พระตถาคตทรงเกิดขึ้นในโลก มีผู้สดับธรรมออกบวช ตั้งอยู่ในศีล สมาธิ จนได้ฌานที่ ๑ ถึงที่ ๔ (ทำนองเดียวกับข้อความในสามัญญผลสูตร) ผู้นั้นไม่กำหนัดในรูปที่น่ารัก ไม่ขัดใจในรูปที่ไม่น่ารัก มีสติตั้งมั่น รู้เจโตวิมุติ ปัญญาวิมุติ อันเป็นที่ดับแห่งอกุศลธรรมทั้งปวง **เมื่อละความยินดียินร้ายได้ เสวยเวทนาก็ไม่ชื่นชม ยึดถือเวทนา ความพอใจ ความยึดมั่นถือมั่นจึงดับไป เป็นเหตุให้ดับภพดับชาติโดยลำดับ จนถึงดับความคับแค้นใจนี้เป็นความดับแห่งกองทุกข์ทั้งปวง** ***(พระสูตรนี้*** *ให้พิจารณา "ตัดผัสสะ" ในปฏิปทาสมุปบาท ๑๒ ตัดวงจร อ่านปริจเฉท๘ เล่ม ๘ ประกอบ-ผู้รวบรวม)*

๓๙. มหาอัสสปุรสูตร
สูตรว่าด้วยคำสอนในนิคมชื่ออัสสปุระ สูตรใหญ่

๑ พระผู้มีพระภาคประทับในนิคมแห่งแคว้นอังคะชื่ออัสสปุระ ตรัสสอนภิกษุทั้งหลาย มีใจความว่า คนเข้าใจพวกท่านว่าเป็นสมณะ พวกท่านก็มีชื่อว่าสมณะ ปฏิญญาตนว่าสมณะ จึงควรสำเหนียกที่จักสมาทาน **ประพฤติธรรม อันทำให้เป็นสมณะ** ทำให้เป็นพราหมณ์ ซึ่งจะทำให้ชื่อเป็นจริง คำปฏิญญาเป็นจริง ทำให้การบริโภคปัจจัย ๔ ของคฤหัสถ์มีผลมาก มีอานิสงส์มากแก่เขา การบวชก็จะไม่เป็นหมัน มีผล มีกำไร

๒ ทรงขยายความ**ของธรรมที่ทำให้เป็นสมณะ** ทำให้เป็นพราหมณ์ โดยสอนให้สำเหนียกว่า

๑) จักมีความละอาย ความเกรงกลัว (ต่อความชั่ว) และมีสิ่งที่พึงทำยิ่งขึ้นไปอีก คือ

๒) จักมีความประพฤติทางกายบริสุทธิ์ เปิดเผยไม่มีช่อง เป็นผู้สำรวม ไม่ยกตนข่มผู้อื่น เพราะความบริสุทธิ์ทางกายนั้น และมีสิ่งที่พึงทำยิ่งขึ้นไปอีก คือ

๓) จักมีความประพฤติทางวาจาบริสุทธิ์ ฯลฯ[๑]

๔) จักมีความประพฤติทางใจบริสุทธิ์ ฯลฯ

๕) จักมีอาชีวะ (การเลี้ยงชีพ) อันบริสุทธิ์ ฯลฯ

๖) **จักสำรวมอินทรีย์** คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ

๗) **รู้จักประมาณในการบริโภค**

๘) จักประกอบเนืองๆ ซึ่งความเป็นผู้ตื่น **(ไม่เห็นแก่นอนมากนัก)**

๙) จักประกอบด้วยสติ (ความระลึกได้) สัมปชัญญะ (ความรู้ตัว) และมีสิ่งที่พึงทำยิ่งขึ้นไปอีก คือ

๑๐) **เสพเสนาสนะอันสงัด นั่งคู้บัลลังก์ (นั่งขัดสมาธิ) ตั้งกายตรง ดำรงสติเฉพาะหน้า ชำระจิตจากนีวรณ์ ๕**[๒]

๓ ทรงเปรียบการละนีวรณ์ ๕ อย่าง เหมือนคนเป็นหนี้พ้นหนี้, คนมีโรคหายจากโรค, คนถูกจองจำพ้นจากการจองจำ, คนเป็นทาสพ้นจากความเป็นทาส, คนเดินทางไกลข้ามทางกันดารได้สำเร็จ ย่อมมีความปราโมทย์โสมนัส

๔ ทรงแสดงถึงภิกษุนั้นผู้ได้บรรลุรูปฌาน ๔, ได้ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ (ญาณอันทำให้ระลึกชาติได้), ได้จุตูปปาตญาณ (ญาณเห็นความตายความเกิด) และอาสวักขยญาณ (ญาณอันทำอาสวะให้สิ้น) มีจิตหลุดพ้นจากอาสวะ รู้ว่าหลุดพ้นแล้ว ชาติสิ้นแล้ว

---

[๑] เครื่องหมาย ฯลฯ ในที่นี้ หมายถึงซ้ำกับความในข้อ ๒ ตั้งแต่ "เปิดเผย" จนถึง ยิ่งขึ้นไปอีก

[๒] เรื่องของนีวรณ์ ๕ ได้แก่ กาม พยาบาท ถีนมิทธะ วิจิกิจฉา อุทธัจจกุกกุจจะ

เป็นต้น เธอเห็นอริยสัจจ์ ๔ ตามเป็นจริง เหมือนคนเห็นหอย เห็นก้อนกรวดและฝูงปลาในน้ำใสฉะนั้น

๕ ภิกษุนี้ เรียกว่าสมณะก็ได้ พราหมณ์ก็ได้ ผู้อาบน้ำแล้วก็ได้ ผู้ถึงเวทก็ได้ ผู้มีกิเลสไหลออกก็ได้[๑] ผู้เป็นพระอริยเจ้าก็ได้ ผู้เป็นพระอรหันต์ก็ได้ แล้วทรงขยายความถ้อยคำเป็นคำๆไป คือที่ชื่อว่า สมณะ เพราะสงบอกุศลบาปธรรมแล้ว, ชื่อว่าพราหมณ์ เพราะลอยอกุศลบาปธรรมแล้ว, ชื่อว่าผู้อาบน้ำแล้ว เพราะอาบน้ำชำระอกุศลบาปธรรมแล้ว, ชื่อว่าผู้ถึงเวท (ผู้รู้พระเวทจบ) เพราะรู้จบอกุศลบาปธรรมแล้ว, ชื่อว่าผู้มีกิเลสไหลออก เพราะอกุศลบาปธรรมไหลออกแล้ว, ชื่อว่าพระอริยเจ้า เพราะไกลจากอกุศลบาปธรรม, ชื่อว่าพระอรหันต์ เพราะไกลจากอกุศลบาปธรรม *(ไกลจากนิวรณ์ โลภ โกรธ หลง-ผู้รวบรวม)*

๔๐. จูฬอัสสปุรสูตร
สูตรว่าด้วยเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในนิคมชื่ออัสสปุระ สูตรเล็ก

๑ พระผู้มีพระภาคประทับ ณ นิคมชื่ออัสสปุระ แคว้นอังคะ ตรัสสอนภิกษุทั้งหลาย ให้สำเหนียกในเรื่องชื่อ และคำปฏิญญาว่าเป็นสมณะเหมือนสูตรก่อน แต่แสดงข้อปฏิบัติต่างออกไปว่า พึงสำเหนียกว่าจักปฏิบัติข้อปฏิบัติอันชอบของสมณะ

๒ ทรงไขความว่า ปฏิบัติข้อปฏิบัติอันชอบของสมณะ คือตราบใดยังละมลทินของสมณะ (๑๒ อย่าง) ไม่ได้ พระองค์ก็ไม่ตรัสว่า

---

[๑] โสตติยะ แปลตามศัพท์ว่า ผู้มีการสดับตรับฟังได้อีกอย่างหนึ่ง ฝรั่งแปลว่า well versed in sacred learning

ปฏิบัติข้อปฏิบัติอันชอบของสมณะ มลทินของสมณะ (๑๒ อย่าง) คือ ๑ **อภิชฌา** (เพ่งอยากได้) ๒ **พยาบาท** (ปองร้าย) ๓ **โกรธ** ๔ **ผูกโกรธ** ๕ **ลบหลู่บุญคุณท่าน** ๖ **ตีเสมอ** ๗ **ริษยา** ๘ **ตระหนี่** ๙ **มักอวด** ๑๐ **มายา** ๑๑ **ปรารถนาลามก** ๑๒ **เห็นผิด** ทรงเปรียบการบวชของภิกษุนี้ (ผู้ละมลทินของสมณะไม่ได้) ว่าเป็นเช่นเดียวกับเอาปลอกใส่อาวุธชื่อมตชะ มีคมสองข้างไว้ (ซ่อนความคมไว้ข้างใน เท่ากับซ่อนมลทินไว้ข้างใน)

๓ ทรงแสดงว่าไม่ตรัสถึงความเป็นสมณะด้วยเหตุสักว่าการทรงผ้าสังฆาฏิ, เพียงการเปลือยกาย, เพียงเอาฝุ่นทาตัว, เพียงลงอาบน้ำ, เพียงอยู่โคนไม้, เพียงอยู่กลางแจ้ง, เพียงยืนแหงนหน้า, เพียงกินอาหารโดยกำหนดเวียนรอบ (คือ ๑ เดือน หรือกึ่งเดือนกินครั้งหนึ่ง), เพียงสาธยายมนต์, เพียงทรงชฎา (แบบฤษี) (ทั้งหมดนี้เป็นลัทธิของสมณะภายนอกพระพุทธศาสนา ซึ่งพระผู้มีพระภาคตรัสว่า เพียงเท่านั้นยังไม่ตรัสว่าเป็นสมณะ)

๔ ตรัสว่า ถ้าเพียงทรงผ้าสังฆาฏิ (ผ้าซ้อน) เป็นต้น จะทำให้บุคคลผู้มีมลทิน ละมลทิน (ทั้งสิบสองอย่าง) นั้นได้ ญาติมิตรก็จะพากันชักชวนให้ทรงผ้าสังฆาฏิ เป็นต้น ด้วยเข้าใจว่าจะทำให้ละมลทินได้ แต่เพราะทรงเห็นผู้ทรงผ้าสังฆาฏิ เป็นต้น ยังมีมลทินเหล่านั้น จึงไม่ตรัสถึงความเป็นสมณะเพียงทรงผ้าสังฆาฏิ เป็นต้น

๕ ทรงแสดงถึงภิกษุผู้ปฏิบัติข้อปฏิบัติชอบของสมณะ คือ ละมลทิน (ทั้งสิบสองอย่าง)ได้ พิจารณาเห็นตนบริสุทธิ์ พ้นจากอกุศลบาปธรรมทั้งหลาย จึงเกิดปราโมทย์ปีติ มีกายระงับ เสวยสุข มีจิตตั้งมั่น แผ่จิตอันประกอบด้วยพรหมวิหาร ๔ หาประมาณมิได้

ไปยังโลกทั้งสิ้น ทุกทิศทาง เปรียบเหมือนสระน้ำใสเย็นสนิท มีท่าเป็นที่ลงอาบอันน่ารื่นรมย์ คนเดินทางมาแต่ ๔ ทิศ ถูกความร้อนเผาลำบาก อยากน้ำ ระหายน้ำ มาถึงสระนั้น ก็จะนำความระหายน้ำ ความกระวนกระวายเพราะความร้อนออกเสียได้ บุคคลออกบวชจากสกุลกษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร มาถึงพระธรรมวินัย ที่พระตถาคตประกาศแล้ว เจริญเมตตา, กรุณา, มุทิตา, อุเบกขา ย่อมได้ความสงบระงับภายใน ผู้เช่นนี้ ตรัสว่า ปฏิบัติข้อปฏิบัติอันชอบของสมณะ

๖ ผู้ที่ออกบวชจากสกุลกษัตริย์, พราหมณ์, แพศย์, ศูทร ทำให้แจ้งเจโตวิมุติ (ความหลุดพ้นเพราะสมาธิ) ปัญญาวิมุติ (ความหลุดพ้นเพราะปัญญา) อันไม่มีอาสวะอยู่ในปัจจุบัน ตรัสว่า เป็นสมณะเพราะสิ้นอาสวะ *(ทรงตรัสว่ามิได้เป็นภิกษุเพราะเพียงโกนผมห่มผ้าเหลือง-ผู้รวบรวม)*

จบวรรคที่ ๔ ขึ้นวรรคที่ ๕ ชื่อจูฬยมกวรรค คือวรรคที่มีสูตรคู่ ขนาดเล็ก มี ๑๐ สูตร

๔๑. สาเลยยกสูตร
สูตรว่าด้วยพราหมณ์คฤหบดีชาวบ้านสาละ

๑ พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในแคว้นโกศล เสด็จแวะพัก ณ หมู่บ้านพราหมณ์ชื่อสาละ พวกพราหมณ์คฤหบดีชาวบ้านสาละ (สาเลยยกะ) ได้ยินกิตติศัพท์ ก็พากันไปเฝ้า **กราบทูลถามถึงเหตุปัจจัยที่ทำให้สัตว์บางพวกตายแล้วเข้าถึงอบาย ทุคคติ วินิบาต นรก และสัตว์บางพวกตายแล้ว เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์** ตรัสตอบว่า พวกที่เข้าถึงอบาย ทุคคติ วินิบาต นรก เพราะประพฤติอธรรม เพราะประพฤติ

ไม่สม่ำเสมอ ส่วนพวกที่เขาถึงสุคติโลกสวรรค์ เพราะประพฤติธรรม เพราะประพฤติสม่ำเสมอ

๒ ทรงขยายความแห่งคำว่า **ประพฤติอธรรม** ประพฤติ ไม่สม่ำเสมอ โดยแจกออกเป็น**ทางกาย ๓ ทางวาจา ๔ ทางใจ ๓** (ทุจริต ๓ ซึ่งแจกออกเป็น **๑๐ อย่าง เรียกอกุศลกรรมบถ** หรือทางแห่งอกุศล) ซึ่งเป็นเหตุให้เข้าถึงอบาย ทุคคติ วินิบาต นรก

๓ ทรงขยายความแห่งคำว่า **ประพฤติธรรม** ประพฤติสม่ำเสมอ โดยแยกออกเป็น**ทางกาย ๓ ทางวาจา ๔ ทางใจ ๓** (สุจริต ๓ ซึ่งแจกออกเป็น **๑๐ อย่าง เรียกกุศลกรรมบถ** หรือทางแห่งกุศล) ซึ่งเป็นเหตุให้เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์

๔ **ทรงแสดงว่า ผู้ประพฤติธรรม** ประพฤติสม่ำเสมอ หวังจะเข้าถึงฐานะใดๆ ได้แก่ กษัตริย์มหาศาล, พราหมณมหาศาล, คฤหบดีมหาศาล, เทพชั้นจาตุมหาราช, ชั้นดาวดึงส์, ชั้นยามะ, ชั้นดุสิต, ชั้นนิมมานรดี, ชั้นปรนิมมิตวสวัตตี, ชั้นพรหม, เทพพวกอาภะ (มีแสงสว่าง), พวกปริตตาภะ, พวกอัปปมาณาภะ, พวกอาภัสสระ, พวกปริตตสุภะ, อัปปมาณสุภะ, พวกสุภกิณหกะ, พวกเวหัปผละ, พวกอวิหะ, พวกอตัปปะ, จัญญายตนะ, พวกเนวสัญญานาสัญญายตนะ *หรือหวังทำให้แจ้งเจโตวิมุติ ปัญญาวิมุติ อันไม่มีอาสวะอยู่ในปัจจุบันก็มีฐานะที่เป็นไปได้* เพราะผู้นั้นประพฤติธรรม ประพฤติสม่ำเสมอ พราหมณ์คฤหบดีชาวบ้านสาละ เลื่อมใสพระธรรมเทศนา แสดงตนเป็นอุบาสกถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต

(**หมายเหตุ**: ในพระสูตรนี้ มีปัญหาเรื่องศัพท์อยู่หลายแห่ง คือ ๑ คำว่า สุจริต ทุจริต กุศลกรรมบถ อกุศลกรรมบถ แจกออกเป็น

อะไรบ้าง ควรดูหนังสือนวโกวาท หน้า ๓๒, ๕๙ และ ๖๐, ๒ คำว่า มหาศาล ที่นำมาต่อท้ายกษัตริย์, พราหมณ์, คฤหบดี หมายความว่า มีทรัพย์มาก, ๓ เทพชั้นจาตุมหาราช ถึงชั้นปรนิมมิตวสวัตตี รวม ๖ ชั้น เรียกว่าสวรรค์ชั้นกามาวจร คือยังอยู่ในชั้นกาม ควรดูคำอธิบายในหนังสือธรรมวิภาค ปริจเฉทที่ ๒ หน้า ๗๙ หนังสือที่อ้างทั้งสองเล่ม โปรดดูในภาค ๕ ด้วย ส่วนลำดับเทพชั้นพรหมที่กล่าวถึงในที่นี้ต่างจากที่กล่าวไว้ในที่อื่นเล็กน้อย เพื่อสะดวกแก่การเทียบเคียง ขอกล่าวถึงเทพชั้นพรหมที่ปรากฏในคำอธิบายของอรรถกถาทั่วไป คือ **ชั้นรูปพรหม (พรหมมีรูป) มี ๑๖ ชั้น** คือ ๑ พรหมปาริสัชชะ ๒ พรหมปุโรหิต ๓ มหาพรหม (๓ พวกนี้เป็นพวกได้ฌานที่ ๑) ๔ ปริตตาภะ ๕ อัปปมาณาภะ ๖ อาภัสสระ (๓ พวกนี้เป็นพวกได้ฌานที่ ๒ และที่ ๓) ๗ ปริตตสุภะ ๘ อัปปมาณสุภะ ๙ สุภกิณหะ (๓ พวกนี้เป็นพวกได้ฌานที่ ๔) ๑๐ เวหัปผละ (พวกนี้บำเพ็ญฌานที่ ๕ ฌานนี้แยกออกไปจากฌานที่ ๔ จัดตามวิธีของอภิธรรม) ๑๑ อสัญญีสัตว์ (เป็นพรหมที่มาจากพวกเดียรถีย์ ที่บำเพ็ญฌานที่ ๕ นั่นแหละ แต่หน่ายหรือรังเกียจจิตใจจึงเป็นพวกมีแต่รูปไม่มีนาม) ๑๒ อวิหะ ๑๓ อตัปปะ ๑๔ สุทัสสะ ๑๕ สุทัสสี ๑๖ อกนิฏฐะ (๕ ประเภทนี้เป็นชั้นสุทธาวาส เป็นที่อยู่โดยเฉพาะของพระอนาคามี คือพระอริยบุคคลรองลงมาจากพระอรหันต์) **ส่วนอรูปพรหม (พรหมไม่มีรูป) ๔ ชั้น** คือ ๑ อากาสานัญจายตนะ ๒ วิญญาณัญจายตนะ ๓ อากิญจัญญายตนะ ๔ เนวสัญญานาสัญญายตนะ รวมทั้งรูปพรหมและอรูปพรหมจึงเป็น ๒๑ ชั้น แต่ในพระสูตรนี้ คำว่าชั้นพรหม อรรถกถาอธิบายว่า หมายถึงพรหม ๓ ประเภทแรกที่

ได้ปฐมฌาน คำว่าเทพพวกอาภะ(มีแสงสว่าง) อรรถกถาว่า มิได้หมายความถึงเทพหรือพรหมพวกอื่น หากหมายถึงเทพหรือพรหม อีก ๓ ประเภทถัดไป คือ ปริตตาภะ อัปปมาณาภะ อาภัสสระ จึงเท่ากับพวกอาภะ เป็นการกล่าวรวม ๆ ส่วนปริตตาภะถึงอาภัสสระเป็นการขยายความ **ในพระสูตรนี้ไม่กล่าวถึงอสัญญีสัตว์ เพราะแม้จะเป็นเทพชั้นพรหม แต่ทางพระพุทธศาสนาไม่ยกย่อง** จึงเป็นอันว่าเมื่ออธิบายแล้วก็เข้ากันได้กับลำดับในที่อื่น การแสดงหลักฐาน เพื่อประดับความรู้ในที่นี้ เพียงขั้นตำรา ไม่ใช่ขั้นวิจารว่ามีจริงหรือไม่ หรือจะถอดความอย่างไร เพราะจะต้องใช้หน้ากระดาษมาก และได้เขียนวิจารไว้บ้างแล้วในหนังสือเล่มอื่น เช่น คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา)

๔๒. เวรัญชกสูตร
สูตรว่าด้วยพราหมณ์คฤหบดีชาวบ้านเวรัญชา

พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เชตวนาราม ตรัสตอบปัญหาของพราหมณ์คฤหบดีชาวเมืองเวรัญชา ที่มาถามเช่นเดียวกับสาเลยยกสูตร[๑] จึงตรัสตอบเช่นเดียวกับสาเลยยกสูตร ผลของการแสดงธรรม พราหมณ์คฤหบดีพวกนั้นเลื่อมใสพระธรรมเทศนา แสดงตนเป็นอุบาสกถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต

---

[๑] พระสูตรทั้ง ๒ นี้ เน้นว่า ประพฤติ**กุศลกรรมบถ ๑๐** ไปสุคติโลก แต่ประพฤติ**อกุศลกรรมบถ ๑๐** (ทุจริต ๑๐) ไปทุคตินรกอบายภูมิ-ผู้รวบรวม*

๔๓. มหาเวทัลลสูตร
สูตรว่าด้วยเวทัลละ คือการโต้ตอบด้วยใช้ความรู้ สูตรใหญ่

พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เชตวนาราม**พระมหาโกฏฐิตะ**ไปหาพระสาริบุตร**ถามปัญหาต่างๆ** ซึ่งพระสาริบุตรก็ได้ตอบชี้แจงดังต่อไปนี้

๑ ความหมายของคำว่า **ผู้มีปัญญาทราม** คือ ผู้ไม่รู้อริยสัจจ์ ๔ ตามเป็นจริง

๒ ความหมายของคำว่า **ผู้มีปัญญา** คือ ผู้รู้อริยสัจจ์ ๔ ตามเป็นจริง

๓ ความหมายของคำว่า **วิญญาณ** คือ รู้แจ้ง ได้แก่ รู้แจ้งสุข ทุกข์ ไม่ทุกข์ไม่สุข

๔ ปัญญา กับ วิญญาณ ปนกันหรือแยกกัน ตอบว่า เป็นธรรมปนกัน ยากที่จะแยกบัญญัติทำให้ต่างกันได้

๕ ปัญญา กับ วิญญาณ ปนกัน จะต่างกันอย่างไร ตอบว่า **ปัญญาควรเจริญ** (ทำให้เกิดมี) ส่วน**วิญญาณควรกำหนดรู้** (ปริญเญยยะ)

๖ ที่เรียกว่า เวทนา เพราะเสวยสุขบ้าง ทุกข์บ้าง ไม่ทุกข์ไม่สุขบ้าง

๗ ที่เรียกว่า สัญญา เพราะจำได้ เช่น จำสีเขียว, เหลือง, แดง, ขาวได้

๘ เวทนา, สัญญา, วิญญาณ ปนกันหรือแยกกัน **ตอบว่าเป็นธรรมปนกัน <u>ยากที่จะแยกบัญญัติ</u>[๑] ทำให้ต่างกันได้ เพราะเสวยรู้สึกสิ่งใดก็จำสิ่งนั้นได้จำสิ่งใดได้ก็รู้แจ้งสิ่งนั้น** จึงแยกบัญญัติทำให้ต่างกันไม่ได้

---

[๑] ไปอ่านเรื่อง “เอาธาตุรู้ออกจากจิต” ในเล่ม ๗ หน้า ๙๒ ประกอบความเข้าใจ รู้จักแยกบัญญัติเพื่อปฏิบัติ-ผู้รวบรวม

๙ **มโนวิญญาณ[๑] อันบริสุทธิ์ ไม่เกี่ยวกับอินทรีย์ ๕** (ไม่ปนกับเรื่องของตา, หู, จมูก, ลิ้น, กาย) พึงรู้อะไรได้ ตอบว่า พึงรู้อากาสานัญจายตนะได้ว่า อากาศหาที่สุดมิได้; พึงรู้วิญญาณัญจายตนะได้ว่า วิญญาณหาที่สุดมิได้; พึงรู้อากิญจัญญายตนะได้ว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งไม่มี ถามว่า บุคคลย่อมรู้ธรรมที่ควรรู้ได้ด้วยอะไร ตอบว่า ด้วยปัญญาจักษุ (ดวงตาคือปัญญา) ถามว่า ปัญญามีอะไรเป็นประโยชน์ ตอบว่า มีการรู้ยิ่ง, การกำหนดรู้, การละเป็นประโยชน์

๑๐ **ปัจจัยในการเกิดขึ้นแห่งสัมมาทิฏฐิมีกี่อย่าง ตอบว่า มี ๒ อย่าง คือการประกาศของผู้อื่นกับการทำไว้ในใจโดยแยบคาย** ถามว่า สัมมาทิฏฐิ อันองค์ (ประกอบ) เท่าไรอนุเคราะห์ จึงมีเจโตวิมุติ ปัญญาวิมุติเป็นผล เป็นอานิสงส์ ตอบว่า องค์ ๕ คือ ศีล, การสดับฟัง, การสนทนา, สมถะ (ความสงบระงับ) และวิปัสสนา (ความเห็นแจ้ง)

๑๑ ภพมีเท่าไร ตอบว่า มี ๓ คือ กามภพ รูปภพ อรูปภพ ถามว่า การเกิดในภพอีกต่อไปนั้นมีได้อย่างไร ตอบว่า มีได้เพราะความยินดีในภพนั้นๆของสัตว์ ผู้มีอวิชชาเป็นนีวรณ์ (เครื่องกั้น) มีตัณหาเป็นสัญโญชน์ (เครื่องผูกมัด) ถามว่า **การเกิดในภพอีกต่อไป** จะไม่มีได้อย่างไร ตอบว่า **ไม่มีได้เพราะคลายอวิชชา** (ความไม่รู้) เพราะเกิดวิชชา (ความรู้) **เพราะดับตัณหาเสียได้**

๑๒ ฌานที่ ๑ เป็นอย่างไร ตอบว่า ภิกษุสงัดจากกาม สงัดจากอกุศลธรรม เข้าฌานที่ ๑ อันมีวิตก (ความตรึก) วิจาร (ความตรอง) มีปีติและสุขอันเกิดแต่วิเวก (ความสงัด) ฌานที่ ๑ มีองค์ ๕

---

[๑] มโนวิญญาณอันบริสุทธิ์ ในที่นี้ อรรถกถาแก้ว่า ได้แก่ จิตในรูปาวจรจตุตถฌาน (ฌานที่ ๔ อันท่องเที่ยวในรูป คือ ยังมีรูปเป็นอารมณ์)

คือ วิตก วิจาร ปีติ (ความอิ่มใจ) สุข และเอกัคคตา (ความเป็นผู้มีอารมณ์เป็นหนึ่ง) ฌานที่ ๑ ละองค์ ๕ ได้ ประกอบด้วยองค์ ๕ ละองค์ ๕ คือละนีวรณ์ ๕ ประกอบด้วยองค์ ๕ คือมีวิตก เป็นต้น

๑๓ **อินทรีย์ ๕** คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย มีอารมณ์ต่างกัน มีที่เที่ยวไปต่างกัน ไม่เสวยอารมณ์ในที่เที่ยวไปของกันและกัน (เช่น ตาฟังเสียงไม่ได้ หูเห็นรูปไม่ได้) อะไรเล่าเป็นที่อาศัย และเป็นตัวเสวยอารมณ์ ในที่เที่ยวไปของอินทรีย์ ๕ เหล่านั้น ตอบว่า ใจ (มโน)

๑๔ **อินทรีย์ ๕** อาศัยอะไรตั้งอยู่ ตอบว่า **อาศัยอายุ** อายุอาศัยอะไร ตอบว่า **อาศัยไออุ่น** ไออุ่นอาศัยอะไร ตอบว่า **อาศัยอายุ อายุอาศัยไออุ่น ไออุ่นอาศัยอายุ** เปรียบเหมือนแสงสว่างอาศัยเปลวไฟจึงปรากฏ เปลวไฟอาศัยแสงสว่างจึงปรากฏ อายุสังขาร (ธรรมที่ปรุงแต่งคืออายุ) กับเวทนียธรรม (ธรรมที่พึงรู้สึกได้)[๑] เป็นอันเดียวกันหรืออื่นจากกัน ตอบว่า ไม่เป็นอันเดียวกัน ถ้าเป็นอันเดียวกัน การออก (จากสมาบัติ) ของภิกษุผู้เข้าสัญญาเวทยิตนิโรธ (สมาบัติอันดับสัญญาและเวทนา) ก็ไม่พึงปรากฏ, แต่เพราะเป็นสิ่งอื่นจากกันจึงปรากฏได้

๑๕ ธรรมกี่อย่างละกาย กายจึงนอนเหมือนท่อนไม้ไร้เจตนา ตอบว่า ธรรม ๓ อย่าง คือ อายุ ไออุ่น วิญญาณ ถามว่า คนตายกับภิกษุผู้เข้าสัญญาเวทยิตนิโรธต่างกันอย่างไร ตอบว่า คนตาย สิ่งที่ปรุงกาย วาจา จิตดับ อายุสิ้น ไออุ่นดับ (วูปสันตะ = สงบระงับ) และอินทรีย์แตก (ตา หู เป็นต้น ใช้การไม่ได้) ส่วนภิกษุผู้เข้าสัญญา

---

[๑] อรรถกถาแก้ว่า อายุสังขาร ก็คืออายุนั่นเอง ส่วนเวทนียธรรม ได้แก่ เวทนา คือความรู้สึกอารมณ์เป็นสุข เป็นทุกข์ ไม่ทุกข์ไม่สุข

เวทยิตนิโรธ สิ่งที่ปรุงกาย วาจา จิตดับ แต่อายุยังไม่สิ้น ไออุ่นยังไม่ดับ อินทรีย์ยังผ่องใส

๑๖ ปัจจัยแห่งการเข้าเจโตวิมุติ[๒] อันไม่มีทุกข์ ไม่มีสุขนั้น มีกี่อย่าง ตอบว่า มี ๔ อย่าง คือ **เพราะละสุขกาย, ทุกข์กาย เพราะสุขใจ, ทุกข์ใจดับ ภิกษุจึงเข้าฌานที่ ๔ อันไม่มีสุข ไม่มีทุกข์** มีแต่ความบริสุทธิ์แห่งสติอันเกิดจากอุเบกขา ถามว่า ปัจจัยแห่ง **"การเข้า"** เจโตวิมุติอันไม่มีนิมิต (เครื่องกำหนดหมาย) มีกี่อย่าง ตอบว่า มี ๒ อย่าง คือการไม่ใส่ใจนิมิตทั้งปวง และการใส่ใจธาตุอันไม่มีนิมิต ถามว่า ปัจจัยแห่ง **"การตั้งอยู่"** ในเจโตวิมุติอันไม่มีนิมิตมีกี่อย่าง ตอบว่า มี ๓ อย่าง คือ **การไม่ใส่ใจนิมิตทั้งปวง, การใส่ใจธาตุอันไม่มีนิมิต และการปรุงแต่งในกาลก่อน (ปุพฺเพ อภิสงฺขาโร** น่าจะหมายความว่า ตั้งใจไว้ก่อนว่าจะอยู่ในสมาธินั้นนานเท่าไร) ถามว่า ปัจจัยแห่ง **"การออก"** จากเจโตวิมุติอันไม่มีนิมิต มีกี่อย่าง ตอบว่า มี ๒ อย่าง **คือการใส่ใจนิมิตทั้งปวง และการไม่ใส่ใจธาตุที่ไม่มีนิมิต**

๑๗ เจโตวิมุติอันไม่มีประมาณ, เจโตวิมุติอันมีความไม่มีอะไรเป็นอารมณ์, เจโตวิมุติอันมีความสูญเป็นอารมณ์ และเจโตวิมุติอันไม่มีนิมิต มีอรรถะและพยัญชนะต่างกัน หรือเหมือนกัน ตอบว่า มีปริยายที่ธรรมเหล่านี้อาศัยแล้วมีอรรถะและพยัญชนะต่างกัน; มีอรรถะอันเดียวกัน มีพยัญชนะต่างกัน คือ:- **เจโตวิมุติอันไม่มีประมาณ** ได้แก่การที่ภิกษุมีจิตประกอบด้วยพรหมวิหาร ๔ มีเมตตา เป็นต้น อันไม่มีประมาณ ไม่มีเวร แผ่ไปยังโลกทั้งปวง ทุกทิศ; **เจโตวิมุติอันมีความไม่มีอะไรเป็นอารมณ์** ได้แก่การที่ภิกษุก้าวล่วง (อรูปฌานชื่อ)

---

[๒] เจโตวิมุตติ ความหลุดพ้นเพราะสมาธิ คือหลุดพ้นจากกิเลสด้วยอำนาจสมาธิ

วิญญาณัญจายตนะ เข้าสู่ (อรูปฌานชื่อ) อากิญจัญญายตนะ; **เจโตวิมุติอันมีความสูญเป็นอารมณ์** ได้แก่ การที่ภิกษุไปสู่ป่าก็ตาม สู่โคนไม้ก็ตาม สู่เรือนว่างเปล่าก็ตาม พิจารณาว่าสิ่งนี้สูญจากตัวตนหรือจากสิ่งที่เนื่องด้วยตัวตน; **เจโตวิมุติอันไม่มีนิมิต** ได้แก่ การที่ภิกษุเข้าเจโตสมาธิอันไม่มีนิมิต (เครื่องกำหนดหมาย) เพราะไม่ใส่ใจนิมิตทั้งปวง นี้เป็นปริยายที่ธรรมเหล่านี้อาศัยแล้ว มีอรรถะและพยัญชนะต่างกัน, ส่วนปริยายที่ธรรมเหล่านี้อาศัยแล้ว มีอรรถะอันเดียวกัน มีพยัญชนะต่างกัน คือ ราคะ โทสะ โมหะ ชื่อว่าเป็นเครื่องทำให้ **"มีประมาณ"** ภิกษุผู้เป็นพระขีณาสพ ละราคะ โทสะ โมหะ ได้เด็ดขาดแล้วบรรดาเจโตวิมุติที่ **"ไม่มีประมาณ"** ทั้งหลาย เจโตวิมุติที่ไม่กำเริบเป็นยอด เจโตวิมุติที่ไม่กำเริบนั้นแหละสูญ คือว่างจากราคะ โทสะ โมหะ; ราคะ โทสะ โมหะ ชื่อว่าเป็น **"กิญจนะ"** คือกิเลสเครื่องกังวล[๑] ภิกษุผู้เป็นพระขีณาสพ ละราคะ โทสะ โมหะ ได้เด็ดขาดแล้วบรรดาเจโตวิมุติที่ **"ไม่มีกิญจนะ"** ทั้งหลาย เจโตวิมุติที่ไม่กำเริบเป็นยอด เจโตวิมุติที่ไม่กำเริบนั้นแหละสูญ คือว่างจากราคะ โทสะ โมหะ; ราคะ โทสะ โมหะ ชื่อว่าเป็นเครื่องกระทำให้ **"มีนิมิต"** ภิกษุผู้เป็นพระขีณาสพ ละราคะ โทสะ โมหะ ได้เด็ดขาดแล้ว บรรดาเจโตวิมุติที่ **"ไม่มีนิมิต"** ทั้งหลาย เจโตวิมุติที่ไม่กำเริบเป็นยอด เจโตวิมุติที่ไม่กำเริบนั้นแหละสูญ คือว่างจากราคะ โทสะ โมหะ นี้คือปริยายที่ธรรมเหล่านั้นอาศัยแล้วมีอรรถะเป็นอันเดียวกัน มีพยัญชนะต่างกัน

---

[๑] โดยปกติ คำว่า อากิญจัญญายตนะ อันเป็นชื่อของอรูปฌานที่ ๓ แปลว่า มีความไม่มีอะไรเป็นอารมณ์ แต่ในที่นี้ คำว่า ไม่มีอะไรนั้น อาจแปลได้ว่า ไม่มีกิเลสเครื่องกังวลได้ด้วย เป็นการอธิบาย เพื่อให้อรรถะ คือ เนื้อความลงรอยเดียวกัน

พระมหาโกฏฐิตะก็ชื่นชมภาษิตของพระสาริบุตรเถระ

(**หมายเหตุ**: สูตรนี้เป็นหลักวิชาอย่างสำคัญ จึงย่อไว้ค่อนข้างพิสดาร ในกรณีที่อธิบายวิญญาณว่า รู้แจ้งสุข, ทุกข์, ไม่ทุกข์ไม่สุขนั้น นับว่าแปลกกว่าที่อื่น ซึ่งอธิบายวิญญาณว่า รู้แจ้งอารมณ์ทางตา, หู เป็นต้น แต่ถ้าดูในธาตุวิภังคสูตร ในพระไตรปิฎก เล่มที่ ๑๔ ซึ่งจะกล่าวข้างหน้า ก็จะเห็นว่ามีเค้าอันเดียวกัน)

๔๔. จูฬเวทัลลสูตร
สูตรว่าด้วยเวทัลละ คือการโต้ตอบด้วยใช้ความรู้ สูตรเล็ก

พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เวฬุวนาราม ใกล้กรุงราชคฤห์ **วิสาขอุบาสก** (ผู้เป็นอดีตสามี) **เข้าไปหา นางธัมมทินนาภิกษุณี** (ผู้เป็นอดีตภริยา) ตั้งคำถามต่างๆ ซึ่งนางธัมมทินนาภิกษุณีก็ตอบชี้แจงดังต่อไปนี้ :-

๑ **คำว่า สักกายะ (กายของตน) คืออะไร ตอบว่า ขันธ์ ๕** ที่คนยึดถือ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า กายของตน **ถามว่า เหตุให้เกิดกายของตนคืออะไร ตอบว่า ตัณหา ความทะยานอยาก คือทะยานอยากในกาม ในความมีความเป็น ในความไม่มีไม่เป็น ถามว่า ความดับแห่งกายของตนคืออะไร ตอบว่า คือการดับตัณหาโดยไม่เหลือ ถามว่า ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับกายของตนคืออะไร ตอบว่า มรรคมีองค์ ๘ อันประเสริฐ** มีความเห็นชอบ เป็นต้น ถามว่า อุปาทาน (ความยึดมั่นถือมั่น) กับอุปาทานขันธ์ ๕ (ขันธ์ ๕ ที่คนยึดถือ) เป็นอันเดียวกัน หรือว่า

อุปาทานอื่นจากอุปาทานขันธ์ ๕ ตอบว่า อุปาทาน กับอุปาทานขันธ์ ๕ มิใช่เป็นอันเดียวกัน แต่อุปาทานก็ไม่อื่นไปจากอุปาทานขันธ์ ๕ คือ ความกำหนัดด้วยความพอใจในอุปาทานขันธ์ ๕ อันใด อันนั้นคืออุปาทาน

๒ **สักกายทิฏฐิ** (ความเห็นที่ยึดในกายของตน) เป็นอย่างไร ตอบว่า บุถุชนผู้มิได้สดับ ไม่เห็นพระอริยะ ไม่ฉลาดในธรรมของพระอริยะ ไม่ได้รับแนะนำในธรรมของพระอริยะ ไม่เห็นสัตบุรุษ (คนดี) ไม่ฉลาดในธรรมของสัตบุรุษ ไม่ได้รับแนะนำในธรรมของสัตบุรุษ **ย่อมเห็นรูปเป็นตน เห็นตนมีรูป เห็นรูปในตน เห็นตนในรูป** (เห็นเวทนา, สัญญา, สังขาร, วิญญาณ เช่นเดียวกัน จึงรวมเป็น ๔x๕ = ๒๐ ข้อ) ถามว่า สักกายทิฏฐิจะไม่มีได้อย่างไร ตอบว่า อริยสาวกผู้ได้สดับ ที่ตรงกันข้ามกับบุถุชน และไม่เห็นอย่างนั้น

๓ **อริยมรรคมีองค์ ๘** คืออะไร ตอบว่า มีสัมมาทิฏฐิ ความเห็นชอบ เป็นต้น ถามว่า อริยมรรคมีองค์ ๘ เป็นสังขตะ (ปัจจัยปรุงแต่ง) หรือเป็นอสังขตะ (ปัจจัยมิได้ปรุงแต่ง)ตอบว่า เป็นสังขตะ ถามว่า ขันธ์[๑] ๓ สงเคราะห์เข้าด้วยอริยมรรคมีองค์ ๘ หรือ ก็แต่ว่าอริยมรรคมีองค์ ๘ สงเคราะห์เข้าด้วยขันธ์ ๓ **ตอบว่า ขันธ์ ๓ ไม่สงเคราะห์เข้าด้วยอริยมรรคมีองค์ ๘ ก็แต่ว่าอริยมรรคมีองค์ ๘ สงเคราะห์เข้าด้วยขันธ์ ๓** คือ การเจรจาชอบ, การกระทำชอบ, การเลี้ยงชีวิตชอบ สงเคราะห์เข้าด้วยศีลขันธ์ (กองศีล) ; พยายามชอบ, ตั้งสติชอบ, ตั้งใจมั่นชอบ สงเคราะห์เข้าด้วยสมาธิขันธ์ (กองสมาธิ) ; เห็นชอบ, ดำริชอบ สงเคราะห์เข้าด้วยปัญญาขันธ์ (กองปัญญา) ถามว่า สมาธิ, สมาธินิมิต (เครื่องกำหนดหมายของสมาธิ), สมาธิปริกขาร

---

[๑] **ขันธ์ ๓** คือ **สีลขันธ์** กองศีล **สมาธิขันธ์** กองสมาธิ และ**ปัญญาขันธ์** กองปัญญา

(เครื่องประกอบของสมาธิ) และสมาธิภาวนา (การเจริญหรืออบรมสมาธิ) คืออะไร ตอบว่า ความที่จิตมีอารมณ์เป็นหนึ่ง คือ สมาธิ ; **สติปัฏฐาน ๔ คือ สมาธินิมิต ;** สัมมัปปธาน ๔ (ความเพียรชอบ) คือ สมาธิปริกขาร และ**การเสพ การทำให้มาก ซึ่งธรรมเหล่านั้น** (ทั้งสติปัฏฐาน และสัมมัปปธาน) **คือ สมาธิภาวนา**

๔ **สังขาร ๓** คือ กายสังขาร (เครื่องปรุงกาย) วจีสังขาร (เครื่องปรุงวาจา) จิตตสังขาร (เครื่องปรุงจิต) คืออะไร ตอบว่า **ลมหายใจเข้าออก เป็นกายสังขาร ; ความตรึก ความตรอง (วิตก, วิจาร) เป็นวจีสังขาร ; ความจำได้หมายรู้ และความรู้สึกอารมณ์ (สัญญา**

เวทนา) เป็นจิตตสังขาร ถามว่า เพราะเหตุไร จึงเป็นเช่นนั้น **ตอบว่า** เพราะลมหายใจเข้าออก เป็นไปทางกาย เนื่องด้วยกาย จึงเป็นเครื่องปรุงกาย ; **คนตรึกแล้ว ตรองแล้วก่อน จึงเปล่งวาจา ความตรึก ความตรอง จึงเป็นเครื่องปรุงวาจา;** สัญญา เวทนา เป็นไปทางจิต เนื่องด้วยจิต จึงเป็นเครื่องปรุงจิต

๕ การเข้าสัญญาเวทยิตนิโรธสมาบัติ (สมาบัติอันดับสัญญาและเวทนา) เป็นอย่างไร ตอบว่า ภิกษุผู้เข้าสัญญาเวทยิตนิโรธสมาบัติไม่ต้องคิดว่า เราจักเข้า เรากำลังเข้า หรือเราเข้าแล้วสู่สัญญาเวทยิตนิโรธสมาบัติ เป็นแต่ว่าอบรมจิตเช่นนั้นไว้ก่อน น้อมจิตไปเพื่อความเป็นเช่นนั้น ภิกษุผู้เข้าสัญญาเวทยิตนิโรธสมาบัติ สังขารอะไรดับก่อน ตอบว่า **วจีสังขาร**ดับก่อน ต่อจากนั้น**กายสังขาร** ต่อจากนั้น**จิตตสังขาร**จึงดับ การออกจากสัญญาเวทยิตนิโรธสมาบัติเป็นอย่างไร ตอบว่า ภิกษุผู้ออกจากสัญญาเวทยิตนิโรธสมาบัติไม่ต้องคิดว่าเราจักออก เรากำลังออก เราออกแล้วจากสัญญาเวทยิตนิโรธสมาบัติ เป็นแต่ว่าอบรมจิตเช่นนั้นไว้ก่อน น้อมจิตเพื่อความเป็นเช่นนั้น เมื่อภิกษุออกจากสัญญาเวทยิตนิโรธสมาบัติ สังขารอะไรเกิดก่อน ตอบว่า **จิตตสังขาร**เกิดก่อน ต่อจากนั้น**กายสังขาร** ต่อจากนั้น**วจีสังขาร**จึงเกิด ผัสสะอะไรบ้าง ย่อมถูกต้อง ภิกษุผู้ออกแล้วจากสัญญาเวทยิตนิโรธสมาบัติ ตอบว่า **ผัสสะ ๓** คือ **สุญญต**ผัสสะ (ความถูกต้องความสูญหรือความว่าง) **อนิมิตต**ผัสสะ (ความถูกต้องที่ไม่มีนิมิตหรือเครื่องกำหนดหมาย) **อัปปณิหิต**ผัสสะ (ความถูกต้องที่ไม่มีที่ตั้ง) จิตของภิกษุผู้ออกจากสัญญาเวทยิตนิโรธสมาบัติน้อมโน้มไปหาอะไร ตอบว่า น้อมโน้มไปหาวิเวก (ความสงัด)

๖ **เวทนา ๓** คือ สุข ทุกข์ ไม่ทุกข์ไม่สุข สุขเวทนา คือความสุข ความสำราญ ที่เป็นไปทางกาย เป็นไปทางจิต ; ทุกขเวทนา คือความทุกข์ ความไม่สำราญ ที่เป็นไปทางกาย เป็นไปทางจิต ; อทุกขมสุขเวทนา คือความสำราญก็ไม่ใช่ ความไม่สำราญก็ไม่ใช่ ที่เป็นไปทางกาย เป็นไปทางจิต สุขเวทนามีอะไรเป็นสุข มีอะไรเป็นทุกข์ ตอบว่า สุขเวทนามีความตั้งอยู่เป็นสุข มีความแปรปรวนเป็นทุกข์ ทุกขเวทนามีความตั้งอยู่เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นสุข อทุกขมสุขเวทนามีความรู้เป็นสุข มีความไม่รู้เป็นทุกข์ อนุสัยอะไรแฝงตัวตาม[๑] เวทนาอะไร ตอบว่า **อนุสัย คือ ราคะ** (ความกำหนัดยินดี) แฝงตัวตามสุขเวทนา, **อนุสัย คือ ปฏิฆะ** (ความขัดใจ) แฝงตัวตามทุกขเวทนา, **อนุสัย คือ อวิชชา (ความไม่รู้) แฝงตัวตามอทุกขมสุขเวทนา** อนุสัยดั่งกล่าวแฝงตัวตามเวทนาดั่งกล่าวทั้งหมดหรือ ตอบว่า ไม่ทั้งหมด อะไรพึงละได้ด้วยเวทนาอะไร ตอบว่า **ราคานุสัย** (อนุสัยคือความกำหนัดยินดี) **พึงละได้ด้วยสุขเวทนา, ปฏิฆานุสัย** (อนุสัยคือความขัดใจ) **พึงละได้ด้วยทุกขเวทนา, อวิชชานุสัย** (อนุสัยคือความไม่รู้) **พึงละได้ด้วยอทุกขมสุขเวทนา** อนุสัยดังกล่าวพึงละได้ด้วยเวทนาดังกล่าวทั้งหมดหรือ ตอบว่า ไม่ทั้งหมด (คำว่า ทั้งหมด ไม่ทั้งหมด ใช้ประกอบคำว่า เวทนา) อธิบายว่า ภิกษุเข้าฌานที่ ๑ ย่อมละราคะได้ด้วยฌานที่ ๑ นั้น ราคานุสัยย่อมไม่แฝงตัวตามในฌานที่ ๑ นั้น ; ภิกษุพิจารณาว่า *"เมื่อไรหนอ เราจะเข้าสู่อายตนะที่พระอริยเจ้าเข้าอยู่ได้"* ทำความปรารถนาให้เกิดในวิโมกข์อันยอดเยี่ยม ก็เกิดโทมนัส (ความเสียใจ) เพราะความปรารถนานั้น เธอย่อมละปฏิฆะได้ด้วย

---

[๑] อนุเสนฺติ นอนทับ อนึ่ง คำว่า อนุสัย หมายถึง กิเลสที่มีอยู่อย่างแฝงตัวคล้ายตะกอนนอนก้นตุ่ม เมื่อมีอะไรมากวนจึงขุ่นขึ้นมา

โทมนัสนั้น ปฏิฆานุสัยย่อมไม่แฝงตัวตามในโทมนัสนั้น ; ภิกษุเข้าฌานที่ ๔ ย่อมละอวิชชาได้ด้วยฌานที่ ๔ นั้น อวิชชานุสัยย่อมไม่แฝงตัวตามในฌานที่ ๔ นั้น (อรรถกถาชี้ฌานที่ ๑ ไปที่อนาคามิมรรค, ชี้ฌานที่ ๔ ไปที่อรหัตตมรรค)

๗ อะไรมีส่วนเปรียบด้วยเวทนาอะไร ตอบว่า **ราคะมีส่วนเปรียบด้วยสุขเวทนา, ปฏิฆะมีส่วนเปรียบด้วยทุกขเวทนา, อวิชชามีส่วนเปรียบด้วยอทุกขมสุขเวทนา,** อะไรมีส่วนเปรียบด้วยอวิชชา ตอบว่า วิชชา (ความรู้) อะไรมีส่วนเปรียบด้วยวิชชา ตอบว่า วิมุติ (ความหลุดพ้น) อะไรมีส่วนเปรียบด้วยวิมุติ ตอบว่า นิพพาน, **อะไรมีส่วนเปรียบด้วยนิพพาน ตอบว่า ท่านถามปัญหาเกิน (กำหนด) ไป ไม่อาจจะจับที่สุดแห่งปัญหาได้ เพราะพรหมจรรย์มีนิพพานเป็นที่มุ่งหมาย มีนิพพานเป็นที่สุด** ถ้าท่านหวังจะทราบ ก็พึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคกราบทูลถามเถิด จงทรงจำไว้ตามที่ตรัสตอบเถิด (คำว่า มีส่วนเปรียบ หมายทั้งส่วนเปรียบในทางเดียวกันและทั้งตรงข้าม)

วิสาขอุบาสกไหว้นางธัมมทินนาภิกษุณีทำประทักษิณแล้วไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค กราบทูล คำถาม คำตอบให้ทรงทราบทุกประการ พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า นางธัมมทินนาภิกษุณีเป็นบัณฑิต มีปัญญามาก ถ้าท่านจะถามเรา เราก็จะตอบอย่างที่นางธัมมทินนาภิกษุณีตอบแล้ว ท่านจงทรงจำเนื้อความนั้นไว้เถิด

(หมายเหตุ พระสูตรนี้แสดงถึงการสั่งสมบุญบารมีมาไม่เท่ากัน อุบาสกสามี ปฏิบัติธรรมก่อนแต่บรรลุเพียงอนาคามี ส่วนอุบาสิกา อดีตภรรยา ออกบวชปฏิบัติธรรมก็บรรลุอรหัตทันทีอดีตสามีต้องเคารพไหว้อดีตภรรยาอรหันต์-ผู้รวบรวม)

๔๕. จูฬธัมมสมาทานสูตร
สูตรว่าด้วยการสมาทานธรรมะ สูตรเล็ก

๑ พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เชตวนาราม ตรัสสอนภิกษุทั้งหลาย ถึงการสมาทานธรรมะ (รับธรรมะมาประพฤติปฏิบัติ) ๔ ประการ คือ

๑) การสมาทานธรรมะที่มีสุขในปัจจุบัน มีทุกข์เป็นวิบาก (ผล) ต่อไป

๒) การสมาทานธรรมะที่มีทุกข์ในปัจจุบัน มีทุกข์เป็นวิบากต่อไป

๓) การสมาทานธรรมะที่มีทุกข์ในปัจจุบัน มีสุขเป็นวิบากต่อไป

๔) การสมาทานธรรมะที่มีสุขในปัจจุบัน มีสุขเป็นวิบากต่อไป

๒ ตรัสขยายความการสมาทานธรรมะทั้งสี่ข้อนั้นดังนี้

ข้อ ๑ การสมาทานธรรมะที่มีสุขในปัจจุบัน มีทุกข์เป็นวิบากต่อไป คือสมณพราหมณ์บางพวกมีวาทะ มีความเห็นว่า โทษในกามทั้งหลายไม่มี จึงดื่มด่ำในกามทั้งหลาย เมื่อตายไปก็เข้าถึงอบาย ทุคคติ วินิบาต นรก ได้รับทุกขเวทนา

ข้อ ๒ การสมาทานธรรมะที่มีทุกข์ในปัจจุบัน มีทุกข์เป็นวิบากต่อไป คือ สมณพราหมณ์บางพวกที่ประพฤติพรตทรมานกายต่างๆ เช่น เปลือยกาย เป็นต้น จนถึงลงอาบน้ำวันละ ๓ ครั้ง (มีเวลาเย็นเป็นครั้งที่ ๓) เมื่อตายไปก็เข้าถึงอบาย ทุคคติ วินิบาต นรก

ข้อ ๓ การสมาทานธรรมะที่มีทุกข์ในปัจจุบัน มีสุขเป็นวิบากต่อไป คือบุคคลบางคนเป็นคนมี**ราคะกล้า** เสวยทุกข์โทมนัสอันเกิดแต่ราคะเนืองๆ เป็นคน**โทสะกล้า** เสวยทุกข์โทมนัสอันเกิดแต่โทสะเนืองๆ เป็นคน**โมหะกล้า** เสวยทุกข์โทมนัสอันเกิดแต่โมหะเนืองๆ ผู้นั้นอันความทุกข์โทมนัสถูกต้อง มีน้ำตานองหน้า ร้องไห้ ประพฤติพรหมจรรย์ เมื่อตายไปก็เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์

ข้อ ๔ การสมาทานธรรมะที่มีสุขในปัจจุบัน มีสุขเป็นวิบากต่อไป คือบุคคลบางคน**ไม่เป็นคนมีราคะ โทสะ โมหะกล้า** ไม่ได้เสวยทุกข์โทมนัส อันเกิดแต่ราคะ โทสะ โมหะ เนืองๆ สงัดจากกาม สงัดจากอกุศลธรรม เข้าฌานที่ ๑ ที่ ๒ ที่ ๓ ที่ ๔ **เมื่อตายไปก็เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์**

๔๖. มหาธัมมสมาทานสูตร
สูตรว่าด้วยการสมาทานธรรมะ สูตรใหญ่

๑ พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เชตวนาราม ตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า โดยมากสัตว์ทั้งหลายมีความใคร่ ความพอใจ ความประสงค์ให้สิ่งที่ไม่น่าปรารถนา ไม่น่าใคร่ ไม่น่าพอใจเสื่อมไป ให้สิ่งที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจเจริญยิ่ง แต่ทั้งที่ประสงค์อย่างนั้น สิ่งที่ไม่น่าปรารถนา เป็นต้น ก็เจริญยิ่ง สิ่งที่น่าปรารถนา เป็นต้น ก็เสื่อมไป ทั้งนี้เพราะอะไร ภิกษุทั้งหลายกราบทูลขอให้พระผู้มีพระภาคตรัสตอบเอง

๒ พระผู้มีพระภาคจึงตรัสตอบว่า บุถุชนผู้มิได้สดับ **ไม่รู้ธรรมที่ควรเสพไม่ควรเสพ ควรคบไม่ควรคบ** เมื่อไม่รู้จึงเสพธรรมที่

ไม่ควรเสพ ไม่เสพธรรมที่ควรเสพ, คบธรรมที่ไม่ควรคบ ไม่คบธรรมที่ควรคบ เมื่อเป็นเช่นนี้ สิ่งที่ไม่น่าปรารถนา เป็นต้น จึงเจริญยิ่ง สิ่งที่น่าปรารถนา เป็นต้น จึงเสื่อมไป ทั้งนี้เพราะการทำเช่นนั้นเป็นการกระทำของผู้ไม่รู้ (ผู้ไม่ฉลาด) ส่วนอริยสาวกผู้ได้สดับ รู้และทำในทางที่ตรงกันข้าม จึงได้รับผลดี เพราะการทำเช่นนั้นเป็นการกระทำของผู้รู้ (ผู้ฉลาด)

๓ ตรัสถึงการสมาทานธรรมะ ๔ อย่าง ดั่งในสูตรก่อน เป็นแต่เรียงลำดับใหม่ดังนี้

๑) มีทุกข์ในปัจจุบัน มีทุกข์เป็นวิบากต่อไป *(อกุศล)*
๒) มีสุขในปัจจุบัน มีทุกข์เป็นวิบากต่อไป *(อกุศล)*
๓) มีทุกข์ในปัจจุบัน มีสุขเป็นวิบากต่อไป *(กุศล)*
๔) มีสุขในปัจจุบัน มีสุขเป็นวิบากต่อไป *(กุศล)*

๔ ตรัสอธิบาย ในตอนแรกโดยชี้ความสำคัญไปที่ความไม่รู้หรือความรู้ ถ้าไม่รู้การสมาทานธรรมะทั้งสี่อย่างตามเป็นจริง ก็เป็นเหตุให้เสพสิ่งนั้น ไม่เว้นสิ่งนั้น (ในทางที่ผิด) ทำให้ธรรมะที่ไม่น่าปรารถนาไม่น่าใคร่ ไม่น่าพอใจเจริญขึ้น ธรรมะที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจเสื่อมไป แล้ว**ทรงแสดงว่า ถ้ารู้การสมาทานธรรมะทั้งสี่อย่างตามเป็นจริง ก็จะเป็นเหตุให้ไม่เสพสิ่งนั้น** (อันเป็นทางถูก) ทำให้ธรรมะที่ไม่น่าปรารถนา เป็นต้น เสื่อมไป ธรรมะที่น่าปรารถนา เป็นต้น เจริญขึ้น

๕ ตรัสอธิบายถึงการสมาทานธรรมะทั้งสี่ข้อ ทีละข้ออีก โดยชี้ว่า

๑) การสมาทานธรรมะที่มีทุกข์ในปัจจุบัน **มีทุกข์เป็นวิบาก** ต่อไป คือประพฤติชั่ว (อกุศลกรรมบถ ๑๐) อย่าง

มีทุกข์ (ไม่สบายกาย) มีโทมนัส (ไม่สบายใจ) เมื่อตาย**ก็เข้าถึงอบาย** ทุคคติ วินิบาต นรก

๒) การสมาทานธรรมะที่มีสุขในปัจจุบัน**มีทุกข์เป็นวิบาก**ต่อไป คือประพฤติชั่วอย่างมีสุข (สบายกาย) มีโสมนัส (สบายใจ) เมื่อตายไป**ก็เข้าถึงอบาย** เป็นต้น

๓) การสมาทานธรรมะที่มีทุกข์ในปัจจุบัน **มีสุขเป็นวิบาก**ต่อไป คือเว้นจากความชั่วอย่างมีทุกข์ โทมนัส เมื่อตายไป**ก็เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์**

๔) การสมาทานธรรมะที่มีความสุขในปัจจุบัน **มีสุขเป็นวิบากต่อไป** คือเว้นจากความชั่วอย่างมีสุขโสมนัส เมื่อตายไป**ก็เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์**

๖ ตรัสเปรียบข้อแรกด้วยกะโหลกน้ำเต้าขมที่ระคนยาพิษดื่มแล้วทำให้ตายหรือปางตาย ; ข้อที่ ๒ ด้วยขันน้ำดื่มทำด้วยสำริดมีสีกลิ่นดี แต่ระคนยาพิษ ดื่มแล้วทำให้ตายหรือปางตาย ; ข้อที่ ๓ ด้วย**น้ำมูตรเน่าผสมด้วยยาต่างๆ คนเป็นโรคผมเหลืองดื่มแล้วทำให้เป็นสุขได้ ; ข้อที่ ๔ ด้วยนมส้ม น้ำผึ้ง เนยใส น้ำอ้อย ระคนเข้าด้วยกัน คนเป็นโรคลงโลหิตดื่มแล้วเป็นสุขได้**

๗ ตรัสสรูปในที่สุดว่า การสมาทานธรรมะที่มีสุขในปัจจุบันมีสุขเป็นวิบากต่อไป ย่อมรุ่งเรืองรุ่งโรจน์เหนือสมณพราหมณ์ผู้มีวาทะอื่นเป็นอันมาก เหมือนดวงอาทิตย์ในฤดูสารทในเดือนท้ายพรรษา เมื่อหมดฝนรุ่งเรืองรุ่งโรจน์เหนือความมืดทั้งปวงที่มีอยู่ในอากาศฉะนั้น

(หมายเหตุ พระสูตรนี้ทรงสอนให้แยกแยะว่าธรรมใดควร-ไม่ควรเสพ การจะเป็นดังนี้ จึงให้เจริญวิปัสสนากรรมฐานมีในปริจเฉท ๙ หนังสือเล่ม ๘-ผู้รวบรวม)

๔๗. วีมังกสูตร[๑]
สูตรว่าด้วยภิกษุผู้พิจารณาสอบสวน

๑ พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เชตวนาราม ตรัสถึงภิกษุผู้ไม่รู้เรื่องจิตใจของผู้อื่น ควรทำการสอบสวนในตถาคตเพื่อรู้ว่าเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจริงหรือไม่ ภิกษุทั้งหลายขอร้องให้ทรงอธิบาย จึงตรัสขยายความต่อไปว่า

๒ ภิกษุผู้พิจารณาสอบสวน เมื่อไม่รู้เรื่องจิตใจของผู้อื่น (คือไม่มีอำนาจจิตที่จะรู้จิตใจของผู้อื่นได้) ควรทำการสอบสวนในตถาคตในธรรม ๒ อย่าง คือในธรรมที่พึงรู้แจ้งทางตาและทางหู (กิริยาอาการหรือถ้อยคำใดๆ ที่พึงใช้ตาใช้หูสังเกตสอบสวนได้) ว่าธรรมะที่พึงรู้แจ้งทางตาและทางหู **ที่เศร้าหมอง, ที่ปนกัน** (คือดีบ้างชั่วบ้าง) ของตถาคตมีหรือไม่มี ก็จะทราบว่าไม่มี เมื่อสอบสวนยิ่ง ๆ ขึ้นไปว่าท่านผู้นี้สมบูรณ์มานานแล้ว มิใช่เพิ่งสมบูรณ์เมื่อเร็ว ๆ นี้ เมื่อสอบสวนยิ่งๆขึ้นไปว่า ภิกษุ (ผู้เป็นศาสดาของเรา) นี้ ถึงความเป็นผู้มีคนรู้จัก มียศ ในการนี้ท่านมีโทษบางอย่างหรือไม่ **ภิกษุ (บางรูป) ยังไม่มีโทษเกิดขึ้นตราบเท่าที่ยังไม่ถึงความเป็นผู้มีคนรู้จัก มียศ พอถึงความเป็นผู้มีคนรู้จัก มียศ ก็มีโทษบางอย่างเกิดขึ้น** (เช่น เห่อเหิมถือตัว) เธอสอบสวนอยู่ย่อมรู้อย่างนี้ว่า ภิกษุนี้ถึงความเป็นผู้มีคนรู้จัก มียศ แต่ก็ไม่มีโทษบางอย่าง เมื่อสอบสวนยิ่งๆ ขึ้นไปว่า ท่านผู้นี้เว้นความชั่วมิใช่เพราะกลัว เว้นความชั่วเพราะกลัวก็หามิได้ (เว้น

---

[๑] พระสูตรนี้ นับเป็นสูตรประหลาด เพราะสอนสาวกให้**สอบสวนพิจารณาในพระผู้มีพระภาคเอง** หรือพูดอีกอย่างหนึ่งก็คือ **สอนให้คอยจับผิดพระองค์เอง** ซึ่งแสดงว่าพระองค์ทรงเปิดเผยและแน่พระหฤทัยในความบริสุทธิ์ผุดผ่องจริง

โดยอัธยาศัยสูงคุณธรรมสูง มิใช่เพราะกลัวถูกติเตียน เป็นต้น) ย่อมไม่เสพกาม เพราะเป็นผู้ปราศจากราคะ เพราะสิ้นไปแห่งราคะใช่หรือไม่ ก็จะรู้ว่า ท่านผู้นี้เว้นความชั่วมิใช่เพราะกลัว เว้นความชั่วเพราะกลัวก็หามิได้ ย่อมไม่เสพกามเพราะเป็นผู้ปราศจากราคะ เพราะสิ้นไปแห่งราคะ ถ้ามีผู้อื่น ถามภิกษุ (ผู้สอบสวน) ว่า มีอาการอะไร มีข้อที่รู้ได้อะไร ที่ทำให้กล่าวว่า ท่านผู้นี้เว้นความชั่วมิใช่กลัว เป็นต้น ถ้าเธอจะตอบให้ชอบก็ตอบว่า ท่านผู้นี้อยู่ในสงฆ์หรืออยู่แต่ผู้เดียว ท่านก็ไม่ดูหมิ่นภิกษุที่ดี ที่ชั่ว ที่บริหารหมู่คณะ ที่ติดอามิส ที่ไม่ติดอามิส อนึ่ง ข้าพเจ้าได้ฟังมาในที่เฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาค ถึงพระดำรัสที่ว่า เราเว้นความชั่วมิใช่เพราะกลัว เราเว้นความชั่วเพราะกลัวก็หาไม่ เราไม่เสพกามเพราะปราศจากราคะ เพราะสิ้นไปแห่งราคะดังนี้

(ข้อที่ว่าไม่ดูหมิ่นภิกษุทุกประเภท ไม่ว่าดีหรือเลวนั้น อธิบายว่า พระผู้มีพระภาคมีพระหฤทัยสม่ำเสมอในบุคคลทั้งปวง เช่น ในพระเทวทัตผู้คิดฆ่าและในพระราหุลผู้เป็นโอรส)

๓ เธอพึงถามตถาคตถึงธรรมะที่พึงรู้แจ้งทางตาและทางหู อันเศร้าหมอง อันปนกัน (ดีบ้าง ชั่วบ้าง) อันผ่องแผ้วว่า ธรรมเหล่านี้ของตถาคตมีหรือไม่ เมื่อตถาคตจะตอบ ก็พึงตอบว่า *"ไม่มีธรรมที่เศร้าหมองและที่ปนกัน แต่มีธรรมที่ผ่องแผ้ว นั่นเป็นทางเป็นที่โคจร (สติปัฏฐาน ๔) ของเรา แต่เราก็มิได้มีความทะยานอยาก เพราะคุณธรรมนั้น"* สาวกจึงควรเข้าไปหาศาสดาผู้กล่าวอย่างนี้เพื่อฟังธรรม ศาสดาย่อมแสดงธรรมฝ่ายดำฝ่ายขาว ฝ่ายที่มีส่วนเปรียบเทียบประณีตยิ่ง ๆ ขึ้นไปแก่เธอ เธอรู้ยิ่งธรรมบางอย่างในธรรมที่แสดงนั้น ย่อมถึงความตกลงใจในธรรมทั้งหลาย เลื่อมใสในศาสดาว่า *"พระผู้มี*

พระภาคเป็นผู้ตรัสรู้ดีโดยชอบ, พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคตรัสดีแล้ว, พระสงฆ์เป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว" ถ้ามีผู้ถามภิกษุ (ผู้สอบสวนนั้น) ว่า มีอาการอะไร มีข้อที่รู้ได้อะไร เป็นเหตุให้กล่าว (สรรเสริญพระรัตนตรัย) อย่างนั้น จะตอบให้ชอบ ก็พึงตอบว่า เพราะเข้าไปฟังธรรมและได้รู้ยิ่งธรรมบางอย่างในธรรมที่แสดงนั้นดังกล่าวแล้ว

๔ ตรัสว่า ผู้ใดมี**ศรัทธาตั้งลง**ในตถาคต เป็น**ศรัทธาที่มีราก** เป็น**ศรัทธาอันตั้งมั่น** ด้วยอาการด้วยบท ด้วยพยัญชนะเหล่านี้ ศรัทธาของผู้นั้น เรียกว่ามีอาการ (อันดี) มีความเห็นจริงเป็นมูล เป็น**ศรัทธาอันมั่น** ซึ่งสมณพราหมณ์ เทวดา มาร พรหม หรือใครๆในโลก พึงนำไป (หรือจูงไปที่อื่น) ไม่ได้ นี้แหละคือการสอบสวนธรรมในตถาคต และตถาคตก็เป็นอันสอบสวนดีแล้วโดยธรรม

(**หมายเหตุ**: สูตรนี้อีกสูตรหนึ่งที่ท้าให้สอบสวนคุณความดีหรือข้อบกพร่องของพระพุทธเจ้า ที่แสดงถึงพระพุทธเจ้าทรงปวารณาพระองค์ให้ภิกษุทั้งหลายว่ากล่าวได้ด้วย)

๔๘. โกสัมพิยสูตร
สูตรว่าด้วยภิกษุชาวกรุงโกสัมพี

๑ พระผู้มีพระภาคประทับ ณ โฆสิตาราม ใกล้กรุงโกสัมพี สมัยนั้นภิกษุในกรุงโกสัมพีร้าวฉานทะเลาะวิวาทกัน ใช้วาจาทิ่มแทงกันไม่ (สามารถ) ทำความเข้าใจกันได้ พระผู้มีพระภาคจึงตรัสสั่งภิกษุรูปหนึ่งให้เรียกภิกษุเหล่านั้นมาประชุมกัน ตรัสสอบถาม เธอทั้งหลายรับว่าทะเลาะวิวาทกันจริง จึงตรัสถามว่า **ในสมัยที่ทะเลาะวิวาทกันนั้น เธอได้ตั้งกายกรรม วจีกรรม มโนกรรม อันประกอบด้วย**

เมตตาในเพื่อนพรหมจารีทั้งในที่แจ้งที่ลับบ้างหรือเปล่า เมื่อกราบทูลว่าเปล่า จึงตรัสว่า พวกเธอรู้อะไรเห็นอะไรจึงทะเลาะวิวาทกัน ข้อนั้นย่อมเป็นไปเพื่อมิใช่ประโยชน์ เพื่อความทุกข์ตลอดกาลนาน

๒ ต่อไปได้ตรัสถึง**สาราณิยธรรม (ธรรมอันทำให้ระลึกถึงกัน)**[๑] **๖ ประการ** คือ

๑) **ตั้งกายกรรม**อันประกอบด้วย**เมตตา**

๒) **ตั้งวจีกรรม**อันประกอบด้วย**เมตตา**

๓) **ตั้งมโนกรรม**อันประกอบด้วย**เมตตา** ในเพื่อนพรหมจารีทั้งในที่แจ้งที่ลับ

๔) **แบ่งปันลาภ**แก่เพื่อนพรหมจารี

๕) **มีศีลอันดีเสมอ**ด้วยเพื่อนพรหมจารี

๖) **มีทิฏฐิความเห็นอันประเสริฐเสมอ**ด้วยเพื่อนพรหมจารี

ธรรมทั้งหกอย่างนี้ทำให้ระลึกถึงกัน ทำให้เป็นที่รักเป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อสงเคราะห์กัน เพื่อไม่วิวาทกัน เพื่อสามัคคีกัน เพื่อเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน **ในธรรม ๖ อย่างนี้ ข้อที่เป็นยอด คือทิฏฐิความเห็นอันประเสริฐ อันนำออกจากทุกข์ได้**

๓ ครั้นแล้วได้ทรงไขความของทิฏฐิอันประเสริฐ อันนำออกจากทุกข์ได้ โดยชี้ไปถึงญาณที่ ๒ ถึงญาณที่ ๗ อันเป็นอริยะ เป็นโลกุตตระ (ข้ามโลก) ไม่ทั่วไปแก่บุถุชนทั้งหลาย ชื่อเรียกว่าเป็นองค์ ๗ ที่ทำให้**ผู้ประกอบด้วยองค์ ๗ เหล่านี้ ประกอบด้วยโสดาปัตติผลญาณทั้งเจ็ดมีดังนี้**

---

[๑] พระสูตรนี้ ทรงสอนให้พึงเจริญเมตตา เมตตานี้เป็นศีล และต้องถือศีลที่ใจ มิใช่ศีลที่ไปขอสมาทานกับพระ และก็มิใช่คำแผ่เมตตา เมตตาต้องกระทำจากใจ-ผู้รวบรวม*

ญาณที่ ๑ ภิกษุไปสู่ป่า สู่โคนไม้ หรือสู่เรือนว่าง พิจารณาว่า ปริยุฏฐานะ (กิเลสที่ครอบงำจิต) ในภายใน ที่เป็นเหตุให้รู้ไม่รู้เห็นตามเป็นจริง ที่ยังละไม่ได้ มีอยู่หรือไม่ คือถ้าภิกษุถูก**ความกำหนัดในกาม (กามราคะ), ความพยาบาท, ความหดหู่ง่วงงุน, ความฟุ้งสร้านรำคาญใจ, ความลังเลสงสัย,** ความคิดที่เวียนอยู่ในโลกนี้ (อิธโลกจินฺตา), การทะเลาะวิวาท ครอบงำจิต แล้วมารู้ว่าปริยุฏฐานะที่ยังละไม่ได้ไม่มี จิตของเราตั้งไว้ดีแล้ว เพื่อตรัสรู้สัจจธรรม เธอก็ได้บรรลุญาณที่ ๑ อันเป็นอริยะ เป็นโลกุตตระ เป็นอสาธารณะแก่บุถุชนทั้งหลาย

ญาณที่ ๒ อริยสาวกพิจารณาว่า เราส้องเสพ เจริญ ทำให้มากซึ่งทิฏฐินี้หรือเปล่า **ซึ่งเราจะได้ความสงบระงับ ได้ความดับเย็น** (นิพพุติ) เฉพาะตน เธอรู้ว่า ส้องเสพ เจริญ ทำให้มากทิฏฐินี้ เธอก็ได้บรรลุญาณที่ ๒ ฯลฯ

ญาณที่ ๓ อริยสาวกพิจารณาว่า **มีสมณพราหมณ์อื่นในภายนอกศาสนานี้ที่ประกอบด้วยทิฏฐิอย่างที่เรามีหรือไม่หนอ เธอรู้ว่าไม่มี** เธอก็ได้บรรลุญาณที่ ๓ ฯลฯ

ญาณที่ ๔ อริยสาวกพิจารณาว่า เราประกอบด้วยธรรมดาเช่นเดียวกับบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยทิฏฐิ ประกอบด้วยธรรมดาชนิดนั้นหรือไม่ ธรรมดาสำหรับบุคคลเช่นนั้น คือ **ต้องอาบัติ ก็แสดงเปิดเผยทำให้ปรากฏในศาสดาหรือในเพื่อนพรหมจารีผู้รู้โดยพลัน แล้วสำรวมระวังต่อไป** เธอรู้ว่า เธอประกอบด้วยธรรมดาเช่นนั้น เธอก็ได้บรรลุญาณที่ ๔ ฯลฯ

ญาณที่ ๕ อริยสาวกพิจารณาว่า เราประกอบด้วยธรรมดาเช่นเดียวกับบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยทิฏฐิ ประกอบด้วยธรรมดาชนิดนั้นหรือไม่ **ธรรมดาสำหรับบุคคลเช่นนั้น คือการขวนขวายในกิจน้อยใหญ่ของเพื่อนพรหมจารี การเพ่งเล็งอย่างแรงกล้า เพื่อการศึกษา อธิศีล, อธิจิต, อธิปัญญา** (ศีล สมาธิ ปัญญาอันยิ่ง) เธอรู้ว่า เธอประกอบด้วยปัญญาเช่นนั้น เธอก็ได้บรรลุญาณที่ ๕ ฯลฯ

ญาณที่ ๖ อริยสาวกพิจารณาว่า เราประกอบด้วยความเป็นผู้มีกำลัง เช่นเดียวกับบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยทิฏฐิ ประกอบด้วยความเป็นผู้มีกำลังชนิดนั้นหรือไม่**ความเป็นผู้มีกำลังสำหรับบุคคลเช่นนั้น คือ เมื่อมีผู้แสดงธรรมที่พระตถาคตประกาศแล้ว เขาย่อมตั้งใจเงี่ยโสตสดับธรรม** เธอรู้ว่า เธอประกอบด้วยความเป็นผู้มีกำลังเช่นนั้น เธอก็ได้บรรลุญาณที่ ๖ ฯลฯ

ญาณที่ ๗ อริยสาวกพิจารณาว่า เราประกอบด้วยความเป็นผู้มีกำลัง เช่นเดียวกับบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยทิฏฐิ ประกอบด้วยความเป็นผู้มีกำลังชนิดนั้นหรือไม่ ความเป็นผู้มีกำลังสำหรับบุคคลเช่นนั้น **คือเมื่อมีผู้แสดงธรรมที่พระตถาคตประกาศแล้ว เขาย่อมได้ความรู้อรรถ ความรู้ธรรม ได้ความปราโมทย์ อันประกอบด้วยธรรม** เธอรู้ว่า เธอประกอบด้วยความเป็นผู้มีกำลังเช่นนั้น เธอก็ได้บรรลุญาณที่ ๗ ฯลฯ ตรัสสรูปว่า ธรรมดาของอริยสาวกผู้ประกอบด้วยองค์ ๗ เป็นอันสอบสวนด้วยดี เพื่อทำให้แจ้งโสดาปัตติผลอย่างนี้ **อริยสาวกผู้ประกอบด้วยองค์ ๗ อย่างนี้ ย่อมประกอบด้วยโสดาปัตติผล**

๔๙. พรหมนิมันตนิกสูตร
สูตรว่าด้วยการเชื้อเชิญของพรหม

๑ พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เชตวนาราม ตรัสเล่าให้ภิกษุทั้งหลายฟังถึงเหตุการณ์สมัยหนึ่งที่ประทับ ณ โคนพญาไม้สาละในป่าสุภควัน ใกล้เมืองอุกกัฏฐา **ครั้งนั้นพกาพรหมเกิดความเห็นผิดขึ้นว่า นี้เที่ยง ยั่งยืน ไม่เกิด ไม่แก่ ไม่ตาย ไม่เคลื่อน ไม่อุปบัติ[๑] ไม่มีความหลุดพ้น (นิสสรณะ = แล่นออก) อื่นที่ยิ่งกว่านี้** พระองค์จึงเสด็จไปปรากฏในพรหมโลก พกาพรหมเห็นก็ทูลเชิญและแสดงทิฏฐิความเห็นของตนในเรื่องเที่ยง **พระองค์ตรัสตอบว่า พกาพรหมมีอวิชชา (ความไม่รู้) จึงกล่าวถึงสิ่งที่ไม่เที่ยงว่าเที่ยง สิ่งที่ไม่ยั่งยืนว่ายั่งยืน** เป็นต้น

๒ ลำดับนั้น **มารผู้มีบาปก็สิงพรหมปาริสัชชะ[๒]** ตนหนึ่ง ให้พูดห้ามปรามพระผู้มีพระภาคมิให้ว่ากล่าวพกาพรหม เพราะพกาพรหมคือผู้เป็นใหญ่ เป็นผู้สร้าง และได้พูดจาอย่างอื่นอีกเป็นเชิงว่าผู้ติเตียนธาตุ ๔ ภูต เทวดา ประชาบดี พรหม ตายไปจะเกิดในกายอันต่ำทราม ผู้สรรเสริญธาตุ ๔ เป็นต้น ตายไปจะเกิดในกายอันประณีต พร้อมทั้งห้ามพูดล่วงเกินพระพรหม พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูก่อนมารผู้มีบาป ! เรารู้จักท่าน ท่านอย่านึกว่าเราไม่รู้จัก พระพรหม บริษัทของพระพรหม พรหมปาริสัชชะ ล้วนแต่อยู่ในมือของท่าน ล้วนแต่อยู่ในอำนาจของท่าน ท่านจึงคิดว่า ผู้นั้นอยู่ในมือ อยู่ในอำนาจ

[๑] อ่านว่า อุปะบัติ เป็นคำคู่กับจุติ ซึ่งแปลว่า เคลื่อน อุปบัติ แปลว่า เข้าถึง หมายถึงการเกิด
[๒] เป็นพรหมชั้นต่ำสุดของพรหมมีรูป ๑๖ ชั้น (ปาริสัชชะ = บริษัท, บริวาร)

ของเรา ดูก่อนมารผู้มีบาป ! แต่เรานี่แหละไม่อยู่ในมือ ไม่อยู่ในอำนาจของท่าน

๓ ต่อจากนั้นพกาพรหมก็กล่าวยืนยันทิฏฐิของตนอีก ซึ่งพระผู้มีพระภาคก็ตรัสโต้ตอบเป็นเชิงเตือนว่า ทรงรู้จักคติและชุติ (อานุภาพ) ของพกาพรหม **แล้วทรงแสดงว่าพกาพรหมยังไม่รู้ไม่เห็นพรหมอีก ๓ พวก คือ พวกอาภัสสระ พวกสุภกิณหะ และพวกเวหัปผละ** ซึ่งพกาพรหมเคยเคลื่อนมาจากนั้น แต่มาอยู่ในที่นี้นานเกินไปก็เลยหลงลืมไป พกาพรหมแสดงความประสงค์ว่า จะหายตัวไปจากพระผู้มีพระภาคแต่ก็หายไปไม่ได้ พระผู้มีพระภาคแสดง ฤทธิ์หายไปได้ ให้พรหม บริษัทของพรหม และพรหมปาริสัชชะ ได้ยินพระดำรัส แต่ไม่เห็นพระกาย พวกพรหมทั้งนั้นก็อัศจรรย์ใจในพุทธานุภาพ

๔ **มารผู้มีบาปก็สิงพรหมปาริสัชชะตนหนึ่ง** ให้พูดห้ามปรามพระองค์อย่าให้แสดงธรรมแก่สาวกแก่บรรพชิต อย่าติดในสาวก ในบรรพชิต พร้อมทั้งเล่าว่า สมณพราหมณ์ก่อนหน้าพระองค์ที่ปฏิญญาตนว่าเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า แนะนำสาวก บรรพชิต แสดงธรรมแก่สาวก แก่บรรพชิต ติดในสาวกในบรรพชิต ตายไปก็เกิดในกายอันต่ำทราม แต่สมณพราหมณ์ที่ตรงกันข้าม (คือไม่สอนสาวก ไม่สอนบรรพชิต) ตายไปกลับเกิดในกายอันประณีต, ข้าพเจ้าขอบอกกับท่านว่า จงมีความปรารถนาน้อย หาความสุขในปัจจุบันเถิด การไม่บอกเป็นการดี ท่านจงอย่าสั่งสอนคนอื่นเลย

๕ พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูก่อนมารผู้มีบาป ! เรารู้จักท่าน ท่านอย่าสำคัญว่าเราไม่รู้ ท่านไม่มุ่งประโยชน์แก่เราจึงกล่าวอย่างนี้ ท่านคิดว่า พระสมณโคดมแสดงธรรมแก่ใคร ผู้นั้นจักพ้นอำนาจ

แห่งเรา สมณพราหมณ์ (ที่กล่าวถึง) เหล่านั้นมิได้ตรัสรู้เองโดยชอบ แต่ปฏิญญาตนว่าตรัสรู้เองโดยชอบ ส่วนตัวเราตรัสรู้โดยชอบ จึงปฏิญญาว่า ตรัสรู้เองโดยชอบ จะแสดงธรรมหรือไม่แสดงแก่สาวกทั้งหลาย จะแนะนำหรือไม่แนะนำสาวกทั้งหลาย ตถาคตก็เป็นเช่นนั้นเท่านั้น (ไม่ดีไม่ชั่วไปกว่าเดิม) ทั้งนี้เพราะละอาสวะได้เด็ดขาดแล้ว เหมือนตาลยอดด้วนไม่ควรงอกขึ้นอีก[๑]

๕๐. มารตัชชนียสูตร
สูตรว่าด้วยมารถูกคุกคาม

พระผู้มีพระภาคประทับ ณ ป่าเนื้อชื่อเภสกฬาวัน ใกล้นครสุงสุมารคิระ แคว้นภัคคะ สมัยนั้นพระมหาโมคคัลลานะจงกรม (เดินไปมา) ในที่แจ้ง **มารเข้าไปในท้อง เข้าไปในไส้ใหญ่ของพระเถระ** พระเถระรู้สึกหนักๆ จึงนั่งพิจารณาดูก็ทราบ จึงไล่ให้มารออก มารก็ออกมาจากปาก ยืนพิงบานประตู (แห่งบรรณศาลา)

พระมหาโมคคัลลานะก็กล่าวแสดงความรู้ทันและเล่าประวัติต่าง ๆ ซึ่งแสดงว่า **องค์ท่านเคยเป็นมารมาแล้วชื่อทูสี มีน้องสาว ชื่อกาฬี ตัวมารที่มาปรากฏนี้เป็นลูกของนางกาฬี จึงนับเป็นหลานของท่าน**

เมื่อรู้ว่าพระเถระรู้จัก ก็อันตรธานหายไปในที่นั้น

จบพระไตรปิฎก เล่ม ๑๒ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์

---

[๑] สูตรนี้บ่งชัดถึงคติทางพระพุทธศาสนา ที่ถือว่า **ชั้นพรหมยังตกอยู่ในอำนาจมาร คือ พรหมก็ยังติดในฌาน** ซึ่งจัดเป็นภวตัณหาหรือวิภวตัณหา มารในที่นี้ เมื่อถอดความ ก็ได้แก่กิเลสมารและอภิสังขารมาร ถ้าไม่ถอดความ ก็ได้แก่เทวปุตตมาร *(ผู้ที่นั่งหลับตาทำสมาธิเพื่อเจริญฌานควรนำไปพิจารณาทำแล้วกิเลสไม่ลด จึงไม่ควรติดสุขในฌานเพียงแค่นั้น แต่ให้พึงเจริญสติวิปัสสนาต่อยอดด้วย-ผู้รวบรวม*)

เมืองไพศาลี ไวสาลี หรือเวสาลี ชื่อเมืองหลวงแคว้นวัชชี สมัยพุทธกาล ปกครองโดยวงศ์แห่งกษัตริย์ลิจฉวีทั้งหลาย

ภาพถ่ายซากเมืองไพศาลีปัจจุบัน พระเจ้าอโศกมหาราช ได้ปักเสาหินเป็นเครื่องหมาย ประมาณราว พ.ศ.๒๓๖ เมื่อครั้งฉลองการอุปถัมภ์สังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ ๓ สำเร็จ

กรรมฐานในชีวิตประจำวัน (กรรมฐานลืมตา)

ตั้งแต่ตื่นจนกระทั่งหลับ สามารถเจริญสติวิปัสสนากรรมฐานได้ตลอดเวลาด้วยสติปัฏฐาน ๔ อย่าง

๑. **กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน** ด้วยอิริยาบถ ๔ ยืน, เดิน, นั่ง, นอน

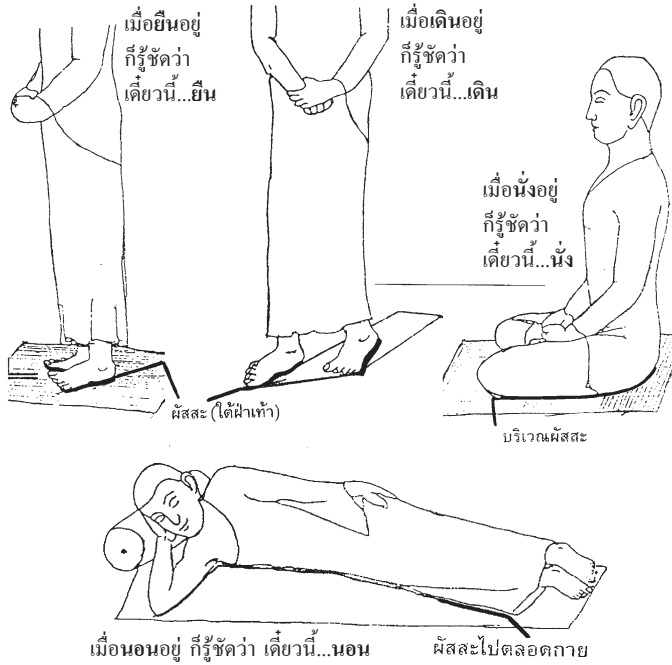

๒. **เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน** เจริญสติด้วยระลึกเข้าไปรู้สึกว่า **เดี๋ยวนี้...สุข** ด้วยระลึกเข้าไปรู้ว่า **เดี๋ยวนี้..ทุกข์ เดี๋ยวนี้...ไม่สุขไม่ทุกข์**

๓. **จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน** เจริญสติด้วยระลึกเข้าไปรู้สึกว่า **เดี๋ยวนี้...จิตเป็นกุศล** *(จิตบุญ)* **เดี๋ยวนี้...จิตเป็นอกุศล** (กำหนัด ราคะ โทสะ โมหะ)

๔. **ธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน** เจริญสติด้วยระลึกเข้าไปรู้สึกทาง **อารมณ์ ๖ ทวาร ๖ วิญญาณ ๖** ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เมื่อเห็น ได้ยิน รู้กลิ่น รู้รส รู้กระทบสัมผัส รู้นึกคิดเรื่องราว ฯลฯ

...เมื่อคิดก็ให้รู้ ให้ออกมานอกคิด ดูคิด เห็นคิด (ไม่ยินดี-ไม่ยินร้าย)***...เห็นคิดแล้วไม่ทุกข์***

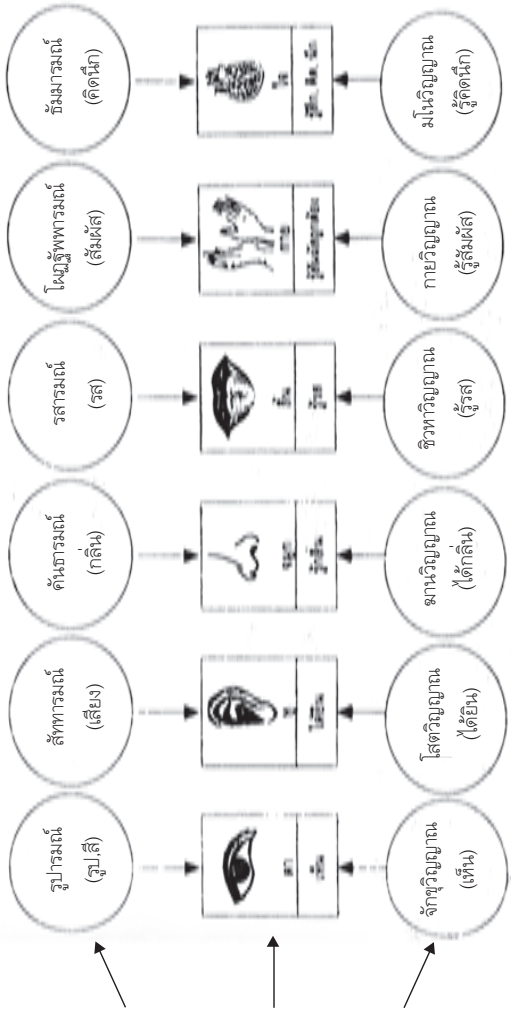

หมู่วิญญาณ ๖ ทวาร ๖ อารมณ์ ๖ ที่ทำให้เกิดขึ้นแห่งวิญญาณ

หมู่วิญญาณ ๖ ที่เกิดขึ้นจากผัสสะ ๖ ทั้งภายในและภายนอก

(ในจะตมหัตถะ) เสด็จ ... ดูก่อนภิกษุ เดาหนทางเหมาะเดาโดยอาศัยรู้ ๖ โดยอาศัยรู้ ๖ ที่ทำให้เกิดขึ้นในที่นี้ ... ทั้งหลาย ... พระพุทธเจ้าข้า

ปัญหาวาทสูตร ๑๗/๑๗๐ ๑๗๐ "ดูก่อนภิกษุ ... ดูก่อนภิกษุ ... ดูก่อนภิกษุ ...

กรรมฐานลืมตา

(ตั้งแต่ตื่น จนกระทั่งหลับ)

‘ อ่านหนังสือเล่มไหน

ก็ไม่เท่ากับ

อ่านใจตนเอง ’

อ่านใจ คือ เข้าไปรู้สึกที่ใจของตน ว่าสุข ว่าทุกข์ หรือเฉย ๆ ว่าเป็นกุศล อกุศล หรือ เฉย ๆ

โคแม่ลูกอ่อนเล็มหญ้า (ทำกิจการงาน) ชำเลืองแลดูลูกน้อย (ดูจิต ระวังกิเลสเข้ามา)

อ่านใจ คือ รู้สภาวธรรมปัจจุบัน รูป-นาม เกิด-ดับ ๆ ๆ ๆ รู้ตัวอยู่ตลอดเวลา

ที่นี่....เดี๋ยวนี้ ๆ อดีต....ก็ไม่เอา อนาคต...ก็ไม่เอา

ดูเฉพาะปัจจุบัน ตามดูปัจจุบันขณะให้ได้ ทุกอิริยาบถ ยืน เดิน นั่ง นอน (ดุจเข็มวินาที เดี๋ยวนี้ ๆ ๆ ๆ)

ที่นี่....เดี๋ยวนี้ ๆ เดินก้าวเดิน ....เดี๋ยวนี้...ขวา เดี๋ยวนี้...ซ้าย (ตามดูจุดกระทบที่ฝ่าเท้า)

เดี๋ยวนี้...เห็น เดี๋ยวนี้...ได้ยิน ฯลฯ เกิด-ดับ ๆ ๆ

ถ้าคิด...ก็ให้รู้ว่าคิด โกรธ...ก็ให้รู้ว่าโกรธ

(สัญชาติเต่า เมื่อมีภัยมาใกล้ตัว จะหดหัวหดหางทั้งสี่ขา เข้ากระดองมองไม่เห็นเร้นกายา รอจนกว่าผองภัยไปพ้นตัว ถ้าคนเราหดบ้างเหมือนอย่างเต่า หักห้ามใจไม่เอาสิ่งเย้ายั่ว เห็นอะไรอยากได้ตามใจตัว จนปวดหัวด้วยโลภจิตทำพิษเอย)

‘ อ่านใจ...

ค้นหาครูผู้วิเศษให้พบ... ’

สุวัฒน์ พิทักษ์วงษ์
สถานฝึกปฏิบัติธรรม ชมรมเผยแผ่พระสัทธรรม
เพื่อการพัฒนาสังคม
โทร. ๐๒-๕๓๖-๖๕๒๒

ประวัติ นายสุวัฒน์ พิทักษ์วงษ์

ประวัติส่วนตัว

นายสุวัฒน์ พิทักษ์วงษ์ เป็นบุตร นายถาวร และนางศิริ พิทักษ์วงษ์ เกิดที่ อำเภอเมืองนครสวรรค์ เมื่อวันที่ ๓๑ มกราคม ๒๔๘๙ เป็นบุตรชายคนโต มีพี่น้องร่วมสายโลหิตอีก ๕ คน สมรสกับ นางจงถนอม พิทักษ์วงษ์ มีบุตรชายหญิง รวม ๓ คน คือ นางพรรณศิริ ฤทธิเรืองเดช นางสาวกิ่งกาญจน์ พิทักษ์วงษ์ และ นายพงศธร พิทักษ์วงษ์

การศึกษา

- สำเร็จประกาศนียบัตรมัธยมศึกษาตอนปลายสายอาชีพ แผนกเกษตรกรรม (ปวช.) จากวิทยาลัยเกษตรกรรมพระนครศรีอยุธยา
- นักธรรมศึกษาชั้นตรี จากยุวพุทธิกสมาคมพระนครศรีอยุธยา
- นิติศาสตร์บัณฑิต เนติบัณฑิตไทย จากสำนักอบรมศึกษากฎหมาย แห่งเนติบัณฑิตยสภา
- นักเรียนนายอำเภอรุ่น ๓๔ และ นักเรียนนักปกครองระดับสูงรุ่น ๓๗ จากวิทยาลัยการปกครอง กรมการปกครอง

หน้าที่การงาน

๑ ธันวาคม ๒๕๐๙	พนักงานข้าวจัตวา กรมการข้าว กระทรวงเกษตรและสหกรณ์
๑ ตุลาคม ๒๕๑๕ - ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๐	พนักงานเกษตรตรี เจ้าหน้าที่การเกษตรระดับ ๒-๓ สำนักงานเกษตรจังหวัดชัยนาท
๑๖ มีนาคม ๒๕๒๐	ปลัดอำเภอ (เจ้าพนักงานปกครองระดับ ๓) อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน
๓ มกราคม ๒๕๒๒ - ๑๕ ธันวาคม ๒๕๒๗	นิติกรระดับ ๓,๔,๕ กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย
๑๒ พฤษภาคม ๒๕๒๙	ปลัดอำเภอ อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี
๑๖ ธันวาคม ๒๕๓๓	ป้องกันจังหวัด (เจ้าพนักงานปกครองระดับ ๖) จังหวัดปทุมธานี
๑ มีนาคม-๑๗ กันยายน ๒๕๓๖	เข้าอบรมนักเรียนนายอำเภอรุ่นที่ ๓๔
๑ ธันวาคม ๒๕๓๖	ผู้ตรวจการส่วนท้องถิ่น ที่ทำการปกครองจังหวัดสระแก้ว
๒ พฤษภาคม ๒๕๓๗	ปลัดอำเภอผู้เป็นหัวหน้าประจำกิ่งอำเภอเขาฉกรรจ์ จังหวัดสระแก้ว

๑ มกราคม ๒๕๓๘	ปลัดอำเภอผู้เป็นหัวหน้าประจำกิ่งอำเภอจังหาร จังหวัดร้อยเอ็ด
๑ กันยายน ๒๕๓๘	นายอำเภอจังหาร จังหวัดร้อยเอ็ด
๑ พฤศจิกายน ๒๕๓๘	หัวหน้าฝ่ายวินัย สำนักบริหารการศึกษาส่วนท้องถิ่น กรมการปกครอง
๑ ธันวาคม ๒๕๓๙	นายอำเภอท่าช้าง จังหวัดสิงห์บุรี เข้าอบรมนักเรียนนักปกครองระดับสูง รุ่นที่ ๓๗
๑ พฤศจิกายน ๒๕๔๐	นายอำเภอไทรงาม จังหวัดกำแพงเพชร
๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๒	นายอำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี
๓๐ กันยายน ๒๕๔๔	เกษียณอายุราชการก่อนกำหนด

เครื่องราชอิสริยาภรณ์

จักรพรรดิ์มาลา ทวีติยาภรณ์ช้างเผือก (ท.ช.)

ผลงานและรางวัลต่าง ๆ

๕ เมษายน ๒๕๓๖	ได้รับโล่เกียรตินิยม “ผู้ยิงปืนอาวุธประจำกายคะแนนสูงสุด” หลักสูตรผู้บังคับกองร้อยกองอาสารักษาดินแดน รุ่นที่ ๙ ประจำปี ๒๕๓๖
พ.ศ. ๒๕๓๗	ก่อตั้งมูลนิธิ กิ่งอำเภอเขาฉกรรจ์ จังหวัดสระแก้ว สร้างพระบรมราชานุสาวรีย์พระเจ้าตากสินมหาราช
พ.ศ. ๒๕๓๘	ก่อตั้งมูลนิธิจังหารกาญจนาภิเษก จังหวัดร้อยเอ็ด สร้างแท่นพุทธานุสาวรีย์จังหาร ณ ที่ว่าการกิ่งอำเภอจังหาร จังหวัดร้อยเอ็ด
พ.ศ. ๒๕๔๐	ก่อตั้งมูลนิธิอำเภอท่าช้างกาญจนาภิเษก จังหวัดสิงห์บุรี
พ.ศ. ๒๕๔๑	ก่อตั้งมูลนิธิไทรงามประชานุเคราะห์ จังหวัดกำแพงเพชร สร้างพระบรมราชานุสาวรีย์พระพุทธเจ้าหลวง (ร.๕)
๕ ธันวาคม ๒๕๔๒	จัดอุปสมบทเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ๗๒ พรรษา จำนวน ๙๕ รูป ได้รับเงินบริจาค ๒๘,๔๒๖.๐๐ บาท และบริจาคสมทบมูลนิธิชัยพัฒนา
พ.ศ. ๒๕๔๑ - ๔๓	ได้รับรางวัลขบวนแห่งานเทศกาลกินปลา จังหวัดสิงห์บุรี รางวัลชนะเลิศ ๓ ปี ซ้อน (ปี ๒๕๔๑-๒๕๔๓) อำนวยการสร้างศิลปะนาฏศิลป์ ก่อกำเนิดเนื้อร้อง ทำนอง และท่ารำระบำ “แม่ลาปลาหาง” ร่วมกับกรมศิลปากร

	และโรงเรียนบางระจันวิทยา
	จัดตั้งกองทุนมูลนิธิคนดีศรีบางระจัน , กองทุนหยาดน้ำใจนักปกครอง และกองทุนช่วยเหลืออาสาสมัครป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี
๑ เมษายน ๒๕๔๓	เกียรติบัตรและเข็มเชิดชูเกียรติครุฑทองคำ ข้าราชการพลเรือนดีเด่น ปี ๒๕๔๒

ผลงานหลังเกษียณอายุราชการ

ธันวาคม ๒๕๔๖	หนังสือ “มนุษย์เกิดมาทำไม?” เล่ม ๑ ภาคปริยัติธรรม
ธันวาคม ๒๕๔๗	หนังสือ “มนุษย์เกิดมาทำไม?” เล่ม ๒ ภาคธรรมปฏิบัติสู่ธรรมปฏิเวธ และเล่ม ๓ ภาคปกิณณกธรรม (ถาม-ตอบปัญหาธรรมฯ)
เมษายน ๒๕๔๘	หนังสือ “มนุษย์เกิดมาทำไม?” เล่ม ๔ ภาคปกิณณกธรรม (ถาม-ตอบเพื่อการศึกษาธรรมะในพระพุทธศาสนา)
สิงหาคม ๒๕๔๘	จัดทำโครงการพิมพ์หนังสือ เล่ม ๔ ถวายพระสงฆ์ และมอบให้ห้องสมุดสถานศึกษาและเรือนจำทั่วประเทศ จำนวนกว่า ๒๐,๐๐๐ เล่ม
กรกฎาคม ๒๕๔๙	หนังสือ “คำสอนการอุทิศบุญที่ได้ผล พระอาจารย์เกษม อาจิณฺณสีโล”
ธันวาคม ๒๕๔๙	หนังสือ “มนุษย์เกิดมาทำไม?” เล่ม ๕-๖ ภาคปกิณณกธรรม (ธรรมะจากภาพการ์ตูนธรรมะ)
สิงหาคม ๒๕๕๐	หนังสือ “มนุษย์เกิดมาทำไม?” เล่ม ๗ ว่าด้วยภาคปฏิเวธะธรรม (การทำความเข้าใจคำสอนในบทสวดมนต์แปลเพื่อปฏิบัติ และธรรมบรรยายเรื่อง “อริยมรรค...เส้นทางพระอริยะ”)
สิงหาคม ๒๕๕๑	หนังสือ “มนุษย์เกิดมาทำไม?” เล่ม ๘ ว่าด้วย พระอภิธรรมเชิงแนวปฏิบัติ
ธันวาคม ๒๕๕๑	หนังสือ “มนุษย์เกิดมาทำไม?” เล่ม ๙-๑๐ ว่าด้วยพระสุตตันตปิฎก - บรรยายธรรม ตามวัด โรงเรียน สถานศึกษา และกลุ่มปฏิบัติธรรมฯลฯ - ก่อตั้งห้องสมุดธรรมะประจำหมู่บ้านและชุมชนทั่วไป

****

บรรณานุกรม

๑. พระไตรปิฎก ฉบับประชาชน ย่อความจากพระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี ๔๕ เล่ม ของมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์ ฉบับพิมพ์ ครั้งที่ ๑๖/๒๕๓๙ โดยสุชีพ ปุญญานุภาพ

๒. พระไตรปิฎก ฉบับสาระ ของธรรมรักษา

๓. พระไตรปิฎก ฉบับสุภาษิต ของธรรมรักษา

๔. พระไตรปิฎก ฉบับสำหรับประชาชน ตอนว่าด้วยพระสูตร ของกรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม พิมพ์เผยแพร่ พุทธศักราช ๒๕๔๒

๕. สารานุกรมพุทธศาสนา ประมวลภาพจากพระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ พุทธศักราช ๒๕๓๙

๖. พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ โดยพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) พิมพ์ครั้งที่ ๑๐ พ.ศ. ๒๕๔๖

๗. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัยโดยพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต)

๘. อริยวินัยประมวลพระพุทธบัญญัติ รวบรวมจากพระไตรปิฎก

๙. ประวัติศาสตร์พระพุทธศานาในอินเดีย ของพระมหาดาวสยาม วชิรปัญโญ พุทธศักราช ๒๕๔๖

รายนามผู้มีจิตศรัทธาร่วมพิมพ์

****

โครงการพิมพ์หนังสือ มนุษย์...เกิดมาทำไม? เล่ม ๙-๑๐ ว่าด้วยพระสุตตันตปิฎก (พระสูตร) แจกเป็นธรรมทานมอบให้ห้องสมุด กศน.๘๕๖ แห่ง และเรือนจำทั่วประเทศ ๑๔๔ แห่ง รวมจำนวน ๑,๐๐๐ ชุด จำนวน ๒,๐๐๐ เล่ม และเจ้าภาพนำไปแจกเอง ๒,๒๐๐ ชุด ๔,๔๐๐ เล่ม (โปรดอนุโมทนาบุญ) โปรดนำไปมอบไว้ตามห้องสมุดจะมีอานิสงส์มาก

สายบุญคุณสุวัฒน์-จงถนอม พิทักษ์วงษ์ จ.ปทุมธานี โทร.๐-๒๕๓๖-๖๕๒๒

คุณแม่ศิริ พิทักษ์วงษ์ พร้อมบุตร และหลาน ๆ	๖๐,๐๐๐	บาท
คุณแม่ทองปาน ปานสมบุญ พร้อมบุตรและหลาน ๆ	๓๐,๐๐๐	บาท
คุณวิเชียร-คุณปราณี-ด.ญ.วิลาสินี-ด.ญ.วรณัน ปิยะวรากร	๕,๐๐๐	บาท
คุณกันต์-กนกวรรณ สุสังกรกาญจน์	๕,๐๐๐	บาท
คุณสนอง-คุณรอดขวัญ-ด.ช.ทวีทอง เชื้อไทย	๕,๐๐๐	บาท
คุณสมชาย-ดรุณี-ด.ญ.ณัฐธิดา ศุภปัญญาพงศ์ สมชายวัสดุก่อสร้าง อ.คลองลาน จ.กำแพงเพชร	๒,๕๐๐	บาท
อาจารย์สุบรรณ์-อาจารย์บุญเรือน พรมลาย	๒,๐๐๐	บาท
คุณไพโรจน์-จิณห์จุฑา สุขวิลัยและบุตร	๒,๐๐๐	บาท
คุณอัมพร ศิริวาจนะ	๑,๘๐๐	บาท
คุณรัชภูมิ แก้วพันธุ์	๑,๔๓๐	บาท

รายละ ๑,๒๐๐ บาท คุณสุเมธ ตันติภาสน์, คุณปรีดา สัลลกานนท์, คุณมาลา-อัมราพร สุพรรณวรรณษา, คุณบุญมา-นนทรีย์ อินทรภาษี, คุณชะโรจน์ วรแสน, คุณกิตติ-ผ่องฉวี ชาลี, คุณเดชรัฐ สิมศิริ, คุณปิติธรรม ฐิติมนตรี, คุณอัมพร-คุณแม่เกี๊ยก ศรีโปฎก, รศ.ดร.สุนทร-คุณนลินี บำรุงราช, คุณหัสพงศ์ ธนากิตติ์วรภัทร์ **รายละ ๑,๐๘๐ บาท** น.ท.วิเชียร-คุณศรีนวล จันทร์เรือง **รายละ ๑,๐๐๐ บาท** คุณหมุน กิติเกียรติกำจร, ร.ต.สุนทร-คุณนงเยาว์ ไหวพริบ, คุณสุดใจ พึ่งทองหล่อ, คุณอนงค์ กียะสูตร, คุณเพ็ญประภา ไชยสุทธิ์, คุณวรรณทนา หลายศิริเรืองไร **รายละ ๗๖๐ บาท** คุณอธิวัฒน์ ชุ่มเสนา **รายละ ๗๐๐ บาท** คุณประหยัด การีเพ็ชร์ **รายละ ๖๐๐ บาท** ร.ศ.เกษร วีระชาโต, คุณสุดใจ ไชโย, คุณทวีสิน สุพัฒนกุล, คุณสุรพล พรหมจารย์, คุณสมลักษณ์ พูนสวัสดิ์พงศ์ และคุณสุคนธมาลย์, คุณวราลี อึ้งศรีวงษ์, คุณนงนภัส พันธุ์แจ่ม **รายละ ๕๐๐ บาท** อาจารย์อรุณ วิวัฒน์ปฐพี, คุณจินดา เหล่าชัย อุทิศให้ นายเมธา เหล่าชัย- คุณยายเชื้อ โพธิ์สว่าง และเจ้ากรรมนายเวร, รท.หญิงอรวรรณ หยวกอิ่ม ร.น., คณะดี.เจ.เวท-ชาญนิตย์ โพธาราม, คุณเจษฎา-สมถวิล สิงห์อรุณ, คุณอนุวัต เกตุสุข, คุณสุกัญญา ศิลารัตน์, คุณมณีพร เนียมเที่ยง, คุณจันทนี-คุณมณฑา โปษณเจริญ, คุณปราณี วิรุฬห์ภิญโญ **รายละ ๓๖๐ บาท** คุณจินตนา แดงหล้า, คุณกระจ่างศรี วัฒนธงไชย, นางฉลัด ธัญวรธรรม, คุณสรวงศร รัชนิกรเพ็ญ, คุณวริวรรณ ธนวิภาคะนนท์, คุณสมพร โพธิชิต **รายละ ๒๔๐ บาท** คุณขนิษฐา ทองหยด, คุณชลลดา ชูดอก, คุณเพิ่มศักดิ์ พานไพ่, คุณฤทัยทิพย์ เทพมาก, คุณชฎาพร เกียรติธนไชย, พระภิกษุจักรพงษ์-คุณโยมพ่อพาน-โยมแม่บุญส่ง เขียนเอี่ยม, คุณอาทร เพชรรักษ์

สายบุญคุณปิณฑิรา ก้อนทองคำ จตุจักร กรุงเทพฯ โทร.๐๘๑-๔๙๐-๙๒๙๒
จำนวน ๕,๑๐๐ บาท

คุณปิณฑิรา ก้อนทองคำ	๑,๔๔๐	บาท

รายละ ๙๖๐ บาท คุณชุติมา-คุณนุชนารถ บุญฤทธิ์ศรีพงษ์, คุณรัตน์-น.ส.ศิริรัตน์ มาการ์

รายละ ๖๐๐ บาท คุณนภาวัณณ์ โรจน์วรุตย์, คุณจีรภรณ์ เจริญผล และครอบครัว **รายละ ๑๒๐ บาท** คุณพัณณ์ภัสสร โตไพบูลย์, คุณฐานิดา ปิยะไทยเสรี และครอบครัว, คุณวิโรจน์ เชื้อเฉลิม และครอบครัว **รายละ ๖๐ บาท** คุณเก้าลัก แซ่อึ้ง, คุณเซี่ยมเอง บุญฤทธิ์ศรีพงษ์, คุณเกศินี เขียวหล้า

สายบุญอาจารย์สมาน - คุณศรีอัมพร แสนุวงศ์ จังหวัดอุบลราชธานี

โทร.๐๔๕-๒๔๔๖๕๔ จำนวน ๔,๒๐๐ บาท

รายละ ๕๐๐ บาท คุณพิมพ์ประไพ วิชาพูล, คุณชัชฎา-คุณจันทร์ผุ่ง วิชัย, คุณเสริมพงษ์- คุณอังคณา คุณาธิคมพร้อมบุตร, คุณบานเย็น อุทุมมา **รายละ ๒๐๐ บาท** อ.จิระประภา หลักคำ, คุณประชา-คุณกรรณิการ์ พันธ์นิกุล, คุณสุรพงษ์-คุณศศิธร ลาภผาติกุล, คุณสมาน-คุณศรีอัมพร แสนุวงศ์ **รายละ ๑๐๐ บาท** คุณสุนันทพร ตระดุมพันธ์, คุณธีรวัฒน์ พูลเกษ, คุณอนิรุทธิ์ แสนุวงศ์, คุณประยูร-คุณศิรินาถ กาพเนตร, คุณเผด็จศึก-คุณวิไล แสนุวงศ์, ร.ท.อธิพงษ์-อ.สิรินิติ ไทยภักดี, คุณนวพล แสนุวงศ์, คุณศุภนิมิตร แสนุวงศ์, คุณวัชรี ชูงาม, พ.อ.ประทัง ยกมาพันธ์, คุณพิบูลย์-คุณศราวุธ กาศกุล, คุณพิราวรรณ์ วงศ์ศรีรัฐ, คุณสุนันทา แก้วอ่อน, คุณอุไร คำประไพ

สายบุญคุณธนรรถ-คุณเนตรฟ้า ศรีอรนันต์ จังหวัดชัยภูมิ

โทร. ๐๘๖-๖๕๓-๓๙๙๑ จำนวน ๔,๘๒๐ บาท

รายละ ๕๐๐ บาท คุณธนรรถ-คุณเนตรฟ้า-ด.ช.ณัฐณัช ศรีอรนันต์, นางลำดวน พุ่มประพัฒน์, นัฐพงษ์กระจกอลูมิเนียม **รายละ ๒๔๐ บาท** คุณบังอรรัตน์ ชัยเนตร, คุณอนัญชัย- คุณขนิษฐา จำนงนรินทรรักษ์, คุณสุริวงค์ ชัยวิชา, คุณสุวคนธ์ พรหมเมตตา, คุณเบญจา ขันธศรี, คุณตรรกพงษ์ หาญพิทักษ์ญาติ, ด.ช.ก้องภพ-คุณฉนวน-คุณตา-คุณยาย และคุณแม่ **รายละ ๒๐๐ บาท** ผู้ไม่ประสงค์ออกนาม **รายละ ๑๒๐ บาท** นายแพทย์ปาณัสม์ ศรีอรนันต์, คุณประสานพันธ์ พลทะยาน, คุณพิพาก กุลหินตั้ง, คุณอุษณีย์ จันทโรจวงศ์, คุณสุกานดา สงวนกล่ำจิตต์, คุณวรลักษณ์ สุพรรณชนะบุรี, คุณประพรม หาญพิทักษ์ญาติ, คุณนงเยาว์ สมวงศ์, คุณเดือนตา ศรมณี, คุณอริญญาพรณ์ เกื้อกูลวงษ์, ด.ญ.ธนัญชนก พุ่มประพัฒน์, คุณชัยพร ด้วงแจ่ม

สายบุญคุณรัตนา ห้องหิรัญ โรงพยาบาลกำแพงเพชร

โทร. ๐๘๙-๖๔๔-๘๔๒๑ จำนวน ๔,๕๔๐ บาท

ครอบครัวห้องหิรัญ, ครอบครัวคันธะวงค์, ครอบครัววัฒนไกร, บริษัท พ.วัฒนา จำกัด, คุณวัลภา มลฑป และครอบครัว, คุณนัฏชพรรณ์ พิลึก, คุณชลทัย บุญโอภาส, คุณศรราม ชมกลิ่น, คุณอุษา จันทร์บุบผา, คุณจันทร์เพ็ญ ปัญญาเสน, คุณมณฑา ศิรเลิศมุกุล, คณอมรรัตน์ ศฤงคาร, คุณองุ่น ถมอินทร์, คุณเอมอร ธรรมาธิกรณ์ชัย, คุณจารุวรรณ จินดาสวัสดิ์, คุณสวง สมทอง, คุณสมสวย ปิ่นจุไร, คุณรำพึง วรนุช, คุณสายบัว กิ่งคำ, คุณเสาวภา แดงศรี, คุณรักศักดิ์ แสงทอง, นางเก็บ รัตนสุภา (๓๖๐ บาท), นางสิงคราญ กลัดภิบาล (๑๐๐ บาท)

สายบุญคุณนริศ-คุณรุ่งอรุณ ตรณโนภาส เขตดินแดง กรุงเทพฯ

โทร. ๐๒-๒๔๖-๕๘๒๑ จำนวน ๒,๐๐๐ บาท

รายละ ๑,๐๐๐ บาท คุณนริศ-คุณรุ่งอรุณ ตรณโนภาส **รายละ ๓๐๐ บาท** คุณรุ่งรัตน์ ลิ่วเฉลิมวงศ์ และครอบครัว **รายละ ๑๖๐ บาท** คุณสมใจ-คุณนัชชา-ด.ช.วิศรุติ ยงทรัพย์อนันต์ **รายละ ๑๒๐ บาท** คุณอำนวย-คุณจันทร์เพ็ญ เติมกสิพาณิชย์ **รายละ ๑๐๐ บาท** คุณบัวบาน สุทธิประภา, คุณลัดดา ชุ่มโอวาท **รายละ ๘๐ บาท** คุณณัฐนรี ตรณโนภาส **รายละ ๖๐ บาท** คุณอสิส์ชา วิลาสสกุลเกียรติ, คุณกิต แซ่เลย **รายละ ๒๐ บาท** คุณนพพร อารีย์

สายบุญคุณวัฒนา วังบุญ โรงเรียนวัดสิงห์ อ.วัดสิงห์ จ.ชัยนาท
โทร.๐๘๗-๘๔๕-๓๔๕๐ จำนวน ๑๕,๒๒๐ บาท

รายละ ๑,๒๐๐ บาท คุณวัฒนา วังบุญ, คุณสนุ่น-คุณทองอยู่-คุณธนสิทธิ์-คุณศรีสุดา ศุภปัญญาพงศ์ และครอบครัว, คุณนงเยาว์ หนุกำแหง, คุณภาคภูมิ-คุณทัศนีย์ ฉิมพาลี และครอบครัว **รายละ ๗๒๐ บาท** คุณเมธิกา เฉลยบุญ และครอบครัว **รายละ ๖๐๐ บาท** คุณกัมพู-คุณรุ่งกานต์ วังบุญ, คุณกมลทิพย์ อยู่พงษ์ไพบูลย์, คุณสาวิตรี ศุภปัญญาพงศ์ -คุณณัฐพล-ด.ช.นราวิชญ์ ใยสำลี, คุณพงษ์ศักดิ์-คุณวิภา พงธ์ธรกุลพานิช และครอบครัว, คุณเบญจา แสงเขียว, คุณพูลสุข ศรีสิทธิกรรม, คุณจิตรา จันทร์ศรี, คุณประดิษฐ์ ปีตานนท์ชัย **รายละ ๕๐๐ บาท** คุณกำจัด-คุณประจิม แดงดีมาก, ทันตแพทย์สมพงศ์-คุณศิริวัลย์ ศรีประทีปปัณฑิต **รายละ ๓๐๐ บาท** คุณนิพนธ์-คุณเสาวนีย์ จิรการพงษ์ **รายละ ๒๔๐ บาท** คุณประมวล-คุณนิตยา พรมมา, คุณชมพูนุท วังบุญ, คุณนพวรรณ เนื้อทอง, คุณโกศล-คุณอารีย์ สุพรรณกูล **รายละ ๑๒๐ บาท** คุณชั้น-คุณบุญรอด ศุภปัญญาพงศ์, คุณเสริมศรี วัฒนรัตน์, คุณอรนุช พวงกุหลาบ, คุณมะลิ อินทรอำนวย, คุณสมจิตร ศักดิ์สูง, คุณจรุญรัตน์ จรณธรรม, คุณผาสุข ครุธพันธ์, คุณวารุณี บุญเรืองศักดิ์, คุณนงนุช ตามวงศ์วาลย์, คุณวาสนา ศรีดิลก, คุณวีณา นามเพ็ชร, คุณฉวีวรรณ เพ็ญโรจน์, คุณปวันพัสตร์ เพ็งลำ, คุณประภัสสร อู๋เพ็ง, ครอบครัวอินสว่าง, คุณนันทพร ตั้งพิพัฒนพรชัย, คุณสวิง ภูวะสุวรรณ, คุณพรศิริ สุขชื่น, คุณประยงค์ศรี อินทาปัจ, คุณสมพิศ เทพภักดี, คุณเกศินี-คุณสันทัด ทองอบอุ่น, คุณละเมียด วัฒนรัตน์

สายบุญคุณเพ็ญนภา เมฆพัฒน์ โรงพยาบาลวัดสิงห์ อ.วัดสิงห์ จ.ชัยนาท
จำนวน ๓,๔๘๐ บาท

รายละ ๑,๒๐๐ บาท คุณเทียน กลัดทรัพย์ **รายละ ๖๐๐ บาท** คุณสุชัย อ่อนศรี, คุณเพ็ญนภา เมฆพัฒน์ **รายละ ๒๔๐ บาท** คุณแฉล้ม เมฆพัฒน์, คุณวิชัย น้อมนำทรัพย์ **รายละ ๑๒๐ บาท** คุณปัญญา จันทร์ศรี, คุณกุศลิน บุญมี, ด.ญ.ญาณิศา เมฆพัฒน์, ด.ญ.ภาวิตา เมฆพัฒน์, ด.ญ.เมธาพร วงษ์บ้านใหม่

สายบุญอาจารย์สุภาณี พิทักษ์วงษ์ โรงเรียนวชิรปราการวิทยาคม จ.กำแพงเพชร
จำนวนเงิน ๓,๓๐๐ บาท

รายละ ๕๐๐ บาท คุณกานต์สินี-คุณแม่สุภาณี พิทักษ์วงษ์, คุณสุภิตรา-คุณขวัญภิณิช ตัณศลารักษ์, คุณบุญเรือง สุขสกุล และครอบครัว **รายละ ๓๐๐ บาท** คุณสุเทพ-คุณอารีรักษ์ ปานพรหม, คุณนนทกาล รูปเอี่ยม และครอบครัว, คุณอัญชลี ดีบู่ และครอบครัว, คุณนฤมล สุดไทยและครอบครัว **รายละ ๒๐๐ บาท** คุณดรุณี พิบูลนฤดม และครอบครัว, คุณแก้ว หล้าเฟือย และครอบครัว, คุณศิรินุช ศิริชัย และครอบครัว

สายบุญคุณจินตนา รัตนจรัสโรจน์ ธนาคารกรุงเทพ สาขาถนนหน้าเมือง
จ.ขอนแก่น โทร.๐๘๑-๙๗๖-๙๑๗๖ จำนวนเงิน ๒๕,๓๐๐ บาท

คุณมณฑา สุวัฒนศิลป์ และครอบครัว ๖,๐๐๐ บาท
คุณพ่อจุรินทร์-คุณแม่เนย-คุณจินตนา รัตนจรัสโรจน์ ๒,๕๐๐ บาท

รายละ ๑,๐๐๐ บาท พระอาจารย์อภินพ ฉันทธมฺโม วัดหนองแวง จ.ขอนแก่น, พระครูประสิทธิ์ชัยวิมล เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาสวัดถ้ำแก้ว จ.ชัยภูมิ, พระครูศรีสมุทรวาหะ เจ้าคณะอำเภอบางบ่อ เจ้าอาวาสวัดสุคันธาวาส จ.สมุทรปราการ, พระมหาเสกสรร จิรภาโส รองเจ้าอาวาสวัดราษฎร์สังคม อ.เชียงยืน จ.มหาสารคาม, คุณสุธีรา-สุมามาลย์ แซ่ลิ้ม, คุณมัณฑนา โล่ชัยวิบูลย์, คุณทวี-คุณอารีลักษณ์ พงษ์โสภา และครอบครัว **รายละ ๖๐๐ บาท** คุณนงค์รักษ์ ยศพันธ์, พ.อ.สำราญ-คุณทรงพร เป็นเอก, คุณสนอง จิตติถาวร ประธานแผนงาน; ผู้จัดการธนาคารกรุงเทพสาขาขอนแก่น, คุณศักดิ์ชัย-คุณฉันทนา วาณิชยชาติ และครอบครัว,

คุณทัศพร ปานพรหม และครอบครัว, คุณปิยะทิพย์ วงศ์คำตุ้ม, นายแพทย์ประกาศน์-คุณบุญส่ง เชาวนปรีชา และนายแพทย์ประเสริฐ-คุณสมปรารถนา ชัยวิรัตนะ, คุณสมจิตร เป้าธรรม และครอบครัว, คุณสมชัย ลี้ละไกรวรรณ **รายละ ๕๐๐ บาท** คุณสำรวล ศรีมาน **รายละ ๓๐๐ บาท** คุณชญาพัฒน์ ธนโชคชัยทัศน์, คุณสุเทพ ชื่นเมือง, คุณนุกูล รัตนจรัสโรจน์ คุณจิราภรณ์ อักษร, คุณสิริกมล กุลกาญจนาวรรณ **รายละ ๒๔๐ บาท** คุณแพรวา แซ่เจียม, คุณเกรียงไกร คุปติวัฒน์ และครอบครัว **รายละ ๑๘๐ บาท** คุณอัมพิกา อุ่นแก้ว, คุณเดชพล ยศพันธ์, คุณเรืองรัตน์ ยศพันธ์, คุณดาวรุ่ง ยศพันธ์, คุณกฤษณ์ สุวรรณราช และครอบครัว, คุณปทุมรัตน์ พิเศษพร และครอบครัว, คุณขวัญชัย อ่อนแพง, คุณคำพัน-คุณดาหวัน ครองเกษม **รายละ ๑๒๐ บาท** คุณฉัตรดา ศิรินันทวัฒน์, คุณอรปรียา ศิรินันทวัฒน์, คุณรัชวิภา ศิรินันทวัฒน์, คุณนิตยา ศิรินันทวัฒน์, คุณกฤติวรรณ ศิรินันทวัฒน์, คุณจริญญา จีรพันธ์, คุณพนิดา หงษ์ทอง, คุณกัลยา ไกรสรกุล, คุณจิตรา แสงวุธ, คุณบุรีรัตน์ นาคอก, คุณนิภาพร ภาโนมัย, คุณสินทอง บัวแสง, คุณชนิภา ปทุมมาศ, คุณพรชนิตร์ บุตรโคตร

สายบุญคุณสุวรรณา สังข์น้ำมนต์ อ.คลองหลวง จ.ปทุมธานี
โทร.๐๘๑-๔๔๗-๗๘๑๑ จำนวนเงิน ๑,๘๐๐ บาท

รายละ ๖๐๐ **บาท** คุณปทิตตา กลิ่นเกษร-คุณไข่มุก-น้องพลอย ทรัพย์สฤงฆรา **รายละ** ๓๖๐ **บาท** น.อ. สวน-คุณสุนีย์ สังข์น้ำมนต์ **รายละ ๒๔๐ บาท** คุณณัฏฐวรรณ สังข์น้ำมนต์, คุณนภัสสร-สุภิรักษ์ ใจแสน, คุณสุวรรณา สังข์น้ำมนต์ **รายละ ๑๒๐ บาท** คุณระเบียบ ไทรแก้วประดับ-คุณสุณิสา จำปาศรี

สายบุญคุณพงศธร พิทักษ์วงษ์ กรมบังคับคดี กระทรวงยุติธรรม กรุงเทพฯ
โทร.๐๘๑-๖๕๑-๗๕๕๒ จำนวนเงิน ๑๗,๑๖๐ บาท

คุณพลัฏฐ์- คุณสายสวาท-คุณพัสกร-นายแพทย์สิรภพ ทัพมงคล-คุณธาริณี องค์สุทธิสวัสดิ์ ๑,๘๐๐ บาท **รายละ ๖๐๐ บาท**: คุณพงศธร พิทักษ์วงษ์, คุณเอกรินทร์ สินธพ-พรประไพ ชัยวิวัธน์, คุณสมรบ-ชวนพิศ-นภสร ปิติกะวงษ์, คุณสมพล(ยิ)-คุณพร้อย ธนวนิชนาม, คุณภาวิช-สุจิรัตน์ กลิ่นชวนชื่น, คุณสุริยะ, กองศรีมา **รายละ ๔๘๐ บาท**: คุณดไนยา แก้วผสม, คุณวนิดา แช่มพวงงาม และครอบครัว, คุณพัชราวรรณ เพ็ชรกูล **รายละ ๓๖๐ บาท**: คุณสุวิทย์-กฤษณา-กุลยา โพธิสถิตยืนยง, คุณอดิเทพ บัวกระสินธุ์ , คุณพัศศรณ์ ศุภมาตร์ คุณสมบัติ โชติวงศ์, คุณบุญยวีรุ์ นุสโส **รายละ ๒๔๐ บาท**: คุณพงค์ดนัย-ณัฐวีร์-ธมน ภูดิศ, คุณชิตชัย สุทธิกูล, คุณเรืองชัย ทาเจริญ, คุณวราภรณ์ ไฉยากุล, คุณวัลลภ โมรีรัตน์, คุณศิวพร นาคทั่ง, คุณวีรชัย วิถีพานิช **รายละ ๑๒๐ บาท**: คุณขวัญสุดา วิริยะพันธ์ ,คุณขจีทรรศน์ กาญจนอุดมการ, คุณนุจรี-คุณวิรุณ แก้วมณี, คุณนวรัตน์ สิริมาลัยวัลย์, คุณสุลาวัลย์ สุขปลั่ง, คุณอรุณี พิมพบุตร, คุณรักคณา เตชุปกรณ์,คุณจิรัฐติกาล เมืองนิล, คุณรวมพร ทองน้ำตะโก, คุณจันทิรา จิตติกานต์, คุณนิดารัตน์ เกียรติพิริยะ, คุณจารุวรรณ ยุติธรรม, คุณกาญจนา ชัยสุขสังข์, คุณอุมาภรณ์ อุ่นอบ, คุณจินตาภา วิริยะโกศล, คุณณชภา มาลัยทอง, คุณรุ่งนภา แจ่มกระจ่าง, คุณจุฑาทิพย์ ศังขะธร, คุณขอขวัญ ศรีคำ คุณมยุรา แก้วจำลอง, คุณธนิยา จอมศิริวัฒนา, คุณสุมาลี สุวรรณวงค์, คุณยุพา อ่ำสอาด, คุณพัชรีภรณ์ หลักชุม, คุณพรทิพย์ ภูละมุล, คุณวรรณี ศรีสุโท, คุณเฉลิมศรี แจ้งสว่าง, คุณกมล เลิศสิริถาวร และครอบครัว, คุณกนกวรรณ สารพัฒน์, คุณรุ่งอรุณ บุญเปรม, คุณสุนทรียา เจนอนุวัฒน์, คุณกรรณิการ์ ชมฉ่ำ, คุณศิริพร คงนาสร, คุณอุษา แซ่เจ๊ย, คุณสาโรช เดชาพิทักษ์, คุณวนิดา ทิมชมและครอบครัว, คุณปัทมา มีสุข, คุณสุรัตน์ ฤทธิ์ธงชัยเลิศ, คุณวิโรจน์ เทศถา, คุณจุฬาณัฏฐ์ กษิกาเสฏฐี, คุณนงลักษณ์ อุดมกุศลศรี, คุณกนิษฐา แก้วสาร, คุณศุภาภัส บัวสรวง, คุณสุจารี อุปรี ,คุณณภัทร ตรัยรัตนทวี, คุณดุสิตา มาเขียว, คุณนราภรณ์ แสงพันธุ์ตา, คุณวันเพ็ญ ยิ่งสุนทรวัฒนา, คุณวีรศักดิ์ อรุณวิภาดา, คุณปิยะ ชุนประเสริฐ, คุณวรพจน์ ไม้หอม, คุณอนุภาพ ศุภเศรษฐศิริ, คุณวัฒนชัย ป้อมสุข, คุณขวัญชัย โตการ, คุณเวสสันดร์ วิทยศิริ, คุณศิริ จันทร์แย้ม

สายบุญคุณพรรณศิริ ฤทธิเรืองเดช
บริษัท พีซีเอ็ม คอนสตรัคชั่น แมททีเรียล จำกัด จำนวนเงิน ๖,๔๔๐ บาท

คุณสเฐียรพงศ์-คุณพรรณศิริ-ด.ช.ศิริพงศญาณ์ ฤทธิเรืองเดช	๒,๐๐๐	บาท
คุณแม่ม่วย-คุณกุลิสรา รุ่งมณี	๒,๐๐๐	บาท

รายละ ๑,๐๐๐ บาท คุณกนกวรรณ สังข์เผือก **รายละ ๓๖๐ บาท** คุณธนพร เงินบำรุง และครอบครัว **รายละ ๒๔๐ บาท** คุณละม่อม-คุณจินดาพงษ์ ฤทธิเรืองเดช, คุณสุภาวดี วิจักขณ์สุรการย์, คุณนฤพนธ์ พัดมี **รายละ ๑๒๐ บาท** คุณจันทร์ทิพย์ ประสานพันธ์ และครอบครัว, คุณมนธยา ศรีเพ็ชร และครอบครัว, จ.ส.อ.สมชาย-คุณเสาวลักษณ์ สัมพันธุ์ และครอบครัว

สายบุญคุณวศินี แซ่จัง ชุมชนวัดประดู่ธรรมาธิปัตย์ บางซื่อ กรุงเทพฯ
โทร. ๐๘๑-๙๗๘-๐๗๑๒ รวมเงิน ๔,๕๔๐ บาท

คณะญาติธรรมหมู่บ้านธรรมรักษ์ ชุมชมวัดประดู่ธรรมาธิปัตย์ รวมเงิน	๔,๕๔๐	บาท

สายบุญคุณนัยรัตน์ ลภัสเศรษฐศิริ สถานธรรมทานบางรัก
กรุงเทพฯ โทร. ๐๒-๒๖๘-๑๕๐๕
รวมเงิน ๑๒๐,๐๐๐ บาท

ผู้ไม่ประสงค์ออกนาม ประชาชื่น	๕,๕๐๐	บาท
ม.ล.สิริทิพย์ ยงสกุล	๔,๕๐๐	บาท
คุณเกวลี เกตุชัยมงคล และครอบครัว	๓,๗๕๐	บาท
คุณจุฑามาศ ศรีมะลัย	๓,๗๕๐	บาท
คุณพัฒน์ สดาวงศ์วิวัฒน์	๒,๒๕๐	บาท
พันเอกกิตติพงษ์-คุณลักษศินันท์ ธีรรัตนพันธุ์ และครอบครัว, มร.คิอิจิ คาวาน่า	๒,๑๗๐	บาท
คุณสุจิตรา-คุณสมชัย-คุณเอมมี-คุณตาต้า-คุณปูปู้ บุญนำศิริ	๑,๘๐๐	บาท
ร้านกิจเจริญ	๑,๘๐๐	บาท
คุณปฤษณา วโรดมวิรุฬห์-คณชินลี เคว้ก	๑,๖๒๕	บาท
คุณมยุรี เสรีโรดม	๑,๓๕๐	บาท
พันเอกเดชา พันธมิตร	๑,๒๕๐	บาท
คุณเมธี เรืองอุตมานันท์	๑,๑๓๕	บาท
คุณสุกัญญา แจ่มสว่าง	๑,๐๑๕	บาท

รายละ ๑,๐๐๐ บาท พ.ต.อ.ประพันธ์ ผาแก้วมณี, คุณธนสิน-คุณลดาวดี ศิริเพ็ญพร และครอบครัว, คุณดวงพร แซ่ตั้ง **รายละ ๘๗๐ บาท** ผ.อ.สมพร สอนสนาม **รายละ ๘๒๕ บาท** คุณภาวนา เผือกผาสุข **รายละ ๗๒๐ บาท** คุณสมภัสสร ปรัชญกุล **รายละ ๖๓๐ บาท** คุณพัณณ์ชิตา นิลเปรมจตุรัตน์ อุทิศให้คุณชารี คะนึงวณิชกุล **รายละ ๖๐๐ บาท** คุณเจตน์ ตันปรียะชญา **รายละ ๕๔๐ บาท** คุณวิเชียร ปิยะวรากร **รายละ ๕๐๐ บาท** คุณแม่มุ่ยเฮียง แซ่ลี้-คุณแม่อู่เอี้ย ตั้ง-คุณธวัฒชัย-คุณศศิมณฑ์-คุณภาคภูมิ-คุณธนิตสรณ์-คุณชัยยศ พิพัฒน์ศิริขจร, คุณวิวัฒน์ ศรีรัตนกุลจรัส, คุณทวี ชีพอุดมวิทย์, คุณสุมิตรา ผลประสิทธิ์กูล และครอบครัว. คุณอดุลย์-คุณทิพวรรณ ดุลยพีรดิส และครอบครัว,คุณเมฆินทร์-คุณอรภา เตชะวรรณสิทธิ์ และครอบครัว,คุณติ้น มูลมา-คุณเสาวลักษณ์-คุณตึงกิ้น-คุณเค้ง แซ่หลิม,**รายละ ๔๙๕ บาท** คุณเทียน เหลืองทอง **รายละ ๔๕๐ บาท** คุณเตือนใจ ฝูงเจริญ, คุณนิต เขียวตะไร **รายละ ๔๒๕ บาท** คุณอารีย์ นิติพานิช **รายละ ๓๗๐ บาท** คุณธีระชัย ประเสริฐศรี และ

ครอบครัว, **รายละ ๓๖๙ บาท** ส.อ.พลวิสิษฐ์ นามีผล **รายละ ๓๕๐ บาท** คุณอัชฌา เพชรรัตน์ **รายละ ๓๓๕ บาท** คุณเพิ่มศักดิ์ พานไพ่, **รายละ ๓๐๐ บาท** คุณศตนันท์ ฤกษ์อาษา, คุณสมเกียรติ เรืองสิรีสกุล, แม่ชีจิตรา นิยมไทย, คุณคลัง-คุณงามจิตต์-คุณศุภมาศ-คุณปิยะฉัตร์-คุณเถลิงศักดิ์ รุ่งเจริญรวยยิ่ง, คุณปิยะฉัตร์-คุณเสาวณีย์-ด.ญ.สรัลพร-ด.ญ.ณัฐนรี รุ่งเจริญรวยยิ่ง **รายละ ๒๕๓ บาท** คุณเสริมชัย เตือนอรุณสวัสดิ์, คุณสมพร ริ้วลัทธรรม อุทิศให้คุณพ่อฮั่งเฮง แซ่เล้า-คุณแม่เสี้ยมหล้าง แซ่อึ้ง **รายละ ๒๕๐ บาท** คุณสุมาลี สุขขา และครอบครัว **รายละ ๒๓๓ บาท** คุณเสาวลักษณ์ เผื่อนภูมิใจ **รายละ ๒๒๘ บาท** คุณสุรีย์ ธุระกิจ **รายละ ๒๑๕ บาท**คุณอวยพร ทองยิ้ม **รายละ ๒๑๐ บาท** คุณณัฏฐ์ชยธร ชินภาคสุตนันท์ **รายละ ๒๐๐ บาท** คุณเชียง-คุณซันมุ้ย วชิรอนันต์ และครอบครัว, คุณเบญญาภา หาญญานันท์, คุณศศิวรรณ ศิริมะณีวัฒนา, คุณประสาน สุทธวิรีสรรค์-คุณนฤมล สุวัฒนพิเศษ, คุณธนิตสรณ์ พิพัฒน์ศิริขจร-คุณกนกธร สิริวัฒนชัยกุล, คุณกิตติชัย เลิศวิภาตระกูล,ตระกูลเทพพรชัย อุทิศให้เทวดา ๑๖ ชั้นฟ้า ๑๕ ชั้นดิน ญาติมิตร เจ้ากรรมนายเวร สรรพสัตว์ทั้งหลาย ผู้ไร้ญาติขาดมิตร, ตระกูลเทพพรชัย อุทิศให้นายเทพ เทพพรชัย และบรรพบุรุษ, คุณอำไพ เทพพรชัย, คุณหทัยรัตน์-คุณเกษมสันต์ เทพพรชัย, ตระกูลเทพพรชัย, คุณชลาพันธ์ เทพพรชัย, คุณอมาวสี เทพพรชัย, คุณสุจิตรา เทพพรชัย, คุณพงษ์ศักดิ์-คุณเวชยันต์ เอกกิตติเสถียร, อุทิศให้ปู่ฤาษี ๑๐๘ พระองค์, อุทิศให้นายจำลอง-นางชุ่ยฮง ทิพย์เจริญพร, อุทิศให้อาม่าขาเจ็ง แซ่จิว เตี่ยเคว่งซ้ง แซ่เอ็ง ปู่ย่าตายาย บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วตระกูลเอ็งและตระกูลเล้า และญาติมิตร ส่งบุญให้เทพ เทวดาทั้งหลาย เทวดาประจำตัวของทุกคน และเจ้ากรรมนายเวรทั้งหลายที่อยู่ภายในและภายนอกร่างกายและที่กำลังมาถึง คุณชลิต องคนิกูล, คุณวันเพ็ญ สิทธิศรีไพศาล, คุณจรินทร์ บุญฤทธิ์ **รายละ ๑๗๐ บาท** คุณสมเกียรติ เอนกวิชณกุล **รายละ ๑๕๐ บาท** คุณพลอยปภัส จำรัสชัยสุวรรณ **รายละ ๑๐๐ บาท** คุณจิราภรณ์-คุณกอร์ดอน เดวิส, คุณรตา ประดิษฐ์, พระสมชาย โกวิโท, คุณวรพจน์ บุณยทัต, พระสุขุม สุขุมาโล, คุณแสงโฉม จันทร์อุไร, คุณนงลักษณ์ ตุ้มเล็ก, คุณสิริพร โฉมยงค์, คุณพนม พลล่องช้าง-คุณกัญธพร ปิลาเป็ง และลูกๆ,พ.ท.สงวน-คุณลำเปลื้อง เสถียรทิพย์ และครอบครัว, คุณประกอบ เชษฐกุลานุรักษ, คุณพ่อสอน-คุณแม่หนม หาญโก่ย และครอบครัว, คุณเสมียน หาญโก่ย,คุณดาหลา พาลา และครอบครัว, คุณแสงโฉม จันทร์อุไร,คุณจิรัฏฐ์ เรณุมาร, คุณสมนึก ชัยชาญกุล, คุณเท่งหลี-คุณเฮียะ แซ่ก๊วย และครอบครัว-คุณธัญทิพย์ ประทีปธีรานันต์, คุณสุภาพร เรืองเดชมงคล, คุณนัยรัตน์ ลภัสเศรษฐศิริ และครอบครัว อุทิศให้คุณสุเทพ มานีเวศม์ และคุณพ่อเต็กฮ้อ แซ่ตั้ง-คุณแม่เต็กฮั้ว แซ่ลี้, คุณธีรวัฒน์-คุณลัดดา-คุณเสาวณีย์ ตั้งวัฒนกุล, คุณอรดี เปรี่ยมจันทร์, คุณอนุวัตร์-คุณสุดจิต ศวัสตนานนท์ และครอบครัว, คุณพัชรีย์ ประทีปธีรานันต์, คุณปรีชา ประทีป ธีรานันต์ และครอบครัว, คุณฐิติณัฐ ประทีปธีรานันต์, คุณพรศักดิ์-คุณรัชฎาพร-ด.ญ.ตรีประดับ อุทัยเศรษฐวัฒน์ อุทิศให้คุณย่าเซี่ยมเกียว แซ่อึ้ง-คุณพ่อวิรุฬห์-คุณธีระพล-คุณพงศธร-ด.ญ.สุชาดา-ด.ช.พิสิฐ-ด.ช.ตรีจักร เรืองเดชมงคล-คุณประสิทธิ์ สันติวรพงษ์-คุณพ่อเชี่ยงจั๊ว แซ่ตั้ง-คุณแม่เง็กหงษ์ แซ่ฉั่ว-คุณแม่วิภา ผลใหญ่, คุณเชียะป้อ แซ่เตียว, คุณเอี่ยมยู้ แซ่เล้า, คุณศิวพร องคนิกูล, คุณสุรีพร องคนิกูล, คุณศุภวุฒิ องคนิกูล, คุณสุนี องคนิกูล, คุณเพ็ญรุ่ง อัครเดชเดชาชัย, คุณยงยุทธ ตั้งตราภรณ์ และครอบครัว,ตระกูลองคนิกูลและญาติมิตร, คุณปภา เหล่ามาพร, คุณประโยชน์-คุณยงยุทธ เหล่ามาพร **รายละ ๗๓ บาท** พระธรรมชัย ธมฺมานนฺโท, **รายละ ๕๔ บาท** พระอำนวย กิตติญาโน **รายละ ๕๐ บาท** คุณทิวากร เวชขลัง และครอบครัว, คุณธีรศักดิ์ ลิ่มฮกไล้, ด.ช.ธีรวัตร ลิ่มฮกไล้, คุณนาฏอนงค์ ลิ่มฮกไล้ **รายละ ๔๕ บาท** คุณธวัฒชัย นาบุญรักษ์ และครอบครัว

รายการชื่อหนังสือที่จัดพิมพ์เผยแพร่แล้ว

ชุดท.พ.บัญชา ศิริไกร	**ค่าส่งเล่มละ**	
- เที่ยวเมืองนรก	9	บาท
- เที่ยวเมืองสวรรค์	9	บาท
- วงเวียนกรรมของสัตว์โลก	9	บาท
- เส้นทางอริยะ	9	บาท
- ประวัติพระอรหันต์จี้กง	7	บาท
- ปรากฏการณ์นรกคนเป็น	7	บาท
- บันทึกเที่ยวเมืองตายโหง	7	บาท
- ธรรมญาณ	7	บาท
- 7 อริยเจ้า	7	บาท
- สังสารวัฏ	7	บาท
- จะไปนิพพานไม่ใช่เรื่องยาก	7	บาท
- ร้อยขันติ	7	บาท
- อู๋เซินเหลามู่ พระแม่องค์ธรรมมารดา	7	บาท
- บันทึกหนึ่งอนันตเหตุปัจัย: พระศรีอริยเมตไตรย	7	บาท
- ตรัยรัตน์กับเซ็น	9	บาท
- คัมภีร์กรรม 1-4	7	บาท
ชุด ช.วัฒนา	**ค่าส่งเล่มละ**	
- บันทึกท่องนรกภูมิ	9	บาท
- แสงสว่างแห่งชีวิต	7	บาท
ชุด ท.เลียงพิบูลย์	**ค่าส่งเล่มละ**	
- ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เล่ม 1, 2, 3	9	บาท
- ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เล่ม 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10	7	บาท
ชุด ทองทิว สุวรรณฑัต	**ค่าส่งเล่มละ**	
- วิญญาณมีจริงหรือ เล่ม 1-11	7	บาท
ชุด ณรงค์ เสรีจินตกุล	**ค่าส่งเล่มละ**	
- เล่ม 1 ท่องอเวจี	7	บาท
- เล่ม 2 เทวาไขปัญหา	7	บาท
- เล่ม 3 เสียงจากสุขาวดี	7	บาท
- เล่ม 4 พระโพธิสัตว์มาโปรด	7	บาท
- เล่ม 5 โอวาทเทวา 1	7	บาท
- เล่ม 6 พระโอวาท - เซียมซีเจ้าแม่กวนอิม	7	บาท
- เล่ม 7 โอวาทเทวา 2	7	บาท
- เล่ม 8 เรื่องสั้นสอนใจ	7	บาท
- เล่ม 9 เสียงจากโลกทิพย์	7	บาท
- เล่ม 10 เรื่องสั้นจากจีน	7	บาท
- เล่ม 11 นิทานกฎแห่งกรรม	7	บาท
- เล่ม 12 70 ภาพกตัญญู	7	บาท
- เล่ม 13 พระคุณบิดามารดา	7	บาท
- เล่ม 14 ผลแห่งกรรม	7	บาท

ชุด ณรงค์ เสรีจินตกุล (ต่อ)	**ค่าส่งเล่มละ**
- เล่ม 15 ทางสว่าง	7 บาท
- เล่ม 16 กำเนิดเซียน	7 บาท
- เล่ม 17 เสียงสวรรค์	7 บาท
- เล่ม 18 กรรมลิขิต	7 บาท
- เล่ม 19 พระคุณพ่อแม่ยากทดแทน	7 บาท
- เล่ม 20 รวมเรื่องเด่นจีน	7 บาท
- เล่ม 21 เต๋า เซน สุขาวดี	7 บาท
- เล่ม 22 เต๋า เต๋อ จิง	7 บาท
ชุด พระโพธิสัตว์กวนอิม	**ค่าส่งเล่มละ**
- อภินิหารโปรดชาวโลก	7 บาท
- กำเนิดพระโพธิสัตว์กวนอิม (ท.พ.บัญชา ศิริไกร แปล)	7 บาท
ชุด สิริเทพ เทวาพร	**ค่าส่งเล่มละ**
- เล่ม 1 คัมภีร์ละกาม เล่ม 1	7 บาท
- เล่ม 2 คัมภีร์โปรดโลก	7 บาท
- เล่ม 3 พระสูตรพ้นเคราะห์ภัย	7 บาท
- เล่ม 4 คัมภีร์ละกาม เล่ม 2	7 บาท
- เล่ม 5 เทิดทูนตัวหนังสือ	7 บาท
- เล่ม 6 ตำนานพระโพธิสัตว์	7 บาท
ชุด นิมิตพิศวง ของคุณไพศาล แสนไชย	**ค่าส่งเล่มละ**
- เล่ม 1 พระเจ้าตาเขียว	7 บาท
- เล่ม 2 ปราสาทหินเขาพนมรุ้ง	7 บาท
- เล่ม 3 หลวงปู่ทวด และพระธาตุดอยสุเทพ	7 บาท
- เล่ม 4 เจ้าแม่หม่อนเล่า	7 บาท
- เล่ม 5 ข้ามเวลามาในฝัน	7 บาท
- เล่ม 6 โยนกนคร	7 บาท
- เล่ม 7 พระธาตุกล่องข้าวน้อย และศึกบางระจัน	7 บาท
- เล่ม 8 พระเจ้าตนหลวง:พระธาตุศรีสองรัก:หลวงพ่อโสธร	7 บาท
- เล่ม 9 พระธาตุหริภุญชัย	7 บาท
- เล่ม 10 พระพุทธชินราช	7 บาท
- เล่ม 11 พระปฐมเจดีย์	7 บาท
- เล่ม 12 วัดพระพุทธบาทสี่รอย	7 บาท
- เล่ม 13 วัดพระพุทธบาทตากผ้า:พระธาตุพนม	7 บาท
- เล่ม 14 วัดน้ำบ่อหลวง:วัดใต้พระเจ้าใหญ่องค์ตื้อ	7 บาท
- เล่ม 15 นิมิตพิศวง:การสร้างวัดพระธาตุศรีจอมทอง	7 บาท
ชุด มนุษย์เกิดมาทำไม? ของสุวัฒน์ พิทักษ์วงษ์	**ค่าส่งเล่มละ**
- เล่ม 1 ว่าด้วยภาคปริยัติ	10 บาท
- เล่ม 2 ว่าด้วยภาคธรรมปฏิบัติสู่ธรรมปฏิเวธ	12 บาท
- เล่ม 3-4 ว่าด้วยภาคปกิณณกธรรม (ถาม-ตอบปัญหาธรรมะฯ)	10 บาท
- เล่ม 5-6 ว่าด้วยภาคปกิณณกธรรม (ธรรมะจากภาพ เพื่อศึกษาพระพุทธศาสนา)	12 บาท
- เล่ม 7 ว่าด้วยภาคปฏิเวธะธรรม (การทำความเข้าใจคำสอนในบทสวดมนต์แปล เพื่อปฏิบัติ และธรรมบรรยายเรื่อง “อริยมรรค...เส้นทางพระอริยะ”)	10 บาท

ชุด มนุษย์เกิดมาทำไม? ของสุวัฒน์ พิทักษ์วงษ์ (ต่อ)	**ค่าส่งเล่มละ**	
- เล่ม 8 ว่าด้วยคู่มือพระอภิธรรมเชิงแนวปฏิบัติ	15	บาท
- เล่ม 9-10 ว่าด้วยพระสุตตันตปิฎก (พระสูตร)	15	บาท
- คำสอนการอุทิศบุญที่ได้ผล ของพระอาจารย์เกษม อาจิณฺณสีโล	7	บาท
- ซีดีธรรมะบรรยาย เล่ม ๔, ๗, ๘ รวม ๒๕ ชั่วโมง (MP 3) แผ่นละ	15	บาท
หนังสือเล่มอื่น ๆ	**ค่าส่งเล่มละ**	
- ชุดผลบุญผลกรรม เล่ม 1-3 (เล่ม 1,2 หมด)	7	บาท
- ธรรมะจากต้นไม้ ของหลวงปู่ชา สุภัทโท		หมด
- หลวงปู่ฝากไว้ ของหลวงปู่ดูลย์ อตุโล	7	บาท
- คำสารภาพของวิญญาณบาป ของ น.พ.อาจินต์ บุญเกตุ	7	บาท
- โอวาทสี่ของท่านเหลี่ยวฝาน มิสโจ แปล	7	บาท
- สุสานดำ ของ พระ อ.บุญช่วย ฐิติสาโร		หมด
- หนังสือสวดมนต์ ทำวัตรเช้า-ทำวัตรเย็น	7	บาท
- ประสบการณ์ในยมโลก ของพลโท สมาน วีระไวทยะ	7	บาท
- ประวัติโป๊ยเซียนโจวซือ	7	บาท
- การกินเจ และอาหารธรรมชาติ	7	บาท
- กินเจเว้นกรรม	7	บาท
- คิริมานนทสูตร	7	บาท
- ท่านถามเราตอบ	7	บาท
- ความถูกต้องคืออะไร		หมด
- ผัก ผลไม้ ตำราวิเศษของเซียนฮั้วท้อ	7	บาท
- ชีวิตหนึ่งมีค่าคุณอนันต์ ท่านจี้กงมหาเถระ 1-3	7	บาท
- แค่เอื้อม	7	บาท
- พระสงฆ์ดีอย่างไร	7	บาท
- พระกษิติครรภโพธิสัตว์	7	บาท
- ไตรรัตน์ 1-3	7	บาท
- มนุษย์ยังจะบริโภคเนื้อสัตว์อีกหรือ? หากรู้ว่า	7	บาท
- ก้าวย่างบิณฑบาต	9	บาท
- มหามงคลคาถา	7	บาท
- พุทธมนต์คาถา	7	บาท
- พระอริยะหวังเฟิ้งอี้ เล่ม 1	7	บาท
- พระอริยะหวังเฟิ้งอี้ เล่ม 2	7	บาท
- มรดกธรรม ของ เสถียร โพธินันทะ เล่ม 1	7	บาท
- มรดกธรรม ของ เสถียร โพธินันทะ เล่ม 2	7	บาท
- ธรรมปฏิทาของอาหมอ ผู้สานต่อเส้นทางธรรม	7	บาท

หนังสือธรรมะแจกฟรีคนละ 1 เล่ม ผู้ใดต้องการมากกว่า
1 เล่ม กรุณาช่วยบริจาคเงินทำบุญค่าพิมพ์

ผู้ใดต้องการ มนุษย์เกิดมาทำไม? เล่ม ๙ ติดต่อได้ที่

ทันตกิจคลีนิค

ทันตแพทย์ บัญชา ศิริไกร (ธนาณัติสั่งจ่าย ปณ. ประตูน้ำ)
745/43-44 ถนนเพชรบุรี ปากซอยเพชรบุรี 19 เขตราชเทวี
กรุงเทพมหานคร 10400
โทร. 02-252-9484, 02-252-6297
ติดต่อได้ทุกวัน ตั้งแต่เวลา 9.00-19.00 น. (เว้นวันอาทิตย์)

คุณนัยรัตน์ ลภัสเศรษฐศิริ *(ธนาณัติสั่งจ่าย ปณ.กลาง)*
383 ซอยสันติภาพ 1 ถนนทรัพย์ สี่พระยา
บางรัก กรุงเทพมหานคร 10500
โทร. 02-268-1505, มือถือ 089-811-4437

โรงเจลั้งเต็กตึ๊ง

236 ซอยอาภาภิรม (ข้างอาคารแสดงสินค้ากรมพาณิชย์สัมพันธ์) ถนนรัชดา แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร 10900 โทร. 02-513-1056

ท่านที่ต้องการให้ส่งหนังสือทางไปรษณีย์
กรุณาส่งแสตมป์มาด้วย ค่าส่งเล่มละ 15 บาท

แจ้งข่าวการกุศล
ปลดปล่อยชีวิตสัตว์

เนื่องในวันมาฆบูชา - วิสาขบูชา เป็นวันสำคัญทางพุทธศาสนา และวันที่ 5 ธันวาคม เป็นวันเฉลิมพระชนมพรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดชฯ ทางเราผู้จัดพิมพ์หนังสือธรรมะได้จัดให้มีการปลดปล่อยไถ่ชีวิตโค-กระบือและสัตว์น้ำ หากท่านผู้ใดมีจิตเมตตาร่วมสร้างบุญกุศล โปรดส่งจดหมายพร้อมชื่อ สกุล, ที่อยู่ และธนาณัติในนามของดิฉัน สั่งจ่าย ปณ. ยานนาวา ตามที่อยู่ข้างล่างนี้

คุณนัยรัตน์ ลภัสเศรษฐศิริ *(ธนาณัติสั่งจ่าย ปณ.กลาง)*

383 ซอยสันติภาพ 1 ถนนทรัพย์ สี่พระยา

บางรัก กรุงเทพมหานคร 10500

โทร. 02-268-1505, มือถือ 089-811-4437

ท่านผู้ใดรวบรวมเงินครบ 1 ตัว(15,000บาท) ทางโรงฆ่าสัตว์ และกรมปศุสัตว์จะมีใบเสร็จรับเงินและใบอนุโมทนา ส่งถึงท่านโดยตรง

จาก

นัยรัตน์ ลภัสเศรษฐศิริ

6 กันยายน 2547

หนังสือนี้

จัดพิมพ์เผยแพร่เป็นธรรมทาน ไม่จำหน่าย

เมื่อท่านไม่ต้องการใช้หนังสือนี้แล้ว

กรุณามอบให้ห้องสมุดหรือผู้อื่นใช้ประโยชน์ต่อไป

จะเป็นกุศลอย่างยิ่ง

ผู้ใดต้องการหนังสือติดต่อได้ที่

คุณนัยรัตน์ ลภัสเศรษฐศิริ (ธนาณัติสั่งจ่าย ป.ณ.กลาง ๑๐๕๐๐)
๓๘๓ ซอยสันติภาพ ๑ ถนนทรัพย์ สี่พระยา บางรัก กรุงเทพฯ ๑๐๕๐๐
โทร. ๐๒-๒๖๘๑๕๐๕, ๐๘๙-๘๑๑๔๔๓๗

(แจกฟรี ๑ เล่ม เล่มต่อ ๆไปกรุณาช่วยบริจาคเงินทำบุญค่าพิมพ์)

(ท่านที่ต้องการให้ส่งหนังสือทางไปรษณีย์ กรุณาส่งเงินค่าจัดส่งไปด้วย เล่มละ ๑๕ บาท)

อนึ่ง ท่านที่ประสงค์พิมพ์หนังสือ ตั้งแต่ ๕๐๐ เล่มขึ้นไป เพื่อแจกเนื่องในโอกาสเทศกาลงานบุญต่าง ๆ โปรดแจ้งล่วงหน้าอย่างน้อย ๓ วัน